

UDK 342.7-053.2

ISSN 1332-3210

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske
solidarnosti

Dijete i društvo

časopis za promicanje prava djeteta

Godina 9 Broj 1

Zagreb, 2007.

DIJETE I DRUŠTVO

DIJETE I DRUŠTVO

Sadržaj

Časopis “Dijete i društvo”, godina 9., broj 1.

	str.
Uvodna riječ	17
Članci	
Gordana Berc Marko Buljevac:	Slobodno vrijeme i mladi – preventivni aspekti 25
Ivanka Stričević:	Rana pismenost u kontekstu ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje 49
Klaudija Kregar Orešković Linda Rajhvajn:	Obilježja života i psihosocijalne potrebe mladića i djevojaka koji odrastaju u udomiteljskim obiteljima 63
Dragan Zlatović:	Pravna zaštita djeteta i izazovi scenske umjetnosti 89
Ljiljana Igrić:	Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS) i djeca s posebnim obrazovnim potrebama 113
Ivica Stanić:	Pornografija na internetu i zaštita djece 125
Iz prakse	
Gorana Dojčinović Tanja Radočaj:	Najviše možemo učiniti u prvim godinama života 143
Aida Salihagić Kadić Emil Paravina:	Akcija “Za osmijeh djeteta u bolnici” 157
Emil Paravina:	Program “Gradovi i općine – prijatelji djece” 161
Stjepan Lice:	Projekt “Naša knjižnica” 167
Davor Nikolić:	Nacionalno vijeće učenika Republike Hrvatske 169

Prikazi dokumenata

Romana Kuzmanić-Oluić:	Ujedinjeni narodi – Opći komentar br. 7 (2005) Provedba dječjih prava u ranom djetinjstvu	173
Josip Strmotić:	Zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja u Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine	197
Dubravka Maleš:	Promicanje prava i sudjelovanje u društvu osoba s invaliditetom Prikaz najnovijih dokumenata	211

Prikazi skupova

Marina Ajduković:	Što ima nova u području promicanja mentalnog zdravlja djece, mladih i obitelji? 4. svjetska konferencija o promicanju mentalnog zdravlja i prevenciji mentalnih poteškoća i poremećaja u ponašanju	217
Vesna Pupavac:	Prva konferencija udomitelja djece Hrvatske Udomiteljstvo kao partnerstvo – međunarodna iskustva	223
Josip Strmotić:	Četvrti susret pedagoga Hrvatske Odgoj i socijalizacija: područja, sadržaji, modeli	231
Maja Flego:	Peti susret pedagoga Hrvatske Vrednovanje rada učenika, nastavnika i ustanova u odgoju i obrazovanju	239
Gordana Berc:	Prevencija poremećaja u ponašanju – stanje i perspektive	243

Događanja

Dubravka Maleš:	Održana 9. svečana sjednica Vijeća za djecu	251
Dubravka Maleš:	Literarni i likovni natječaj za djecu na temu VOLIM SVOJU OBITELJ (2006.)	253
Ivanka Stričević:	Dodijeljena Nagrada za promicanje prava djeteta	256

Iz rada udruga

Jasna Cvetković - Lay: Prava darovite djece – aktualna praksa i u
 kojem smjeru idemo
 Centar za poticanje darovitosti djeteta “BISTRIC” 262

Vesna Pupavac Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece 272

Prikazi publikacija

Ivanka Stričević: Knjige za roditelje 279

DIJETE I DRUŠTVO

Contents

Magazine “Child and Society”, year 9, issue 1

	pp
Introduction	19
Articles	
Gordana Berc Marko Buljevac:	Free Time and Youth – Preventive Aspects 25
Ivanka Stričević:	Early Literacy in the Context of Key Competencies for Lifelong Learning 49
Klaudija Kregar Orešković Linda Rajhvajn:	Characteristics of Life and Psychosocial Needs of Boys and Girls Growing Up in Foster Families 63
Dragan Zlatović:	Legal Protection of the Child and Challenges to Performing Arts 89
Ljiljana Igrić	Croatian National Education Standard (CNES) and Children with Special Educational Needs 113
Ivica Stanić:	Internet Pornography and Child Protection 125
From Practice	
Gorana Dojčinović Tanja Radočaj:	Most Can Be Done in the Early Years of Life 143
Aida Salihagić Kadić Emil Paravina:	Action “For a Child’s Smile in Hospital” 157
Emil Paravina:	Program “Cities and Municipalities – Friends of Children” 161
Stjepan Lice:	Project “Our Library” 167
Davor Nikolić:	National Pupils’ Council of the Republic of Croatia .. 169

Documents' Overviews

Romana Kuzmanić-Oluić:	United Nations – General Comment No 7 (2005) Implementation of Child Rights in Early Childhood ..	173
Josip Strmotić:	Child Protection from Abuse and Neglect in the National Plan of Activities for the Rights and Interests of Children from the Year 2006 until the Year 2012	197
Dubravka Maleš:	Promotion of the Rights and Participation of Disabled Persons in Society Latest Documents' Overview	211

Meetings' Overviews

Marina Ajduković:	What is New in the Promotion of the Mental Health of the Child, Youth and Family? 4th World Conference on the Promotion of Mental Health and Prevention of Mental and Behavioral Disorders	217
Vesna Pupavac:	First Conference on Fostering of Children in Croatia Fostering as a Partnership – International Experience	223
Josip Strmotić:	The Fourth Croatian Pedagogue Meeting Rearing and Socialization: Fields, Contents, Models	231
Maja Flego:	The Fifth Croatian Pedagogue Meeting Evaluation of the Work of Pupils, Teachers and Institutions in Education	239
Gordana Berc:	Behavioral Disorders' Prevention – Situation and Perspectives	243

Events

Dubravka Maleš:	9th Festive Session of the Council for Children	251
Dubravka Maleš:	Literary and Drawing Competition for Children on the Theme I LOVE MY FAMILY (2006).....	253
Ivanka Stričević:	Awards Ceremony for Child Rights' Promotion	256

NGOs' Activities

Jasna Cvetković - Lay:	Rights of Gifted Children – Actual Practice and In Which Direction We are Heading Center for Stimulating Gifted Children “BISTRIC”	262
Vesna Pupavac	Forum for Quality Child Foster Care	272

Publications' Reviews

Ivanka Stričević:	Books for Parents	279
-------------------	-------------------------	-----

DIJETE I DRUŠTVO

Inhalt

Zeitschrift "Das Kind und die Gesellschaft", 9. Jahr, 1. Nummer

	Seite
Einleitungswort	21
Artikel	
Gordana Berc Marko Buljevac	Freizeit und Jugend – Aspekte der Vorbeugung 25
Ivanka Stričević	Frühe Lese- und Schreibfähigkeit im Zusammenhang mit Schlüsselkompetenzen für das lebenslange Lernen 49
Klaudija Kregar Orešković Linda Rajhvajn	Besonderheiten des Lebens und psychosoziale Bedürfnisse von in Pflegefamilien lebenden Jungen und Mädchen 63
Dragan Zlatović	Schutz der Kinderrechte und Verlockungen der Bühnenkunst 89
Ljiljana Igrić	Nationales kroatische Ausbildungsstandard (NKA) und Kinder mit besonderen Erziehungsbedürfnissen 113
Ivica Stanić	Pornographie im Internet und Kinderschutz 125
Aus der Praxis	
Gorana Dojčinović Tanja Radočaj	Das Meiste kann in den ersten Lebensjahren gemacht werden 143
Aida Salihagić Kadić Emil Paravina:	Aktion „Für das Lächeln des Kindes im Krankenhaus“ 157
Emil Paravina:	Programm „Städte und Gemeinden – Freunde der Kinder“ 161

Stjepan Lice:	Projekt „Unsere Bibliothek“	167
Davor Nikolić:	Der nationale Schülerrat der Republik Kroatien	169

Übersicht von Dokumenten

Romana Kuzmanić-Oluić:	Vereinte Nationen – Allgemeiner Kommentar Nummer 7 (2005) Die Durchführung der Kinderrechte in der frühen Kindheit	173
Josip Strmotić:	Der Schutz der Kinder vor Missbrauch und Vernachlässigung im nationalen Aktivitätenplan für Kinderrechte und –interessen für den Zeitraum von 2006 bis 2012	197
Dubravka Maleš:	Förderung von Recht und Teilnahme von Behinderten an der Gesellschaft Übersicht der neusten Dokumente	211

Übersicht der Versammlungen

Marina Ajduković:	Was gibt es Neues auf dem Gebiet der Förderung von mentaler Gesundheit von Kindern, Jugendlichen und Familie? 4. Weltkonferenz über die Förderung von mentaler Gesundheit und Vorbeugung mentaler Schwierigkeiten und Verhaltensstörungen	217
Vesna Pupavac:	Die erste Pflegeelternkonferenz Kroatiens Pflegeunterbringung als Partnerschaft – Internationale Erfahrungen	223
Josip Strmotić:	Die vierte Begegnung der kroatischen Pädagogen Erziehung und Sozialisierung: Gebiete, Inhalte und Modelle	231
Maja Flego:	Die fünfte Begegnung der kroatischen Pädagogen Bewertung der Arbeit des Schülers, Lehrers und Erziehungsanstalten	239
Gordana Berc	Vorbeugung von Verhaltensstörungen – Zustand und Perspektive	243

Ereignisse

Dubravka Maleš:	Abhalten der 9. festlichen Sitzung des Kinderrates	251
Dubravka Maleš:	Literatur und Zeichenwettbewerb für Kinder zum Thema ICH LIEBE MEINE FAMILIE	253
Ivanka Stričević	Verleihung des Preises für die Förderung von Kinderrechte	256

Aus der Arbeit der Vereine

Jasna Cvetković - Lay:	Rechte talentierter Kinder – die übliche Praxis und die Richtung, in der wir uns bewegen Zentrum für die Förderung von Kindertalenten „BISTRIC“	262
Vesna Pupavac:	Forum für qualitative Pflegeunterbringung von Kindern	272

Übersicht der Publikationen

Ivanka Stričević	Übersicht der Elternbücher	279
------------------	----------------------------------	-----

DIJETE I DRUŠTVO

Uvodna riječ

Introduction

Einleitungswort

DIJETE I DRUŠTVO

Uvodna riječ

Poštovane čitateljice i čitatelji,

Ulazimo u devetu godinu izlaženja časopisa *Dijete i društvo*. Tijekom tog razdoblja u časopisu je obrađeno niz tema kojima smo željeli pridonijeti rješavanju aktualnih društvenih problema vezanih uz promicanje i zaštitu prava djeteta u društvu, a s tom praksom nastavljamo i ove godine. Tijekom proteklih godina uvijek se pred uredništvo postavljala dilema – da li objavljivati tematske brojeve časopisa ili se opredijeliti za koncepciju prema kojoj bismo u svakom broju objavljivali priloge s različitim temama iz područja promicanja i zaštite prava djeteta. I jedno i drugo rješenje ima svojih dobrih i loših strana, kao što i svako od njih ima svoje “zagovornike” i “protivnike”. Stoga je uredništvo odlučilo da se u ovoj godini objavi jedan tzv. “šareni broj” i jedan tematski broj časopisa.

Tako u ovom broju objavljujemo niz priloga naših suradnika u kojima se obrađuju različiti aspekti zaštite prava djeteta. Baveći se pravima djeteta na slobodno vrijeme i razonodu, autori Gordana Berc i Marko Buljevac usmjerili su pozornost na preventivnu ulogu slobodnog vremena mladih. O ranoj pismenosti kao jednom aspektu razvojnih prava piše Ivanka Stričević. Autorice Klaudija Kregar Orešković i Linda Rajhvajn u svojem se članku bave onom djecom koja zbog određenih razloga ne žive u biološkim obiteljima, već odrastaju u udomiteljskim obiteljima. Dragan Zlatović progovara o temi koja još nije obrađivana u našem časopisu, a odnosi se na pravnu zaštitu djeteta i izazovima scenske umjetnosti. I na kraju prvog bloka članaka donosimo rad Ivica Stanića o pornografiji na internetu i kako zaštititi djecu.

U rubrici “Iz prakse” donosimo priloge u kojima se opisuju značajne kampanje i akcije koje se provode u našoj zemlji, a trebaju jačati društvenu svijest o važnosti poštivanja prava djece. Gordana Dojčinović i Tanja Radočaj pišu o UNICEF-ovoj kampanji “Prve tri su najvažnije”, Aida Salihagić i Emil Paravina opisuju aktivnosti koje se poduzimaju kako bi djetetov boravak u bolnici bio što bezbolniji, Emil Paravina ističe važnost programa “Gradovi i općine – prijatelji djece”, Stjepan Lice opisuje jedan projekt knjižnice, a Davor Nikolić čitatelje pobliže upoznaje s Nacionalnim vijećem učenika Republike Hrvatske.

Već je ustaljena praksa časopisa informirati čitatelje o najnovijim dokumentima koji se u cijelosti ili djelomično odnose na zaštitu prava djece. Tako se u ovom broju objavljuje cjeloviti tekst UN-a koji se odnosi na prava djece rane dobi, zatim se čitatelje upoznaje s dijelom Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, koji se odnosi na zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja, i na kraju slijedi prikaz najnovijih dokumenata koji se odnose na promicanje prava i sudjelovanje u društvu osoba s invaliditetom.

Naši su suradnici bili prisutni na više skupova te su o tome pripremili kraća izvješća za čitatelje časopisa. Kao i svake godine, naše čitatelje izvještavamo o održanoj svečanoj sjednici Vijeća za djecu te o događanjima koja ju prate (izložba dječjih crteža na temu “Volim svoju obitelj” te dodjela Nagrade za promicanje prava djeteta). Ni u ovom broju nisu izostale rubrike koje se odnose na rad udruga i prikaz knjiga.

Objavljujući priloge iz različitih područja prava djeteta, nadamo se da će svaki čitatelj pronaći nešto zanimljivo. Istodobno smo svjesni da smo svaku od tema samo “načeli”

i da se još puno toga može i treba reći.

Da bismo određenu temu “dublje” obradili, koristimo tematske brojeve časopisa. Time ne želimo reći da su neke teme važnije od drugih. Svaka je tema važna i zaslužuje tematski broj. No s obzirom da naš časopis izlazi dva puta godišnje, moramo birati one teme koje uredništvo procijeni aktualnim u određenom trenutku. Nakon duže rasprave uredništvo je odlučilo da se drugi ovogodišnji broj časopisa posveti temi koja je od izuzetne važnosti sa stajališta razvoja čitave društvene zajednice. Radi se o *sustavu vrijednosti i odgoju i obrazovanju djece i mladih*.

Prilikom donošenja planova izdavanja časopisa uredništvo vodi računa o interesima i potrebama čitatelja. Da bismo u što većoj mjeri odgovorili na vaše zanimanje za određene teme, moramo biti upoznati s onim što biste željeli naći u časopisu. Stoga vas pozivamo na suradnju – pišite nam, predlažite ...

Uredništvo časopisa “Dijete i društvo”

Introduction

Dear readers,

This is the ninth year of the “Child and Society” Magazine. Since the magazine had been established a number of themes have been dealt with due to our desire to contribute to the solution of real social issues concerning the promotion and protection of child rights in society, a practice we are going to continue this year as well. Over the years the Editorial Board has always been facing a dilemma – should we publish thematic issues or issues that cover a wide variety of different fields of child rights promotion and protection. Either option has its good and bad side, as well as its “supporters” and “opponents”. Hence, this year the Editorial Board has opted for publishing one issue consisting of various topics and one thematic issue.

In this issue there are a lot of articles from our associates that cover various aspects of child rights protection. In the elaboration of the child rights to free time and fun, authors Gordana Berc and Marko Buljevac have focused their attention on the preventive role of free time for youth. Early literacy as one aspect of developmental rights has been covered by Ivanka Stričević. Klaudija Kregar Orešković and Linda Rajhvajn have written an article on children living, for various reasons, out of their biological families, who are growing up in foster families. Dragan Zlatović elaborates on a theme which has not been covered in our magazine up to now, i.e. the legal protection of the child and the challenges of artistic performances. The last part of this first series of articles was written by Ivica Stanić about Internet pornography and how to provide protection for children.

Section “From Practice” features articles describing important campaigns and actions in Croatia that should strengthen social awareness on the importance of respecting child rights. Gordana Dojčinović and Tanja Radočaj are writing about the UNICEF “The First Three Years are the Most Important” campaign, Aida Salihagić and Emil Paravina are describing the activities that make a child’s stay in hospital a less painful experience, Emil Paravina is elaborating the importance of the “Cities and Municipalities – Friends of Children” project, Stjepan Lice describes a library project, while Davor Nikolić brings the National Pupils’ Council of the Republic of Croatia closer to our readers.

It has become a common practice to acquaint our readers with the latest documents that are entirely or partially dedicated to the protection of the rights of the child. This issue features the whole text of the UN document related to the rights of the child in early childhood, and an overview of the National Plan of Activities for the Rights and Interests of Children from the Year 2006 until the Year 2012, which deals with the protection of the child from abuse and neglect. Finally, this issue features an overview of the latest documents related to the promotion of rights and the participation in society of disabled persons.

Our associates were present at a number of meetings and conferences and have prepared short reviews about them for our readers. Same as every year, we report for our readers from the Festive Session of the Council for Children, as well as events connected to it (exhibition of children’s drawings on the theme “I love my family” and the Awards Ceremony for Child Rights’ Promotion). This issue also has sections dedicated to the work of NGOs and a book review.

In publishing articles from a variety of fields dedicated to the rights of the child, we hope that every reader will find something interesting to him or her. At the same time we are aware that we have only “scratched the surface” of these themes and that there is much more left to be said.

In order to elaborate more into detail on one theme, we use the thematic issue of the magazine. Of course, it is not our intention to say that one theme is more important than another. Each and every theme is important and deserves to have an issue dedicated to it. However, since our magazine is published twice a year, we have to pick and choose themes that our Editorial Board deems most current at a given time. After a lengthy debate, the Editorial Board decided this year’s thematic issue would be dedicated to a very important theme from the point of view of the overall development of the society in general, i.e. the *value system and education and upbringing of children and youth*.

When planning the magazine contents the Editorial Board takes into account the interests and needs of the readers. In order to address your interests most closely, we need to know what you would like to read about in our magazine. Hence, you are all invited to participate – write us, make suggestions...

Editorial Board of the “Child and Society” Magazine

Einleitungswort

Sehr geehrte Leserinnen und Leser,

Seit neun Jahren erscheint die Zeitschrift "Das Kind und die Gesellschaft". In diesem Zeitraum wurde in der Zeitschrift eine Reihe von Themen bearbeitet, womit wir unseren Beitrag zur Lösung der aktuellen Gesellschaftsprobleme leisten wollen, die sich auf Förderung und Schutz der Kinderrechte in der Gesellschaft beziehen. Diese Praxis wird auch in diesem Jahr fortgesetzt. In den letzten Jahren wurden wir immer mit dem Dilemma konfrontiert, ob Themenausgaben von Zeitschriften erscheinen sollen, oder ob wir uns für eine Konzeption entscheiden sollen, in der in jeder Ausgabe Beiträge zu verschiedenen Themen aus den Bereichen Förderung und Schutz der Kinderrechte erstellt werden sollen. Beides hat sowohl gute als auch schlechte Seiten und jede Seite ihre Befürworter und Gegner. Deswegen ist der Entschluss der Redaktion, im diesem Jahr eine so-genannte "bunte Ausgabe" und eine thematische Ausgabe der Zeitschrift zu veröffentlichen.

So veröffentlichen wir auch in dieser Ausgabe eine Reihe von Beiträgen unserer Mitarbeiter, in denen verschiedene Aspekte des Kinderrechtsschutzes bearbeitet werden. Sich mit dem Recht des Kindes auf Freizeit und Unterhaltung beschäftigend haben die Autoren Gordana Berc und Marko Buljevac die Aufmerksamkeit auf die vorbeugende Rolle der Freizeit bei Jugendlichen gelenkt. Ivanka Stričević schreibt über die frühe Lese- und Schreibfähigkeit als einer der Aspekte des Rechtes auf Entwicklung. Die Autorinnen Klaudija Kregar Orešković und Linda Rajhvan beschäftigen sich in deren Artikel mit Kindern, die aus bestimmten Gründen nicht mit deren biologischen Familien leben, sondern in Pflegefamilien aufwachsen. Dragan Zlatović spricht über ein in der Zeitschrift noch nicht bearbeitetes Thema und das sich auf den Kinderschutz und die Verlockung der Bühnenkunst bezieht. Am Ende der ersten Artikelreihe bringen wir die Arbeit von Ivica Stanić über Pornografie im Internet und wie Kinder geschützt werden sollten.

In der Rubrik "Aus der Praxis" bringen wir Beiträge, in denen wichtige im Inland durchgeführte Kampagnen und Aktionen beschrieben werden. Gordana Dojčinović und Tanja Radočaj schreiben über die UNICEF Kampagne "Die ersten drei sind die wichtigsten", Aida Salihagić und Emil Paravina beschreiben unternommen Aktionen, die den Krankenhausaufenthalt des Kindes so schmerzlos wie möglich machen sollen, Emil Paravina betont die Bedeutung des Programms "Städte und Gemeinden – Freunde der Kinder", Stjepan Lice beschreibt ein Bibliothekprojekt und Davor Nikolić bringt dem Leser den nationalen Schülerrat der Republik Kroatien näher.

Diese Praxis der Zeitschrift, Leser mit den neuesten Dokumenten, die sich entweder vollständig oder teilweise auf den Schutz der Kinderrechte beziehen, bekanntzumachen, hat sich schon längst etabliert. So erscheint in dieser Ausgabe der vollständige sich auf Kinderrechte im frühesten Alter beziehend UN Text. Leser werden mit dem Teil des nationalen Aktivitätenplanes für Kinderrechte und – Interessen für den Zeitraum von 2006 bis 2012 bekannt gemacht. Dieser bezieht sich auf den Schutz von Kindern vor Missbrauch und Vernachlässigung. Am Ende folgt ein Überblick neuester Dokumente, die sich auf die Förderung der Rechte und Teilnahme von Personen mit Behinderungen an der Gesellschaft beziehen.

Unsere Mitarbeiter waren bei mehreren Versammlungen anwesend und haben

kürzere Berichte für Leser der Zeitschrift verfasst. Wie jedes Jahr berichten wir über die stattgefundene festliche Versammlung des Kinderrates, sowie über die von ihnen verfolgten Ereignisse (Ausstellung von Kinderzeichnungen zum Thema "Ich liebe meine Familie", sowie die Preisverleihung für die Förderung der Kinderrechte). Auch in dieser Ausgabe sind die Rubiken – Aus der Arbeit der Vereine und Übersicht der Publikationen – nicht ausgelassen worden.

Beiträge aus verschiedenen Bereichen des Kinderrechtschutzes veröffentlichend hoffen wir, jeder Leser kann etwas Interessantes finden. Gleichzeitig sind wir uns dessen bewusst, jedes Thema nur "anzapfen" zu können, und dass dazu noch mehr gesagt werden kann.

Um ein bestimmtes Thema "tiefer" zu bearbeiten, nützen wir die Themenausgaben der Zeitschrift. Wir sind nicht der Meinung, dass manche Themen wichtiger sind als andere. Jedes Thema ist wichtig und verdient eine Themenausgabe. Doch, weil unsere Zeitschrift zweimal jährlich erscheint, müssen wir Themen wählen, die von der Redaktion zu einem bestimmten Zeitraum als aktuell empfunden werden. Nach einer längeren Diskussion kam die Redaktion zum Entschluss, die diesjährige zweite Ausgabe der Zeitschrift dem Thema zu widmen, dass von besonderer Bedeutung vom Standpunkt der gesamtgesellschaftlichen Entwicklung ist. Es handelt sich um *das Wertsystem und Erziehung und Ausbildung von Kindern und Jugendlichen*.

Während die Ausgabe geplant wurde, hat die Redaktion Leserinteresse und – Bedürfnisse in Betracht genommen. Um in einem so groß wie möglichen Umfang Ihr Interesse für bestimmte Themen zufrieden zu stellen, müssen Sie uns Bescheid sagen, was Sie in der Zeitschrift lesen möchten. Deshalb laden wir Sie zur Mitarbeit ein, schreiben Sie uns, schlagen Sie vor...

Die Redaktion der Zeitschrift „Das Kind und die Gesellschaft“

Članci

Articles

Artikel

DIJETE I DRUŠTVO

Slobodno vrijeme i mladi - preventivni aspekti

mr. sc. Gordana Berc
Marko Buljevac
Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Studijski centar socijalnog rada

Pregledni članak
UDK 364.23-053.6
UDK 379.8.092-053.6

SAŽETAK

Rad se bavi problematikom slobodnog vremena mladih u današnjem društvu. Razmatraju se specifičnosti fenomena slobodnog vremena i njegova funkcija te učinak strukturiranih i nestrukturiranih slobodnih aktivnosti mladih na različite oblike njihova ponašanja.

Temeljem stranih i domaćih istraživačkih iskustava te teorijskih spoznaja u radu su predstavljeni neki od mogućih utjecaja slobodnog vremena obitelji i stilova roditeljstva na formiranje kulture provođenja slobodnog vremena mladih. Učinci smislenog, zabavnog i strukturiranog slobodnog vremena mladih su opisani kao temelj stvaranja činitelja zaštite mladih za uspješno i konstruktivno rješavanje problema te suočavanje s činiteljima rizika. Istraživanjima je utvrđeno da strukturirane aktivnosti slobodnog vremena imaju pozitivan utjecaj na samopouzdanje, kompetenciju i samosvijest mladih, a to su ujedno zaštitne snage koje mladima omogućavaju stvaranje visoke razine "otpornosti" prema čimbenicima rizika. Mladi s takvim potencijalima su zadovoljni svojim dosadašnjim životnim postignućima i ne razvijaju devijantna ponašanja. U kontekstu ponude slobodnih aktivnosti, a u svrhu suzbijanja pojave rizičnih ponašanja mladih, opisana je uloga pojedinih subjekata kao resursa prevencije – obitelji, škole, lokalne zajednice i medija.

Ključne riječi: slobodno vrijeme, mladi, obitelj, prevencija

Uvodna riječ

Literatura o slobodnom vremenu pokazuje da su se autori, osobito iz područja sociologije i pedagogije, s velikim zanimanjem bavili slobodnim vremenom mladih. To ne čudi, jer mlade percipiramo kao društvenu skupinu koja je potencijal svakog društva. Mladi su ujedno i najranjiviji dio populacije, jer se nalaze u razdoblju sazrijevanja i prelaska u svijet odraslih te preuzimanja trajnih društvenih uloga.

Osim toga, u mladenaštvu imamo više slobodnog vremena i mogućnosti, a vjerojatno manje odgovornosti nego u bilo kojem drugom razdoblju našeg života. Upravo je adolescencija razdoblje života u kojem mlada osoba ima najizraženiju potrebu za dokolicom, pa je stoga važno razumijevanje potreba mladih u tom vremenu te kvaliteta nje-

gova provođenja (Hendry i sur., 1996).

Polazeći od tih postavki, ovaj rad problematizira slobodno vrijeme kao društveni fenomen te specifičnosti slobodnog vremena adolescenata s osvrtom na ulogu obitelji mladih, lokalne zajednice i društva u organiziranju aktivnosti slobodnog vremena za mlade, a sa svrhom sprečavanja različitih oblika poremećaja u njihovom ponašanju.

1. Slobodno vrijeme kao društveni fenomen i potreba

1.1. Slobodno vrijeme

“Slobodno vrijeme je prostor u kojem se možda bolje nego u drugim prostorima, aktivnostima i segmentima društvene strukture, zrcale bezbrojne mogućnosti čovjekova napretka i nazatka, samootuđenja i razotuđenja u beskonačnoj ‘igri’ njegovih antropoloških karakteristika” (Žugić, 2000, 59). Preciznije rečeno, slobodno vrijeme je ono vrijeme u kojem pojedinac izvan radnog vremena ostvaruje aktivnosti koje ne spadaju u profesionalno obvezni rad, a to su obiteljske i neke društvene obveze. Jedan od najvećih teoretičara slobodnog vremena osamdesetih godina, Dumazedier, upravo je to vrijeme nazvao poluslobodnim vremenom, jer tada pojedinac još uvijek nije posvećen jedino aktivnostima koje su odabrane njegovom slobodnom voljom i kojima se može prepustiti i uživati u njima (Ilišin, 2002). Dumazedier stoga postavlja *uže* određenje pojma slobodnog vremena i opisuje ga kao vrijeme u kojem je pojedinac oslobođen od poslovnih, školskih, obiteljskih obveza i fizioloških potreba da bi se odmorio, zabavio i razonodio (Lefebvre, 1988).

1.2. Slobodno vrijeme i dokolica

Sadržaji i aktivnosti u slobodnom vremenu koje pojedinac autonomno odabire da bi se odmorio, zabavio i kultivirao, te njihovo ostvarenje na način koji je za njega najprihvatljiviji, slobodnom vremenu daje novu dimenziju, koju mnogi autori nazivaju dokolicom (Ilišin, 2002). Možemo reći da je *dokolica* vrijeme u kojem osoba slobodnim izborom odlučuje o vlastitom stilu osobne samoaktualizacije, stvaranju unutarnje ravnoteže i o izgradnji osobnog izraza, što predstavlja smisao dokolice (Martinić, 1977).

Uže definirajući dokolicu (engl. *leisure*), Green i Dumazedier tvrde da je to samo ono vrijeme koje je sadržajno usmjereno prema samoispunjenju kao krajnjem cilju i u kojem pojedinac pronalazi sebe (Neulinger, 1981), dok Lefebvre smatra da je dokolica “...zanimanje kojem se pojedinac može posvetiti po miloj volji...” (Lefebvre, 1988, 153).

Sve aktivnosti i stanja koja se događaju u dokolici nazivamo dokoličarenjem. Dokoličarenje predstavlja dobrovoljno ponašanje, a izbor, sloboda i dobrovoljnost predstavljaju osnovne elemente za njegovo razumijevanje (Rojek, 2005). Postizanje dokoličarenja pojedincu omogućava samosvojnost ličnosti, potpuno oslobođene svih zahtjeva i usmjerene jedino na uživanje u sebi i onome čime se bavi.

U ovom kontekstu De Grazia, svjestan zahtjevnosti dokolice, osamdesetih godina tvrdi da svi ljudi nemaju temperament za dokolicu i da ona svima ne pruža dovoljno smisla, jer predstavlja pretežak zadatak (Neulinger, 1981).

Međutim, u novije vrijeme se javlja pristup dokolici koji može odgovoriti na taj zahtjev. Riječ je o interdisciplinarnom pristupu u razvoju duhovne vizije dokolice, koji je bazi-

ran na teorijskom modelu Johna R. Kelly-a. On u teoriju o dokolici integrira religijsku i transcendentalnu dimenziju, jer ih smatra jednim od putova ostvarenja ideala dokolice – kontemplaciju i oplemenjivanje duha (Deschenes, 2002).

1.3. Aktivnosti slobodnog vremena

Način provođenja slobodnog vremena predstavlja neodvojivi segment našeg funkcioniranja kroz koji se oplemenjujemo i u kojem postajemo ono što jesmo (Rojek, 1995). Iz tog je razloga poznavanje mogućih utjecaja različitih tipova aktivnosti slobodnog vremena važno u razumijevanju ponašanja i potreba mladih u slobodnom vremenu.

Slobodne aktivnosti mogu biti odabrane obzirom na intimni značaj pojedine aktivnosti za osobu ili radi realizacije njene društvene uloge. Interesi vezani uz slobodno vrijeme usmjeravani su najviše utjecajem obitelji te njenog ekonomskog i društvenog statusa, obrazovnog sustava, vršnjačke skupine, medija, ponudom i reklamiranjem aktivnosti slobodnog vremena te socijalnim promjenama, kao što je, primjerice, porast nezaposlenosti mladih (Hendry i sur., 1996).

Autori temeljem istraživačkih nalaza i teorijskih spoznaja razlikuju dvije osnovne vrste aktivnosti slobodnog vremena, a to su strukturirane i nestrukturirane. Strukturirane aktivnosti su planirane, smislene i organizirane aktivnosti poput športa i čitanja, koje služe zadovoljavanju osobnog interesa u svrhu osobnog razvoja pojedinca. Nestrukturirane aktivnosti su neorganizirane i uglavnom besciljne aktivnosti, koje služe zadovoljavanju hedonističkih potreba u koje spadaju druženja s vršnjacima, besciljna lutanja po ulici i slično (Franc i sur., 2002).

Međutim, postoje preciznije klasifikacije aktivnosti slobodnog vremena obzirom na čimbenike koji utječu na njihovo provođenje i učinke koje one imaju na osobu koja se njima bavi.

Uvažavajući obilježja modernog društva, Cohen i Taylor (1992) su formirali kategorizaciju slobodnih aktivnosti u tri podskupine: aktivnosti enklave, pejzažne aktivnosti te aktivnosti za mentalni bijeg. *Aktivnosti enklave* su aktivnosti koje osobi dopuštaju izražavanje njene kreativnosti, slobode izbora i osobnosti (hobiji, igre, šport). Ove aktivnosti odgovaraju svakodnevnoj rutini i ne nude mogućnost za razbijanje monotonije. *Pejzažne aktivnosti* su one koje se odnose na mijenjanje uobičajenog ili trenutnog okruženja s namjerom da se ostvari maštanje osobe. Ove aktivnosti uključuju odlaske na praznike, uređenje prostora ili pustolovine i one zadovoljavaju našu žudnju za različitošću i promjenom. *Aktivnosti za mentalni bijeg* su one koje uključuju promjenu u nama samima. Ove aktivnosti nam nude izlaz iz svakodnevnice, kroz njih se približavamo sebi i svojoj unutrašnjosti. Otvaranjem svojih unutarnjih života zadovoljavamo čežnju za dubinom – čežnju koja je često negirana ubrzanom rutinom modernog života (Rojek, 1995).

Nešto drugačiju klasifikaciju slobodnih aktivnosti postavili su Hendry i sur. (1993) svrstavajući ih također u tri podskupine: (1) organizacijske aktivnosti – u koje spadaju športske aktivnosti, (2) povremene aktivnosti – koje čine druženja s prijateljima i (3) komercijalne aktivnosti – u koje su uvršteni odlasci u kino ili diskoteke i slično (Piko i Vaszonyi, 2004).

Način provođenja slobodnog vremena je određen uvjetima koji su potrebni da bi se pojedina aktivnost ostvarila, ali prije svega interesom osobe za tu aktivnost. Postmodernistički pristup stavlja u središte važnosti upravo htijenje i interes osobe

za aktivnost, a ne isključivo smisao koju aktivnost daje, a koji se često svodi na bijeg od posla, što je u suprotnosti od stajališta moderne. Osim toga, u postmoderni se briše dobna granica za bavljenje slobodnim aktivnostima, jer stariji ljudi nastavljaju odlaziti u noćne klubove i na rock koncerte upravo kao što su to činili u svojim mladim i srednjim godinama. Uz potrebu da se pojedinac kroz razbibrigu i rekreaciju istinski izrazi te pokaže ono što on doista jest, osjećaj identiteta postaje sve važniji, pri čemu dokolica igra ključnu ulogu u njegovom kreativnom formiranju (VirAAg, 2004). Iz ovog je razloga za dokolicu postmoderne karakteristična sloboda gospodarenja pojedinca nad vremenom koje će on provesti uživajući u aktivnostima i stanjima koje je slobodno odabrao, a kako bi time bile ispunjene funkcije slobodnog vremena – odmor, zabava i razonoda te razvoj ličnosti (Previšić, 2000).

1.4. Funkcije slobodnog vremena

Autori različito definiraju *odmor* – jedni ga vrednuju isključivo ukoliko ima epitet aktivnog, dok drugi uvažavaju komponentu relaksacije i obnavljanja energije kao osnovne potrebe svakog čovjeka (Janković, 1974). Danas se pouzdano zna da tjelesne aktivnosti pozitivno djeluju na psihičko stanje osobe, da smanjuju razinu stresa i anksioznosti te dižu samopoštovanje kod mladih i odraslih osoba (Norris i sur. 1992; Lasheras i sur. 2001, prema Brdar i Lončarić, 2004).

Zabava je jedna od osnovnih ljudskih potreba. Svaki pojedinac, a osobito mlada osoba sklona je zabavi, jer se kroz slobodno odabrane aktivnosti želi veseliti i uživati u njima. Vrlo sličnu svrhu imaju *razonode*. Njih transakcijski analitičari definiraju polu-ritualiziranim konverzacijama u kojima ljudi slobodno razmjenjuju vlastita mišljenja, stavove i dojmove bez cilja za konkretnom akcijom na razrađene i sigurne teme (Žanko, 1999). U razonodama svatko ima priliku razmijeniti pažnju i prepoznavanje sadržaja, pa su stoga ovakva druženja, kao što su rođendanske proslave, kokteli i slično, vrlo ugodna i zanimljiva mladima.

Posljednja glavna funkcija slobodnog vremena je *osobni razvoj*. Pojedinac osobni razvoj u slobodnom vremenu može postići korištenjem kulturno-umjetničkih i informativno-obrazovnih sadržaja, sudjelovanjem u aktivnostima s takvim sadržajima te aktivnim sudjelovanjem u organizacijskim oblicima rekreacije.

Kako bi osoba doživjela napredak u pojedinom području svog djelovanja, pa tako i u slobodnom vremenu, potrebno joj je stvaralaštvo. Stvaralaštvo je aktivnost koja se temelji na traganju za novim spoznajama, vještinama i inovacijama s ciljem širenja horizonata i njegove stalne emancipacije (Plenković, 1998). Za realizaciju stvaralaštva potrebno je zadovoljiti subjektivne i vanjske uvjete, od kojih subjektivni podrazumijevaju probuđeni i definirani interes pojedinca, njegovu vještinu i sposobnost za određenu aktivnost, dok u vanjske uvjete spadaju materijalni i prostorni uvjeti te druge tehničke pretpostavke za provedbu stvaralačke aktivnosti. Za pojedinca važnu ulogu u razvijanju kulture provođenja slobodnog vremena te u postizanju subjektivnih i objektivnih uvjeta za njegovu realizaciju, ima način provođenja slobodnog vremena obitelji.

2. Slobodno vrijeme obitelji

2.1 Obitelj i slobodno vrijeme

Obitelj je prvi i najvažniji čimbenik razvijanja kulture provođenja slobodnog vremena svih članova obitelji, a osobito djece i mladih. Uloga obitelji je važna jer u njoj započinje stvaranje kulture slobodnog vremena, odnosno stvaranje navika za smisleno prakticiranje aktivnosti koje potiču stvaralaštvo, osobni razvoj i novo samootkrivanje (Previšić, 2000).

Roditelji imaju važnu ulogu u stvaranju kulture slobodnog vremena svoje djece, jer vlastitim primjerom i vlastitim odnosom prema svom i slobodnom vremenu obitelji, utječu na formiranje stava i ponašanja djece u slobodnom vremenu. Stoga je vrijedno da roditelji, pri usmjeravanju djece na određeni model provođenja slobodnog vremena, uvažavaju specifičnosti njihovih razvojnih faza, koje podrazumijevaju određenu razinu otvorenosti prema sadržajima iz okoline, intenzitet radoznalosti i otkrivanja nepoznatih iskustava, pojačanu socijalnu komunikativnost te potrebu za socijalnim potvrđivanjem. Prvi koraci učenja o kvalitetnom provođenju slobodnog vremena se događaju u zajedničkom slobodnom vremenu obitelji. Slobodno vrijeme obitelji je vrijeme u kojem članovi obitelji, baveći se odabranim aktivnostima, stvaraju i njeguju podržavajući i topli odnos te povjerenje, čime pridonose razvoju obiteljske kohezivnosti (Zabriskie i McCormik, 2003). Osim toga, kvalitetno zajednički provedeno slobodno vrijeme omogućava bračnim partnerima i njihovoj djeci bogatiji partnerski i obiteljski život, ali i veću radnu učinkovitost (Burton i Turrell, 2000).

2.2. Strukturiranje slobodnog vremena obitelji

Izbor aktivnosti u slobodnom vremenu obitelji ovisi o subjektivnim i objektivnim činiteljima. Subjektivni činitelji uključuju: društveni status roditelja, osobno obrazovanje i stečene navike, a objektivni: kulturno nasljeđe uže i šire okoline te postojeću ponudu sadržaja (Čolić, 1991).

Zadovoljavanje potreba kroz aktivnosti slobodnoga vremena obitelji pojašnjava John Kelly u "Bazičnom i uravnotežujućem modelu funkcioniranja slobodnog vremena obitelji" (Kelly, 1997, 133). *Bazični model* slobodnog vremena obitelji obuhvaća poznate, uobičajene, svakodnevne, jeftine, razmjerno pristupačne aktivnosti koje se često mogu odvijati kod kuće, poput zajedničkog gledanja televizije i videa, igranja društvenih igara, igranja u vrtu, vrtlarstva i slično. Ovim aktivnostima se prakticiraju predvidljiva obiteljska iskustva te se u njima stvaraju osobna povezanost i osjećaj obiteljske bliskosti ili kohezije.

Uravnotežujući model prikazuje se kroz aktivnosti koje su manje uobičajene i koje se obično ne odvijaju kod kuće. U navedene aktivnosti spadaju obiteljska ljetovanja, kampiranje, ribolov, posjećivanje kulturnih i športskih događaja. U ovom modelu članovi obitelji zadovoljavaju potrebu za novitetima i promjenom, a ta nova iskustva zahtijevaju od njih pregovaranje i prilagodbu novim situacijama, suočavanje s izazovima te razvoj u vidu "radne jedinice" u kontekstu slobodnog vremena. Olson (1993) tvrdi da će prema tom modelu obitelji, koje su uključene u bazične i uravnotežujuće aktivnosti, vjerojatnije imati veću razinu obiteljske kohezije i prilagodljivosti, što se smatra primarnom dimenzijom zdravog obiteljskog funkcioniranja (Zabriskie i McCormick, 2003). Istraživački na-

lazi su pokazali da su upravo članovi tih obitelji zadovoljniji obiteljskim životom i imaju veće potencijale za rješavanje sukoba (Wells, Widmer i McCoy, 2004; Holman, 1998; Holman i Jacquart, 1988; Argyle, 1996, prema Brdar i Lončar, 2004). Drugim riječima, "obitelji koje se igraju zajedno, ostaju zajedno" (Zabriskie i McCormic, 2001).

Obiteljske uloge, emocionalna i praktična podrška unutar obitelji te poboljšano postignuće u nekoj aktivnosti mogu biti odrednice zdravog života članova obitelji koje prakticiraju tjelesne aktivnosti (Soubhi, Potvin i Paradis, 2004). Uz navedeno, vrijedi dodati nalaz koji pokazuje da se bolje financijske prilike i viši stupanj obrazovanja roditelja podudara s većom raznovrsnošću zamisli roditelja o tome kako korisno provesti slobodno vrijeme i što aktivnosti slobodnog vremena trebaju pojedincu omogućiti (Zinnecker, 1995).

Prigode kada članovi obitelji doista dijele neke slobodne aktivnosti nisu česta pojava u svakodnevnom životu obitelji, što osobito vrijedi za razdoblje kada djeca ulaze u doba adolescencije. Uobičajene su situacije u kojima su "...članovi obitelji blizu jedni drugima, ali ne sudjeluju zajednički u pojedinoj aktivnosti" (Larson, Gillman i Richards, 1997, 79).

Unatoč prakticiranju individualnog načina provođenja slobodnog vremena, bitan je prethodno izgrađen i njegovan osjećaj povezanosti između članova obitelji te osjećaj međusobnog pripadanja. Obiteljska kohezija te osjećaj sigurnosti osobito je važan za djecu i mlade, jer predstavlja zaštitni potencijal u prevenciji asocijalnih ponašanja. Osim toga, istraživanja su pokazala da obiteljska kohezija uspješno štiti od pojave delinkventnog ponašanja mladih iz netradicionalnih obitelji (Matherne i Thomas, 2001).

3. Slobodno vrijeme mladih

3.1 Strukturiranje slobodnog vremena mladih

Slobodne aktivnosti predstavljaju područje u kojem se mladi mogu na različite načine osobno izraziti i pokazati, ostvariti osobno potvrđivanje, autonomno donijeti odluku i vježbati osobne sposobnosti (Hendry i dr., 1994; Scabini, 1995). U tom vremenu mladi mogu zadovoljiti svoje psihološke, obrazovne i socijalne potrebe. Naime, "slobodne aktivnosti mogu otvoriti potrebu za tjelesnim aktivnostima, izazovom, opuštanjem i oslobađanjem od stresora" (Garton, Harvey i Price, 2004, 18). Tako, primjerice, najbolje strategije suočavanja sa stresom imaju učenici koji se u slobodno vrijeme bave športskim aktivnostima, a najmanje oni koji ga provode u zabavi (Brdar i Lončarić, 2004).

Razmatrajući činitelje važne za način provođenja slobodnog vremena mladih, West i Sweeting (1996) su imenovali pet glavnih čimbenika i prema njima određene stilove provođenja slobodnog vremena, a to su: (a) druženje u ulici, (b) šport i igre, (c) tržišno-kulturni čimbenici, (d) kućne aktivnosti, (e) umjetnost i hobiji. Druženje u ulici i tržišno-kulturno usmjeren stil provođenja slobodnog vremena imaju tendenciju rasta, dok je bavljenje športskim aktivnostima, koje omogućavaju uspješnu prilagodbu na sredinu, u opadanju (Karvonen, West, Sweeting, Rankohen i Young, 2001). Ova istraživačka iskustva su pokazala da je za navedene stilove provođenja slobodnog vremena zabilježena visoka razina usporedivosti i generalizacije unutar populacije mladih iz različitih zemalja (Kagitcibasi i Poortinga, 2000). U tom kontekstu Roberts i Parsell (1999) su utvrdili da životni stil mladih više nije odraz razlike u pripadanju određenim društvenim klasama, nego simbolizira kulturalnu identifikaciju, odnosno da su mladi

različitog klasnog porijekla izloženi sličnim kulturalnim obrascima i životom stilu.

Ovim spoznajama o slobodnom vremenu mladih vrijedi dodati da su utvrđene velike razlike između današnjih i starijih generacija u načinu provođenja slobodnog vremena. Naime, mladi u današnjem društvu imaju veću količinu prilika i informacija za različite aktivnosti, ali i povećanu razinu stresa i napetosti u odnosu na starije generacije. Novi nalazi pokazuju da današnji studenti u SAD-u, u odnosu na prethodne generacije, značajno manje čitaju dnevne novine (za 38,6%) i manje gledaju dnevne novosti (za 36,1%). Osim toga, zabilježen je porast gledanja posuđenih filmova (na DVD-u ili VHS-u) te pad interesa studenata za političkim aktivnostima, a raste interes za volontiranje pa je tako zabilježen rast mladih volontera za 54% u 2001. godini (Darvin i Roger, 2004).

S druge strane, mnoga će istraživanja potvrditi da mladi danas u slobodnom vremenu doista biraju aktivnosti koje su za njih i okolinu opasne te visoko rizične za njihovo zdravlje. Danas je među mladima popularna brza vožnja automobila i motocikla kao dio životnog stila. Provedeno istraživanje na uzorku od 645 mladih Talijana u dobi od 14 do 17 godina je pokazalo da mladići, koji prakticiraju rizičnu vožnju, usvajaju životni stil koji karakterizira visoka uključenost u antisocijalna ponašanja, pušenje i provođenje vremena u neorganiziranim aktivnostima s prijateljima. Djevojke koje prakticiraju rizičnu vožnju su uključene u druge oblike rizičnog i antisocijalnog ponašanja te radnje vezane uz uporabu droge (Bina, Graziano, Bonino, 2006). Osim toga, nalazi su potvrdili da neki oblici ponašanja u adolescentskoj dobi imaju utjecaj na ponašanje u odrasloj dobi, pa tako konzumacija alkohola kod petnaestogodišnjaka predviđa pušenje u njihovoj 21. i 28. godini. Isti nalaz je pokazao da su pušenje i konzumiranje alkohola u negativnoj korelaciji s bavljenjem tjelesnim aktivnostima u slobodnom vremenu (Paavola i sur., 2004).

Uvažavajući ove nalaze, važno je istaknuti da se način provođenja slobodnog vremena mladih mijenja. U razdoblju od 13. do 14. godine opada zanimanje za športske i druge organizirane aktivnosti. Druženje u susjedstvu i percepcija nedostatka prostora za susrete opada naglo nakon šesnaeste godine, dok su zabava u disco-klubovima i odlasci u kino najčešći u dobi od 19. do 20. godine. U kontekstu spolnih razlika može se reći da mladići češće sudjeluju u športskim aktivnostima, a djevojke radije provode vrijeme posjećujući prijateljice, odlazeći u disco-klub i kino (Hendry i sur., 1996).

Baveći se slobodnim vremenom mladih, Qiunn je zapazila da adolescentima u današnje vrijeme trebaju mogućnosti za tjelesne aktivnosti, razvoj kompetencije, stvaralačko izražavanje te pozitivna socijalna interakcija među vršnjacima i odraslima, smisao za strukturu i granice te sudjelovanje u istinskom radu (Morrissey, Werner-Wilson, 2005). Istraživački nalazi potvrđuju da je sudjelovanje u visoko strukturiranim slobodnim aktivnostima povezano s niskom razinom pojave antisocijalnog ponašanja, dok je sudjelovanje u nisko strukturiranim aktivnostima povezano s visokom razinom antisocijalnog ponašanja. Izostanak sudjelovanja u visoko strukturiranim aktivnostima posebno je prisutan i problematičan za dječake antisocijalnog ponašanja. Sudionici nisko strukturiranih slobodnih aktivnosti prakticiraju devijantne oblike ponašanja, loše odnose s roditeljima i primaju slabu podršku od voditelja slobodnih aktivnosti u usporedbi s adolescentima koji su uključeni u strukturirane aktivnosti u lokalnoj zajednici (Mahoney, Stattin, 2002).

Provođenjem slobodnog vremena adolescenata bavili su se i naši istraživači. Tako su, primjerice, Franz i sur. (1998), istražujući hijerarhiju vrednota adolescenata i njihov način provođenja slobodnog vremena, na uzorku od 2832 ispitanika, utvrdili da

oni praktiraju dva stila provođenja slobodnog vremena. Prvi obuhvaća strukturirane aktivnosti koje su svrhovite, smislene i organizirane (npr. šport i čitanje), a drugi stil obuhvaća nestrukturirane aktivnosti u koje spadaju zabava i druženja. Prakticiranje strukturiranih aktivnosti pokazuje intrinzičnu motivaciju adolescenata, jer su oni u njima usmjereni na razvoj osobnih sposobnosti, znanja i zadovoljavanja interesa, a uz to im je važan uspjeh u životu i socijalna odgovornost. Kod ekstrinzično motiviranih adolescenata, koji neorganizirano provode slobodno vrijeme, izraženija je hedonistička vrijednosna orijentacija te sklonost rizičnim ponašanjima, poput ovisnosti i delinkvencije (Franc i sur., 2002).

Zaključno, mladima je potrebna predvidljiva struktura, skup pravila i očekivanja koja se uče tijekom socijalizacije, kako bi se uspješno prilagodili zahtjevima okoline, pa su im stoga potrebna ujednačena očekivanja sredine, osobito obitelji (Raboteg-Šarić, Rogić, 2002).

3.2. Utjecaj roditelja na strukturiranje slobodnog vremena mladih

Roditeljski prijenos modela ponašanja i životnih vrednota su smjernica za sve domene života djece i mladih, uključujući i stav prema dokolici (Hendry i sur., 1993; Hultsman, 1993; Kelly i Kelly, 1994). Ukoliko roditelji pokazuju pozitivne stavove prema dokolici, ako sudjeluju u aktivnostima zajedno s djecom te podržavaju sudjelovanje u određenim aktivnostima, nalazi ovih istraživača su pokazali da će se djeca vrlo vjerojatno uključiti u te aktivnosti. Vrijedi i obrnuto – ukoliko se roditeljima ne sviđaju određene aktivnosti, oni mogu obeshrabriti djetetovo sudjelovanje u njima. Iako je poznato da utjecaj roditelja na provođenje slobodnog vremena djece opada u razdoblju njihova odrastanja, roditeljske su vrijednosti često prihvaćene kod adolescenata i važne su za razvoj njihovog životnog stila koji se poklapa s njihovim odgojem (Hendry i sur., 1993).

U sudjelovanju strukturiranja slobodnog vremena svoje djece roditelji često imaju potrebu kontrolirati dječje aktivnosti i usmjeravati ih prema vlastitim kriterijima za korisnost, smislenost i primjerenost, ne dajući pri tome dovoljno pažnje i prostora za izbor i želje djeteta. Razlika između roditeljske podrške i roditeljskog nadzora je nejasna i promjenjiva obzirom na roditeljski pristup koji primjenjuju u određenoj situaciji (Hutchinson i sur., 2003). Učestali pritisci roditelja i učitelja djeteta mogu sputavati i time narušiti slobodu njegova opredjeljivanja.

Druga krajnost je potpuno prepuštanje odabira načina provođenja slobodnog vremena djetetu, bez stvarnog interesa, brige i nadzora roditelja o tome gdje i kako ono provodi slobodno vrijeme. Izostanak roditeljskog nadzora se smatra jednim od činitelja bržeg ulaska djece u većinom nestrukturirane aktivnosti kao što su zabava, odlasci u disko-klubove, kafiće, neorganizirano druženje s vršnjacima i slično. Takav stil provođenja slobodnog vremena kod djece, posebice adolescenata, otvara veću mogućnost pojave rizičnih ponašanja (Franc i sur., 2002; Raboteg-Šarić i sur., 2002; Oetting i Donnermeyer, 1998; Garton i sur., 2004).

Posljedice dugoročnog isključivanja roditelja iz slobodnog vremena njihove djece vode do oslanjanja mladih na vršnjačku skupinu s isključivim usvajanjem sustava vrijednosti i stavova vršnjačke skupine koji su nerijetko suprotni konvencionalnima. Preuzimanjem takvog stila života sa specifičnim načinom komuniciranja, buntom prema konvencionalnim vrijednostima, specifičnim stilom oblačenja, vrstom glazbe koja se sluša, konzumacijom različitih stimulansa te usvajanjem rizičnih ponašanja, stvaraju se preduvjeti

za ulazak mladih u subkulturno društvo (Perasović, 2000).

Osjetljivost adolescencije kao razvojnog doba i važnost roditeljskog pristupa za kvalitetno odrastanje mladih u slobodnom vremenu, prepoznali su Garton i sur. (2004) koji su prikazali rezultate istraživanja provedenog na uzorku od 313 učenika od trinaeste do šesnaeste godine. Rezultati su pokazali da adolescenti, koji žive u obiteljima koje njeguju zanemarujući roditeljski pristup, provode više slobodnog vremena sa svojim prijateljima ili u skupini, a najmanje vremena sami ili sa svojom obitelji. U svojoj okolini oni percipiraju manjak podrške, manjak međusobnog iskazivanja pozitivnih i negativnih osjećaja te izostanak vlastite uloge u vođenju obiteljskog života. Kako bi postali neovisni, adolescenti traže pozitivna iskustva u procesu socijalizacije izvan svoje obitelji.

Adolescenti u obiteljima s autoritarnim pristupom slobodno vrijeme provode više sami nego u skupini, s prijateljima ili svojim obiteljima te u pojedinačnim slobodnim aktivnostima, nego adolescenti ostalih tipova obitelji. Najviše slobodnog vremena sa svojom obitelji provode adolescenti koji svoje obitelji percipiraju kao popustljive. Obitelji s ovim pristupom karakterizira niska razina roditeljske kontrole, visoka razina podrške i tolerantan odnos. U obiteljima koje prakticiraju impulziv i agresivan pristup, adolescenti su razvili nižu razinu neovisnosti i sposobnosti za preuzimanje odgovornosti.

Dakle, možemo reći da će mladi, koji svoje obitelji smatraju uspješnima u organiziranju i provođenju slobodnog vremena, biti usmjereni prema svojim obiteljima radi zadovoljavanja vlastitih potreba u slobodnom vremenu. To je potvrdio i Robertson (1999) tumačeći da obitelji koje mogu zadovoljiti potrebe adolescenata u slobodnom vremenu, ujedno mogu odrediti koliko tog vremena će adolescenti provesti zajedno s njima. Ovim nalazima pridružuju se spoznaje o tome da uključivanja roditelja u slobodne aktivnosti mladih stvaraju preduvjet za prakticiranje tih aktivnosti u doba njihove zrelosti (Garton i sur., 2004).

Nalazi naših znanstvenika su također pokazali da roditeljski nadzor nad slobodnim vremenom njihove djece i pružanje roditeljske podrške pridonosi smislenom i strukturiranom načinu provođenja slobodnog vremena djece. Djeca permisivnih roditelja njeguju neorganizirani stil provođenja slobodnog vremena te zato često ulaze u rizična ponašanja (Raboteg-Šarić i sur., 2002).

Poznato je da mladima u doba odrastanja trebaju drugačija iskustva od onih koja su upoznali u svojim obiteljima. Jaku potrebu da budu drugačiji od drugih, da budu posebni, mladi zadovoljavaju u vršnjačkoj skupini koja se od obiteljske razlikuje po procesu prihvaćanja članova i vanjskih oblika njihova prepoznavanja, što rezultira stvaranjem identiteta pojedinca i potvrdom pripadanja zajednici (Perasović, 2000). Kako bi druženja s vršnjačkom skupinom bila oslobođena rizičnih djelovanja nestrukturiranih aktivnosti, mladi moraju u ranijoj dobi svoga odrastanja unutar obiteljskog okruženja razviti potencijale zaštite.

4. Slobodno vrijeme mladih – preventivni aspekt

4.1. Razvoj zaštitnih potencijala mladih

Slobodno vrijeme je samo po sebi neutralna kategorija koja može imati pozitivne i negativne konotacije, ovisno o tome kako pojedinac koristi slobodno vrijeme i kako ono na njega utječe. Pozitivni učinak slobodnog vremena se očituje u tome što strukturane slobodne aktivnosti zauzimaju središnje mjesto među zaštitnim čimbenicima

poremećaja u ponašanju (Ary i sur., 1999).

Činitelji zaštite su potencijali mlade osobe pomoću kojih se ona uspješno i na konstruktivan način nosi s problemom kroz naučene strategije suočavanja. Razvoj tih potencijala mlade osobe je moguć kroz prethodno njegovanje privrženosti djeteta prema roditeljima i kroz roditeljsko praćenje djeteta, pa stoga takva mlada osoba ima potencijale biti na zdrav način privržen i svojoj vršnjačkoj skupini koja ju prihvaća (Deković, 1999). Hendry i sur. (1993) su utvrdili da slobodne aktivnosti kao dio životnog stila mladih imaju velik utjecaj na proces njihove identifikacije te na interakciju s vršnjacima (Caldwell i Darling, 1999), kao i na njihovu dobrobit, uspješnu suradnju s okolinom, ali i na pojavu poremećaja u ponašanju (Vazsonyi i sur., 2001).

Brojna istraživanja su pokazala da postoji povezanost između učestalog korištenja nestrukturiranih aktivnosti slobodnog vremena adolescenata, poput "hodanja okolo" po naselju bez ikakvog plana i odlazaka u disco-klub, s pojavom oblika antisocijalnih ponašanja, konzumiranjem sredstava ovisnosti ili delinkvencijom (Ary i Duncan, 1999; Mahoney i Stattin, 2001; Vazsonyi i sur., 2001; Piko i Vazsonyi, 2004) te ostalim oblicima poremećaja u ponašanju (Woodroffe, Glickman, Barker i Power, 1993; Vicary, Smith, Caldwell i Swisher, 1998; Vazsonyi, Pickering, Belliston, Hessing i Junger, 2002, prema Piko i Vazsonyi, 2004).

Osim toga, rezultati istraživanja u SAD-u su pokazali da je stav mladih prema slobodnom vremenu i aktivnostima koje u njemu provode, značajno povezan s njihovim poteškoćama na psihološkoj razini, optimizmom, percipiranom kontrolom i društvenom podrškom (Cassidy, 2005). S druge strane, istraživanja pokazuju da smisleno provođenje slobodnog vremena ima pozitivan utjecaj na samopouzdanje, kompetenciju i samosvijest mladih (Passmore, 2003).

Ovi nalazi potvrđuju da je usvajanje stila kvalitetnog provođenja slobodnog vremena tijekom djetinjstva i mladenaštva vrijedno prepoznati kao relevantnog čimbenika u stvaranju zaštitnih potencijala mladih u suvremenom društvu.

4.2. Mladi u suvremenom društvu

Mladi su danas "...izloženi teškom teretu društvene zbilje" (Leburić i Relja, 1999, 182). U mnogim društvima unutar populacije adolescenata zabilježen je porast psihičkih problema i problema s mentalnim zdravljem te porast broja pušača, agresije i drugih oblika neprihvatljivog ponašanja. Naime, brojna istraživanja (Ary, Duncan, Biglan, Metzeler, Noell i Smolkowski, 1999; Ary, Duncan i Hops, 1999; Deković, 1999), koja su se bavila istraživanjem različitih oblika poremećaja u ponašanju mladih, pokazala su da se radi o određenoj vrsti sindroma poremećaja u ponašanju koji je čvrsto povezan sa značajkama modernog društva, koje Beck (1992) naziva "društvom rizika" (Piko i Vazsonyi, 2004, 719). Autori zaključuju da djeca modernog društva odrastaju u rizičnom društvu, gdje se ljudi stalno suočavaju s rizicima i izazovima naglih promjena društvenog razvoja. Takvo stanje vodi k potrebi za novom konceptualizacijom ulaska mladih u odraslo doba (tzv. tranzitno vrijeme). Temeljem istraživačkih nalaza autori su zaključili da se poremećaji u ponašanju adolescenata mogu smatrati skupom simptoma koji su nastali kao posljedica njihove loše prilagodbe na rizično društvo (Windle, 1992, prema Piko i Vazsonyi, 2004).

Jedan od oblika loše prilagodbe mladih na rizično društvo je pojava maloljetničke delinkvencije. Ona je uvjetovana spletom negativnih okolnosti kao što su patološka

ličnost, nesređene obiteljske prilike, nezdrava socijalna sredina, loše društvo, utjecaj ulice, nezaposlenost, dosada, odgojna zapostavljenost, zlouporaba sredstava ovisnosti i drugo. Jedan od nalaza američkih istraživača je pokazao da postoji statistički značajna povezanost između visoke razine delinkventnog ponašanja i socijalizacije, odsustvo nadzora roditelja te rijetkog sudjelovanja adolescenata u organiziranim slobodnim aktivnostima (Yin i sur., 1999).

Rezultati prethodno navedenih istraživanja, kao i mnogi drugi, pokazuju da su slobodno vrijeme i aktivnosti slobodnog vremena važni, ali nažalost zanemareni “konstrukti u modelima psihosocijalne prilagodbe, suočavanja sa stresom i zdravstvenih ishoda djece” (Brdar i Lončarić, 2004, 982). Iz tog razloga način provođenja slobodnog vremena za mlade može predstavljati čimbenik rizika za njihov zdrav rast i razvoj. Osim toga, u anomalijama slobodnog vremena, kao što su kompeticija, rekorderstvo, igre na sreću, moda i reklame, leži nedostatnost smisla egzistencije, koja kod čovjeka može izazvati brojne poteškoće u ukupnom funkcioniranju – otuđenost, depresiju, auto-agresiju i agresiju (Plenković, 2000).

Posljedica učestalog djelovanja rizičnih čimbenika te navedenih anomalija na mladu osobu, je njeno udaljšavanje od obitelji, školski neuspjeh, sklonost agresiji, ulazak u “loše društvo”, konzumiranje alkohola i droga te delinkventno ponašanje (Franc, Šakić i Ivičić, 2002; Raboteg-Šarić, Sakoman i Brajša-Žganec, 2002; Oetting i Donnermeyer, 1998; Garton i sur., 2004).

Iz navedenih je podataka vidljivo da su čvrste orijentacije mladih na vršnjačku skupinu, njena snažna dominacija, ali još više “negativan *self-koncept*”, povezani s pojavom poremećaja u ponašanju i upotrebom droge (Wills, i sur., 1992).

Međutim, postoji dio populacije mladih koji unatoč izloženosti rizičnim čimbenicima, ipak ne razviju devijantna ponašanja. Istraživanja su pokazala da upravo ti mladi imaju izgrađenu visoku razinu “elastičnosti” prema čimbenicima rizika te da su zadovoljni svojim dosadašnjim životnim postignućima (Deković, 1999).

Kako do djelovanja rizičnih čimbenika ne bi došlo, potrebno je djecu i mlade učiniti otpornima “...na vanjske negativne utjecaje formiranjem njihovih čvrstih stavova i uvjerenja...” prema zdravom stilu života, provodeći prevenciju nepoželjnih oblika ponašanja na nekoliko razina (Previšić, 2000, 406) – na razini obitelji, škole i na razini lokalne zajednice.

4.3. Resursi prevencije ovisnosti i poremećaja u ponašanju – obitelj, škola, lokalna zajednica i mediji

4.3.1. Resurs prevencije – obitelj

Obitelj kao glavni zaštitni činitelj ima funkciju kompenzacije, suzbijanja i uklanjanja činitelja rizika, razvijajući kod djeteta kompetenciju za zdrav, odgovoran i autonoman oblik funkcioniranja, usmjeren prema sebi. No ukoliko obitelj ne funkcionira zdravo, ona postaje činitelj rizika (Radetić-Paić, 2002) jer izostaje roditeljski nadzor i upućenost u provođenje aktivnosti slobodnog vremena djeteta koje mogu biti nekorisne ili štetne za njegov razvoj (Hutchinson i sur., 2003).

Ponašanje roditelja i njihov stil odgoja može se smatrati najprediktivnijim činiteljem rizika i zaštite u pogledu poremećaja u ponašanju djece i mladih. Važna je unutarnja dinamika obitelji, topla i podržavajuća komunikacija između roditelja i djece, osobito u rješavanju sukoba te nadzor nad djetetovim ponašanjem izvan obiteljskog okruženja

(Ajduković i Delale, 2000). Kombinacija nerealnih očekivanja i roditeljske odsutnosti ili zanemarivanja djece mogu rezultirati ulaskom mladih u pogrešne uloge (izolaciju, manipulaciju, ovisnost).

Osim toga, za djecu je važno stjecanje povjerenja u roditelje, kako bi u potrebi rješavanja problema imali sigurnost da će ih riješiti na otvoren, pravedan i uvažavajući način (Schneiderman, 2004). Osim toga, provođenje slobodnih aktivnosti u obitelji uz prakticiranje konvencionalnih aktivnosti predstavljaju zaštitne čimbenike poremećaja u ponašanju (Piko i Vazsonyi, 2004).

Uloga roditelja u formiranju načina provođenja slobodnog vremena njihove djece je izuzetno važna, a osobito u doba adolescencije. Istraživački nalazi su pokazali (Orthner, Barnett-Morris i Mancini, 1994; Olson, 1993, prema Zabriskie i McCormick, 2003, Kelly, 1994, 1997) da je zanimanje roditelja za sadržaje slobodnog vremena njihove djece te djelomično sudjelovanje roditelja u njemu, umjesto nadzora nad djetetom, vrijedan zaštitni čimbenik u prevenciji različitih rizičnih oblika ponašanja. Osobito je važno da roditelji u vrijeme odrastanja djece poštuju njihov izbor načina provođenja slobodnog vremena i da su spremni prihvatiti njihovo odvajanje i pojačano zanimanje za vršnjake i samostalnost, što je povezano s njihovim izborom sadržaja u aktivnostima slobodnog vremena. Premda utjecaj roditelja na provođenje slobodnog vremena djece opada u razdoblju njihova odrastanja, roditeljske vrijednosti su često prihvaćene kod adolescenata (Hendry i sur., 1993). Zato roditelji mogu usmjeravati adolescente na konstruktivan način na pojedine smislene i zanimljive sadržaje u kojima zajednički ili odvojeno sudjeluju. Pri tome je važno kombinirati ponudu različitih aktivnosti, od onih koje se odvijaju u kući (gledanja televizije i videa, igranja društvenih igara), do onih koje se odvijaju izvan kuće (ljetovanja, kampiranje, ribolov, posjećivanje kulturnih i športskih događaja). Osobito je vrijedno mlade podržavati pri uključivanju u športske aktivnosti te druge smislene i organizirane sadržaje koje oni odabiru prema vlastitim interesima i sklonostima.

Razmatrajući utjecaj obiteljske podloge Davidesa i Windla (1997) te Scaramella, Congera i Simminsa (1999), utvrđeno je da majčina depresija, razvod roditelja, niska razina intimnosti među članovima obitelji, slabe odgojne vještine, poremećaj roditeljstva i bračna neslaganja, stvaraju jače preduvjete za konzumiranje alkohola i sudjelovanje u delinkventnim ponašanjima kod ženskih nego kod muških adolescenata (Werner i Silbereisen, 2003).

Dakle, osmišljeno obrazovanje, ali i zabava te sigurno iskušavanje novih iskustava i izazova u slobodnom vremenu, kojih su mladi u doba odrastanja toliko željni, zahtijevaju pravilno usmjeravanje i razumijevanje obitelji za kvalitetan razvoj mladog čovjeka. Budući je današnja obitelj, a osobito roditelji, opterećena brojnim poslovnim i društvenim zahtjevima, u kvalitetnijem provođenju odgojnih i preventivnih djelovanja može joj pomoći škola.

4.3.2. Resurs prevencije – škola

Škola organiziranjem izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti ostvaruje važnu ulogu u sprečavanju različitih oblika poremećaja u ponašanju mladih.

Izvannastavne aktivnosti se najčešće odvijaju pojedinačno i skupno. U njima se mogu obrađivati sadržaji iz različitih područja znanosti, tehnike, športa, kulture i umjetnosti te iz praktičnih djelatnosti. Osobita vrijednost provođenja izvannastavnih aktivnosti je

stvaranje ambijenta u kojem učenik može izraziti svoje potencijale te u bliskoj i otvorenoj suradnji s nastavnikom postizati nove rezultate. Sudjelovanjem u sadržajima strukturiranih aktivnosti, djeca i mladi se mogu usmjeriti na izgradnju vlastite kreativnosti, kompetentnosti i na ukupni osobni razvoj te prema izgradnji osobne kulture slobodnog vremena. Osim toga, dostupnošću izvannastavnih aktivnosti škola izravno može učenicima pomoći u smanjenju akademskog stresa (Mistra i McKean, 2000), pri čemu je rekreacija osobito uspješan način suočavanja s tom vrstom stresa (Frydenberg i Lewis, 1991, prema Brdar i Lončarić, 2004).

Sudjelovanje mladih u strukturiranim slobodnim aktivnostima, kao što su glazbene i umjetničke aktivnosti, daje porast samopoštovanja i školskog uspjeha te poticajno utječe na razvoj prosocijalnog ponašanja (Larson i Verma, 1999). Njegovanje prosocijalnog ponašanja kod mladih je vrijedno radi formiranja pozitivnih stavova i pristupa prema drugim ljudima, a manifestiraju se pomaganjem, iskazivanjem brige, ljubaznosti i altruističnog ponašanja.

Iz ovog je razloga važno koristiti intrinzičnu motivaciju djece i mladih umjesto ekstrinzične i usmjeriti ih na sadržaje humanističkih orijentacija (Čudina-Obradović i Težak, 1995). Mladi žele i trebaju takve mogućnosti u kojima mogu slobodno i kritički promišljati, polemizirati i kreativno se izraziti te sudjelovati u korisnim aktivnostima, poput pomaganja starijim i nemoćnim osobama u svojoj lokalnoj zajednici, čime mogu pridonijeti boljem funkcioniranju društva (Qiunn, 1995, 2005).

Kako bi djelovanje preventivnih aktivnosti bilo što učinkovitije, obitelj i škola mogu udruživanjem resursa pridonijeti osmišljavanju što sadržajnijih i atraktivnijih sadržaja u slobodnom vremenu, za dobrobit njihove djece i mladeži na razini lokalne zajednice.

4.3.3. Resurs prevencije – lokalna zajednica

Posljednjih godina dvadesetog stoljeća značaj slobodnog vremena u kontekstu razvoja *lokalne zajednice* je umanjen jer dominira individualizam. Obitelj, škola, Crkva i druge organizacije u lokalnoj zajednici često nisu usklađene u porukama koje šalju mladima, tako da mladi u svom razvoju "susreću fragmentirano društvo" (Raboteg-Šarić, Rogić, 2002, 181).

Iz toga je razloga danas u znanstvenoj praksi prisutan izazov – kako razviti koncept zajednice koji može osigurati prostor za zajedničko "obvezno" sudjelovanje građana u zbivanjima u lokalnoj zajednici (Arai i Pedlar, 2003).

Važnost organiziranja slobodnog vremena građana u lokalnoj zajednici je naglasio tim američkih znanstvenika koji smatraju da u istraživanja slobodnog vremena treba uključiti studij zajednice, pri čemu je potrebno integrirati postojeću literaturu, teoriju dokolice i kritičko mišljenje. Primjerice, oni navode da je u lokalnoj zajednici potrebno organizirati tečaj pod nazivom "Upute za rekreaciju i dokolicu" u okviru kojih mladima treba ponuditi atraktivne sadržaje u kojima se oni mogu potvrditi i osjećati vrijedno (Starr i Gaskill, 2002).

Osim poticajnih elemenata za zdravi razvoj djece i mladeži lokalna zajednica ima i rizične čimbenike koji utječu na pojavu aberacije psiho-socijalnog funkcioniranja (Koller-Trbović i sur., 2002). Da bi se ojačali utjecaji zaštitnih čimbenika, potrebno je organizirati različite preventivne aktivnosti u koje valja uključiti sve subjekte lokalne zajednice – obitelji, udruge za mlade, škole, školsku medicinu, duhovne, športske i kulturne centre te socijalne službe.

Socijalne službe su integrirajući čimbenik u lokalnoj zajednici koje ciljanim i stručnim djelovanjem mogu povezati ključne elemente u njoj (Janković i Bašić, 2001). Te službe bi trebale poticati aktivnosti za prevenciju ovisnosti i zloupotrebe nasilja, humanitarne aktivnosti (skrbništvo, pomoć starijima i nemoćnima na području lokalne zajednice), organiziranje različitih radionica (kompjutorskih, likovnih, jezičnih), športskih i drugih aktivnosti (Maleš, 2003). U kontekstu smislenog organiziranja slobodnog vremena mladih, privatne inicijative građana, pojedinci, mediji i različite tvrtke potiču osnivanje različitih centara za slobodno vrijeme, društvene klubove, kulturno-zabavne priredbe, grade terene za šport i rekreaciju i slično (Previšić, 2000). Neka strana iskustva pokazuju da upravo takvu ponudu mladi rijetko koriste (Zežil i sur., 2000).

Iskustva iz Hrvatske pokazuju da se djeca i mladi rado uključuju u različite izvanškolske aktivnosti. One se uglavnom odnose na zimske aktivnosti (skijanje, sanjkanje), a uz njih je moguće ukomponirati sadržaje vezane uz školu kao što su učenje stranog jezika, sviranje glazbenog instrumenta i slično. Najveći organizator slobodnog vremena, vikenda, državnih praznika i dana odmora (ljetnih, zimskih i proljetnih praznika) djece i mladih u nas je ustanova "Vladimir Nazor" (dio novoformiranog holdinga). "Nazor" godišnje organizira zabavne, športsko-rekreativne i edukacijske programe te program za međunarodnu suradnju, kao i izlete i ekskurzije za više od 30.000 učenika osnovnih i srednjih škola. Slične programske aktivnosti provodi "Odmorko" koji organizira športske i rekreacijske aktivnosti, zabavu i odmor radi poticanja smislenog, sadržajnog i poticajnog načina provođenja slobodnog vremena djece i mladih iz cijele Hrvatske.

Primjeri dobre prakse pokazuju da se u nas već duži niz godina provode različiti preventivni programi. Najvažniji nositelji preventivnih programa su udruge (nevladin sektor), zatim različiti klubovi, centri, društva, zajednice te škole. Prema podacima o protokolu za popis programa iz 2003. godine zabilježeno je 239 različitih programa, od čega njih 200 imaju primarno-preventivna obilježja (Žižak i Bouillet, 2003). Najveći broj programa bavi se, prema svojoj djelatnosti, sadržajima vezanima uz slobodno vrijeme te školskim preventivnim programima, koji stručnim osmišljavanjem, vođenjem i evaluiranjem različitih aktivnosti (radionica, igara i sl.) osnažuju i potiču zdravi rast i razvoj djece i mladih. Tijekom provedbe programa osobito se korisnim pokazalo uključiti roditelje i stručne suradnike škole u aktivnosti preventivnih programa, koji su sadržajno prilagođeni potrebama tih korisnika. Preventivni programi koji su usmjereni djeci imaju cilj razviti i njegovati kod djece i mladih zdrave modele njihova socijalnog i emocionalnog funkcioniranja kroz različite oblike ponašanja, kao što su, primjerice, nenasilno rješavanje sukoba, poticanje zajedništva, razvijanje komunikacijskih vještina te kritičkog promišljanja, samopouzdanja i kreativnosti, prevencije ovisnosti, zlostavljanja i slično. Kroz različite edukativne radionice programi za roditelje imaju cilj pomoći im u osvješćivanju i realizaciji odgovornog i uspješnog roditeljstva te ih ohrabriti u poteškoćama i izazovima koje roditeljstvo nosi. Razvoj profesionalnog identiteta, kao i profesionalne kompetencije, te uspješnog modela rada, samo su neki od ciljeva programa koji se nude stručnjacima u radu s djecom i mladima (Žižak i Bouillet, 2003). U Hrvatskoj postoji niz udruga i drugih organizacija koje se bave realizacijom navedenih ciljeva, kroz provedbu preventivnih programa, a među njima su sljedeći programi: "CAP-prevencija", "Dječja kuća Borovje", "Ja to mogu", "Benjamin", "Čudesna Hrvatska", "Igram do škole", "Program prevencije poremećaja u ponašanju i funkcioniranju djece osnovnoškolske dobi", "Modifikacija ponašanja putem igre", "Odgoj za ljubav i nenasilje", "Velika sestra veliki brat" te brojni drugi.

Za uspješnu realizaciju ovakvih programa nije dovoljna dobra osmišljenost i orga-

nizacija programa te njihova stručna provedba, nego i kontinuirana financijska potpora donatora te suradnja resursa lokalne zajednice u kojoj se program provodi. U tom je smislu vrijedno otvoriti putove komunikacije i zajedničkog interesa između subjekata lokalne zajednice (škole, športskih klubova, udruga, centara za socijalnu skrb, domova zdravlja i drugih) te roditelja i djece kako bi se što preciznije procijenile potrebe mladih i njihovih obitelji za uslugama slobodnog vremena na razini lokalne zajednice. Radi što bolje uspješnosti programa za smislenu i organizirano provođenje slobodnog vremena mladih, potrebna je kontinuirana evaluacija provedenih aktivnosti, kao i stalna nadogradnja koja bi trebala biti implementirana u stručne aktivnosti svakog programa.

U svrhu animiranja mladih, djelatnici socijalnih službi, a osobito socijalni radnici, mogu pokrenuti socijalne programe prema potrebama obitelji i lokalne zajednice koji će uključivati obitelji spremne za suradnju. Neke od mogućih aktivnosti su skupine za samopomoć na području osobnog, obiteljskog i društvenog života, provedba strukturiranih, kontinuiranih tematskih radionica za djecu i odrasle, uređenje okoliša, pokretanje športskih, kulturnih i zabavnih programa, tematske aktivnosti u parkovima, knjižnicama, kulturnim centrima i slično. Uspjehu ovakvih akcija bitno mogu pridonijeti mediji aktivnim promoviranjem i praćenjem aktualnosti u lokalnoj zajednici.

4.3.4. Resurs prevencije – mediji

Mediji u današnje vrijeme imaju snažnu ulogu u životu mlade osobe, prenoseći poruke o životnim vrijednostima i aktualnim trendovima. Empirijski podatci iz devedesetih godina o učestalosti gledanja televizije mladih u Hrvatskoj su pokazali da 88,9% mladih svakodnevno gleda televiziju, a najveći broj ispitanika gleda filmove i serije (36%), dok najmanji postotak mladih (17,4%) gleda kulturni i umjetnički program (Ilišin, 1999). Televizija i radio, uz organizirani šport za promatrače, lutrija i kino pružaju masovno proizvedenu dokolicu za bijeg, umjesto za ispunjenje. Sadržaji ovih medija nude veliku količinu nasilja (Miliša i Proroković, 1999), stvaraju svijet mašte i pružaju razonodu te uzbuđenje, ali ne i razvoj duha, spontanosti i kreativnosti (Haralambos i Holborn, 2002). Obzirom na to, kulturni sadržaji preneseni kroz različite medije mogu donijeti različite i nerijetko suprotne učinke od njihove bazične poruke.

U današnje vrijeme jedan od najčešće korištenih medija u slobodnom vremenu mladih je internet koji mladima pruža mnogo privlačnih sadržaja. Međutim, uz pozitivne učinke (informativnost, edukativnost, brza komunikacija, zabava i dr.) ovaj medij nudi i određenu količinu rizičnih i štetnih sadržaja za zdrav psiho-socijalni razvoj djece i mladih (primjerice pornografski sadržaji i sl.). Iz tog je razloga vrijedno steći istraživački uvid u dostupnost i korištenje takvih sadržaja te ponuditi edukacijske radionice za roditelje i njihovu djecu o mogućim rizicima različitih medija za uspješan psiho-socijalni razvoj mladih te o strategijama sprečavanja njihova štetnog djelovanja, odnosno o stvaranju "otpornosti" na takvu vrstu izazova.

Ističući pozitivnu stranu medija, valja napomenuti da se njima, među ostalim, postiže informiranje i obrazovanje te razvijanje kritičke svijesti mladih kroz smislene, zanimljive, edukativne i zabavne programe. U današnje vrijeme, kada su mladi u sve ranijoj dobi sve više vremena prepušteni vlastitim zamislima kako ispuniti vrijeme te pri tome najčešće odabiru televiziju i internet, izuzetno su važni upravo ti kvalitetni sadržaji medija koji mogu pozitivno djelovati na mlade. Promičući pozitivne vrijednosti – humanost, solidarnost, empatiju i druge, mediji bitno mogu pridonijeti nastojanjima ostalih resursa

prevencije u suzbijanju pojave neželjenih oblika ponašanja unutar populacije mladih.

5. Zaključno promišljanje

Kako bi mladi u manjoj mjeri prihvaćali rizična ponašanja, važno je usmjeriti veliku pozornost na obitelj kao bazični potencijal prevencije utjecaja rizičnih čimbenika. Zato je bitno usmjeravati obitelj na zajedničko provođenje slobodnog vremena i ponuditi različite aktivnosti u lokalnoj zajednici za njene članove, kako bi to vrijeme za njih bilo što sadržajnije i smislenije.

Smislenost i sadržajnost te uživanje u aktivnostima slobodnog vremena mogu spriječiti pojavu nezadovoljstva vlastitim životom, osjećaja beznačajnosti „...otuđenosti, dosade i povremene tjeskobe“ (Neulinger, 1981, 236).

Kako do takvih i sličnih stanja ne bi došlo, potrebno je izraditi sustavni program prevencije koji bi uključivao što više važnih subjekata koji bi radili na suzbijanju pojave nepoželjnih oblika ponašanja kod mladih. Iz tog je razloga potrebno uložiti istraživačke napore za razumijevanje uloge slobodnih aktivnosti u zdravom načinu funkcioniranja mladih. Razumijevanje svijeta mladih, njihove neizmjerne energije i potrebe za novim izazovima, posebnim događanjima, za drugačijim iskustvima i osobnim izražajem, nužno je da bismo mladima ponudili kvalitetno provođenje slobodnog vremena koje predstavlja potencijal za njihov zdravi razvoj. Kako se način provođenja slobodnog vremena, osobito mladih, mijenja ponudom i dostupnošću elektroničkih medija i sadržaja koji se putem njih plasiraju, potrebno je kontinuirano provoditi istraživanja u ovom području. Danas djeca i mladi sve više koriste elektronički medij kao jedan od bitnih putova do edukativnih, informativnih i zabavnih sadržaja. Međutim, konačne učinke takvog načina provođenja slobodnog vremena mladih na njihov psiho-socijalni razvoj potrebno je pratiti kroz istraživačke aktivnosti, a dobivene rezultate usmjeriti na ponudu smislenih i konstruktivnih alternativa.

Osim toga, vrijedno je raditi na razvoju zaštitnih snaga mladih kao što je kompetentnost, kreativnost, kritičko promišljanje, empatičnost, proaktivnost i na preduvjetima za osobno zadovoljstvo vlastitim životom, a koji zajednički sprečavaju ulazak mladih u rizična ponašanja. U tom kontekstu važno je izgraditi učinkoviti komunikacijski kanal na relaciji mladi – obitelj – škola – lokalna zajednica kako bi se, umjesto fragmentiranih inicijativa, podržalo sustavno djelovanje svih subjekata radi dobrobiti mladih u našem društvu.

LITERATURA:

Ajduković, M. i Delale E. A. (2000) Stil odgoja u obitelji kao činitelj rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U: Bašić J., Janković J. (ur.) Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 171-187.

Arai, S. i Pedlar, A. (2003) Moving beyond Individualism in Leisure Theory: A Critical Analysis of Concepts of Community and Social Engagement, Leisure Studies, 22 (3),

185-202.

Ary, D.V., Duncan, T.E., Biglan, A., Metzeler, C.W., Noell, J.W. i Smolkowski, K. (1999) Development of adolescent problem behaviour. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 140-150.

Ary, D.V., Duncan, S.C., i Hops, H. (1999) Adolescent problem behaviour: The influence of parents and peers. *Behaviour Research and Therapy*, 37, 217-230.

Bina, M., Graziano, F. i Bonino, S. (2006) Risky driving and lifestyles in adolescence. *Accident Analysis & Prevention*, 38 (3), 472-481.

Brdar, I. i Lončarić, D. (2004) Suočavanje s akademskim stresom i aktivnosti u slobodnom vremenu učenika. *Društvena istraživanja*, 13 (6), 967-988.

Burton, N. W. i Turrell, G. (2000) Occupation, Hours Worked, and Leisure-Time Physical Activity. *Preventive Medicine*, 31, 673-681.

Caldwell, L.L. i Darling, N. (1999) Leisure context, parental control, and resistance to peer pressure as predictors of adolescent partying and substance use: An ecological perspective. *Journal of Leisure Research*, 31, 57-77.

Cassidy, T. (2005) Leisure, coping and health: the role of social, family, school and peer relationship factors. *British Journal of Guidance and Counselling*, 33 (1) 51-66.

Cohen, S. i Taylor, L. (1992) *Escape Attempts*. London: London Routledge.

Čolić, S. (1991) Slobodno vrijeme društvenih grupa u Hrvatskoj. *Sociologija*, 33 (1-2), 147-162.

Čudina - Obradović, M. i Težak, D. (1995) *Mirotvorni razred*. Zagreb: Znamen.

Darwin, D. i Roger, H. (2004) Undergraduate student leisure interests over three decades. *College Students Journal*, 38 (4), 557-568.

Deković, M. (1999) Risk and protective factors in the development of problem behaviour during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 28, 667-685.

Deschens, G. (2002) Giving a Spiritual Dimension to Leisure. *Society and Leisure*, 25 (1), 173-202.

Franc, R. Šakić, V. i Ivičić, I. (2002) Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima. *Društvena istraživanja*, 11 (2-3), 215-238.

Furlong, A. i Cartmel, F. (1997) *Young people and social change. Individualization and risk in late modernity*. Buckingham: Open University Press.

Garton A. F., Harvey R. i Price, C. (2004) Influence of perceived family environment on adolescent leisure participation. *Australian Journal of Psychology*, 56 (1), 18-24.

Haralambos, M. i Holborn M. (2002) *Sociologija – teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.

Hendry, L.B, Shucksmith, J., Love, J. G. i Glendinning, A. (1993) *Young people's leisure and lifestyles*. London: London Routledge.

Hendry, L. B., Glendinning, A., Shucksmith, J., Love, J.G., Scott, J. (1994) The developmental context of adolescent lifestyles. U: Silbereisen R. K. i. Todt E. *Adolescence in context: the interplay of family, school, peers, and work in adjustment*. New York: Springer, 66-81.

Hendry, B. L., Shucksmith, J., Love, J. G. i Glendinning, A. (1996) *Young people's leisure and lifestyles*. London i New York: Routledge.

Hutchinson, S. L., Baldwin, C. K. i Caldwell, L. L. (2003) Differentiating Parent Practices Related to Adolescent Behavior in the Free Time Context. *Journal of Leisure Research*, 35 (4), 396-422.

Hultsman, W. Z. (1993) The influence of others as a barrier to recreation participation among early adolescents. *Journal of Leisure Research*, 25 (2), 64-150.

Ilišin, V. (1999) Mladi i televizijski medij. *Napredak*, 140 (2) 143-153.

Ilišin, V. (2002) Interesi i slobodno vrijeme mladih. U: Ilišin, V. i Radin, F. *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 269-302.

Ilišin, V., Marinović Bobinac, A., Radin, F. (2001) *Djeca i mediji – uloga medija u svakodnevnom životu djece*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Janković, J. i Bašić, J. (2001) *Prevenција u lokalnoj zajednici*. U: Janković, J. i Bašić, J. (ur.) *Prevenција poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str. 27-32.

Janković, V. (1974) *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: PKZ.

Kagitcibasi, C. i Poortinga, Y. H. (1995) Cross-cultural psychology: Issue and overarching themes. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31, 129-147.

Karvonen, S., West, P. Sweeting, H., Rahkohen, O. i Young R. (2000) Lifestyle, social class and health-related behaviour – a cross-cultural comparison of 15 year-olds in Glasgow and Helsinki. *Journal of Youth Studies*, 4, 393-413.

Kelly, J. R. i Kelly, J. R. (1994) Multiple dimensions of meaning in the domains of work, family and leisure. *Journal of Leisure Research*, 26 (1), 78-97.

Kelly, J. R. (1997) Changing Issues in Leisure-Family Research – Again. *Journal of Leisure Research*, 29 (1), 132-134.

Koller-Trbović, N., Lebedina-Manzoni, M., Žižak, A. i Delić, T. (2002) Rizični i zaštitni čimbenici u relaciji s veličinom grada i izloženosti ratnim razaranja. *Revija za sociologiju*, 33 (2002) 3/4, Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo, 181-196.

Larson, R. W. i Gillman, S. A. (1997) Divergent Experiences of Family Leisure: Fathers, Mothers, and Young Adolescents. *Journal of Leisure Research*, 29 (1), 78-97.

Larson, R. W. i Verma, S (1999) How children and adolescents spend time across the world: Work, play and developmental opportunities. *Psychological Bulletin*, 125 (6), 701-736.

Leburić, A. i Relja, R. (1999) Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu. *Napredak*, 140 (2) 175-183.

Lefebvre, H. (1988) *Kritika svakidašnjeg života*. Zagreb: Naprijed.

Mahoney, J. L. i Sttatin, H. (2000) Leisure activities and adolescent antisocial behaviour: The role of structure and social context. *Journal of Adolescence*, 23, 113-127.

Maleš, D. (2003). Suradnja škole, obitelji i lokalne zajednice u prevenciji poremećaja u ponašanju djece i mladih. U: Bašić, J. i Janković, J. (ur.) *Lokalna zajednica – izvorište Nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 84-103.

Matherne, M. M. i Thomas, A. (2001) Family environment as a predictor of adolescent delinquency. *Adolescence*, 36 (144), 655-664.

Martinić, T. (1977) *Slobodno vrijeme i suvremeno društvo*. Zagreb: Informator.

Mistra, R. i McKean, M. (2000) College students' academic stress and its relationship to their anxiety, time-management, and leisure satisfaction. *America Journal of Health Studies*, 16 (1), 41-51.

Morrissey, K. i Werner-Wilson R. J. (2005) The relationship between out-of-school activities and positive youth development: an investigation of the influences of communities and family. *Adolescence*, 40 (157), 67-85.

Neulinger, J. (1981) *Psihologija dokolice*. Zagreb, Zbornik 3. programa Radio Zagreba, 21-22, 225-246.

Miliša, Z. i Proroković, A. (1999) Vrijednosti mladih: radni i politički apsentizam i utjecaj medija. *Napredak*, 140 (2), 154-164.

Oetting, E. R. i Donnermeyer, J. F. (1998) Primary socialization theory: The aetiology of drug use and deviance. *Substance Use and Misuse*, 33 (4), 995-1026.

Orthner, D. K.; Barnett-Morris, L. And Mancini, J. A. (1994) Leisure and family over the life cycle. U: *Handbook of developmental family psychology and psychopathology*. New York: John Wiley & Sons, 176-201.

Passmore, A. (2003) The occupation of leisure: Three Typologies and their Influence on Mental Health in Adolescence. *Occupation, Participation and Health*, 23 (2) 76-83.

Paavola, M., Vartiainen, E. i Haukkala, A. (2004) Smoking, alcohol use, and physical activity: A 13-year longitudinal study ranging from adolescence into adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 35 (3) 238-244.

Perasović, B. (2000) Slobodno vrijeme i subkulturni identitet. *Napredak*, 141 (4), 403-410.

Piko, B. F. i Vazsonyi, A. (2004) Leisure activities and problem behaviours among Hungarian youth. *Journal of Adolescence* 27, 717-730.

Plenković, J. (1998) Slobodno vrijeme u okruženju novog poretka. *Povijest hrvatskog športa*, 29 (117), 5-11.

Previšić, V. (2000) Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse. *Napredak*, 141 (4), 403-410.

Quinn, J. (1999) When need meets opportunity: Youth development programs for early teens. *The future of children*, 9 (2), 96-116.

Quinn, J. (2005) Building effective practices and policies for out-of-school time. U: Mahoney, J.L., Reed, L.W. i Mahwan, R.W. (ur.) *Organized activities as contexts of development: Extracurricular activities, after-school and community programs*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, str. 479-495.

Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A. (2002) Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizična ponašanja mladih. *Društvena istraživanja*, 11 (2-3), 239-264.

Raboteg-Šarić, Z. i Rogić, I. (2002) *Daleki život, bliski rub*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Radetić-Paić, M. (2002) Neka obilježja obitelji i roditelja kao rizičnih čimbenika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladeži. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38 (2), 133-144.

Rojek, C. (1995) *Decentring Leisure: Rethinking Leisure Theory*. London: Sage.

Rojek, C. (1999) *Decentring Leisure: rethinking leisure theory*. London: Sage Publica-

tions.

Rojek, C. (2005) *Leisure Theory: principles and practices*. New York: Palgrave Macmillan.

Scabini, E. (1995) *Psicologia sociale della famiglia. (Social Psychology of Family)*, Toronto: Bollati Boringheri.

Schneiderman, G. (2004) All in the family. *Canadian Business*, 77 (11), 3-77.

Soubhi, H., Potvin, L. i Paradis, G. (2004) Family Process and Parents' Leisure Time Physical Activity. *Am. J. Health Behaviour*, 28 (3), 218-230.

Starr, G. E. i Gaskill, P. (1997) The community study assignment for leisure studies: Integrating information literacy, leisure theory, and critical thinking. *Research Strategies*, 15 (3), 205-216.

Vazsonyi, A. T., Pickering, L. E., Bellinston, L., Hessing, D. i Junger, M. (2002) Routine activities and deviant behaviours: American, Dutch, Hungarian and Swiss youth. *Journal of Quantitative Criminology*, 18, 397-422.

VirAAg, B. (2004) Social norms and life styles. *Statistikai szemle* 82 (2004) 3, 237-263.

Werner, N. i Silberereisen (2003) Family Relationship Quality and Contact With Deviant Peers as Predictors of Adolescent Problem Behaviours: The Moderating Role of Gender. *Journal of Adolescent Research*, 18, (5) 454-480.

Wills, T. A., Vaccaro, D. i McNamara, G. (1992) The role of life events, family support, and competence in adolescent substance use: A test of vulnerability and protective factors. *Journal of Communication Psychology*, 20, 349-374.

Windle, M. (1996) A longitudinal study of stress buffering for adolescent problem behaviours. *Developmental Psychology*, 28, 522-530.

Yin, Z., Katims, D. i Zabata, J. T. (1999) Participation in Leisure Activities and Involvement in Delinquency of Mexican American Adolescents. *Hispanic Journal Of Behavioral Sciences*, 21 (1999) 2, 170-185.

Zabriskie, R. B. i McCormick B. P. (2001) The influence of family leisure patterns on perception of family functioning. *Family Relations: Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 50 (3), 66-74.

Zabriskie, R. B. i McCormick B. P. (2003) Parent and child Perspectives of Family Leisure Involvement and Satisfaction with Family Life. *Journal of Leisure Research*, 35 (2) 163-189.

Zeijl, E., Poel, Y., Bois-Reymond, M., Ravesloot, J. i Meulman, J. (2000) The role of

Parents and Peers in the Leisure Activities of Young Adolescence. *Journal of Leisure Research*, 32 (3), 281-302.

Zinnecker, J. (1995) The cultural modernisation of childhood. U: Chisholm, L., Buchner, P., Kruger, H. i Du Bois-Reymond (ur.) *Growing up in Europe. Contemporary horizons in childhood and youth studies*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, str. 85-94.

Žanko, N. (1999) *Osnove transakcijske analize*. Zagreb: Alinea.

Žižak, A. i Bouillet, D. (2003) *Standardi programa prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Povjerenstvo vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih.

Žugić, Z. (2000) *Sociologija sporta*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu.

Free Time and Youth - Preventive Aspects

Gordana Berc, M.Sc.
Marko Buljevac
University of Zagreb
Faculty of Law
Social Work Study Center

Review Article
UDK 364.23-053.6
UDK 379.8.092-053.6

SUMMARY

This article deals with the issues of youth free time in contemporary society. It considers specific phenomena of free time and its function, as well as the effect of structured and unstructured extracurricular activities of youth on various kinds of their behavior. On the basis of foreign and local research and theoretic comprehension the article features a presentation of some possible influences of family free time and parenting styles for forming the culture of spending free time for youth. The effects of planned, amusing and structured free time of youth are described as the foundation for the protection of youth, for their successful and constructive problem solving and facing risks. The research shows that structured free time has a positive influence on self-confidence, competence and self-awareness of youth, which are also the protective strengths that support youth in creation of high levels of "resistance" toward risk factors. Young people who have these potentials are satisfied with their lives and do not develop deviant behavior. In the context of available extracurricular activities, with the aim of combating risky behavior among youth, there is a description of the roles of individual subjects as the resource of prevention – family, school, local community and the media.

Key words: free time, youth, family, prevention

Freizeit und Jugend - Aspekte der Vorbeugung

Mr. sc. Gordana Berc
 Marko Buljevac
 Universität Zagreb
 Juristische Fakultät
 Studienzentrum der Sozialarbeit

Übersichtsartikel
 UDK 364.23-053.6
 UDK 379.8.092-053.6

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel beschäftigt sich mit der Problematik der jugendlichen Freizeit in der heutigen Gesellschaft. Die Besonderheiten des Phänomens der Freizeit und deren Funktion, sowie der Einfluss der strukturierten und nicht strukturierten Freizeitaktivitäten Jugendlicher auf verschiedene Verhaltensformen werden in Betracht gezogen.

Aufgrund ausländischer und einheimischer Forschungserfahrungen, sowie theoretischer Erkenntnisse, wurden in dem Artikel mögliche Einflüsse der Freizeit und der elterlichen Stile auf die Kulturbildung der Freizeitverbringung vorgesehlt. Die Wirkungen der sinnvollen, unterhaltsamen und strukturierten Freizeit Jugendlicher sind grundlegende Jugenschutzmaßnahmen für erfolgreiche und konstruktive Lösungen und für die erfolgreiche Gegenüberstellung zu Risikofaktoren. Die Forschungen haben festgestellt, strukturierte Freizeitaktivitäten üben einen positiven Einfluss auf Selbstvertrauen, Kompetenz und Selbstbewusstsein aus, denn diese stellen gleichzeitig Schutzkräfte dar, die den Jugendlichen die Bildung einer hohen „Widerstandsebene“ gegenüber dem Risiko ermöglichen. Jugendliche mit diesen Potentialen sind mit ihren bisherigen Lebensleistungen zufrieden und entwickeln kein deviantes Verhalten. Im Zusammenhang mit dem Freizeitangebot und um Erscheinungen von riskantem Verhalten Jugendlicher zu bekämpfen, wurde die Rolle einzelner als Vorbeugungsmittel dienender Subjekte – Familie, Schule, lokale Gemeinschaft und Medien — beschrieben.

Schlüsselwörter: Freizeit, Jugendliche, Familie, Vorbeugung

Rana pismenost u kontekstu ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje

dr. sc. Ivanka Stričević
Knjižnica Medveščak
Zagreb

Stručni članak
UDK 372.41
UDK 372.45

SAŽETAK

Cjeloživotno učenje koncept je koji u sebi sadrži niz prijašnjih obrazovnih inicijativa usmjerenih na obrazovanje tijekom cijelog života, ali i unosi niz novina, jer naglašava osobni angažman pojedinca i samoučenje, a ne samo formalne i neformalne oblike obrazovanja odraslih, te uključuje učenje od najranije dobi. Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje razvijaju se od rođenja, u obitelji, gdje se razvijaju osnove za mnoge vrste pismenosti, a ponajprije tzv. rana pismenost. Brojna su istraživanja pokazala da na razvoj rane pismenosti i čitateljsku kulturu bitno utječu tri čimbenika: poticaji od strane odraslih, model roditelja i drugih odraslih koji čitaju te okruženost/izloženost djeteta odgovarajućim čitateljskim materijalima. Čitanje djetetu od najranije dobi osnova je razvoja predčitačkih vještina i temelj razvoja kompetencija za cjeloživotno učenje. O tome ne govore samo istraživanja o ulozi i važnosti čitanja djetetu i pričanja od najranije dobi, nego i brojne međunarodne, nacionalne i lokalne kampanje koje su usmjerene na čitanje djeci i s djecom te na edukaciju roditelja u području rane pismenosti. Kroz primjere dobre prakse daju se smjernice o mogućim načinima poticanja obiteljske i rane pismenosti, te naglašava važnost izbora kvalitetnih materijala za čitanje djeci.

Ključne riječi: rana pismenost, obiteljska pismenost, cjeloživotno učenje, kompetencije za cjeloživotno učenje, odgoj u ranoj dobi, čitanje u ranoj dobi

Uvod

Pravo na pismenost jedno je od ljudskih prava kojemu se posljednjih desetljeća zaslužno pridaje posebno velika pozornost. Naime, alarmantne brojke o gotovo milijardu nepismenih ljudi u svijetu, u današnjem globalnom informacijskom društvu dobivaju posebnu težinu, jer su nepismeni isključeni iz društvenog života, a razvoj na osobnom i profesionalnom planu im je onemogućen. Dodatni problem stvara činjenica da se danas pismenima smatraju oni koji ne posjeduju samo osnovne vještine čitanja i pisanja, već razumiju pročitano i mogu to primijeniti u životu te mogu komunicirati s drugima koristeći se raznim medijima, uključujući i elektroničke medije. Ovo čini broj nedovoljno

pismenih mnogostruko većim. Sve više se govori o “pismenostima” jer samo jedna vrsta pismenosti više nije dovoljna za uspješnu komunikaciju s drugima i okolinom, za pronalaženje informacija i korištenje njima, te za učenje i pretvaranje informacija u novo znanje.¹ Posebno mjesto zauzima informacijska pismenost jer ne obuhvaća samo vještine dekodiranja i komunikacije s drugima, nego i sposobnost vrednovanja, kritičkog mišljenja i učinkovitu primjenu informacija.² Temelji svih navedenih vještina raznih vrsta pismenosti razvijaju se od najranije dobi i čine osnovu kompetencija za cjeloživotno učenje.

Kompetencije za cjeloživotno učenje

Znanja, vještine i sposobnosti koje pojedinac stječe tijekom formalnog osnovnog, srednjeg i akademskog obrazovanja više nisu dovoljne za njegov osobni i profesionalni rast i razvoj te razvoj društva, jer umreženo, informacijsko i globalno društvo zahtijeva učenje tijekom cijelog života. Nekadašnje koncepte permanentnog, povratnog i doživotnog obrazovanja danas zamjenjuje koncept cjeloživotnog učenja. Cjeloživotno učenje nije samo jedan aspekt obrazovanja i usavršavanja, već vodeće načelo sudjelovanja u kontekstu učenja. Njime se želi istaknuti da za razvoj pojedinca i društva nisu dovoljni samo formalni i neformalni oblici obrazovanja, već i učenje i samoučenje koje implicira odgovornost i napor svakog pojedinca da radi na sebi, te da su granice formalnog školovanja postale preuske da bi se stekle kompetencije i sposobnosti za učenje tijekom života. Stoga se granice učenja i stjecanja kompetencija za cjeloživotno učenje pomiču i na najraniju dob. Za djecu predškolske dobi to znači stjecanje nekih vještina učenja na koje će se nadovezati formalno školovanje, te raznovrsni oblici neformalnog učenja tijekom kasnijeg života.

Prije sedam godina, na početku novog milenija, Europska unija donijela je *Memorandum o cjeloživotnom učenju* (Memorandum o cjeloživotnom učenju, 2000) s ciljem da se za novostvorenu europsku zajednicu država odrede načela i prioriteta u obrazovanju kako bi ta zajednica uspješno konkurirala na svjetskom tržištu (stručne kompetencije za tržište rada) i gradila suvremeno društvo temeljeno na građanskim pravima i slobodama (društvene kompetencije). Memorandum je ponajprije utvrdio načela i viziju

¹ Osim osnovne pismenosti (vještine čitanja i pisanja koje se uče s polaskom u školu), potrebne su i neke specifične sposobnosti i vještine sadržane u:

- vizualnoj pismenosti (sposobnost percipiranja i interpretacije vizualnih informacija); vidi: www.pbs.org/weta/myjourneyhome/teachers/glossary.html (10.04.2007.)
- kompjutorskoj pismenosti (znanje i vještine služenja kompjutorima); vidi: http://en.wikipedia.org/wiki/Computer_literacy (10.04.2007.)
- medijskoj pismenosti (sposobnost čitanja, analize, evaluacije i komunikacije u različitim medijima); vidi: www.pbs.org/weta/myjourneyhome/teachers/glossary.html (10.04.2007.)
- funkcionalnoj pismenosti (sposobnost razumijevanja pročitane i primjene u svakodnevnom životu) vidi: <http://www.literacytrust.org.uk/Database/quote.html> (10.04.2007.).

Postoji još cijeli niz vrsta pismenosti koje govore o specifičnim znanjima, sposobnostima i vještinama potrebnim pojedincu da bi mogao sudjelovati u današnjem društvu i razvijati sebe i zajednicu (primjerice, višejezična pismenost, matematička pismenost, multikulturalna pismenost itd.).

² U izvješću Kolokvija o informacijskom društvu i cjeloživotnom učenju, održanom kao nastavak akcija vezanih uz Svjetske sastanke na vrhu o informacijskom društvu (World Summit on Information Society) u Egiptu 2005. godine, informacijska se pismenost definira kao sposobnost prepoznavanja informacijske potrebe, pronalaženja, vrednovanja, primjene i kreiranja informacija u kulturnom i društvenom kontekstu. Kao ključ uspješnog pristupa informacijama informacijska pismenost nadilazi sadašnje tehnologije i uključuje učenje, kritičko mišljenje i vještine interpretacije u svrhu profesionalnog rasta i osnaživanja pojedinca i zajednice (Beacons of the Information Society, 2006.).

razvoja europskog društva, a nedostajale su konkretne smjernice što se od koncepta cjeloživotnog učenja očekuje i kako se on odražava na obrazovanje i učenje u školi i zvan nje, za vrijeme školovanja i prije njega. Stoga su 2006. godine Europski parlament i Europsko vijeće donijeli drugi dokument koji govori o kompetencijama potrebnim za cjeloživotno učenje (Recommendation of the European Parliament..., 2006). U dijelu naslovljenom “Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje – europski referentni okvir” daje se konkretan pregled kompetencija koje bi svaki pojedinac trebao razviti do kraja formalnog školovanja kako bi bio sposoban sudjelovati u svim formalnim i neformalnim oblicima učenja tijekom života. Kompetencije nisu samo vještine. Definiraju se kao sklop znanja, vještina i stavova koji su potrebni za osobni rast i razvoj, za sudjelovanje u društvenoj zajednici i za zapošljavanje. U navedenom dokumentu navodi se osam kompetencija: komuniciranje na materinjem jeziku, komuniciranje na stranom jeziku, matematička pismenost i temeljne kompetencije vezane uz znanost i tehnologiju, digitalne kompetencije, “znati kako učiti”, društvene i građanske kompetencije, inicijativnost i poduzetništvo, te kulturna osviještenost i izražavanje. Svaka je od navedenih kompetencija detaljno opisana, od definicije do specifičnih znanja, vještina i stavova koje obuhvaća. Većina od njih usko je vezana uz pojedine vrste pismenosti te uz čitanje kao sposobnost koja “... predstavlja uspostavu značenja pri interakciji čitatelja s tekstem i čitateljskim kontekstom, što rezultira usvajanjem ili sjedinjenjem znanja, činjenica, informacija, mudrosti i/ili iskustva.” (Jiao i Onwuegbuzie, 2003, 159). Ovakva definicija čitanja govori o čitanju kao kompetenciji koja je potrebna u korištenju svim medijima, a ne samo u interakciji s pisanim tekstem, jer kognitivne vještine koje se čitanjem razvijaju (dekodiranje poruka koje daje čitateljski kontekst, usvajanje znanja, nadogradnja na već postojeće znanje, iskustvo i njegovo nadopunjavanje), nadilaze samu osnovnu sposobnost dekodiranja napisanih riječi i omogućuju učenje primjenjivo neovisno o kontekstu i mediju. Iako su gotovo sve navedene kompetencije za cjeloživotno učenje povezane s pismenošću,³ kompetencija za cjeloživotno učenje pod nazivom “komuniciranje na materinjem jeziku” najizravnije je povezana s pismenošću jer podrazumijeva sposobnost tumačenja misli, osjećaja i činjenica te njihovo izražavanje u usmenom i pisanom obliku, što, među ostalim, uključuje poznavanje rječnika, gramatike i stila, sposobnost slušanja, govorenja i komuniciranja, te razvijanje senzibiliteta za književnost i motivacije za čitanje.

Kako je rano djetinjstvo doba najintenzivnijeg razvoja djeteta, ono što je u pogledu poticanja dječjeg razvoja, djetetovih znanja, sposobnosti i vještina propušteno u toj dobi, kasnije se teško ili nikako ne nadoknađuje. Budući da razvoj pismenosti, odnosno kompetencija vezanih uz pismenost počinje od najranije dobi djeteta, odgovarajući poticaji od strane odraslih, ponajprije roditelja, imaju izniman značaj. Naime, razvoj pismenosti počinje puno ranije nego što dijete zna čitati ili pisati. Neki autori navode da se već u drugoj godini života mogu primijetiti počeci razvoja pismenosti, odnosno znakovi da dijete razumije značenje i uporabu pisanog teksta (primjerice, Čudina-Obradović, 1999). Često se važnost odgovarajuće stimulacije u području rane pismenosti izravno povezuje sa kasnijim školskim uspjehom. Primjerice, kao osnovno polazište programa *Sure Start*, jednog od britanskih programa poticanja i razvoja rane pismenosti, navodi se kako je “*znanje čitanja vjerojatno jedan od najvažnijih čimbenika školskog uspjeha, a ništa ne pridonosi tako puno ranoj pismenosti kao rana izloženost knjigama*” (McElwee,

³ Primjerice, “digitalna kompetencija” koja seže u područje kompjutorske, medijske i informacijske pismenosti, kompetencija “znati kako učiti” koja podrazumijeva snalaženje u strategijama učenja i sposobnost organiziranja vlastitog učenja, ili kompetencija “komuniciranje na stranom jeziku” koja je ponajprije pitanje višejezične pismenosti itd.

2004.).

Odgovarajuća stimulacija očekuje se ponajprije od roditelja, prvih odgojitelja djeteta, a da bi mogli ispuniti tu roditeljsku zadaću, i oni moraju biti educirani u području rane pismenosti, što svim stručnjacima u području odgoja i knjižničarstva otvara još jedno polje djelovanja. Interakcija roditelja s djetetom vezana uz čitanje i pričanje seže u područje obiteljske pismenosti. Ona se odnosi na stjecanje znanja, vještina i sposobnosti vezanih uz čitanje unutar obitelji, no ponajprije na kvalitetnu interakciju među članovima obitelji, vezanu uz aktivnosti u području čitanja i pismenosti te razvijanje navika.

Obiteljska i rana pismenost

Obiteljska se pismenost definira kao niz načina i situacija u kojima članovi obitelji upotrebljavaju vještinu čitanja i pisanja, ali uključuje i najraznovrsnije obrazovne postupke, kojima je cilj podizanje razine pismenosti u svih članova obitelji (Knaflić, 2000). Prema definiciji američkog Nacionalnog centra za obiteljsku pismenost,⁴ obiteljska pismenost ima četiri dimenzije i odnosi se na: interaktivne aktivnosti roditelja i djece u području pismenosti, obrazovanje roditelja za ulogu primarnih odgajatelja i partnera u sustavnom odgoju i obrazovanju djece, opismenjavanje roditelja radi njihovih obrazovnih potreba vezano uz zapošljavanje, te odgoj djece primjeren dobi kao priprema za školu i život. Istraživanja su pokazala da je sa stajališta razvoja rane pismenosti posebno važna interakcija na relaciji roditelj – dijete, da je najvažniji način komunikacije između njih, a ne ukupno vrijeme u kojem roditelj čita djetetu, da vrijeme koje roditelji provode čitajući djeci pridonosi zbližavanju i kvalitetnijim međusobnim odnosima, da djeca usvajaju modele prvenstveno u obitelji, da su znanje o dječjoj literaturi i zanimanje za nju bitni preduvjeti za kasniji uspjeh u čitanju, te da stimulativno okruženje za čitanje podrazumijeva i dostupnost čitateljskih materijala (primjerice, Mikulecky, 1996; Chomsky, 1972; Nagy, 1999; Čudina-Obradović, 1999; prema: Maleš, D.; Stričević, I., 2003). Dakle, uvjeti u obitelji u kojoj postoji poticanje čitateljskih aktivnosti, gdje su odrasli pozitivan model djetetu i gdje je dijete okruženo čitateljskim materijalima, povoljno djeluju na razvoj rane pismenosti.

Prema određenju Američkog knjižničarskog društva, koje provodi niz edukativnih programa za roditelje i stručnjake i javne kampanje u području rane pismenosti, rana pismenost obuhvaća sve ono što dijete zna o čitanju i pisanju prije nego što čita i piše.⁵ Dakle, područje djelovanja nije učenje čitanja i pisanja nego raznovrsne aktivnosti vezane uz čitanje i pričanje koje pridonose razvoju znanja, vještina i stavova prije nego dijete samostalno čita ili piše, odnosno tzv. predčitačkim vještinama. One se dijele u dvije glavne skupine: vještine dešifriranja (razvoj svijesti o tome da se riječ sastoji od glasova i slova i njihovo prepoznavanje) i jezično-govorne vještine (razumijevanje smisla i rasporeda riječi, pamćenje i prepričavanje) koje imaju uzajamno djelovanje iako se jezično-govorne vještine javljaju prije vještina dešifriranja. Obje navedene sku-

⁴ Vidi na stranici: URL:

<http://www.familit.org/site/apps/nl/content2.asp?c=gtJWJdMQIsE&b=2014035&ct=2878615> (12.04.2007.)

⁵ Vidi na stranici: URL:

<http://www.ala.org/ala/pla/plaissues/earlylit/workshopsparent/earlylit.pdf> (11.04.2007.)

Materijal za roditelje: URL:

<http://www.ala.org/ala/alsc/ECCR/workshopsab/trainingmaterials/parentguidebrochuresa/ET02bro.pdf> (11.04.2007.)

pine obuhvaćaju sljedeće:⁶

- fonološka svjesnost i osjetljivost (sposobnost razlikovanja zvukova, glasova i riječi, osjećaj za ritam)
- rječnik (razumijevanje značenja riječi i bogaćenje rječnika)
- svijest o pisanom i govornom jeziku (razumijevanje smisla primanja i odašiljanja govornih i pisanih poruka, povezivanje govornog i pisanog jezika, opisivanje, prepričavanje)
- poznavanje slova (imenovanje slova, raspoznavanje od drugih znakova, povezivanje s glasovima)
- poznavanje pravila pisanog jezika (smjer čitanja, uočavanje cjelina)
- motivacija za čitanje (interes za čitanje, čitanje kao ugodno iskustvo).

Iako se u definciji rane pimenosti ponajprije govori o intelektualnim vještinama, valja istaknuti da aktivnosti koje roditelji poduzimaju u području poticanja i razvoja rane pismenosti imaju za dijete značaj i u socio-emocionalnom razvoju. Naime, roditelji koji čitaju djetetu i razgovaraju s njim od najranije dobi, uspostavljaju s djetetom bliski odnos i oni se međusobno bolje upoznaju. Roditelj saznaje više o tome kako dijete razmišlja, što ga zabrinjava ili veseli, što ga zanima, te potiče maštu djeteta. Dijete se, sjedeći opušteno u krilu odraslog dok se on bavi njime, osjeća sigurno, zaštićeno i voljeno jer odrasla osoba provodi svoje vrijeme s njim. Ujedno, prigodom čitanja ili pričanja djetetu mogu se prenijeti mnoge odgojne poruke koje utječu na socijalni i moralni razvoj djeteta, primjerice poruka o tome što je poželjno ili nepoželjno ponašanje, što je pravedno ili nepravedno, kako ljudi međusobno komuniciraju, što predstavlja problem za druge ljude, te se time stvaraju osnove za razvoj empatije djeteta. Čitanje kvalitetne literature djetetu važno je i za estetski odgoj, jer dijete upoznaje kvalitetna literarna djela i razvija likovnu osjetljivost upoznajući dobra likovna rješenja u ilustracijama. Ugodni trenutci koje dijete i odrasli provode zajedno u čitanju i pričanju pridonose zanimanju djeteta za čitanje i razvoju motivacije za čitanje kasnije. Dijete koje je imalo prilike upoznati dječju literaturu prije polaska u školu i uživati u njoj, samo učenje čitanja u školi doživljava kao igru i zabavu, jer s čitateljskim aktivnostima ima pozitivno iskustvo.

Upravo zbog toga što čitanje i pričanje djetetu pridonose njegovu cjelokupnom razvoju i stvaraju temelje za niz kompetencija za cjeloživotno učenje, u svijetu, a u posljednje vrijeme i u Hrvatskoj, razvijaju se brojni programi i kampanje za čitanje djeci od najranije dobi.

Čitateljski programi i kampanje za djecu rane dobi i roditelje

Izuzetnu su pozornost u svijetu izazvala istraživanja plastičnosti mozga koja su omogućena pojavom kompjutorskog snimanja mozga (CT) pred dvadesetak godina (Fiore, 2001). Naime, ova je dijagnostička tehnika i metoda omogućila ispitivanja kako funkcionira mozak djeteta u stvarnom vremenu. Posebnu je pozornost najšire javnosti izazvala slika mozga zdravog petogodišnjaka odraslog u depriviranoj sredini i mozga zdravog petogodišnjaka odraslog u stimulirajućoj okolini gdje se s djetetom razgovara i čita mu se, a slika je objavljena u američkim časopisima *Time* i *Newsweek*. Dok je mozak prvog djeteta imao samo naznake nekih procesa (malo narančastih polja), mozak

⁶ Vidi na stranici: URL:

<http://www.ala.org/ala/alsc/ECRR/workshopsab/workshopmaterials/handoutseccr/Handouts.htm> (11.04.2007.)

drugog djeteta, odraslog u stimulirajućoj okolini, bio je prepun svijetlih boja i krugova koji ukazuju na aktivnost mozga i mnogo neuroloških veza.⁷ Znanstvenici su te krugove povezali s jezičnim razvojem i pismenošću te odaslali poruku o važnosti rane stimulacije djeteta u području jezičnog razvoja i čitanja djetetu.

Ove i slične spoznaje o važnosti čitanja djetetu i rane stimulacije cjelokupnog djetetova razvoja, dobivene istraživanjima,⁸ potaknule su razvoj niza čitateljskih programa u svijetu. Njihov je cilj usmjeren na tri bitna čimbenika koji pridonose razvoju čitateljske kulture u obitelji: poticaji od strane odraslih, model odraslog/roditelja koji čita i okruženost čitateljskim materijalima. Neki od njih razvijaju se na nacionalnoj razini i čak postaju međunarodni, dok se drugi provode na regionalnoj ili lokalnoj razini, najčešće predvođeni projektima narodnih/dječjih knjižnica. Takvi programi, često uobličeni u posebne projekte ili kampanje, najčešće uključuju niz partnera, ponajprije zdravstvenih centara, lokalnih narodnih knjižnica, predškolskih ustanova i medija. Uvijek su usmjereni na rad s roditeljima i njihovu edukaciju u području rane pismenosti te na osiguravanje kvalitetnih materijala/slikovnica za čitanje djetetu. Većina takvih programa ima svoje web stranice, jer su on razvojni, mijenjaju se i nadopunjuju, a aktualnost u predstavljanju omogućuje im upravo internet. Stoga se na mnogim od navedenih web stranica mogu pronaći cjeloviti materijali za odgojitelje, knjižničare, roditelje i druge zainteresirane stručnjake. U nastavku se daje prikaz nekih od tih programa.

*Born to Read*⁹

Narodne knjižnice u SAD-u, u suradnji s lokalnim partnerima (zdravstvenim centrima, predškolskim ustanovama, medijima) pokreću niz projekata i programa kojima je cilj poučiti roditelje važnosti čitanja i kako čitati djetetu od rođenja. Za roditelje se pripremaju popularne brošure, a za odgojitelje i knjižničare materijali za predavanja/radionice s roditeljima. Mediji prate kampanju te uključuju poznate osobe iz javnog života koje, primjerice, na televiziji pokazuju kako čitati djetetu.

Program se pod istim nazivom proširio svijetom. Primjerice, u Italiji se provodi pod nazivom *Nati per leggere*. Osnovano je nacionalno društvo koje koordinira rad partnera – zdravstvenih centara, narodnih knjižnica i medija. Pedijatri govore roditeljima o važnosti čitanja za mentalni razvoj djeteta i daju im slikovnice za čitanje kod kuće, a dječji knjižničari, koji bolje od njih poznaju kvalitetne čitateljske materijale, pripremaju tzv. liste za čitanje, brošure o tome kako prepoznati kvalitetne slikovnice i organiziraju aktivnosti čitanja i pričanja priča u narodnim knjižnicama.

*Reach Out and Read*¹⁰

Ovo je američki program koji je poznat i dijelom primijenjen u mnogim zemljama. Pod istoimenim nazivom djeluje nacionalna neprofitna organizacija koja promiče ranu pismenost tako što se roditeljima daju slikovnice za čitanje djeci, a pedijatri u

⁷ Vidi na stranici: URL: <http://www.ala.org/ala/alsc/ECRR/workshopsab/trainingmaterials/handoutsecrr/plasticity.pdf> (08.04.2007.)

⁸ Vidi pregled nekih od istraživanja i njihovih rezultata: URL: <http://www.publishers.org/conference/pubinfo.cfm?PublicationID=6> (10.04.2007.)

⁹ Vidi na stranici: URL: <http://www.ala.org/ala/alsc/alscresources/bornread/bornread.htm> (10.04.2007.)

¹⁰ Vidi na stranici: URL: <http://www.whitehouse.gov/firstlady/initiatives/reachoutandread.html> (10.04.2007.)

savjetovalištima govore o važnosti čitanja djeci. Dok roditelji čekaju u čekaonicama domova zdravlja, volonteri čitaju djeci kako bi pokazali roditeljima kako i što čitati. Zainteresirani zdravstveni centri mogu se prijaviti, a ROR organizacija osigurava im materijale, obuku i edukaciju volontera. Posebnu podršku ROR organizacija dobiva i od Bijele kuće na čijoj se početnoj web stranici govori o programu *Reach Out and Read* s ciljem njegove promocije.

*Every Child Ready to Read @ Your Library*¹¹

U prvoj godini (2006.) projekt je usmjeren na rad s 35% djece u dječjim vrtićima, koja pokazuju nedovoljne predčitačke vještine. Uključuje niz partnera, dječje vrtiće, udruženja roditelja, obiteljske centre, logopede i narodne knjižnice u kojima se održavaju tečajevi za roditelje. Na tečajevima se govori o najnovijim istraživanjima razvoja mozga, određenju i sastavnicama rane pismenosti, o šest predčitačkih vještina, koje bi dijete trebalo razviti prije polaska u školu, te o tome kako i što čitati djetetu. U drugoj godini (2007.) provodi se pojačan rad s djecom i roditeljima imigrantima.

*Bookstart*¹²

Britanska nacionalna humanitarna organizacija *Bookstart* pokrenula je istoimeni projekt kojemu je osnova darivanje kompleta knjiga djeci. Program je započet još 1992. godine s darovima za 300 beba, a 2001. godine bilježi se više od milijun novorođene djece koja su dobila svoje prve knjige. Knjige se daju roditeljima kada sa sedmomjesečnim djetetom dolaze k pedijatru radi redovite kontrole zdravlja djeteta. Roditelji uz odabrane slikovnice dobivaju savjete kako čitati s djecom, tiskane materijale o tome što, zašto i kako čitati (isti materijali se izrađuju i za odgojitelje), informacije o tome što im nude dječje knjižnice te pozive na posebna događanja (pričanje priča i sl.). Program uključuje više partnera: narodne knjižnice, zdravstvene centre i obrazovne vlasti. Od 2006. godine pokrenut je sličan projekt i za stariju djecu, *Bookstart Plus* za djecu staru 18 mjeseci i *My Bookstart Treasure Chest* za trogodišnjake.

Isti program prema izvornom britanskom modelu provodi se u još deset zemalja svijeta, primjerice, od 2003. godine u Južnoj Koreji.

*Library Play Corners*¹³

U Kanadi (Narodna knjižnica Hamilton, Ontario) se provodi program koji je pokrenulo Američko knjižničarsko društvo pod nazivom *Every Child Ready To Read @Your Library*. Jedan prostor u knjižnici, namijenjen roditeljima s bebama i malom djecom, opremljen je igračkama koje potiču ranu pismenost, razvoj motoričkih vještina i kognitivni razvoj. Tu se nalaze i materijali za roditelje o razvoju i odgoju djeteta. Organiziraju se aktivnosti pričanja priča. Program se provodi u suradnji s lokalnim domovima zdravlja iz kojih medicinska sestra odlazi u bolnicu i majkama novorođenčadi daje komplet materijala o čitanju djeci te pozivnicu u lokalnu knjižnicu gdje ih čeka dar – prva djetetova slikovnica.

¹¹ *Vidi na stranici:* URL: http://wikis.ala.org/ecrr/index.php/Success_Stories--Statewide (11.04.2007.)

¹² *Vidi na stranici:* URL: www.bookstart.co.uk (11.04.2007.)

¹³ *Vidi na stranici:* URL: <http://www.myhamilton.ca/myhamilton/LibraryServices/> (16.04.2007.)

*Boekenpret*¹⁴

U Nizozemskoj je program narodnih knjižnica, namijenjen roditeljima i bebama/djeci do tri godine, usmjeren na roditelje nižega obrazovnog statusa. Program se provodi i za djecu od 3-6 godina, ali sa složenijim aktivnostima. Dječji vrtići osiguravaju čitateljske materijale koje roditelji posuđuju i odnose kući, a u knjižnicama se održavaju programi za roditelje s temama kako čitati na glas, što čitati djeci, kako se najbolje koristiti slikovnicama i sl. Pri svakom dolasku na te radionice za roditelje, roditelji dobivaju dar – slikovnicu za dijete, scensku lutku, tiskane materijale s popisima slikovnica i sl.

*Biblioteksstyrelsen*¹⁵

Danski projekt *Biblioteksstyrelsen* financirao je Fond za razvoj knjižnica, a sada ga sve više provode knjižnice kao dio redovite djelatnosti i uz pomoć Ministarstva za integraciju, jer je dio aktivnosti usmjeren i na imigrante. Posebice se provodi u multikulturalnim sredinama. Osoblje knjižnica posjećuje obitelj četiri puta od rođenja djeteta do polaska u školu. Svrha je tih posjeta uputiti roditelje u važnost čitanja djeci i dati informacije o tome što i kako čitati te o tome što se za njihovu djecu i njih organizira u zajednici.

Sličnih programa za poticanje rane i obitljske pismenosti, posebice onih koji se uz pomoć partnera provode u narodnim knjižnicama, ima mnogo u raznim zemljama svijeta. Posljednjih se godina slične inicijative intenziviraju i u Hrvatskoj. U Knjižnici Medveščak u Zagrebu (danas jedna od Knjižnica grada Zagreba), još 1993. godine započeo je program tzv. Male igraonice¹⁶ koji se nastavio nakon iskustava s igraonicom za djecu od tri godine do polaska u školu, otvorenom u Knjižnici još 1976. godine. U posebno opremljenom prostoru više puta tjedno odvijaju se zajedničke aktivnosti djece u dobi do tri godine i njihovih roditelja, koje vodi odgojitelj knjižničar. Roditelji se igraju s djecom, listaju zajedno slikovnice i čitaju djeci, te nakon igre posuđuju slikovnice i igračke i odnose ih kući. Ujedno, za roditelje se pripremaju materijali o odgoju i razvoju djeteta ili se distribuiraju slični tiskani materijali raznih institucija i udruga, osigurana im je posebna zbirka popularne pedagoško-psihološke literature, te informacije o kvalitetnim materijalima za čitanje djeci.

Na području grada Zagreba tijekom razdoblja od 2004. do 2006. godine provodio se projekt Hrvatskoga knjižničarskog društva pod nazivom "Čitajmo im od najranije dobi"¹⁷ Za odgojitelje i zainteresirane roditelje trideset zagrebačkih vrtića održavala su se predavanja s temom rane pismenosti, čitanja djeci i poželjnih postupaka pri čitanju i pričanju, izbora kvalitetne literature za čitanje, te održavala pokazna radionica s primjercima najkvalitetnijih slikovnica na hrvatskom tržištu. Za roditelje je pripremljen poseban edukativni listić, a za odgojitelje informativni materijal o ranoj pismenosti i popis kvalitetnih slikovnica.¹⁸ Evaluacija projekta pokazala je da su ravnatelji i stručni timovi u dječjim

¹⁴ Vidi na stranici: URL: www.boekenpret.nl (07.04.2007.)

¹⁵ Vidi na stranici: URL: www.sprogotporten.dk (12.04.2007.)

¹⁶ Vidi na stranici: URL: <http://www.knjizmed.hr/m2/lgraonicaodgovori.htm#5> (14.04.2007.).

¹⁷ Vidi na stranici: URL: http://www.hkdrustvo.hr/hr/projekti/citajmo_im_od_najranije_dobi/ (14.04.2007.)

¹⁸ Na web stranici Hrvatskog knjižničarskog društva nalaze se navedeni materijali uz poziv na njihovu primjenu i u drugim sredinama izvan Zagreba.

vrtićima više voljeli održavanje takvih programa najprije za odgojitelje, naglašavajući da su nove spoznaje o ranoj pismenosti ponajprije potrebne njima, kako bi ih oni mogli prenositi roditeljima.

U proljeće 2007. godine održan je u Zagrebu, u organizaciji Hrvatskoga knjižničarskog društva i Knjižnice Medveščak stručni skup s temom "Roditelji s bebama i malom djecom – dobro došli u knjižnicu".¹⁹ Dio skupa, posvećen prikazima dobre prakse, pokazao je da značajan broj narodnih knjižnica u Hrvatskoj organizira neke od aktivnosti za roditelje i djecu u dobi do tri godine, od igraonica²⁰ i kutića za roditelje i bebe²¹ do predavanja za roditelje²² i programa sličnih onima u svijetu gdje se surađuje sa zdravstvenim centrima i bolnicama kako bi novorođeno dijete dobilo svoju prvu knjigu, a roditelji informacije o čitanju i dolasku u knjižnicu.

Predstavljena iskustva pokazala su da i u Hrvatskoj postoje programi slični onima u svijetu, no zasad nema kampanja na nacionalnoj razini i izostaje značajnija suradnja sa zdravstvenim centrima i pedijatrima koji su, prema svjetskim iskustvima, značajni partneri u sličnim projektima, jer imaju stalne kontakte sa svim roditeljima najmlađe djece, a roditelji im se obraćaju s povjerenjem i prihvaćaju njihove savjete.

Istraživanje provedeno u Hrvatskoj, na području Osječko-baranjske županije (Petr, 2005) pokazalo je da se predškolskom djetetu unutar obitelji najčešće čita samo ponekad, te da to najčešće čine majke. Autorica zaključuje da bi bilo koji program obiteljske pismenosti u Hrvatskoj trebalo ponajprije usmjeriti prema majkama kako bi se podigla njihova razina svjesnosti o važnosti promicanja pismenosti djece rane dobi, ali i kako bi ih se poučilo tehnikama kako to činiti (budući da one najčešće čitaju djeci), te upoznao s institucijama koje im pritom mogu pomoći. No podatak da očevi znatno rjeđe čitaju/pričaju djeci otvara pitanje upravo njihove senzibilizacije za ovu problematiku, kao i pitanje edukacije u području obiteljske i rane pismenosti. Istraživanje čitateljske kulture i čitanja djeci u obitelji te korištenja dječjom knjižnicom kao izvorom kvalitetnih materijala za čitanje, provedeno na području Zagreba (Maleš i Stričević, 2003) pokazalo je razliku između stavova roditelja o čitanju djeci i stvarne situacije u obitelji. Naime, roditelji pridaju važnost čitanju i pričanju predškolskom djetetu, ali to u praksi znatno rjeđe čine nego što bi to željeli ili smatraju potrebnim. Navedeno ukazuje na potrebu da se roditelje ne educira samo u području važnosti razvoja rane pismenosti i čitanja djetetu rane dobi, već da im se pomogne stalnim poticajima i osmišljenim programima u koje je uključena cijela obitelj, kako bi oni saznali više o razvoju rane pismenosti, svladali tehnike čitanja i pričanja djetetu, te se upoznali s kvalitetnim materijalima za čitanje i mjestima gdje su njima i djeci takvi materijali dostupni. Navedeno ukazuje na potrebu za čitateljskim programima i programima obiteljske pismenosti u Hrvatskoj koji bi podizanjem razine javne svijesti djelovali na one obitelji u kojima se ranoj pismenosti i čitanju ne pridaje važnost ili to čini samo jedan roditelj, te konkretnim informativnim i edukativnim aktivnostima omogućili svim roditeljima da upoznaju tehnike i načine kako pomoći djeci u stjecanju životno važnih vještina i u razvoju kompetencija za cjeloživotno učenje.

¹⁹ Informacije o skupu i tekstovi izlaganja bit će dostupni na web stranici Hrvatskoga knjižničarskog društva: http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/17/publikacije/ (14.04.2007.).

²⁰ Primjerice, Narodna knjižnica "Petar Preradović", Bjelovar; Gradska knjižnica i čitaonica "Metel Ožegović", Varaždin; Knjižnice grada Zagreba, Knjižnica Augusta Cesarca - Ravnice; Gradska knjižnica Zadar.

²¹ Primjerice, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik.

²² Primjerice, Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", Karlovac.

Zaključak

Kompetencije za cjeloživotno učenje razvijaju se od najranije dobi, posebice one vezane uz ranu pismenost. Rana pismenost obuhvaća ona znanja, vještine, sposobnosti i stavove koji su osnova za uspješno učenje čitanja u školskoj dobi i za razvoj čitateljske kulture, a čitanje valja promatrati kao kompetenciju potrebnu u svim medijima i neophodnu za gotovo sve vrste učenja. Brojna su istraživanja u području rane pismenosti pokazala da postoji niz čimbenika koji utječu na razvoj predčitačkih vještina i čitateljsku kulturu, a među najvažnijima su se pokazali odgovarajući poticaji u obitelji i izvan nje, model roditelja/odraslog koji čita i dostupnost kvalitetnih čitateljskih materijala. Kako su roditelji prvi i najvažniji odgojitelji djeteta, inicijative, kampanje, projekti i programi koji se provode na međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini usmjereni su ponajprije na rad s roditeljima, a provoditelji programa uvijek su dio partnerske mreže. Najčešći partneri u takvim programima su zdravstveni centri i pedijatri koji odašilju poruku roditeljima o važnosti čitanja i pričanja djetetu za njegovo mentalno zdravlje i odgovarajući razvoj, narodne/dječje knjižnice koje osiguravaju čitateljske materijale i provode dio edukacije roditelja, razna udruženja roditelja i stručnjaka, dječji vrtići koji izravno rade s djecom i roditeljima na razvoju rane pismenosti, te mediji koji osiguravaju djelovanje u javnosti radi senzibilizacije društva za pitanja kompetencija koje se razvijaju od najranije dobi djeteta i zahtijevaju odgovarajuće poticanje djetetova razvoja.

LITERATURA:

Beacons of the Information Society: The Alexandrina Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning. (2006) IFLA Journal, 32 (1), 66-67.

Čudina-Obradović, M. (1999) Važnost predškolskih utjecaja za poticanje i razvijanje sposobnosti čitanja. U: Mladi i čitanje u multimedijalnom okruženju: Zbornik radova. Koprivnica: Hrvatsko čitateljsko društvo.

Fiore, C. (2001) Early Literacy Activities in the USA. IFLA, URL: <http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/079-162e.pdf> (12.04.2007.)

Jiao, Q., Onwuegbuzie, G., Anthony J. (2003) Reading ability as a predictor of library anxiety. Library Review, 52 (4), 159-169. (Emerald)

Knaflič, L. (2000) Program obiteljske pismenosti. Hrčak, 8-9, 14-16.

Maleš, D., Stričević, I. (2003) Roditeljsko poticanje čitalačkih vještina u djece predškolske dobi. Zagreb: Napredak, 144 (2), 168-179.

McElwee, G. (2004) It's never too early. Library + Information Update, 3 (11), 23-25.

Memorandum on Lifelong Learning. (2000) Brussels; Commission of the European

Communities. URL: <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf> (11.04.2007.).

Petr, K. (2005) Obiteljska pismenost. Dijete i društvo, 6 (2), 364-378.

Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. Official Journal of the European Union. (2006) URL: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf (11.04.2007.).

Early Literacy in the Context of Key Competencies for Lifelong Learning

---

Ivanka Stričević, PhD
Medveščak Library
Zagreb

Professional Article
UDK 372.41
UDK 372.45

SUMMARY

Lifelong learning is a concept that comprises a series of former educational initiatives geared toward education during the entire life, but it also introduces a wide variety of new ones, as it emphasizes personal engagement of the individual and self-education, as opposed to formal and informal adult education, and it implies beginning of education at the earliest stages of life. Key competencies for lifelong learning are developed from birth, in the family, where basic development is provided for a variety of literacy forms, particularly so-called early literacy. Numerous studies have shown that the development of early literacy and the culture of reading are influenced by three factors: stimulation from adults, model set by parents and other adults who read, as well as the surroundings/exposure of the child to appropriate reading materials. Reading to children from their earliest age is the foundation for pre-reading skills and the basis for the development of competency for lifelong learning. This is not emphasized only in studies on the role and importance of reading to the child and storytelling from the earliest age, but also in numerous international, national and local campaigns aimed at reading to children and with children, as well as parent education on early literacy. Good practice examples provide directions for possible incentive methods to family and early age literacy, emphasizing the importance of choosing good quality materials for reading to children.

Key words: early literacy, family literacy, lifelong learning, competency for lifelong learning, early age education, early age reading

Frühe Lese- und Schreibfähigkeit im Zusammenhang mit Schlüsselkompetenzen für das lebenslange Lernen

Dr. sc. Ivanka Stričević
Bibliothek Medveščak
Zagreb

Fachartikel
UDK 372.41
UDK 372.45

ZUSAMMENFASSUNG

Das lebenslange Lernen ist ein Konzept, das eine Reihe von früheren, an die lebenslange Ausbildung gerichteten, Ausbildungsinitiativen beinhaltet. Aber, es führt auch eine Reihe von Neuigkeiten ein, weil das persönliche Engagement des Einzelnen und das Selbststudium und nicht nur formelle und informelle Formen der Erwachsenenbildung betont werden und schließt Lernen im frühesten Lebensalter mit ein. Die Schlüsselkompetenzen der lebenslangen Ausbildung werden von Geburt an in der Familie entwickelt, wo die Grundlagen vieler Arten von Lese- und Schreibfähigkeiten entwickelt werden, vor allem die so genannte frühe Lese- und Schreibfähigkeit. Zahlreiche Forschungen bewiesen, dass drei Faktoren die frühe Lese- und Schreibfähigkeit und die Lesekultur wesentlich beeinflussen: Anregungen von Erwachsenen, das Elternmodell und Modell anderer lesenden Erwachsenen, sowie die Umgebung von /das Ausgesetztsein verschiedenen Lesematerialien. Das Lesen im frühesten Lebensalter ist die Grundlage für die Entwicklung von Lesefähigkeiten ohne Vorwissen und die Grundlage zur Kompetenzentwicklung des lebenslangen Lernens. Nicht nur Forschungen berichten über die Rolle des Lesens und Bedeutung von Lesen im frühesten Lebensalter, sondern auch zahlreiche internationale, nationale und lokale Kampagnen, die sich auf das Vorlesen den Kindern richten, aber auch auf das Lesen mit Kindern und die Bildung der Eltern im Bereich der frühen Lese- und Schreibfähigkeit. Beispiele guter Praxis geben Richtlinien für mögliche Arten von Förderung der familiären und frühen Lese- und Schreibfähigkeit und betonen die Bedeutung der Auswahl von gutem Lesematerial für Kinder.

Schlüsselwörter: frühe Lese- und Schreibfähigkeit, familiären Lese- und Schreibfähigkeit, lebenslange Lernen, Kompetenzen für das lebenslange Lernen, Erziehung im frühesten Lebensalter, Lesen im frühesten Lebensalter

DIJETE I DRUŠTVO

Obilježja života i psihosocijalne potrebe mladića i djevojaka koji odrastaju u udomiteljskim obiteljima

mr. sc. Klaudija Kregar Orešković
Linda Rajhvajn
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Studijski centar socijalnog rada

Izvorni znanstveni članak
UDK 365.65-053.6-058.86:159.942
UDK 354.64-053.6-058.86:316.6

SAŽETAK

U radu su prikazani rezultati druge faze opsežnog znanstveno-istraživačkog projekta "Mogućnosti unapređenja skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji", pod nazivom "Longitudinalno praćenje djece u javnoj skrbi: psihosocijalne potrebe djece u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima". Cilj ove faze istraživanja bio je stjecanje uvida u psihosocijalno funkcioniranje i okolnosti življenja mladih koji odrastaju u udomiteljskim obiteljima koja su sudjelovala u prvoj fazi istraživanja. Istraživanje je provedeno s 62 udomljene djece koja su u prosjeku u skrbi boravila 10,5 godina. Istraživanje je provedeno i s 52 udomitelja spomenute djece, a podaci su prikupljeni setom skala i upitnika upotrebljivanih u ranijim istraživanjima.

Rezultati istraživanja pokazuju da mladi sudionici istraživanja u udomiteljskim obiteljima, u kojima su odrasla i odrastaju, doživljavaju nisku razinu svakodnevnog stresa, da u svojoj okolini percipiraju značajnu količinu socijalne podrške, te da imaju visoko samopoštovanje, samopouzdanje i pozitivnu sliku o sebi. Iz rezultata se također može zaključiti da mladi, koji su sudjelovali u istraživanju i u ponovljenom mjerenju, najčešće ne iskazuju somatske poteškoće, anksioznost/depresivnost, socijalne probleme, probleme mišljenja, pozornosti, delinkventnog ponašanja i agresivnosti. Djevojke za razliku od mladića značajno češće imaju poteškoće somatske naravi i sklonije su internalizaciji problema, a najznačajnijim se prediktorom u kontekstu aktualnog funkcioniranja mladih u udomiteljstvu pokazala razina doživljenog svakodnevnog stresa u udomiteljskim obiteljima.

Ključne riječi: *skrb za djecu izdvojenu iz obitelji, udomiteljstvo, psihosocijalne potrebe djece i mladih u udomiteljstvu, longitudinalno praćenje djece u udomiteljstvu*

1. Uvod

Nakon što su u 40-tim i 50-tim godinama objavljena istraživanja Johna Bowlbya (Bowlby, 1953; Howe i sur., 1999; Ajduković i sur., 2004) koji je, istražujući učinak uskraćivanja povezanosti s majkom ili drugom značajnom osobom na mentalno zdravlje dje-

ce smještene u institucije, učinio značajan preokret u razumijevanju razvojnog učinka odrastanja u instituciji, stručni su se i znanstveni pogledi na sustav skrbi o djeci izdvojenoj iz obitelji zauvijek promijenili. Rezultati Bowlbyevih istraživanja, ali i onih koja su kasnije uslijedila, pokazali su da djeca smještena u institucijama zaostaju za svojim vršnjacima u razvoju govora, psihomotorike, kognitivnih sposobnosti i emocionalnom razvoju, da općenito očituju više problema u ponašanju, da su češće emocionalno povučena, te da imaju više poteškoća u socijalnim odnosima sa svojim vršnjacima (Bowlby, 1953; Robertson i Bowlby, 1952, prema Howe i sur. 1999; Vorria i sur., 1989). U knjizi pod nazivom *“Maternal care and mental health”* (Materinska briga za dijete i duševno zdravlje), koja je 1951. godine nastala kao prilog Svjetske zdravstvene organizacije programu UN-a za zaštitu djece bez doma, Bowlby nije samo istaknuo značaj koji u kontekstu razvoja djeteta ima odsustvo majke ili druge odrasle osobe koja bi se konzistentno o djetetu brinula u najranijim godinama njegova života, niti je samo objasnio posljedice koje po dijete ima odrastanje u instituciji, već je predložio i “novi izgled” institucije i veličinu odgojnih skupina te je vrlo jasno argumentirao tezu o udomiteljstvu kao najboljem obliku smještaja, posebno u slučaju male djece i dojenčadi (Ajduković, Kregar Orešković, Laklija, 2007).

Bowlbyev istraživački rad, ali i rad mnogih drugih znanstvenika, doveo je do nastajanja iznimno važnih teorijskih objašnjenja razvoja djece i mladih, značajnih za današnju praksu socijalnog rada, poput onih koje nudi Bowlbyeva teorija privrženosti, kao i do značajnih promjena u skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji. Veličina i broj institucija se počeo polako smanjivati, a sve se veća pozornost počela posvećivati razvoju alternativnih oblika skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji.

Premda je institucionalna skrb još uvijek najčešći oblik izvanobiteljskog zbrinjavanja u većini europskih zemalja, trend smanjivanja broja djece smještene u institucije razvikan je i iz službenih statistika vezanih uz broj djece smještene u neki od oblika skrbi. Smanjenje broja djece smještene u klasične institucije poticano je različitim pokušajima rekonstruiranja institucionalne skrbi, preporukama za jačanjem preventivnih mjera i poticanjem alternativnih oblika skrbi, kao i procesom deinstitucionalizacije (Ajduković, 2004) i to kako od strane UNICEF-a i Svjetske zdravstvene organizacije, tako i primarno ekonomskih institucija kao što je to Svjetska banka.

Tako je istovremeno djelovanje dvije “sile” – stručnog i znanstvenog zalaganja za pravo djeteta da odrasta u obitelji i političkog djelovanja u kontekstu smanjenja broja institucija, uz istovremeno populariziranje i otvaranje prostora za povećavanje izvaninstitucionalnih oblika skrbi – dovelo do postepenog povećanja broja djece smještene u udomiteljske obitelji u većini zemalja zapadne Europe, ali i šire. U skladu s navedenim, u Irskoj je broj djece smještene u udomiteljske obitelji, u odnosu na ukupno izdvojenu djecu iz obitelji, sa 50% 1983. godine, porastao na 73,9% ili gotovo tri četvrtine do 1992. (Gilligan, 1996). U Engleskoj i Walesu je omjer djece smještene u udomiteljske obitelji u odnosu na ukupno izdvojenu i smještenu djecu, s jedne trećine porastao na dvije trećine u posljednjih dvadeset godina (Kelly i Gilligan, 2002) uz istovremeno odgovarajuće smanjenje broja smještaja djece u institucije, a rapidan porast broja djece, smještene u udomiteljske obitelji u proteklom desetljeću, s naznakama daljnjeg rasta zapažen je i u SAD-u (Tatara, 1993, prema Kregar 2005). U prilog tezi o smanjivanju broja djece smještene u institucije idu i podaci o njihovom udjelu u odnosu na opću populaciju djece od 0-18 godina¹ koji se kreće u rasponu od jednog ili manje od jednog

¹ Riječ je o uobičajenom načinu izražavanja učestalosti zbrinjavanja djece u institucijama, tj. djece koja su u sustavu javne skrbi, u dokumentima Vijeća Europe i u drugim relevantnim izvorima, kao što su to npr. UNICEF ili Svjetska banka. Valja

djeteta na 1000 djece u Velikoj Britaniji, Norveškoj i Islandu, pa do petero ili sedmero djece na 1000 u Danskoj, Njemačkoj, Francuskoj i Potrugalu (Ajduković, 2004).

U nas je prevladavajući trend smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi još uvijek institucionalni smještaj², no prema broju djece koja žive u institucijama (a koji se kreće od 1-3 djece na 1000 djece) Hrvatska je ipak daleko odmakla od zemalja srednje i istočne Europe (poput Bugarske, Rusije, Rumunjske, Mađarske, Moldavije, Litve, Latvije). Prema mišljenju Vijeća Europe, veći problem od broja djece smještene u institucije na našim prostorima predstavljaju prevelike institucije u kojima je smješteno 60 i više djece, kao i razmjerno veliko učešće djece predškolske dobi u tim institucijama te njihov dugotrajni smještaj – pet i više godina (Ajduković, 2004).

Udomiteljstvo na našim prostorima ima također razmjerno dugu tradiciju,³ a pregledom literature starijeg datuma stječe se dojam da je upravo udomiteljstvo od samog početka bilo favorizirani oblik skrbi za neke skupine djece.⁴ No neovisno o povijesti udomljavanja u Hrvatskoj pa i o činjenici da su neki oblici udomiteljstva (poput srodničkog udomljavanja) u Hrvatskoj postojali puno ranije no što su se počeli primjenjivati u drugim dijelovima svijeta, sustavna istraživanja praćenja učinka boravka djece u udomiteljskim obiteljima, na temelju kojih bi se i praksa udomljavanja mogla unapređivati i mijenjati, nisu nažalost provedena.

Najopsežniji prikaz stanja djece u hrvatskoj skrbi, pa tako i djece smještene u udomiteljskim obiteljima, dao je znanstveno-istraživački projekt “Mogućnosti unapređenja skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji” kojeg je proveo Studijski centar socijalnog rada u suradnji s tadašnjim Ministarstvom rada i socijalne skrbi. Prva je faza istraživačkog projekta provedena u razdoblju od 1999. - 2003. godine, a njegovi su nalazi predstavljeni širokoj znanstvenoj i stručnoj javnosti. Početkom 2005. godine, Studijski je centar socijalnog rada pokrenuo novu fazu istraživačkog projekta pod nazivom “Longitudinalno praćenje djece u javnoj skrbi: psihosocijalne potrebe djece u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima” koji je imao za cilj praćenje djece koja su sudjelovala u prvotnom istraživanju (završenom 2003. godine). Drugu fazu projekta, praćenje djece u javnoj skrbi, sufinanciralo je Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.⁵ Ponovljeno mjerenje s djecom, smještenom u dječjim domovima, provedeno je tijekom 2005. godine, a dio nalaza istraživanja predstavljen

---

napomenuti da se, kada se govori o djeci zbrinutoj u instituciji, govori o djeci koja borave u dječjim domovima zbog neodgovarajuće roditeljske skrbi, ali i djeci koja očituju probleme u ponašanju pa su smješteni u institucije zbog socijalizacije, odgoja i obrazovanja, kao i djeci s teškoćama u razvoju neovisno o tome jesu li u instituciji zbog potreba obrazovanja i/ili rehabilitacije (Gudbrandsson, 2003, prema Ajduković, 2004).

² Prema službenim podacima Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi za 2005. godinu u Hrvatskoj je u udomiteljske obitelji bilo smješteno 3628 djece i mladih. Ukoliko se podatak iz 2005. godine usporedi s istim za 2003. te 2004. godinu, može se primijetiti lagani porast djece smještene u udomiteljskim obiteljima. Naime, prema istom izvoru, 2003. godine je u udomiteljske obitelji bilo smješteno 3066 djece i mladih, a 2004. – 3628 djece i mladih. S druge strane, podaci o smještaju djece u domove socijalne skrbi (bilo da je riječ o državnim ili nedržavnim domovima) govore o neznatnom padu broja smještaja djece u ove domove. Naime, u 2005. godini je u domove socijalne skrbi bilo smješteno 5799 djece i mladih, dok je prethodne dvije godine broj djece smještene u institucije iznosio oko 5900 (5921 u 2003. godini i 5915 u 2004. godini).

³ Udomiteljstvo se prvi puta spominje u Zakonu o prisilnom odgoju nedoraslih iz 1902. godine, a poznato je da se 1937. godine osnivaju državne dječje kolonije u Mraclinu i Krapini (Gašparac, 1991).

⁴ Naime, u Zakonu o dječjim domovima iz 1918. g. (Šilović, 1922) se u čl. 2. navodi da se sva ostavljena djeca primaju u dječje domove, no da u domovima ostaju samo bolesna, slabije nadarena i ona djeca kojoj treba posebna njega i liječnička pomoć, a da se ostala djeca smještaju izvan domova. Samo nekoliko godina kasnije, 1922., Zakonom o zaštiti djece i mladeži preporučat će se smještaj djece u obitelji (Gašparac, 1991).

⁵ Ova faza projekta dio je i šireg znanstveno-istraživačkog projekta kojeg financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Riječ je o projektu “Djeca, mladi, obitelji i socijalni razvoj Hrvatske” čiji je voditelj prof. dr. sc. Marina Ajduković.

je javnosti.⁶ Nalazi ponovljenog istraživanja, provedenog s djecom smještenom u udomiteljske obitelji, bit će predstavljeni u nastavku rada.

2. Metodologija

Nacrt cjelokupnog znanstveno-istraživačkog projekta bazira se na triangulaciji neeksperimentalnih metoda i pristupa, od anketno-upitničkog i korelacijskog do kvalitativnog, s time da će u ovom radu biti prikazani i obrađeni samo kvantitativni podaci prikupljeni u ponovljenom istraživanju s djecom smještenom u udomiteljskim obiteljima.

Cilj istraživanja bio je stjecanje uvida u psihosocijalno funkcioniranje i okolnosti življenja mladih koji odrastaju u udomiteljskim obiteljima, te su s obzirom na cilj postavljena četiri problema istraživanja:

- Utvrditi obilježja svakodnevnog života mladih koji odrastaju u udomiteljskim obiteljima.
- Utvrditi obilježja psihosocijalnog funkcioniranja mladih koji u prosjeku borave deset godina u udomiteljskim obiteljima.
- Utvrditi razlike između mladića i djevojaka u korištenju različitih strategija suočavanja sa stresom, percipiranoj socijalnoj podršci, slici o sebi, samoprocjenama o osjećajima i ponašanju te procjenama prilagodbe na školu i udomiteljstvo te procjenama spremnosti za budući samostalni život.
- Utvrditi povezanost psihosocijalnog funkcioniranja mladih s njihovom dobi, obilježjima svakodnevnog života i strategijama suočavanja sa stresom.

2.1. Postupak

Kao što je ranije navedeno, cjelokupni se znanstveno-istraživački projekt sastojao od dva mjerenja: prvo mjerenje za djecu i mlade, smještene u udomiteljskim obiteljima (prva vremenska točka), završeno je tijekom 2003. godine, dok je drugo mjerenje (druga vremenska točka) za djecu i mlade smještene u udomiteljskim obiteljima provedeno od rujna 2006. do siječnja 2007. godine.

Budući je prije provedbe mjerenja u drugoj vremenskoj točki bilo potrebno saznati gdje se nalaze mladi koji su sudjelovali u prethodnom mjerenju, istraživači su zatražili podatke o djeci od nadležnih Centara za socijalnu skrb.

Prikupljanje podataka je provedeno u udomiteljskim obiteljima na području cijele Republike Hrvatske, a dolazak istraživača unaprijed je najavio i nadležni Centar za socijalnu skrb i organizator istraživanja. Prije ispunjavanja upitnika i provedbe intervjua, svakom je sudioniku istraživanja objašnjena svrha i cilj istraživanja te je svakom ispitaniku pružena mogućnost odbijanja sudjelovanja u istraživanju sukladno istraživačkoj etici. Prosječno vrijeme trajanja provedbe kvantitativnog dijela istraživanja iznosilo je od 1 do 1,5 sat po ispitaniku.

2.2. Uzorak

Uzorak istraživanja činila su sva djeca koja su sudjelovala u istraživanju provedenom

⁶ Ajduković, M., Sladović Franz, B. i Kregar, K. (2005)

2003. godine, a koja su u trenutku provedbe drugog dijela istraživanja (2006.) još uvijek bila u sustavu socijalne skrbi. Od ukupno 112 djece, koja su sudjelovala u prvotnom istraživanju, njih 65 se u trenutku provedbe istraživanja još uvijek nalazilo u udomiteljskim obiteljima, bilo da je riječ o udomiteljskim obiteljima u kojima su bila smještena za vrijeme prvog mjerenja ili su u međuvremenu mijenjala smještaj i u trenutku ponovljenog mjerenja su se nalazila u novim udomiteljskim obiteljima. Ostaloj je djeci i mladima, po isteku zakonskih osnova za skrb (najčešće punoljetnosti), formalno prekinut smještaj. Manji je broj djece promijenio smještaj u neki od institucionalnih oblika skrbi (državni ili nedržavni dječji domovi), a određeni broj djece je vraćen u biološku obitelj budući su se obiteljske okolnosti, zbog kojih su djeca prvotno bila smještena u udomiteljske obitelji, promijenile.

Tako je ovaj dio istraživanja proveden sa 62 djece koja su u trenutku ponovljenog mjerenja bila smještena u udomiteljskim obiteljima i 52 udomitelja koji su pristali sudjelovati u istraživanju. Dakle, ukupni je uzorak činilo 114 ispitanika.

Tablica 1. Broj mladih koji su sudjelovali u istraživanju, prema spolu ispitanika

Spol	f	%
muški	31	50,0
ženski	31	50,0
Ukupno	62	100,0

Raspon dobi mladih, sudionika istraživanja, kretao se od 15 do 21 godine, a prosječna dob iznosila je 17 godina. Raspon godina koje su mladi proveli u skrbi kreće se od 3,5 do 20 godina, dok je prosječni broj godina provedenih izvan biološke obitelji za ispitanike mlade ljude iznosio 10,5 godina.

2.3. Instrumentarij

Za potrebe kvantitativnog dijela istraživanja korišten je set skala i upitnika upotrebljavan u ranijim istraživanjima i s provjerenim metrijskim značajkama. Opis cijelog instrumentarija može se naći u publikaciji "Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima" (Sladović Franz, 2003), a ovdje će biti opisani instrumenti čiji su rezultati korišteni u ovom radu.

a) Upitnik socio-demografskih obilježja djece

Upitnik socio-demografskih obilježja djece konstruiran je za potrebe ovog istraživanja te su ga ispunjavali udomitelji. Upitnik je sadržao niz pitanja, a varijable koje su bile relevantne za našu obradu su sljedeće: spol djeteta, godina rođenja djeteta, dob u trenutku izdvajanja iz obitelji, promjena broja smještaja u posljednje četiri godine, podatci o biološkim roditeljima djeteta, procjena o djetetovoj prilagodbi udomiteljskoj obitelji i školi, školski uspjeh djeteta te procjena samostalnosti djeteta nakon što izađe iz sustava javne skrbi.

Dio ovog upitnika također se odnosi na Listu obiteljskih stresora i traumatskih događaja koji su se dogodili u posljednje četiri godine. Lista se sastoji od 15 stresnih događaja za koje udomitelj bilježi jesu li se dogodili u životu djeteta u posljednje četiri godine te

ukupni rezultat čini broj doživljenih stresora.

b) Upitnik svakodnevnog stresa u udomiteljskoj obitelji

U svrhu ovog istraživanja konstruiran je Upitnik svakodnevnog stresa u udomiteljskoj obitelji (Ajduković i Sladović, 1999, prema Sladović Franz, 2003), koji se temeljio na Upitniku svakodnevnog stresa (Bliesner i Lösel, 1992), a bio je prilagođen djeci koja žive u udomiteljskoj obitelji. Upitnik je sadržao 38 tvrdnji za koje su ispitanici trebali procijeniti koliko se s njom slažu (potpuno, djelomično ili se uopće ne slažu). Ukupni rezultat je činio zbroj svih odgovora i izražavao je količinu doživljenog stresa u svakodnevnom životu. Teorijski raspon rezultata kretao se od 38 do 114. Na našem uzorku djece iz udomiteljske obitelji Cronbach α koeficijent unutarnje pouzdanosti upitnika iznosi 0,92.

c) Upitnik suočavanja sa stresom

Upitnik suočavanja sa stresom (Arambašić i sur., 2000, prema Sladović Franz, 2003) sadržao je 22 čestice odnosno načina ponašanja, za koje je ispitanik trebao odgovoriti koliko često (nikad, ponekad, često ili gotovo uvijek) ih koristi kada mu je teško. Upitnik se sastojao od četiri subskale, na kojima je ukupni rezultat predstavljao zbir odgovora na odgovarajućim česticama. Subskale su bile *izražavanje emocija*, *rješavanje problema*, *socijalna podrška* i *izbjegavanje*. Teorijski raspon rezultata za prve dvije navedene subskale je bio od 5 do 20, a za druge dvije od 6 do 24. Na našem uzorku Cronbach α koeficijent unutarnje pouzdanosti za subskalu izražavanja emocija iznosi 0,65, za subskalu rješavanja problema 0,43, za subskalu socijalne podrške 0,63, a za subskalu izbjegavanja 0,71.

d) Upitnik samopoimanja i samopoštovanja

Upitnik samopoimanja i samopoštovanja (Vizek-Vidović i Kuterovac-Jagodić, 1995, prema Sladović Franz, 2003) u ove je svrhe malo modificiran kako bi odgovarao djeci u udomiteljskim obiteljima, odnosno čestice koje su se odnosile na roditelje su se u ovom slučaju odnosile na udomitelje. Upitnik se sastojao od 20 tvrdnji, pri čemu je njih 12 činilo subskalu *samopoimanja*, a 8 subskalu *samopoštovanja*. Ukupni rezultat na obje subskale predstavljao je ispitanikovu sliku o sebi. Teorijski raspon rezultata za subskalu samopoimanja iznosio je 12-36, za subskalu samopoštovanja 8-24, dok se ukupni rezultat mogao kretati od 20 do 60. Na uzorku udomljene djece Cronbach α koeficijent unutarnje pouzdanosti za subskalu samopoimanja iznosi 0,74, za subskalu samopoštovanja 0,60, dok je pouzdanost ukupnog upitnika 0,77.

e) Procjena ponašanja djeteta i samoiskaz djece i mladih o ponašanju i osjećajima

Upitnik Procjena ponašanja djeteta (Achenbach, 1991, prema Sladović Franz, 2003) su ispunjavali udomitelji, koji su za 119 problemskih ponašanja procjenjivali u kojoj se mjeri odnose na dijete (ne odnosi se na dijete, ponekad/djelomično se odnosi ili često i vrlo točno se odnosi na dijete). Ukupan problemski rezultat činio je zbroj na 117 čestica i teorijski se mogao kretati od 0 do 234. Na korištenom uzorku Cronbach α koeficijent unutarnje pouzdanosti za Procjenu ponašanja djeteta iznosi 0,94.

Upitnik Samoprocjena mladih o ponašanju i osjećajima (Achenbach, 1991, prema Sladović Franz, 2003) ispunjavala su djeca i to tako da su na svaku od 119 čestica odgovarala koliko se odnosi na njih (ne odnosi se na mene, ponekad/djelomično se odnosi ili često i vrlo točno se odnosi na mene). Ovaj upitnik je sadržao uz problemske

i socijalno poželjne čestice, koje se ne uključuju u obradu, pa se tako ukupan teorijski rezultat na ovoj skali mogao kretati od 0 do 202. Dobiven Cronbach α ovog upinika iznosi 0,95.

Oba upitnika moguće je podijeliti na dvije razine. Prvu razinu čine sljedeće subskale: *povlačenje, somatske poteškoće, anksioznost/depresija, socijalni problemi, problemi mišljenja, problemi pozornosti, delinkventno ponašanje i agresivnost*, a na upitniku samoprocjene je za dječake moguće izračunati i subskalu *samodestruktivnih problema*. Na uzorku djece iz udomiteljstva unutarnje pouzdanosti subskala Procjene ponašanja djeteta se kreću od 0,53 do 0,84, a subskala Samoprocjena mladih o ponašanju i osjećajima od 0,67 do 0,85. Drugu i ujedno višu razinu podjele upitnika čine subskale *internaliziranje problema* (zbroj rezultata na subskalama povlačenje, somatske poteškoće i anksioznost/depresija) i *eksternaliziranje problema* (suma rezultata na subskalama delinkventno ponašanje i agresivnost).

f) Skala percipirane socijalne podrške

Skala percipirane socijalne podrške (Živčić-Bećirević, 199.) u svrhe ovog istraživanja prilagođena je kako bi odgovarala specifičnostima djece u udomiteljskim obiteljima. Skala je sadržala 17 tvrdnji za koje su ispitanici odgovarali odnosi li se na njih ili ne (zaokruživanjem odgovora "točno" ili "netočno"). Osim ukupnog rezultata, koji nastaje zbrojem svih dobivenih odgovora (teorijski raspon se kreće od 17 do 34), moguće je izračunati i rezultate na dvije subskale: *percepcija socijalne podrške samopoštovanju* (8 čestica, teorijski raspon od 8-16) i *percepcija instrumentalne socijalne podrške* (9 čestica, teorijski raspon od 9-18). Na našem uzorku Cronbach α koeficijent unutarnje pouzdanosti za subskalu percepcije socijalne podrške samopoštovanju iznosi 0,59, za subskalu percepcije instrumentalne socijalne podrške 0,61, dok za ukupnu skalu pouzdanost iznosi 0,66.

2.4. Obrada rezultata

U svrhu obrade korišten je SPSS statistički paket. Kako bi se dobio odgovor na prvi i drugi istraživački problem, korištene su mjere deskriptivne statistike poput aritmetičke sredine, standardne devijacije, totalnog raspona, minimuma i maksimuma. U svrhu trećeg istraživačkog problema korišten je hi-kvadrat test i t-test za ispitivanje razlike među poduzorcima s obzirom na spol, a u svrhu dobivanja odgovora na četvrti istraživački problem korištena je stupnjevita regresijska analiza.

3. Rezultati istraživanja

U nastavku će biti prikazani rezultati istraživanja u skladu s prethodno postavljenim istraživačkim problemima, te će biti razloženi u odnosu na objavljene rezultate prvog mjerenja (2003.) za djecu u udomiteljstvu kao i objavljene rezultate ponovljenog mjerenja za djecu u dječjim domovima provedenom 2005. godine.

U svrhu odgovaranja na prvi istraživački problem, provjerene su okolnosti života mladih koji odrastaju u udomiteljskim obiteljima te njihova sociodemografska obilježja.

Većina mladih, koji su sudjelovali u istraživanju, redovno pohađaju školu. Uglavnom je riječ o srednjoškolskom obrazovanju. Djeca su najčešće polaznici drugog ili trećeg

razreda srednje škole, što uglavnom odgovara njihovoj prosječnoj dobi (17 godina). Prosjek dobi u kojoj su djeca izdvojena iz obitelji je oko 7 godina i poklapa se s prosječnom dobi izdvajanja djece izmjenom prilikom prvog mjerenja kada je na uzorku od 112 djece iz udomiteljskih obitelji iznosila 7,39 godina (prema Kregar, 2005). Roditelji djece i mladih sudionika istraživanja najčešće žive u drugom mjestu (46,7% majki i 31% očeva), no značajan dio njih je preminuo ili uopće nije poznat (21,7% majki i čak 37,9% očeva). Naime, već je prva faza istraživačkog projekta (od 1999. - 2003.), provedena s djecom u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima, pokazala da djeca smještena u udomiteljske obitelji rjeđe imaju oba roditelja živa u odnosu na djecu koja su smještena u državne domove (Ajduković, Sladović Franz, Kregar, 2005), tako da su spomenuti podatci u skladu s očekivanim.

Tablica 2. Podatci o tome gdje se nalaze roditelji djece

Roditelji djece se nalaze ...	Majka		Otac	
	f	%	f	%
u istom mjestu ili blizu mjesta gdje je udomiteljska obitelj	5	8,3	6	10,3
u drugom mjestu	28	46,7	18	31,0
u drugoj državi	2	3,3	5	8,6
trajno je hospitaliziran/a	4	6,7	1	1,7
nepoznato je gdje živi	8	13,3	6	10,3
Umrlo/umrla ili nepoznat/a	13	21,7	22	37,9
Ukupno	60	100,0	58	100,0

Dodatni prikupljeni podatci o dječjim roditeljima govore da su majke i očevi djece, koja su sudjelovala u istraživanju, najčešće ovisnici o alkoholu. Kod majki je nešto češće riječ o osobama slabijih intelektualnih sposobnosti (14,8%), dok se u osobnoj povijesti dječjih očeva češće mogu pronaći zlostavljivačka ponašanja (17,6%). Jasnija slika ovih nalaza stječe se ukoliko im se pridodaju nalazi stresnih i traumatskih događaja, poznati iz prve točke mjerenja, kojima su djeca bila izložena u svojim biološkim obiteljima. Naime, zanemarivanje i alkoholizam u obitelji su se kod najvećeg broja udomljene djece navodili kao stresori kojima su djeca bila izložena u svojim primarnim obiteljima (Ajduković, Sladović Franz, Kregar, 2005, Kregar 2005). Ipak, valja naglasiti da su prema nalazima prve faze mjerenja djeca smještena u udomiteljske obitelji, u odnosu na djecu smještenu u dječje domove, doživjela značajno manje stresora i traumatskih događaja u svojim obiteljima.

Većina ispitanih mladih (81,7%) je u razdoblju od prethodnog istraživanja do vremena ovog istraživanja bila smještena u istoj udomiteljskoj obitelji, dok je 18,3 % njih u posljednje četiri godine mijenjalo smještaj.

Tablica 3. Ranija boravišta mladih koji su mijenjali smještaj

Raniji smještaj	f	%
Drugi udomitelji	5	45,5
Dječji dom	2	18,2

SOS selo	1	9,1
Dom za odgoj	3	27,3
Ukupno	11	100,0

Oni mladi, koji su mijenjali smještaj, najčešće su ranije bili smješteni u druge udomiteljske obitelji (45,5%), a manji broj djece ranije je bio smješten u dječje domove, bilo da je riječ o državnim ili nedržavnim, te u domovima za odgoj – što, drugim riječima, znači da su spomenuti mladi višestruko mijenjali smještaj (u prvoj i u drugoj točki mjerenja bili su smješteni u udomiteljske obitelji, a u međuvremenu su bili smješteni u neke druge tipove smještaja).

Što se tiče stresnih i traumatskih događaja, od 2003. godine od ukupno ispitanih mladih 76,7% ih je doživjelo neki od stresnih događaja navedenih u tablici 4. Mladi koji su od 2003. godine bili izloženi stresnim događajima najčešće su doživjeli smrt neke bliske osobe (ne roditelja), neuspjeh u školi ili prekid odnosa s roditeljem ili drugom bliskom osobom.

Tablica 4. Stresni događaji koje su mladi doživjeli nakon 2003. godine

Stresni događaji	f	%
Smrt bliske osobe (ne roditelj)	13	21,7
Neuspjeh u školi	12	20,0
Prekid odnosa s roditeljem ili drugom bliskom osobom	11	18,3
Smrt roditelja	8	13,3
Psihička bolest roditelja	6	10,0
Prekid škole	6	10,0
Izloženost verbalnom ili fizičkom nasilju od strane odraslih	5	8,3
Izloženost verbalnom ili fizičkom nasilju u školi	4	6,7
Duža bolest ili hospitalizacija	3	5,0
Teža tjelesna bolest roditelja i/ili hospitalizacija	3	5,0
Ozbiljni ljubavni problemi	2	3,3
Izloženost verbalnom ili fizičkom nasilju od strane ostale djece u udomiteljskoj obitelji	2	3,3
Seksualno zlostavljanje	2	3,3
Kronična bolest	2	3,3
Česte promjene udomitelja	2	3,3

Ako se pogleda broj stresnih događaja, koje je pojedini mladi čovjek doživio u posljednje četiri godine, vidljivo je da je većina doživjela 1 do 2 stresna ili traumatska događaja (tablica 5).

Tablica 5. Broj i postotak djece/mladih koji su doživjeli određeni broj stresnih događaja nakon 2002. godine

Broj doživljenih stresnih događaja	F	%	M	SD
0	14	23,3	1,43	1,254
1	21	35,0		
2	17	28,3		
3	4	6,7		
4	1	1,7		
5	3	5,0		

U kontekstu psihosocijalnih potreba djece i mladih, koje odgovaraju na drugi istraživački problem, procjenjivana je izloženost svakodnevnom stresu, strategije suočavanja sa stresom, socijalna podrška, slika o sebi, cjelokupno dječje ponašanje i prilagodba mladih školi i udomiteljskoj obitelji. Također je pritom provjereno razlikuju li se rezultati mladića i djevojaka u navedenim varijablama, što odgovara trećem istraživačkom problemu.

Upitnikom svakodnevnog stresa pokušalo se saznati koliko je stresan život djece i mladih u udomiteljskim obiteljima. Iz tablice 6. je vidljivo da udomljena djeca prosječno na ovom upitniku ostvaruju rezultat 54,40 što u usporedbi s teorijskim rasponom rezultata od 38 do 114 upućuje na nisku razinu doživljenoga svakodnevnog stresa u udomiteljskim obiteljima prema procjenama udomljene djece. Dobiveni rezultat nešto je manji od onog dobivenog na prvom mjerenju djece iz udomiteljstva kada je prosječni rezultat na *Upitniku svakodnevnog stresa* iznosio 58,23 (prema Kregar, 2005). No on dobiva na važnosti tek kada ga usporedimo s prosječnim rezultatom djece smještene u dječjim domovima koji je na prvom mjerenju iznosio 75,08 (prema Ajduković i sur., 2004.).

Tablica 6. Doživljaj stresnosti svakodnevnog života u udomiteljskoj obitelji iz perspektive udomljene djece/mladih

	N	Min	Max	M	SD
Svakodnevni stres	60	39	95	54,40	12,10

Tablica 7. Doživljaj stresnosti svakodnevnog života u udomiteljskoj obitelji iz perspektive udomljene djece/mladih, ovisno o spolu

	MLADIĆI		DJEVOJKE		t
	M	SD	M	SD	
Svakodnevni stres	52,93	9,62	55,87	14,18	-0,93

Rezultati u tablici 7. ukazuju da se mladići i djevojke, smješteni u udomiteljske obitelji, ne razlikuju u doživljaju svakodnevnog stresa, odnosno može se zaključiti da i oni doživljavaju nisku razinu stresa u svom svakodnevnom životu.

U tablici 8. su prikazani rezultati upitnika vezani uz strategije suočavanja sa stresom. Upitnik nudi četiri faktorska rješenja, koja su i u ovom istraživanju zadržana kao četiri osnovna načina suočavanja sa stresom: izražavanje emocija, socijalna podrška, rješavanje problema i izbjegavanje.

Tablica 8. *Strategije suočavanja sa stresom*

Suočavanje sa stresom	N	Min	Max	M	SD
Suočavanje – izražavanje emocija	60	5	13	7,06	1,86
Suočavanje – socijalna podrška	60	7	23	12,40	3,13
Suočavanje – rješavanje problema	60	10	20	14,30	2,18
Suočavanje – izbjegavanje	60	9	23	15,66	3,31

Iz prikazanih se podataka može zaključiti da mladi, koji su sudjelovali u istraživanju, najčešće kao strategiju suočavanja sa stresom koriste izbjegavanje, zatim rješavanje problema, te da najrjeđe kao strategiju upotrebljavaju izražavanje emocija, koja se po sadržaju čestica odnosi na emocionalne ispade (tuče se, viče, uništava stvari...). Ovakvi su nalazi u skladu s onim dobivenim u prvom mjerenju na uzorku djece u udomiteljstvu (prema Kregar, 2005), a zanimljivo je da su rezultati prvog mjerenja i na uzorku djece smještene u dječjim domovima pokazali da je suočavanje izbjegavanjem i kod te djece najčešće korištena strategija (prema Sladović Franz, 2003). U pravilu ne postoji nešto što bi se moglo nazvati najboljom strategijom suočavanja sa stresom. Ljudi u stresnoj situaciji najčešće koriste više načina suočavanja, a koja će od strategija prevladati ovisi o osobi, sadržaju i kognitivnoj procjeni situacije (Lazarus i Folkman, 1991, prema Arambašić, 1996). No objašnjenje dobivenih nalaza možda se može pronaći u činjenici da je dio poteškoća, na koje djeca u skrbi nailaze, izazvan čimbenicima okruženja i situacije na koju djeca i mladi imaju ograničenu mogućnost djelovanja, pa je u tom slučaju izbjegavanje vjerojatno i najdjelotvornija strategija suočavanja sa stresom.

Tablica 9. *Strategije suočavanja ispitanika sa stresom, ovisno o spolu*

Strategija suočavanja	MLADIĆI		DJEVOJKE		t
	M	SD	M	SD	
Emocionalnim ispadima	7,27	1,64	6,87	2,08	0,827
Traženjem socijalne podrške	10,50	2,23	14,30	2,74	-5,893**
Rješavanjem problema	14,53	2,08	14,07	2,29	0,827
Izbjegavanjem	15,73	2,33	15,60	4,11	0,155

Ispitivanje razlika u strategijama suočavanja sa stresom (tablica 9.) između djevojaka i mladića je pokazalo da djevojke značajno češće traže socijalnu podršku kako bi se nosile s problemima i teškoćama ($t=-5,893$, $p<0,01$).

S obzirom na teškoće s kojima se nose i stresne situacije koje doživljavaju, zanimljivo je provjeriti kako mladi percipiraju socijalnu podršku koju dobivaju od značajnih osoba koje ih okružuju. Rezultati su prikazani u tablici 10. Uzme li se u obzir da se, kao što je ranije navedeno, teorijski raspon Skale percipirane socijalne podrške kreće od 17 do 34, a veći rezultat ukazuje na percepciju veće količine podrške, iz rezultata se može zaključiti da mladi, smješteni u udomiteljske obitelji, u svojoj okolini percipiraju veliku količinu podrške.

Tablica 10. Rezultati na Skali percipirane socijalne podrške

	UKUPNO		MLADIĆI		DJEVOJKE		t
	M	SD	M	SD	M	SD	
Ukupna percipirana socijalna podrška	32,15	2,03	31,67	2,28	32,63	1,65	-1,882
Socijalna podrška samopoštovanju	15,13	1,23	15,17	1,09	15,10	1,37	0,209
Instrumentalna socijalna podrška	17,02	1,35	16,50	1,55	17,53	0,86	-3,196**

Kao što je vidljivo u tablici 10., djevojke percipiraju veću količinu tzv. instrumentalne socijalne podrške ($t=-3,196$, $p<0,01$). Riječ je o podršci koja se još naziva materijalnom ili konkretnom podrškom u smislu osiguravanja određenih usluga (Brajša Žganec, 2002). Ovaj podatak zapravo i ne iznenađuje budući je prethodno utvrđeno da se djevojke i mladići, u odnosu na čestinu korištenja neke od strategija suočavanja sa stresom, razlikuju jedino na varijabli socijalne podrške. Djevojke češće u nekoj konkretnoj situaciji traže "konkretnu" socijalnu podršku iz svoje okoline pa je logično da je i njihova percepcija dobivene instrumentalne podrške veća od one koju percipiraju mladići.

U tablici 11. prikazani su rezultati ukupne slike o sebi mjerene *Upitnikom samopoimanja i samopoštovanja*. Rezultate upitnika moguće je promatrati zasebno na subskali samopoimanja i subskali samopoštovanja, no istovremeno ga je moguće tretirati i kao jednofaktorsko rješenje.

Tablica 11. Rezultati na Upitniku samopoimanja i samopoštovanja

	N	Min	Max	M	SD
Ukupna slika o sebi	60	43	60	53,08	4,51
Subskala samopoimanja	60	24	36	32,28	3,21
Subskala samopoštovanja	60	15	24	20,95	2,49

Može se primijetiti da se rezultati djece i mladih, ostvareni na ovom upitniku u kontekstu najniže i najveće zabilježene vrijednosti, kreću vrlo visoko (valja podsjetiti da je teorijski raspon na ovoj skali za ukupnu sliku o sebi od 20 do 60, za subskalu samopoimanja od 12 do 36, a za subskalu samopoštovanja od 8 do 24). Štoviše, obrati li se pozornost na prosječne vrijednosti zabilježene na ovom upitniku, može se zaključiti da mladi, sudionici istraživanja, imaju pozitivnu sliku o sebi, pozitivno samopoimanje i visoko samopoštovanje. Iz tablice 12. također je vidljivo da ne postoji statistički značajna razlika između mladića i djevojaka, kako u ukupnoj, tako i u pojedinim aspektima slike o sebi.

Tablica 12. Rezultati na Upitniku samopoimanja i samopoštovanja, ovisno o spolu

	MLADIĆI		DJEVOJKE		t
	M	SD	M	SD	
Ukupna slika o sebi	53,23	4,48	52,93	4,62	0,255

Subskala samopoimanja	32,47	3,25	32,10	3,22	0,439
Subskala samopoštovanja	20,83	2,20	21,07	2,78	-0,361

Provjera problemskih ponašanja mladih na *Upitniku Samoprocjene mladih o ponašanju i osjećajima* uključuje poseban prikaz rezultata s obzirom na spol mladih, sudionika istraživanja, pošto su dosadašnja istraživanja pokazala da se često dobivaju razlike u rezultatima ovisno o spolu (prema Sladović Franz, 2003).

Tablica 13. Samoiskaz mladih o ponašanju i osjećajima

VARIJABLA	UKUPNO		MLADIĆI		DJEVOJKE		t
	M	SD	M	SD	M	SD	
Ukupno problemska skala	31,90	21,72	27,27	17,16	36,53	24,91	-1,678
Internaliziranje	9,78	7,65	7,77	6,33	11,80	8,39	-2,102*
Eksternaliziranje	8,97	6,97	8,00	4,73	9,93	8,63	-1,077
Povlačenje	2,67	2,17	2,30	1,97	3,03	2,33	-1,318
Somatski problemi	1,70	2,37	1,03	1,22	2,37	3,00	-2,256*
Anksioznost/depresija	5,67	4,96	4,60	4,38	6,73	5,34	-1,692
Socijalni problemi	1,83	2,08	1,63	1,77	2,03	2,37	-0,740
Problemi mišljenja	2,08	2,12	1,73	1,98	2,43	2,22	-1,287
Problemi pozornosti	4,53	3,47	3,97	3,20	5,10	3,69	-1,271
Delinkventnost	2,62	2,72	2,43	2,18	2,80	3,20	-0,519
Agresivnost	6,35	4,97	5,57	3,66	7,13	5,96	-1,227
Samodestruktivnost (samo za dječake)			1,63	2,21			

Iz tablice 13. vidljivo je da su jedine dvije varijable, po kojima se djevojke i mladići statistički značajno razlikuju, Somatski problemi ($t=-2,256$, $p<0,05$) i Internaliziranje problema ($t=-2,102$), s tim da djevojke postižu više rezultate na obje subskale. Ovakvi su rezultati u skladu s rezultatima dobivenim u prvom mjerenju i to kako za djecu u udomiteljstvu, tako i za djecu smještenu u dječjim domovima (prema Ajduković i sur. 2004). Naime, ukupni su rezultati prvog mjerenja na cjelokupnom uzorku djece u skrbi na *Samoiskazu mladih o ponašanju i osjećajima* skrenuli pozornost na djevojčice budući odgajatelji/udomitelji najčešće nisu primjećivali ovakvu vrstu poteškoća kod djevojčica.

Na subskalama eksternaliziranja i internaliziranja problema 10% ispitanika koji najviše eksternaliziraju probleme odvaja rezultat 17, 10% ispitanika koji najviše internaliziraju probleme odvaja rezultat 22, dok gledajući ukupni rezultat na skali *Samoiskaza mladih o ponašanju i osjećajima*, 10% ispitanika koji izražavaju najviše smetnji u ponašanju i/ili osjećajima odvaja rezultat 60. Kako bi se provjerila ozbiljnost izraženosti problemskih ponašanja kod djece, koja su sudjelovala u istraživanju, njihovi su rezultati uspoređeni s kliničkim i graničnim rezultatima dobivenim na školskoj djeci (prema Sladović Franz, 2003).

Tablica 14. Učestalost normalnih, graničnih i kliničkih rezultata djece u udomiteljskim obiteljima

VARIJABLA	Normalan		Graničan		Klinički	
	f	%	f	%	f	%
Ukupan problemski rezultat						
Mladići	do 53		od 54 do 60		od 61	
	27	90,0	2	6,7	1	3,3
Djevojke	do 51		od 52 do 63		od 64	
	24	80,0	3	10,0	3	10,0
Ukupno	do 51		od 51 do 61		od 62	
	51	85,0	4	6,7	5	8,3
Internaliziranje problema						
Mladići	do 14		od 15 do 17		od 18	
	25	83,3	1	3,3	4	13,3
Djevojke	do 17		od 18 do 22		od 23	
	20	66,7	5	16,7	5	16,7
Ukupno	do 15		od 16 do 20		od 21	
	44	73,3	9	15,0	7	11,7
Eksternaliziranje problema						
Mladići	do 16		od 17 do 20		od 21	
	29	96,7	1	3,3	0	0,0
Djevojke	do 13		od 14 do 15		od 16	
	23	76,7	2	6,7	5	16,7
Ukupno	do 13		od 14 do 17		od 18	
	49	81,7	5	8,3	6	10,0

Tablica 14. pokazuje da najveći dio ispitanih ostvaruje rezultat koji ne ukazuje na probleme u ponašanju i osjećanju. No 6,7 % mladih ostvaruje granični rezultat koji ukazuje na probleme u ponašanju i osjećanju, a 8,3% mladih na ovoj skali ostvaruje klinički rezultat koji ukazuje na ozbiljne probleme ponašanja i osjećanja.

O problemskim ponašanjima djece govori i *Upitnik Procjene ponašanja djeteta*, kojeg su ispunjavali udomitelji. Rezultati su prikazani u tablici 15.

Tablica 15. Procjena ponašanja djeteta

VARIJABLA	MLADIĆI		DJEVOJKE		UKUPNO	
	M	SD	M	SD	M	SD
Ukupno problemska skala	23,10	20,24	24,07	17,53	23,58	18,78
Internaliziranje	6,20	7,04	7,70	6,25	6,95	6,65
Eksternaliziranje	7,97	7,81	7,80	8,08	7,88	7,87
Povlačenje	2,70	3,38	2,60	2,43	2,65	2,92
Somatski problemi	,47	,97	,97	1,59	,72	1,33
Anksioznost/depresija	3,27	3,88	4,33	3,91	3,80	3,90

Socijalni problemi	2,03	2,57	2,07	2,13	2,05	2,34
Problemi mišljenja	,53	1,17	,70	1,29	,62	1,22
Problemi pozornosti	2,70	3,38	2,60	2,43	2,65	2,92
Delinkventnost	2,57	3,66	2,70	3,65	2,63	3,63
Agresivnost	5,40	4,75	5,10	5,03	5,25	4,85

Na *Upitniku Procjene ponašanja djeteta* razlike u izraženosti problemskih ponašanja između mladića i djevojaka nisu utvrđene.

Konačno, željelo se utvrditi kako udomitelji procjenjuju djetetov uspjeh u školi te prilagodbu na školu i udomiteljsku obitelj. Rezultati pokazuju da udomljena djeca, sudionici istraživanja, najčešće postižu dobar (54,2%) i vrlo dobar školski uspjeh (30,5%), a prema procjenama udomitelja 69,5% djece je vrlo dobro i odlično prilagođeno na školu (tablice 16. i 17.).

Tablica 16. Školski uspjeh djece

Školski uspjeh	f	%	M	SD
Nedovoljan	2	3,4	3,42	0,84
Dovoljan	1	1,7		
Dobar	32	54,2		
Vrlo dobar	18	30,5		
Odličan	6	10,2		
Ukupno	59	100,0		

Tablica 17. Prilagodba na školu od 2003. godine do vremena provođenja istraživanja prema procjenama udomitelja

Stupanj prilagodbe	f	%
Loše	4	6,8
Osrednje	14	23,7
Vrlo dobro	23	39,0
Odlično prilagođeno	18	30,5
Ukupno	59	100,0

Prema procjenama udomitelja (prikazanim u tablici 18.) 95% mladih smještenih u udomiteljske obitelji uspješno se prilagodilo životu u udomiteljstvu, dok se tek 5% mladih teško prilagođava životu u udomiteljskim obiteljima.

Tablica 18. Prilagodba životu u udomiteljskoj obitelji

Stupanj prilagodbe	f	%
Teško se prilagođava	3	5,0
Uspješno se prilagodilo	57	95,0
Ukupno	60	100,0

Također, prema procjenama udomitelja (tablica 19.) 45% mladih smještenih u udomiteljske obitelji dobro je i dostatno samostalno za samostalan život, 37,3% mladih je osrednje osposobljeno i samostalno, a 16,9% mladih udomitelji procjenjuju nedovoljno samostalnim a te će trebati puno stručne podrške i nakon izlaska iz udomiteljske obitelji.

Tablica 19. Procjena samostalnosti djece i mladih smještenih u udomiteljske obitelji iz perspektive udomitelja

Stupanj samostalnosti	f	%
Trebat će puno stručne podrške i nakon izlaska iz udomiteljske obitelji	10	16,9
Osrednje je osposobljen i samostalan	22	37,3
Dobro je osposobljen i dostatno samostalan	27	45,8
Ukupno	59	100,0

Rezultati hi-kvadrat testa (tablica 20.) su pokazali da se mladići i djevojke, prema procjenama udomitelja, ne razlikuju s obzirom na ostvareni školski uspjeh, prilagodbu na školu i prilagodbu na udomiteljsku obitelj, te s obzirom na stečeni stupanj samostalnosti.

Tablica 20. Razlika u školskom uspjehu, prilagodbi na školu i udomiteljsku obitelj te stupnju samostalnosti između mladića i djevojaka

	MLADIĆI		DJEVOJKE		χ^2
	f	%	f	%	
Školski uspjeh					
Nedovoljan	1	3,5	1	3,3	3,998
Dovoljan	0	0,0	1	3,3	
Dobar	17	58,5	15	50,0	
Vrlo dobar	10	34,5	8	26,7	
Odličan	1	3,5	5	16,7	
Ukupno	29	100	30	100	
Stupanj prilagodbe na školu					
Loše	3	10,0	1	3,5	2,740
Osrednje	9	30,0	5	17,2	
Vrlo dobro	10	33,3	13	44,8	
Odlično prilagođen/a	8	26,7	10	34,5	
Ukupno	30	100	29	100	
Stupanj prilagodbe na udomiteljsku obitelj					
Teško se prilagođava	0	0,0	3	10,0	3,158
Uspješno se prilagodio/la	30	100,0	27	90,0	
Ukupno	30	100	30	100	
Stupanj samostalnosti					

Trebat će puno stručne podrške i nakon izlaska iz udometeljske obitelji	5	17,2	5	16,7	0,200
Osrednje je osposobljen/a i samostalan/na	11	38,0	11	36,7	
Dobro je osposobljen/a i dostatno samostalan/na	13	44,8	14	46,6	
Ukupno	29	100	30	100	

Pošto se posljednji, četvrti problem, odnosio na utvrđivanje varijabli koje su povezane s psihosocijalnim funkcioniranjem mladih, ranije spomenute i komentirane varijable podijeljene su na prediktore, medijatore i kriterije. Tako su definirani prediktori: dob djeteta, školski uspjeh, broj doživljenih stresnih situacija od 2002. godine i doživljaj svakodnevnog stresa. Kao posredujuće varijable definirane su varijable: percipirana socijalna podrška i strategije suočavanja sa stresom, dok su kao kriteriji definirane varijable: slika o sebi te samoprocjena i procjena o ponašanju i doživljavanju. Kako bi se odgovorilo na četvrti problem, korištena je stupnjevita regresijska analiza, pri čemu su prvi korak činile prediktorske, a drugi korak posredujuće varijable.

Tablica 21. Rezultati stupnjevite regresijske analize za kriterije slika o sebi, samoprocjene i procjene o ponašanju i doživljavanju djece

KRITERIJ	KORAK	R	R ²	Promjena R ²
Slika o sebi	1.	,535	,287	,287**
	2.	,595	,355	,068
Samoprocjene o ponašanju i doživljavanju	1.	,690(a)	,476	,476**
	2.	,788(b)	,621	,144*
Procjene o ponašanju i doživljavanju djece	1.	,575(a)	,331	,331**
	2.	,624(b)	,390	,059

U tablici 21. vidljivo je da su regresijske analize objasnile 36% varijance slike o sebi, 62% varijance samoprocjene mladih o ponašanju i doživljavanju te 39% procjene udometelja o ponašanju i doživljavanju udometeljene djece. Najznačajniji i najkonstantniji prediktor za sve kriterijske varijable je doživljaj svakodnevnog stresa djeteta. S procjenama ponašanja i doživljavanja također je povezan broj stresora koje su mladi ljudi proživjeli od 2002. godine (tablica 22.).

Tablica 22. Beta ponderi i značajnosti prediktora za predviđanje pojedinog kriterija

KORAK	PREDIKTOR	Slika o sebi	Samoprocjene o ponašanju i doživljavanju	Procjene o ponašanju i doživljavanju djece
		β	β	β
1.	Dob djeteta	,038	,027	-,007
	Školski uspjeh	,035	-,023	-,078
	Broj stresnih situacija	,090	-,137	,304*
	Doživljaj svakodnevnog stresa	-,530**	,701**	,402**
2.	Dob djeteta	,127	,059	,024
	Školski uspjeh	-,040	-,006	-,142
	Broj stresnih situacija	,059	-,136	,319*
	Doživljaj svakodnevnog stresa	-,622**	,664**	,205
	Suočavanje emocionalnim ispadima	-,037	,400**	-,083
	Suočavanje socijalnom podrškom	,076	,170	-,005
	Suočavanje rješavanjem problema	-,050	,093	,022
	Suočavanje izbjegavanjem	-,059	-,055	,049
	Socijalna podrška samopoštovanju	-,209	,152	-,327
	Instrumentalna socijalna podrška	,226	-,096	,069

4. Rasprava

Premda se, ukupno gledajući, može reći da rezultati mladih, koji su sudjelovali u ponovljenom mjerenju, ukazuju na povoljne životne okolnosti i dobre psihosocijalne ishode udomiteljstva, u ovom će dijelu rada pozornost biti usmjerena na nalaze koji mogu poslužiti kao svojevrsni okvir za unapređenje udomiteljstva na našim prostorima.

Prije svega, valja se vratiti na prosječno vrijeme boravka djece i mladih u skrbi, koje je za djecu, koja su sudjelovala u istraživanju, iznosilo 10,5 godina, kao i raspon godina koji su djeca provodila u skrbi, a koji se kreće od 3,5 do 20 godina. Ovakvi podatci ukazuju na često tzv. dugotrajno udomljavanje djece. Naime, u suvremenoj se literaturi dugotrajno udomljavanje navodi kao najkontroverzniji tip ovog oblika skrbi. Prvi razlog tome se krije u činjenici da se dugotrajno udomiteljstvo ne može formalizirati u trajan oblik skrbi i da dijete ne može ostvariti pretpostavke za posvojenje sve dok

biološki roditelji na to ne daju pristanak ili im se ne oduzme roditeljsko pravo. Kako piše Barth (1992, prema Andersson 1999): "...pozadinska pretpostavka zakona je da svaki roditelj može biti rehabilitiran", a činjenica da neka djeca čitavo djetinjstvo provedu u udomiteljskoj obitelji upravo se suprotstavlja takvoj pretpostavci. Druge kritike povezane su s nalazima istraživanja (Rowe i sur., 1984; Millham i sur., 1986, prema Kelly i Gilligan, 2002) koja su pokazala da dugotrajan smještaj dovodi do gubitka kontakata između bioloških roditelja i djece, te da se djeca i udomitelji vrlo lako mogu naći u svojevrsnom "praznom prostoru" u kojem ne osjećaju da potpuno pripadaju jedni drugima. Ovo potonje može posebno stvarati poteškoće djeci koja nemaju osjećaj pripadanja ni svojoj biološkoj obitelji niti udomiteljima, a dovodi u pitanje i osnovne postavke udomiteljstva, kao, primjerice, stvaranja mogućnosti za razvoj privrženosti između djeteta i udomitelja uz istovremeno zadržavanje odnosa privrženosti i identifikacije s biološkim roditeljima. Osim toga, opravdano se postavlja i pitanje koji su očekivani ishodi dugotrajnog udomljavanja, te na temelju kojih kriterija i kojih sve okolnosti u životu udomljenog djeteta bi neko dugotrajno udomiteljstvo trebalo nazvati uspješnim, a neko drugo manje uspješnim. Promatrano s aspekta praćenja i procjene, dugotrajno udomiteljstvo (kao i uopće dugotrajni boravak djece u bilo kojem obliku skrbi) stavlja pred stručnjake višestruke izazove na koje nije moguće dati jednostavna *ad hoc* rješenja, a upravo će ona utjecati na opću prilagodbu djece životu u udomiteljstvu i na život cjelokupne udomiteljske obitelji.

Iako je većina mladih (81,7%), koji su sudjelovali u istraživanju, u posljednje četiri godine život u skrbi provela u istoj udomiteljskoj obitelji, 18,3% mladih je u navedenom razdoblju promijenilo smještaj. Za neke je mlade ljude ova promjena smještaja značila i višestruke promjene smještaja u razdoblju od samo četiri godine. Mnoga su istraživanja posvjedočila o značaju koji promjene smještaja imaju za razvoj djece i mladih u skrbi. Promjene smještaja ne utječu samo na prilagodbu djeteta životu u novoj udomiteljskoj obitelji već i na prilagodbu u širem kontekstu (kao što je to prilagodba u školi, među vršnjacima, lokalnoj zajednici i sl.). Štoviše, ne treba zaboraviti da promjena smještaja za djecu najčešće znači i promjenu škole (Berridge i Cleaver, 1987; Fletcher-Campbell i Hall, 1990; McAuley, 1996, prema McAuley i Trew, 2000), što kod mnoge djece izaziva nemir zbog gubitka odnosa koje su izgradili s vršnjacima i učiteljima. Osim toga, promjene smještaja neizravno govore o kvaliteti procjene primjerenog smještaja za pojedino dijete, koja posebno dobiva na važnosti u hrvatskom kontekstu budući je istraživanje, provedeno u suradnji sa stručnjacima Centara za socijalnu skrb, pokazalo da je najčešći kriterij smještaja djece u neku udomiteljsku obitelj postojanje slobodnog mjesta za prihvatanje djeteta u obitelj (Sladović Franz, 2004). Tako podatci o promjenama smještaja, pored pitanja prilagodbe djece, otvaraju i pitanja vezana uz odabir smještaja u skladu sa specifičnim potrebama djeteta, ali i potencijalima i mogućnostima koje konkretna udomiteljska obitelj u kontekstu pružanja skrbi ima i može pružiti udomljenom djetetu. Naime, mnoga su se istraživanja složila da prekid tog oblika skrbi kod djece smještene u udomiteljske obitelji nije samo posljedica značajki djeteta, već i značajki udomiteljske obitelji (Berridge i Cleaver, 1987, prema Sinclair i Wilson, 2003), a postoji i svojevrsno slaganje u literaturi oko toga koje značajke djeteta povećavaju vjerojatnost neuspješnog smještaja, kao i koje značajke udomitelja pridonose njegovoj uspješnosti. Tako je istraživanje o odnosu između ponašanja i prekida smještaja, koje su proveli Newton, Litrownik i Landsverk (2000) na uzorku od 415 mladih u udomiteljstvu, pokazalo da su djeca, koja u trenutku udomljavanja izražavaju probleme u ponašanju eksternalizirane naravi, u najvećem riziku od prekida smještaja, a time i od promjena

smještaja. Također se od posebnog značaja za predviđanje uspješnosti smještaja u udometeljskim obiteljima pokazalo obraćanje pozornosti na razliku u godinama između djece udometljene u istoj obitelji (Berridge, 1997; Sellick i Thoburn, 1996, prema Sinclair i Wilson, 2003). Osnovni je zaključak da bi u iste udometeljske obitelji trebalo smještati djecu koja se nalaze u različitim razvojnim fazama, kao što su to, primjerice, tinejdžeri i izuzetno mala djeca. Riječ je o skupinama djece koja imaju različite potrebe koje zbog naravi svojih različitosti neće međusobno kolidirati.

Količina stresnih i traumatskih događaja, koje su djeca doživjela u razdoblju nakon prve točke mjerenja, naizgled se ne čini zabrinjavajućim, no valja napomenuti da je prosječni broj stresora za udometljenu djecu u prvom mjerenju iznosio 4,39 (Kregar, 2005), te da prosječni broj stresora i traumatskih doživljaja, izmjerenih u ponovljenom mjerenju, treba promatrati u kontekstu ranije izmjerenog prosječnog broja stresora. Tako možemo reći da su djeca smještena u udometeljske obitelji u promatranom razdoblju (dakle, prije i nakon izdvajanja iz obitelji) prosječno doživjela 5,39 - 6,39 stresna i traumatska događaja, što poprma sasvim drugačije značenje.

Posebno zabrinjavajući su podaci koji ukazuju da je nešto više od 13% djece u razdoblju od posljednje četiri godine doživjelo više od 3 stresna i traumatska događaja. Ukoliko se pomnije analizira tablica 4., u kojoj su prikazani navedeni podatci, tada je vidljivo da manji dio navedenih stresora pripada onima čiju pojavnost u životima djece nije moguće kontrolirati ni spriječiti (poput smrti bliske osobe, smrti roditelja, duže bolesti ili hospitalizacije roditelja ili djeteta). U većini je slučajeva riječ o stresorima koje je iz pozicije stručnjaka moguće i potrebno spriječiti (poput prekida odnosa s biološkim roditeljima i drugim bliskim osobama u životu djeteta ili prekida škole), a dio se spomenutih stresora u tablici 4. odnosi na situacije koje bi sustav skrbi za djecu trebao potpuno otkloniti (poput seksualnog zlostavljanja, izloženosti verbalnom i fizičkom nasilju od strane odraslih, te izloženosti verbalnom ili fizičkom nasilju u školi). Činjenica da neka djeca i mladi u svojim udometeljskim obiteljima doživljavaju jedan ili više oblika zlostavljanja nedvosmisleno ukazuje na potrebu pomnijeg praćenja djece u udometeljstvu. Ovi nalazi dobivaju još više na značenju ukoliko se povežu s rezultatima regresijske analize. Naime, doživljaj svakodnevnog stresa se pokazao najznačajnijim i najkonstantnijim prediktorom za sve kriterijske varijable. Djeca i mladi koji u svojim udometeljskim obiteljima doživljavaju manje stresa iskazuju manje poteškoća u svakodnevnom funkcioniranju, a izloženost djece i mladih nekom obliku zlostavljanja povećavat će razinu doživljenog stresa i time pridonositi njihovu lošijem funkcioniranju, kako u udometeljskoj obitelji, tako i izvan nje.

Procjena psihosocijalnih potreba djece smještene u udometeljstvo, kako je već ranije navedeno, pokazala je visoku razinu funkcioniranja djece. Ispitana djeca i mladi u svojim udometeljskim obiteljima doživljavaju nisku razinu svakodnevnog stresa, u svojoj okolini percipiraju značajnu količinu socijalne podrške, te uglavnom imaju visoko samopoštovanje, samopouzdanje i pozitivnu sliku o sebi. Prema rezultatima Samoiskaza mladih o ponašanju i osjećajima, može se također zaključiti da najveći dio djece, koja su sudjelovala u istraživanju, ne iskazuje somatske poteškoće, anksioznost/depresivnost, socijalne probleme, probleme mišljenja, pozornosti, delinkventnog ponašanja i agresivnosti. S obzirom na ranije provedena istraživanja, koja su koristila ovaj upitnik na uzorku djece i mladih iz opće populacije, a temeljem kojih su formirani granični rezultati za eksternalizaciju i internalizaciju problema (Sladović Franz, 2003), može se također zaključiti da rezultati djece smještene u udometeljstvo ne odudaraju značajno od onih dobivenih u općoj populaciji djece i mladih. No iako rezultati ukazuju na povoljne psiho-

socijalne ishode mladih u udomiteljstvu, valja napomenuti da su rezultati ponovljenog mjerenja, baš kao i rezultati prvog mjerenja (Ajduković i sur., 2004) jasno ukazali na potrebu usmjeravanja pozornosti udomitelja i socijalnih radnika na djevojčice i/ili djevojke. Naime, jedine dvije varijable, po kojima se djevojke i mladići statistički značajno razlikuju u rezultatima na subskalama Samoiskaza mladih o osjećajima i ponašanju, su subskala Somatskih problema i subskala Internalizacije problema, pri čemu djevojke i na jednoj i na drugoj subskali ostvaruju veći rezultat i iskazuju više problema u odnosu na mladiće. Zanimljivo je da i u ponovljenom mjerenju, kao i u prvom (Ajduković i sur., 2004), udomitelji ne prepoznaju somatske probleme kao ni probleme internalizacije koje u svojim samoiskazima navode udomljene djevojke.

Školski uspjeh djece, koja su sudjelovala u istraživanju, u skladu je s istraživanjima (Heath i sur., 1989; Cleaver, 1991; Colton i sur., 1991; Berridge i Brodie, 1995, prema Weyts, 2004) koja navode da su školska postignuća djece smještene u udomiteljske obitelji bolja u usporedbi s vršnjacima smještenim u institucionalnom smještaju. Naime, ukoliko nalaze ovog mjerenja usporedimo s nalazima prvog mjerenja školskog uspjeha kod djece smještene u državne i nedržavne domove (Ajduković i sur., 2004; Kregar 2005), tada se jasno može primijetiti da djeca smještena u udomiteljske obitelji postižu značajno bolji školski uspjeh. No iako ispitana djeca postižu uglavnom dobar i vrlo dobar školski uspjeh i iako su uglavnom vrlo dobro i odlično prilagođena na školu, pozornost treba skrenuti na 30% djece koja su osrednje i loše prilagođena na školu. Ovakav podatak otvara prostor za unapređivanje komunikacije između sustava socijalne skrbi i sustava obrazovanja te iznalaženje nekih novih modela suradnje između socijalnih radnika, udomitelja i nastavnika u kontekstu djetetove bolje prilagodbe na školu i boljeg školskog uspjeha.

Konačno, kao posebno značajan nalaz istraživanja treba istaknuti onaj koji nudi procjenu samostalnosti djece i mladih za izlazak iz skrbi. Naime, prema procjenama udomitelja više od polovine djece i mladih nije dobro osposobljeno i dostatno samostalno. Budući je prosječna dob ispitane djece iznosila 17 godina i budući je u najvećem broju slučajeva riječ o mladim ljudima, koji će vrlo brzo napustiti sustav skrbi, ovakav je nalaz zaista zabrinjavajući. Tim više što u nas još uvijek ne postoji sustav podrške koji bi mladim ljudima koji izlaze baš iz udomiteljstva kao oblika skrbi pružao primjerenu podršku dok se ne snađu u samostalnom životu (pronalazak zaposlenja, stana i sl.). Premda se kao specifičnost i pozitivna okolnost udomiteljstva vrlo često navodi i činjenica da mnoga udomljena djeca ostanu u skrbi udomitelja i nakon što skrb formalno prestane, neosporno je da pomoć i podrška mladima, koji izlaze iz udomiteljstva, ne može ostati samo na neformalnim oblicima podrške koji su udomitelji spremni pružiti, niti bi pitanje podrške mladima koji izlaze iz udomiteljstva trebalo biti moralno pitanje upućeno udomiteljima. Sustav mora pružiti odgovarajuće servise i usluge koje će svakom mladom čovjeku pomoći da se uspješno osamostali u ovom osjetljivom razdoblju njegova života.

5. Zaključak

Nalazi provedenoga kvantitativnog istraživanja nude argumente u prilog nastojanjima za unapređenjem i popularizacijom udomiteljstva kao najboljeg oblika smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Naime, djeca smještena u udomiteljskim obiteljima uglavnom su dobro prilagođena životu u udomiteljskoj obitelji te u njoj prosječno

doživljavaju nisku razinu svakodnevnog stresa. Osim toga, rezultati djece i mladih na procjenama psihosocijalnog funkcioniranja ukazuju na visoko pozitivnu razinu psihosocijalnog funkcioniranja. Naime, djeca i mladi, koji su sudjelovali u istraživanju, u okolini percipiraju značajnu količinu socijalne podrške, te uglavnom imaju visoko samopoštovanje, samopouzdanje i pozitivnu sliku o sebi. Oni također u najvećem broju slučajeva ne iskazuju somatske poteškoće, anksioznost/depresivnost, socijalne probleme, probleme mišljenja, pozornosti, delinkventnog ponašanja i agresivnosti, postižu dobar i vrlo dobar školski uspjeh i u pravilu su dobro prilagođeni na školu i na život u udomiteljskoj obitelji.

No nalazi istraživanja vezani uz učestalost promjena smještaja mladih u udomiteljstvu, kao i oni vezani uz izloženost mladih ljudi stresorima i traumatskim događajima tijekom njihova boravka u udomiteljskoj obitelji, uz rezultate regresijske analize, ukazuju na neke od ključnih segmenata koje je potrebno uzeti u obzir u budućim aktivnostima vezanim uz unapređenje ovog oblika skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji. Prije svega, riječ je o potrebi unapređivanja procesa procjene primjerenosti smještaja u skladu s potrebama konkretnog djeteta kao i mogućnosti za udovoljavanje tim potrebama iz perspektive konkretne udomiteljske obitelji.

Pored toga, potrebno je osigurati uvjete socijalnim radnicima za pomnije praćenje djece u udomiteljstvu kako bi se spriječili oni traumatski i stresni događaji u životu udomljenog djeteta koje je moguće stručnim radom spriječiti (poput svakog daljnjeg zlostavljanja djeteta), te osigurati djeci i mladima odgovarajuću pomoć i podršku u slučaju pojavljivanja stresora i traumatskih događaja koje nije moguće spriječiti (poput smrti roditelja, dugotrajne hospitalizacije roditelja i sl.). Djelovanje u ovom kontekstu često nadilazi sustav udomiteljske obitelji te je stoga izuzetno važno stvoriti uvjete u kojima će socijalni radnici biti u prilici raditi sa svim sustavima koji u pojedinom razvojnom razdoblju imaju važnu ulogu u životu djeteta ili mladog čovjeka (vršnjačke skupine, škola, lokalna zajednica).

Osim navedenog, ponovljeno je istraživanje s djecom smještenom u udomiteljske obitelji još jednom ukazalo na razlike u doživljavanju između mladića i djevojaka, a koje udomitelji ne uspijevaju zapaziti. Djevojke iskazuju značajno više poteškoća somatske prirode i sklonije su internalizaciji problema. Dužnost je socijalnih radnika upoznati udomitelje s ovim nalazima kako bi djevojčice/djevojke u udomiteljstvu dobile odgovarajuću pomoć i podršku od udomitelja i kako bi udomitelji u budućnosti postali osjetljiviji na reakcije djevojaka.

Konačno, rezultati o spremnosti mladih na osamostaljivanje i izlazak iz udomiteljskih obitelji upućuju da je posebnu pozornost potrebno posvetiti odgovarajućoj pripremi mladih za izlazak iz skrbi i osamostaljivanje, kao i osiguravanju sustavne i primjerene pomoći i podrške djeci koja najčešće punoljetnošću gube pravo na skrb.

LITERATURA:

Ajduković, M., Kregar Orešković, K., Laklija, M. (2007) Značaj teorije privrženosti za konceptualizaciju javne skrbi za djecu. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 14(1), 93-118.

Ajduković, M., Sladović Franz, B., Kregar, K. (2005) Razlozi izdvajanja i obilježja života

u primarnoj obitelji djece u javnoj skrbi. *Dijete i društvo*, 7(2), 328-354.

Ajduković, M. (2004) Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 11 (3-4), 299-321.

Ajduković, M., Sladović Franz, B., Kregar, K., Družić Ljubotina, O., Kletečki, M. (2004) *Mogućnosti unapređenja skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji – Završno izvješće*. Zagreb: Studijski centar socijalnog rada.

Anderson, G. (1999) Children in Permanent Foster Care in Sweden. *Child and Family Social Work*, 4 (3), 175-186.

Arambašić, L. (1996) *Stres*. U: Pregrad, J. (ur.) *Stres, trauma, oporavak*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

Bliesener, T. i Losel, F. (1992) Resilience in juveniles with high risk of delinquency. U: Losel, F. Bender, D. i Bliesener, T. (ur.) *Psychology and Law: International Perspective*. Berlin, New York: De Gruyter, str. 62-75.

Bowlby, J. (1953) Materinska briga za dijete i duševno zdravlje. Prilog Svjetske zdravstvene organizacije programu UN-a za zaštitu djece bez doma. Zagreb: Zaštita zdravlja.

Brajša Žganec, A. (2002) Uloga socijalne podrške u skrbi za djecu i mlade svjedoke ratnih zbivanja. *Dijete i društvo*, 4 (1-2), 35-48.

Gašparec, Z. (1991) Smještaj djece u obitelji hranitelja na području općine Velika Gorica. *Zbornik radova – Socijalna zaštita*, 33-35, 195-200.

Gilligan, R. (1996) The Foster Carer Experience in Ireland: Findings From a Postal Survey. *Child: Care, Health and Development*, 22 (2), 85-98.

Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2005. godini. Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Uprava za socijalnu skrb.

Howe, D. i sur. (2001) Attachment theory, child maltreatment and family support. *Palgrave*. Houndmills.

Kelly, G. i Gilligan, R. (2002) *Issues in foster care: Policy, practice and research*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publisher.

Kregar, K. (2005) *Socijalna podrška djeci u udomiteljskim obiteljima i domovima obiteljskog tipa*. Magistarski rad. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada.

McAuley, C, Trew, K. (2000) Children's Adjustment Over Time in Foster Care: Cross-informant Agreement, Stability and Placement Disruption. *The British Journal of Social*

Work, 30 (1), 91-107.

McCarthy, G. (2004) The Developmental Histories of Children Who Experience High Levels of Placement Instability in the Care System. *Adoption & Fostering*, 28 (4) 60-65.

Newton, R. R., Litrownik, J. A., Landsverk, A. J. (2000) Children and Youth in Foster Care: Disentangling the Relationship between Problem Behaviors and Number of Placements. *Child Abuse and Neglect*, 24 (10), 1363-1374

Sladović Franz, B. (2003) Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Sladović Franz, B. (2004) Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada* 11 (2), 215-228.

Šilović, J. (1922) Vanbračna djeca. Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara.

Trygged, S. (2004) Moving Away From Residential Care: Reports from 2nd Conference on Children and Residential Care, Stockholm May 2003. Institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan, Stockholms universitet.

Vorria, P., Wolkind, S., Rutter, M., Picles, A. i Hobsbaum, A. (1988) A Comparative Study of Greek Children in Long-term Residential Group Care in Two-parent Families: Social, Emotional and Behavioural Differences. Possible Mediating Mechanisms. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39 (2), 225-245.

Weyts, A. (2004) The Educational Achievements of Looked After Children – Do Welfare Systems Make a Difference to Outcomes? *Adoption & Foster Care*, 28 (3), 7-19.

Wilson, K., Sinclair, I., Gibbs, I. (2000) The Trouble With Foster Care: The Impact of Stressful "Events" on Foster Carers. *British Journal of Social Work*, 30 (2), 193-209.

Živčić-Bećirević, I. (1995/96) Konstrukcija skale percipirane socijalne podrške za djecu. *Godišnjak Zavoda za psihologiju*. Rijeka: Pedagoški fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 91-98.

Characteristics of Life and Psychosocial Needs of Boys and Girls Growing Up in Foster Families

Klaudija Kregar Orešković, M.Sc.
Linda Rajhvajn
Faculty of Law, University of Zagreb
Social Work Study Center

Original Scientific Article
UDK 365.65-053.6-058.86:159.942
UDK 354.64-053.6-058.86:316.6

SUMMARY

The article features the results of the second phase of a comprehensive scientific research project “Possibilities of Improving Care for Children Displaced from Families”, titled “Longitudinal Monitoring of Children under Public Care: Psychosocial Needs of Children in Children’s Homes and Foster Families”. The goal of this phase of research was insight to the psychosocial functioning and life circumstances of youth growing up in foster families who participated in the first phase of the research. The research was conducted with 62 foster children who spent an average of 10.5 years in such care. The research also included 52 foster families of the said children, while the data were acquired through a set of scales and questionnaires used in previous studies.

The research results show that the young participants living in foster homes, where they have been raised and have grown up, have been experiencing low level of day-to-day stress, they have been perceiving a high level of social support in their surroundings, as well as having a high level of self-respect, confidence and a positive image of themselves. The results also indicate that youth participating in the initial survey and its follow up rarely show any somatic difficulties, anxiety/depression, social problems, problems with concentration, attention, delinquent behavior and aggressiveness. As opposed to boys, girls have more frequent somatic difficulties and are more apt to internalize their problems, while the highest predictor in the context of actual functioning of youth in foster families is the level of experienced day-to-day stress in foster families.

Key words: care for children displaced from families, foster care, psychosocial needs of children and youth in foster care, longitudinal monitoring of children under foster care

Besonderheiten des Lebens und psychosoziale Bedürfnisse von in Pflegefamilien lebenden Jungen und Mädchen

Mr. sc. Klaudija Kregar Orešković
Linda Rajhvajn
Juristische Fakultät der Universität Zagreb
Studienzentrum der Sozialarbeit

Wissenschaftliche Originalabhandlung
UDK 365.65-053.6-058.86:159.942
UDK 354.64-053.6-058.86:316.6

ZUSAMMENFASSUNG

Die Abhandlung zeigt die Resultate der zweiten Phase des umfangreichen wissenschaftlichen Forschungsprojektes „Die Möglichkeiten zur Verbesserung der Pflege der von der Familie getrennten Kinder“, unter dem Name „Longitudinale Beobachtung von Kindern in öffentlicher Fürsorge: Psychosoziale Bedürfnisse von Kindern in Kinderheimen und Pflegefamilien“. Das Ziel dieser Forschungsphase war, die Gewinnung der Einsicht in das psychosoziale Funktionieren und die psychosozialen Lebensbedingungen junger Leute, die in Pflegefamilien leben und die auch an der ersten Forschungsphase teilgenommen haben. Die Forschung wurde an 62 Pflegekindern, die durchschnittlich 10,5 Jahre in Pflege untergebracht waren, durchgeführt. An der Forschung nahmen auch 52 Pflegeeltern der erwähnten Kinder teil. Die Angaben wurden mittels einer Reihe von in der früheren Forschungen verwendeten Skalen und Fragebogen gesammelt.

Die Forschungsergebnisse zeigen, dass junge Forschungsteilnehmer, die in Pflegefamilien aufwachsen und aufgewachsen sind, an einer geringen Ebene Alltagsstress leiden, dass sie in ihrer Umgebung eine bedeutende soziale Unterstützung fühlen und dass sie außerdem eine große Selbstachtung, ein großes Selbstbewusstsein und ein positives Bild von sich selbst haben. Aus dem Resultat kann außerdem der folgende Schluss gezogen werden, dass junge Leute, die an der Forschung teilgenommen haben, auch in der wiederholten Messung sehr häufig keine somatischen Störungen, Ängste/Depression, soziale Probleme, Meinungs- und Aufmerksamkeitsprobleme, delinquentes Verhalten und Aggression haben.

Mädchen, im Gegensatz zu den Jungen, haben häufiger Probleme somatischer Natur und neigen mehr dazu Probleme zu verinnerlichen. Als wichtigster Prädiktor im Zusammenhang mit dem aktuellen Funktionieren von jungen Leuten in Pflegefamilien bewies sich die Ebene des erlebten Alltagsstress in Pflegefamilien.

Schlüsselwörter: *von Familie getrennten Kinder, psychosoziale Bedürfnisse von Kindern und Jugendlichen in Pflegefamilien, longitudinale Beobachtung von Kindern in Pflegefamilien*

Pravna zaštita djeteta i izazovi scenske umjetnosti

Dragan Zlatović, dipl.iur.
Šibensko kazalište
Međunarodni dječji festival

Pregledni članak
UDK 349.244-053.2
UDK 341.231.14-053.2:331.105.2
UDK 792.071-053.2:349.2
UDK 331.105.2-057.16-053.2:349.2

„Dijete je otac čovjekov.“
J. R. Kipling

SAŽETAK

Ponukan rješenjima nadležnog inspektorata u svezi sa sudjelovanjem djece u scenskim izvedbama u noćnim satima, autor se uvodno osvrnuo na definicije određenih pojmova, a posebice pojma radnog odnosa, stavljajući ga analitički u kontekst navedenog i sličnih slučajeva. Nadalje, izvorno je prikazano stanje na međunarodnom pravnom planu u svezi s radnim odnosom malodobnika, noćnim radom malodobnika i ostalim pitanjima njihove radnopravne zaštite, posebice uvidom u konvencije Međunarodne organizacije rada, te u druge dokumente Vijeća Europe i Europske unije. Radi moguće usporedbe i analognog korištenja određenih rješenja u našem zakonodavstvu, detaljno je predstavljeno britansko zakonodavstvo u ovom području, kroz precizne odrednice koje, s jedne strane, štite prava malodobnika, a s druge strane omogućavaju ostvarivanje temeljnog prava djece na aktivno sudjelovanje u kulturnom životu. Pregledno je prikazano stanje u hrvatskom radnom zakonodavstvu, s refleksijama iz drugih pravnih područja (obiteljsko i kazneno pravo). Slijedom poznatih rješenja iz međunarodnih dokumenata i britanskog prava kao komparativnog zakonodavstva, koja precizno reguliraju ovu materiju, autor se zalaže da se i u Republici Hrvatskoj donese poseban zakonski propis koji bi u cijelosti udredio sva pitanja sudjelovanja djece u umjetničkim izvedbama. Naime, zastupa se stajalište da postojeća rješenja iz Zakona o radu, iako su preuzeta iz nekih obvezujućih međunarodnih konvencija i povelja, ne daju odgovore na sva praktična pitanja, odnosno postaju kočnica ostvarivanja deklariranih prava djeteta na učešće u kulturnom životu i aktivnostima.

Ključne riječi: dijete, maloljetnik, radni odnos, umjetnička izvedba, noćni rad

I. POJMOVNA ODREĐENJA

Donošenje rješenja Državnog inspektorata kojima je zabranjen rad djeci u scenskim

predstavama Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku iza 20 sati navečer, odnosno uopće nastupanje malodobnika ispod 15 godina u predstavama ovog kazališta bez prethodnog odobrenja nadležnog inspektorata, te potom donošenje rješenja istog tijela državne uprave o ograničenoj mogućnosti nastupa djeteta u izvedbama Kazališta *Mala scena* iz Zagreba, izazvalo je brojne reakcije *pro et contra* u široj javnosti i medijima.

Posebno su emotivne bile reakcije kazalištaraca koji rade s djecom ili za djecu, jer se daljnjom primjenom istih postulata, kojima su se vodili inspektori kod donošenja spornih rješenja, dovodi u pitanje sustavni dramski rad s djecom, održavanje brojnih manifestacija i izvedbi, te se na posredan način djeca odvlače od scenskih umjetnosti.

Naime, nužno je podsjetiti da je stvaralaštvo za djecu i dječje stvaralaštvo u Republici Hrvatskoj iznimno razvijeno, sa izuzetnom i dugom tradicijom, priznatim umjetnicima, institucijama i manifestacijama u svjetskim okvirima, te hrvatskim centrima međunarodnih organizacija dramskih i lutkarskih kazališta za djecu, što dodatno upozorava na potrebu promišljenog pristupa ovoj problematici, koja mora nužno uključiti i teatrološke i pravne aspekte problema.

Uvodno ćemo naznačiti neke temeljne pojmove neizostavne za analizu ove problematike.

1. Dijete

Dijete je ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ako se, na osnovu zakona koji se odnosi na dijete, punoljetstvo ne stječe ranije. Ova definicija preuzeta je iz čl. 1. Konvencije UN-a o pravima djeteta iz 1989. godine (Službeni list SFRJ, br.15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br.12/93 i 20/97). U odredbi čl. 2. Konvencije o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada iz 1999. godine izraz “dijete” se također primjenjuje na sve osobe mlađe od 18 godina (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 5/01).

Dakle, djetetom se smatra svaka osoba koja nema navršenih 18 godina života. Usvojeno je ovakvo stajalište vodeći računa o tome da se tjelesna zrelost u nas u najvećem broju slučajeva stječe po navršenju ove zrelosti, kao i da je ova starosna granica uzeta kao kriterij za stjecanje poslovne sposobnosti. Naši zakoni nisu pojmovno dosljedni, tako da se rabe različiti pojmovi u radnom, obiteljskom, odnosno kaznenom zakonodavstvu, tj. koriste se termini *dijete* (Ustav RH – Narodne novine, br. 41/01 – pročišćeni tekst i br. 55/01, i Obiteljski zakon – Narodne novine, br. 116/03, 17/04 i 136/04, dalje: ObZ, u smislu statusa te krvnosrodničkog odnosa), *malodobnik* (Zakon o radu – Narodne novine, br. 38/95, 54/95, 65/95, 17/01, 82/01, 114/03, 142/03, 30/04, dalje: ZOR) i *maloljetnik* (ObZ i Kazneni zakon – Narodne novine, br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 105/04 i 84/05, dalje: KZ). Iako navedeni zakoni različito definiraju pojam “dijete”, potrebno je naglasiti da se on u cijelom pravnom sustavu ipak treba tumačiti, bar kad je o zaštiti prava djeteta riječ, u smislu Konvencije o pravima djeteta, koji je viši pravni akt u odnosu na propise (prema čl. 140. Ustava RH).

Prema rješenjima kaznenog prava, iako je svako dijete maloljetna osoba, to istodobno ne znači da je svaki maloljetnik dijete. Naime, za razliku od obiteljskopравnih propisa,

koji ne prave razliku između ovih pojmova, naši kaznenopravni propisi reguliraju i pojmovo određuju maloljetnike na način da se maloljetnikom smatra osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila četrnaest, a nije navršila osamnaest godina života, s tim da se razlikuju po statusu i pravima *mlađi maloljetnik*, tj. onaj koji je navršio četrnaest, a nije navršio šesnaest godina života, od *starijeg maloljetnika*, koji je navršio šesnaest, a nije navršio osamnaest godina (Zlatarić, Damaška, 1966, 154). Ova definicija sadržana je u odredbi čl. 2. u svezi čl. 4. st. 2. i 3. Zakona o sudovima za mladež (Narodne novine, br. 111/97 i 27/98).

Prava djeteta čine posebnu kategoriju prava čovjeka, jer je sadržaj tih prava zadan posebnošću djeteta, što uključuje one vrijednosne kategorije koje djetetu omogućavaju cjelovit i nelimitiran razvoj, što implicira nadalje i njegovo pravo na kreativan izražaj i sudjelovanje u kulturnom životu (Hrabar, 1989, 9).

2. Scenske umjetnosti i priredbe

Da bismo mogli prosuditi primjenjivost pozitivnih normi na ovo područje života, neophodno je definirati područje primjene. Tako su scenske umjetnosti, u kojima djeca najčešće sudjeluju, vezane uz izravno predstavljanje umjetničkog proizvoda, a ne na njegov prijenos ili snimanje putem nekog drugog medija, što je slučaj kod filma. Temeljna zamisao scenskih umjetnosti je da se one izvode, stvaraju izravno, *hic et nunc*, za publiku koja prisustvuje predstavi. Govorni, pjevani, plesni ili mimički (gestualni) teatar, balet, pantomime, opera, najpoznatiji su primjeri scenske umjetnosti. Dakle, presudna je trenutačna komunikacija s publikom posredstvom izvođača (Pavis, 2004, 335).

Najčešći vid scenske umjetnosti, u kojem ponekad sudjeluju i djeca, su kazališne predstave. Kazališnom predstavom nazivamo radnju koju s određenom svrhom izvode glumci pred gledateljima (Škavić, 1999, 89). Tako djeca mogu sudjelovati u tzv. dječjim predstavama i tzv. predstavama za djecu, odnosno ovisno o tome da li kao izvođači sudjeluju isključivo ili pretežito djeca (dječje kazalište, koje se obično javlja kao tzv. profesionalno vođeno kazalište, gdje su djeca izvođači, a umjetničko osoblje – redatelji, dramaturzi, skladatelji, scenografi i dr. – odrasli profesionalni umjetnici) ili sudjeluju odrasli glumci za dječju publiku (kazališta za djecu). Moguće je da se djeca pojave na sceni kao izvođači zajedno sa odraslim glumcima, igrajući kako za dječju publiku, tako i za odraslu publiku, iako je danas teško povući granicu za koje gledateljstvo se predstava postavlja i izvodi (Schneider, 2002, 8).

3. Radni odnos

Svaki ljudski rad ne spada u radni odnos, što je konstatacija od bitne važnosti za ovu raspravu.

Radni odnos se definira kao pravni odnos između zaposlenika i poslodavca, koji se obično zasniva sklapanjem ugovora o radu. Međutim, ugovorom o radu ne iscrpljuje se sadržaj radnog odnosa, jer je radni odnos ukupnost pravnih odnosa između ugovornih strana, a ugovor o radu obično sadrži onaj minimum sadržaja kojeg zakon određuje (Gorenc i dr., 1997, 425).

Radni odnos se ne može svesti samo na ugovor o radu, jer postoje i slučajevi tzv. fiktivnog radnog odnosa, kada se radi o nevaljalom ugovoru o radu, odnosno o nepostojanju ugovora o radu kad su ostvareni svi bitni elementi radnog odnosa u konkretnoj situaciji (Tintić, 1969, 346).

Radni odnos je odnos reguliran i zaštićen normama radnog prava između određenog radnika i određenog poslodavca, koji nastaje slobodno, suglasnošću volje strana, ka izražene u propisanoj formi, kojim se radnik obvezuje osobno i kontinuirano u određenom vremenu obavljati određeni rad kod poslodavca, odnosno kojim se poslodavac obvezuje radniku omogućiti rad, osigurati određena zajamčena prava i ispuniti mu preuzete obveze, posebice isplatiti plaću za obavljeni rad. Bitni elementi radnog odnosa su dobrovoljnost, osobno obavljanje rada, subordinacija, oneroznost i profesionalnost radnika. Da li se sudjelovanje djece u kazališnim predstavama smatra radom? Tu ne možemo naći jednoobrazni odgovor, kako u teatrološkoj doktrini, tako ni u radnopravnoj doktrini i legislativi. U teatrološkim raspravama obično se sudjelovanje djece ne smatra klasičnim radom, čak ni glumom. Tako se to sudjelovanje određuje dječjom igrom, kao slobodnom aktivnosti, fiktivnom i izdvojenom od svakodnevne korisnosti i praktičnosti, bez materijalnog interesa i koristi, dok se glumačka igra ogleda kroz discipliniranje mimikrije obogaćujući je pravlima, tehničkim potezima, konvencijama, na koje djeca po samoj svojoj naravi i zaigranosti ne mogu pristati (Muhoberac, 1990, 40-41). Drugi autori pak ne odriču dječjem sudjelovanju u predstavama karakter rada (Mrduljaš, 2005, 20).

Ni pravni propisi ne sadrže izričit odgovor na ovo pitanje. Naime, kako za djecu vrijede posebna pravila o nemogućnosti zapošljavanja ispod određene životne dobi, njihovo sudjelovanje u scenskim projektima, pod posebnim zakonskim uvjetima i odobrenjima, ne kvalificira se kao rad, nego kao sudjelovanje u izvedbi. Takvu sintagmu "sudjelovanje u izvedbi" nalazimo, primjerice, u našem Zakonu o radu, kao i u Konvenciji Međunarodne organizacije rada o noćnom radu mladih osoba (neindustrijske djelatnosti) iz 1946. godine. Ipak, kako ovo sudjelovanje u izvedbi podliježe radnopravnom zakonodavstvu, mišljenja smo da se ipak radi o radu *sui generis*, koji doduše u većini slučajeva ne predstavlja element radnog odnosa, ali uživa radnopravnu zaštitu.

Kako bismo pokušali naći odgovore na ovo pitanje i ukazali na potrebe preciznijeg reguliranja ove materije u našem zakonodavstvu, nužno je analizirati međunarodnopravne dokumente koji se odnose na zaštitu djeteta, poznata usporednopravna iskustva, te kritički prikazati pozitivno zakonodavno stanje kod nas.

II. MEĐUNARODNOPRAVNI IZVORI

1. Konvencija o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta je međunarodni dokument, usvojen na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. i predstavlja najšire prihvaćen i najvažniji globalni ugovor kojim se prepoznaju i štite prava djece. Ova Konvencija proizašla je iz ranijih dokumenata koji su također u općenitijem ili konkretnijem modalitetu regulirali

materiju ljudskih, i posebice dječjih prava. Tako je potreba osiguranja posebne skrbi za dijete bila istaknuta u Ženevskoj deklaraciji o pravima djeteta iz 1924. godine i u Deklaraciji o pravima djeteta Ujedinjenih naroda iz 1959. godine, priznata je u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima te Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Navedena Konvencija, koja sadrži univerzalne standarde, koje svaka država potpisnica mora jamčiti svakom djetetu, ima i u Republici Hrvatskoj zakonsku snagu, temeljem notifikacije o sukcesiji od bivše države.

Prema čl. 2. st. 1. Konvencije, države stranke obvezuju se poštovati i osiguravati prava sadržana u Konvenciji svakom djetetu pod njihovom jurisdikcijom, bez ikakve diskriminacije i bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovno stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status djeteta ili njegovog roditelja ili skrbnika. Među ostalim pravima, Konvencija posebnu pozornost posvećuje kulturnim pravima djeteta. Tako je u čl. 31. Konvencije uređeno da države članice priznaju pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, na igru i rekreaciju koja odgovara uzrastu djeteta i slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti. Dakle, deklarira se načelo slobodnog sudjelovanja djece u kulturnim aktivnostima, čime se države članice obvezuju osigurati djeci široku dostupnost kulturnih sadržaja i modalitete njihovog uključivanja u umjetničke projekte i kulturni život u cjelini. Države članice poštuju i unapređuju pravo djeteta na puno učešće u kulturnom i umjetničkom životu i potiču pružanje odgovarajućih i jednakih mogućnosti za kulturne, umjetničke, rekreativne i slobodne aktivnosti. Ovo načelo je posebno naglašeno u odredbi čl. 4. Konvencije, prema kojoj se države članice obvezuju poduzeti sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i ostale mjere za ostavarivanje prava priznatih u ovoj Konvenciji. Naročito je to vezano uz ostvarenje i kulturnih prava, pa države članice obvezno poduzimaju takve mjere koristeći u najvećoj mogućoj mjeri svoja raspoloživa sredstva, a gdje je to potrebno, u okviru međunarodne suradnje.

Dakle, na ovaj su način države članice obvezane svojim zakonodavstvima konkretizirati ova načelna prava, učiniti ih što dostupnijima i približiti ih djeci u praktičnom životu, što podrazumijeva da će se države članice suspregnuti od nepotrebnih legislativnih ograničenja kojima se onemogućava veća participacija djece u kulturnim djelatnostima, uključujući njihovo sudjelovanje u scenskim i drugim umjetničkim projektima. U skladu s odredbom čl. 32. Konvencije, države članice priznaju pravo djetetu na zaštitu od gospodarskog iskorištavanja i rada na poslu koji može biti opasan ili može ometati obrazovanje djeteta ili štetiti zdravlju djeteta, odnosno njegovom tjelesnom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju. Države članice poduzimaju zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere za primjenu ovih odredaba. U tom cilju, a imajući u vidu odgovarajuće odredbe drugih međunarodnih instrumenata, države članice posebno određuju najnižu dob ili najniže dobi za zapošljavanje; osiguravaju reguliranje radnog vremena i uvjeta rada; te određuju odgovarajuće kazne ili druge sankcije kako bi se osigurala djelotvorna primjena konvencijskih odredbi.

Slijedom navedenih konvencijskih odredbi, razvidno je da su djeci zajamčena široka prava u sudjelovanju u kulturnom životu, ali da su istodobno ograničena konvencijskim

odredbama koja ih štite od ekonomske eksploatacije i od ugroze njihovog zdravlja, integriteta i razvoja. Međutim, mišljenja smo da pri određivanju mjera zaštite od gospodarskog iskorištavanja države članice moraju ipak voditi računa o specifičnostima sudjelovanja djece u scenskim priredbama i projektima, u kojima je temeljni cilj njihovo estetsko educiranje, ne izjednačavajući to sudjelovanje s klasičnim radom u drugim djelatnostima, posebice u industriji, pomorstvu i trgovini, gdje su mogućnosti izrabljivanja veće i gotovo redovite pojave.

2. Europski dokumenti

Posebnu važnost prava djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja i razradu tog prava dala je, u posebnom aspektu, Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava (Hrabar, 2002, 331). Vijeće Europe donijelo je ovu Konvenciju 1996. godine sa svrhom da se prvenstveno osiguraju njihova prava u raznim obiteljskim postupcima u kojima nadležna tijela odlučuju o njihovim pravima i interesima. Ovom se Konvencijom djetetu jamči mogućnost da u obiteljskim postupcima dozna važne okolnosti slučaja, dobije savjet i izrazi svoje mišljenje te da bude obaviješteno o mogućim posljedicama uvažavanja njegova mišljenja (čl. 3., 4. i 9. Konvencije).

Europska socijalna povelja donesena je 1961. godine u Torinu, a Republika Hrvatska ju je potpisala 1999. godine (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 15/02, Objava o stupanju na snagu Europske socijalne povelje i Dodatnog protokola Europskoj socijalnoj povelji, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 8/03).

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava djece i mladeži na zaštitu, ugovorne stranke se obvezuju:

1. propisati da je 15 godina najniža dob za zapošljavanje, s tim da se i mlađa djeca iznimno mogu zaposliti na propisanim lakšim poslovima koji nisu štetni za njihovo zdravlje, moral ili obrazovanje;
2. utvrditi višu minimalnu dopuštenu dob zapošljavanja na određenim poslovima koji se smatraju opasnim ili štetnim za zdravlje;
3. zabraniti da se djeca koja su na obveznom školovanju zapošljavaju na poslovima koji će ih onemogućiti u stjecanju svih koristi od tog školovanja;
4. ograničiti radno vrijeme radnika mlađih od 16 godina kako bi ono bilo usklađeno s potrebama njihova razvoja, a posebice s potrebama njihove profesionalne izobrazbe;
5. priznati mladim radnicima i naučnicima pravo na pravičnu plaću ili drugu odgovarajuću naknadu;
6. osigurati da se vrijeme koje mladi, uz pristanak poslodavca, provedu na profesionalnoj izobrazbi tijekom redovitog radnog vremena, smatra dijelom radnog dana;
7. osigurati radnicima mlađim od 18 godina najmanje tri tjedna godišnjeg plaćenog odmora;
8. zabraniti osobama mlađim od 18 godina noćni rad, osim kada se radi o poslovima koji su predviđeni nacionalnim zakonima ili drugim propisima;
9. predvidjeti da se radnici mlađi od 18 godina zaposleni na poslovima utvrđenim nacionalnim zakonima ili drugim propisima moraju podvrgnuti redovitom medicinskom nadzoru;
10. osigurati posebnu zaštitu od tjelesnih i moralnih opasnosti kojima su djeca i mladež

izloženi, a posebno od onih koje izravno ili neizravno proizlaze iz njihova rada. (Zakon o potvrđivanju Europske socijalne povelje, Dodatnog protokola Europskoj socijalnoj povelji, Protokola o izmjenama Europske socijalne povelje i Dodatnog protokola Europskoj socijalnoj povelji kojim se uspostavlja sustav kolektivnih žalbi, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 15/02).

3. Konvencije Međunarodne organizacije rada

Međunarodna organizacija rada - MOR (International Labour Organization – ILO) je specijalizirana agencija Ujedinjenih nacija čiji je cilj promicanje socijalne pravde i međunarodna zaštita ljudskih i radničkih prava. Osnovana je 1919. na temelju Versajskog ugovora koji je stvorio Ligu naroda, te je postala prva specijalizirana ustanova UN-a od 1946. godine, sa statusom pravnog subjekta u međunarodnom pravu (www.ilo.org/ilolex).

Ova je Organizacija stvorila međunarodne standarde u obliku konvencija i preporuka koje utvrđuju najniže standarde temeljnih radnih prava: slobode udruživanja, organiziranja, kolektivnog pregovaranja, oslobođenja od prisilnog rada, jednakosti u mogućnostima i ugovaranju.

Prema Ustavu MOR-a, ova ustanova trajno radi na poboljšanju uvjeta života i rada radnika u duhu pravde i humanosti, kao i u želji za očuvanjem općeg i trajnog mira, koji može biti utemeljen samo na načelima socijalne pravde.

Temeljne skupine djelatnosti MOR-a su: a) normativna djelatnost – stvaranje međunarodnog radnog zakonodavstva; b) djelatnost u oblasti gospodarskih i socijalnih pojava i problema u svijetu; c) istraživačka i informativna djelatnost (Tintić, 1969, 181).

Do sada je doneseno 186 konvencija i 195 preporuka, od kojih je Republika Hrvatska temeljem načela sukcesije od bivše države, a i samostalno, pristupila i ratificirala brojne konvencije, te ih ugradila u vlastito nacionalno radno zakonodavstvo.

Ovdje ćemo se posebno osvrnuti na one konvencije koje izravno ili neizravno reguliraju prava djeteta u svezi s radom, odnosno konkretno sa sudjelovanjem u scenskim predstavama, neovisno je li Republika Hrvatska članica te konvencije ili ne.

Od konvencija, koje je ratificirala Republika Hrvatska, najbitnije su dvije konvencije: Konvencija (br. 138) o najnižoj dobi za zapošljavanje iz 1973. godine (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 3/02) i Konvencija o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada (br. 182), usvojena u Ženevi, 17. lipnja 1999. godine (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 5/01).

Konvencija o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada regulira zabranu najgorih oblika dječjeg rada, koji obuhvaćaju: (a) sve vrste ropstva ili ropstvu slične prakse, kao što je prodaja djece i trgovina djecom, dužničko ropstvo i kmetstvo, te prisilni ili obvezni rad, uključujući prisilno ili obvezno novačenje djece

za njihovo korištenje u oružanim sukobima; (b) korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za prostituciju, proizvodnju pornografskog materijala ili pornografske priredbe; (c) korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za nezakonite djelatnosti, a osobito za proizvodnju droge i trgovinu drogom na način definiran odgovarajućim međunarodnim ugovorima; (d) rad koji bi, zbog svoje naravi i okolnosti u kojima se obavlja, mogao štetiti zdravlju, sigurnosti i moralu djece.

Međutim, sa stajališta problematike ove rasprave, potrebnije je iscrpnije analizirati Konvenciju o najnižoj dobi za zapošljavanje iz 1973. godine, koja je u svoj tekst integrirala odredbe ranijih konvencija MOR-a koje su regulirale ovu materiju, i to Konvencije o najnižoj dobi (industrija) iz 1919., Konvencije o najnižoj dobi (more) iz 1920., Konvencije o najnižoj dobi (poljoprivreda) iz 1921., Konvencije o najnižoj dobi (skladištari i ložari na brodovima) iz 1921., Konvencije o najnižoj dobi (neindustrijski rad) iz 1932., Konvencije o najnižoj dobi (more) (revidirana) iz 1936., Konvencije o najnižoj dobi (industrija) (revidirana) iz 1937., Konvencije o najnižoj dobi (neindustrijski rad) (revidirana) iz 1937., Konvencije o najnižoj dobi (ribari) iz 1959., te Konvencije o najnižoj dobi (rad pod zemljom) iz 1965. godine. Svaka članica Konvencije obvezuje se provoditi nacionalnu politiku koja ima za cilj osigurati djelotvorno ukidanje dječjeg rada i postupno podići najnižu dobnu granicu za zapošljavanje ili rad do razine koja je u skladu s najpotpunijim tjelesnim i duševnim razvojem mladih osoba. Nadalje, odredbom čl. 2. ove Konvencije svaka članica, koja ratificira ovu Konvenciju, mora, u izjavi dodanoj njenoj ratifikaciji, utvrditi najnižu dob za zapošljavanje ili rad na njenom teritoriju i na prijevoznim sredstvima registriranim na njenom teritoriju; osim u izuzetnim slučajevima predviđenim člancima 4. do 8. ove Konvencije, te se ne smije zaposliti ni jednu osobu mlađu od te dobi i ne smije joj se dopustiti rad u bilo kojem zanimanju. Ipak, država članica može naknadno, dodatnom izjavom, notificirati glavnom ravnatelju Međunarodnog ureda rada da utvrđuje najnižu dob višu od one koja je prethodno utvrđena. Najniža dob prema odredbi čl. 2. st. 3. ove Konvenciji ne smije biti niža od dobi za završavanje obveznog školovanja, a u svakom slučaju ne smije biti niža od 15 godina. Iznimno, članica čije su gospodarstvo i obrazovne mogućnosti nedovoljno razvijeni, može, nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, gdje one postoje, početno utvrditi najnižu dob od 14 godina (Jakovac-Lozić, 2003, 545). Svaka članica, koja je utvrdila najnižu dob od 14 godina, mora u svoja izvješća o primjeni ove Konvencije, podnesena na temelju članka 22. Statuta Međunarodne organizacije rada, uvrstiti izjavu: a) da njeni razlozi za to još uvijek postoje; ili b) da se odriče prava primjene dotične odredbe od navedenog datuma.

Prema čl. 3. st. 1. Konvencije br. 138., najniža dob za prijam u bilo koju vrstu zaposlenja ili na bilo koji rad koji bi, po svojoj naravi ili okolnostima u kojima se odvija, mogao ugroziti zdravlje, sigurnost ili moral mladih osoba, ne smije biti niža od 18 godina. Vrste zaposlenja ili rada, na koje se primjenjuje navedeno ograničenje, moraju se utvrditi nacionalnim zakonima ili drugim propisima ili od strane nadležne vlasti nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, tamo gdje one postoje. Iznimno, nacionalni zakoni ili drugi propisi ili nadležna vlast mogu, nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, tamo gdje one postoje, odobriti zapošljavanje ili rad nakon navršениh 16 godina starosti pod uvjetom da su zdravlje, sigurnost i moral dotičnih mladih osoba potpuno zaštićeni i da su te mlade osobe dobile odgovarajuće posebne upute ili da su prošle stručnu izobrazbu u odgovarajućim granama djelatnosti.

U mjeri u kojoj je to potrebno, nadležna vlast, nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, tamo gdje one postoje, može isključiti iz primjene ove Konvencije ograničene kategorije zaposlenja ili rada u odnosu na koje se u primjeni pojavljuju posebni i bitni problemi. Članica čije gospodarstvo ili administrativne službe nisu dovoljno razvijene može, nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, tamo gdje one postoje, početno ograničiti područje primjene ove Konvencije. Prema odredbi čl. 6. ova Konvencija se ne primjenjuje na rad koji obavljaju djeca i mlade osobe u školama općeg, stručnog ili tehničkog obrazovanja ili u drugim ustanovama za izobrazbu, ni na rad koji obavljaju osobe s najmanje 14 godina starosti u poduzećima, ako se takav rad obavlja u skladu s uvjetima propisanim od strane nadležne vlasti nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, tamo gdje one postoje, a sastavni je dio: (a) tečaja obrazovanja odnosno izobrazbe za koje je škola ili ustanova za izobrazbu primarno odgovorna; (b) programa izobrazbe koji se uglavnom ili u cijelosti odvija u poduzeću, a koji je odobrila nadležna vlast; ili (c) programa upućivanja ili orijentacije koji ima za cilj olakšati izbor zanimanja ili vrste stručnog osposobljavanja.

Nacionalnim zakonima ili drugim propisima, a u skladu s odredbom čl. 7. ove Konvencije, može se dopustiti zapošljavanje ili rad osoba od 13 do 15 godina starosti na lakšim poslovima koji: (a) izvjesno neće biti štetni za njihovo zdravlje ili razvoj; i (b) nisu takve naravi da štete njihovom pohađanju škole, sudjelovanju u programima profesionalne orijentacije ili izobrazbe odobrenim od strane nadležne vlasti, ili njihovim mogućnostima ostvarivanja koristi od nastave koju pohađaju.

Nacionalnim zakonima ili drugim propisima se može također dopustiti zapošljavanje ili rad osoba koje imaju najmanje 15 godina starosti, ali još nisu završile svoje obvezno školovanje, na poslovima koji zadovoljavaju navedene uvjete. Nadležna vlast mora utvrditi djelatnosti u kojima se ovakvo zapošljavanje i rad mogu dopustiti, te mora propisati broj sati i uvjete za obavljanje takvog zaposlenja i rada. Iznimno, članica koja primjenjuje navedenu odredbu čl. 7. ove Konvencije može, za sve vrijeme dok primjenjuje te odredbe, zamijeniti dobi od 13 i 15 godina dobima od 12 i 14 godina, odnosno dob od 15 godina sa dobi od 14 godina u drugom mogućem slučaju.

Za našu raspravu od iznimnog je značenja odredba čl. 8. ove Konvencije po kojoj nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, tamo gdje one postoje, nadležna vlast može, dozvolama koje se izdaju u pojedinačnim slučajevima, dopustiti izuzetke od zabrane zapošljavanja ili rada utvrđene člankom 2. ove Konvencije, u takve svrhe kao što su sudjelovanja u umjetničkim izvedbama. Tako izdane dozvole moraju ograničiti broj sati takvih aktivnosti i propisati uvjete u kojima su zapošljavanje i rad dopušteni. Dakle, Konvencija, čija je članica i Republika Hrvatska, propisuje mogućnost pojedinačnog licenciranja, odnosno odobravanja djeci mlađoj od 15 godina da nastupaju u umjetničkim izvedbama, po posebnoj proceduri propisanoj nacionalnim zakonodavstvom. Kako je ovdje navedeno, takvo licenciranje podrazumijeva i savjetovanje s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika.

Uz ove konvencije, kojih je Republika Hrvatska članica, moramo ukazati i na neke konvencije MOR-a koje doduše nisu kod nas ratificirane, ali reguliraju neka pitanja u svezi s ovom raspravom, koja bi trebalo ugraditi u naše zakonodavstvo prigodom neke

sljedeće revizije radnog zakonodavstva.

Tako je Konvencijom o noćnom radu (br.171) iz 1990. godine definiran noćni rad kao svaki rad koji se obavlja kroz razdoblje koje nije kraće od 7 sati uzastopno, uključujući razdoblje između pola noći i pet sati ujutro, a koji je određen od nadležne vlasti nakon konzultacije sa glavnim predstavnicima organizacije poslodavaca i radnika ili putem kolektivnih ugovora (čl. 1. a). Članice koje ratificiraju Konvenciju mogu, nakon savjetovanja predstavnika organizacija poslodavaca i radnika, u potpunosti ili djelomično isključiti od utjecaja ove Konvencije određene kategorije radnika za koje bi to moglo proizvesti posebne probleme supstancijalne naravi. Dakle, ova Konvencija uvodi nova rješenja u određivanje razdoblja koje se smatra noćnim radom, te ju je nužno uključiti u razmatanje eventualnih nacionalnih radnopravnih legislativnih novela.

Navedenom Konvencijom inkorporirana su rješenja iz ranijih konvencija MOR-a koja reguliraju noćni rad za neke posebne kategorije radnika, pa tako i odredbe Konvencije (br. 79.) o noćnom radu mladih osoba (neindustrijske djelatnosti) iz 1946. godine. Prema čl. 1. st. 4. ove Konvencije, nacionalna zakonodavstva mogu isključiti od primjene ove Konvencije zapošljavanje na poslu koji se ne doima škodljivim, štetnim ili opasnim za djecu ili mladež u obiteljskim poduzećima u kojima su zaposleni samo roditelji i njihova djeca ili skrbnici. Ova odredba je prihvatljiva u kazališnoj djelatnosti s obzirom na pojavu obiteljskih kazališta u kojima nastupaju upravo članovi obitelji, uključujući i djecu.

Prema čl. 2. Konvencije, djeca ispod 14 godina, koja se mogu zaposliti na neodređeno ili određeno vrijeme, i djeca iznad 14 godina, koja su još subjekti cjelovitog obveznog školovanja, ne mogu biti zaposlena ni raditi noću kroz razdoblje od najmanje 14 uzastopnih sati, uključujući razdoblje između 8 sati navečer i 8 sati ujutro. Iznimno, postoji mogućnost da nacionalna zakonodavstva, tamo gdje to lokalni uvjeti dopuštaju, utvrde drugi razmak od 12 sati, početak kojeg neće biti utvrđen ranije od 20,30 sati navečer i trajati manje od 6 sati ujutro.

Odredbom čl. 5. ove Konvencije utvrđeno je da se nacionalnim zakonima ili podzakonskim propisima tijela državne uprave mogu ovlastiti za izdavanje pojedinačnih licencija, odnosno dozvola, u cilju omogućavanja djeci ili mladim osobama ispod 18 godina da sudjeluju tijekom noći kao izvođači u javnim predstavama i drugim priredbama ili da sudjeluju tijekom noći kao izvođači u snimanju filmova. Najniža se dob također određuje nacionalnim pravom. Licencija se neće izdati ako narav priredbe ili okolnosti u kojima se odvija upućuje da samo sudjelovanje može biti opasno po život, moral ili zdravlje djece ili mladeži. Konvencija predviđa i uvjete za izdavanje dozvole, i to da se razdoblje izvedbe ne proteže na vrijeme iza ponoći, da se poštuju stroga ograničenja za zaštitu djece, te da je dijete slobodno sljedećih 14 uzastopnih sati.

Konačno, nužno je citirati i odredbu čl. 2. Konvencije (br. 78.) o zdravstvenom pregledu mladih osoba (neindustrijske djelatnosti) iz 1946. godine, po kojoj dijete ispod 18 godina ne može biti angažirano na nekom poslu u neindustrijskoj djelatnosti dok se ne utvrdi njegova zdravstvena sposobnost za takav rad i to medicinskim ispitivanjem, uz obvezu poslodavca da podnese nadležnom inspektoratu rada odgovarajući zdravstveni certifikat za određenog mladog radnika.

4. Ostali međunarodni dokumenti od značenja za zaštitu radnih prava djeteta

Uz navedene specifične dokumente međunarodne razine, postoji još niz jednako važnih dokumenata međunarodnog prava koji su primjenjivi na ovu problematiku.

Tako je odredbom čl. 10. st. 3. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (Službeni list SFRJ, br. 7/71), donesenog u Ujedinjenim narodima 1966. godine, uređena posebna zaštita i pomoć u korist sve djece i mladeži bez ikakve diskriminacije po porijeklu ili drugim okolnostima. Predviđena je obvezna zaštita djece i mladeži od ekonomskog i socijalnog izrabljivanja. Zapošljavanje djece i mladeži u radu koji je štetan za njihov moral ili zdravlje ili je opasan za život, ili može škoditi njihovom normalnom razvoju, treba biti kažnjivo po zakonu. Države također trebaju odrediti dobnu granicu ispod koje će plaćena upotreba dječjeg rada biti zabranjena i kažnjiva (čl. 10. st. 3.). Nadalje, odredbom čl. 15. Pakta utvrđeno je da su države potpisnice dužne priznati svakome pravo na sudjelovanje u kulturnom životu, dakle da samo sudjelovanje treba potencirati i promicati, kao uostalom i pravo na školovanje i obveznu i besplatnu nastavu za svu djecu. Prema tome, i u ovom se dokumentu pravi razlika između rada kao oneroznog čina i sudjelovanja kao nenaplatnog čina u kulturnim aktivnostima.

Europska povelja o osnovnim socijalnim pravima radnika (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 37/91), posebice u odredbama čl. 20.- 23., uređuje problematiku djece kao zaštićene kategorije radnika. Ovim dokumentom države se obvezuju utvrditi najnižu dob za zapošljavanje, te je uskladiti s dobi kada dijete završava obvezno školovanje. Utvrđeno je pravo djeteta na pravičnu plaću za obavljeni rad. Nadalje, posebno se ukazuje na potrebu ograničavanja trajanja radnog vremena djece ispod 18 godina, a naročito glede zabrane i ograničenja trajanja prekovremenog rada za tu kategoriju radnika. Osim za posebne poslove sukladno nacionalnim zakonima, zabranjuje se i uvođenje noćnog rada za djecu.

III. KOMPARATIVNO PRAVO – BRITANSKA ZAKONSKA RJEŠENJA

1. Temeljne odredbe

Ova je problematika cjelovito riješena u pravu Velike Britanije koje, s obzirom na svoju pravnu tradiciju i posebnosti u organiziranosti kazališnog djelovanja, ipak ne može poslužiti za nekritičko prenošenje rješenja u druge pravne sustave. Naime, u Velikoj Britaniji postoje posebne glumačke škole za djecu, pa su djeca već od šeste godine usmjereno obrazovana, uz široku lepezu predmeta iz opće kulture, pri čemu ovo obrazovanje uključuje i praktične vježbe, probe te pokazne i druge izvedbe (Tadej, 1990, 155). No držimo da to nije smetnja potrebi ukazivanja i na postojeća rješenja u drugim pravnim sustavima, jer ona mogu poslužiti kao uvid u moguća rješenja i biti svojevrsan orijentir kod izbora pogodnih rješenja za naš pravni sustav i specifične okolnosti u određenom području društvenog života.

Precizna određenja u britanskom pravu glede angažiranja djece u scenskim priredbama nalaze se u *Children and Young Persons Acts* iz 1933. i 1963. godine, zatim u *Children's Act*-u iz 1989., te novom *Children's Act*-u iz 2004., a posebice u *Theatre's Act*-u iz 1969., *Children Performances Regulations* iz 1968., sa izmjenom iz 2000. godine, te u *Children Protection at Work Regulations* iz 1998. godine (www.opsi.gov.uk/acts/acts2004, www.torbay.gov.uk/children.in.entertainment).

Prema ovim aktima odobrenje, odnosno licenciju za sudjelovanje djece u scenskim predstavama izdaje obično mjesna prosvjetna vlast na onom području gdje je prebivalište djeteta. Za sve vrste produkcije prijave se moraju podnijeti mjesnoj vlasti, koja jedina može odlučiti je li licencija u konkretnom slučaju potrebna.

Zahtjev za izdavanje licencije podnosi osoba odgovorna za produkciju i to najmanje 21 dan prije termina, odnosno datuma prve izvedbe. Zahtjev se može odnositi na pojedinačnu licenciju (*individual licence*), odnosno za licenciju za pojedino dijete, ili na skupnu licenciju (*block licence*), odnosno za licenciju koja se odnosi na veći broj djece. Licencija se izdaje podnositelju zahtjeva, koji je također odgovoran za pridržavanje svih uvjeta utvrđenih u licenciji. Sukladno tipu zahtjeva, licencija se može odnositi na točno određeni termin izvedbe u kojoj sudjeluje dijete, odnosno u slučaju otvorene licencije (*open licence*) ona vrijedi na ukupan broj izvedbi i datuma unutar razdoblja od 6 mjeseci, što je najduži mogući rok na koji se licencija može odobriti. Ovo se odnosi na individualnu ili na skupnu licenciju.

Licencija obvezno sadrži podatke o imenu i prezimenu djeteta, ulozi u kojoj nastupa (*stage name*) ako je to određeno, te podatke o datumu ili datumima, mjestu i naravi izvedbe.

Nositelj licencije posjeduje izvorni primjerak licencije sa priloženom fotografijom, dok presliku licencije sa priloženom fotografijom zadržava tijelo nadležno za izdavanje licencije. Kopije licencije moraju se dostaviti i školi odnosno drugoj obrazovnoj ustanovi, roditeljima, pratiteljima, skrbnicima, mjesnom uredu za razvoj obrazovanja gdje dijete prebiva ili ide u školu ili gdje nastupa.

2. Sadržaj licencije

2.1. Izostajanje iz škole

Odobrenje za izostanak iz škole može se djetetu isključivo dati za licenciranu izvedbu, dakle onu za koju je izdana licencija u skladu s pozitivnim pravnim propisima. Škole ne mogu dati odobrenje djetetu radi izostanka iz škole radi pristupanja audicijama ili probama, osim radi proba kroz razdoblje trajanja licencije.

2.2. Dob djeteta

Djeca koja imaju navršениh 13 ili više godina mogu dobiti licenciju za bilo koji tip pred-

stave.

Dijete ispod 13 godina može dobiti licenciju samo ako:

- se licencija odnosi na glumu, uz poseban navod u zahtjevu da ulogu ne može izvoditi starija osoba;
- se licencija odnosi na scensko djelo koje sadržava ili samo balet ili operu, uz poseban navod u zahtjevu da ulogu ne može izvoditi starija osoba;
- je uloga djeteta poglavito glazbena ili je predstava poglavito glazbena ili balet, odnosno opera.

2.3. Broj dana izvedbe

Odredbama *Children Performances Regulations* iz 2000. godine ukinute su restrikcije u odnosu na broj dana u kojima mlade osobe mogu izvoditi scenske predstave. Ipak, zdravlje i sigurnost mladih osoba bit će uzeti u obzir kod ocjene ispunjavanja uvjeta za izdavanje licencije.

2.4. Dnevna ograničenja – općenito

Utvrđena su stroga dnevna ograničenja i to:

- isključivo samo jedna izvedba/proba u bilo kojem danu kad dijete polazi školu cijeli dan;
- razmak od jednog i pol sata između dvije izvedbe/probe u istom danu, što može biti smanjeno na 45 minuta u dva dana u tjednu pod uvjetom da dijete nije na mjestu izvedbe više od šest sati;
- dijete ne može biti uključeno u izvedbu tijekom svih dana u tjednu u razdoblju dužem od osam uzastopnih tjedana bez prekida od dva tjedna.

2.5. Dnevna ograničenja – scenske izvedbe

Utvrđena su, uz opća dnevna ograničenja, i posebna dnevna ograničenja koja se odnose isključivo na sudjelovanje djece u scenskim izvedbama.

Tako su utvrđena sljedeća posebna ograničenja:

- dijete ne smije biti na mjestu izvedbe više od šest dana u bilo kojem tjednu;
- određeno je najranije i najkasnije vrijeme nastupa, i to za djecu od 13 i više godina na 10 sati ujutro i 22,30 navečer ili pola sata iza zadnjeg stupanja na pozornicu, ovisno o tome što je ranije, te za djecu ispod 13 godina na 10 sati ujutro i 22 sata navečer ili pola sata iza zadnjeg stupanja na pozornicu, ovisno o tome što je ranije.

Najkasnije vrijeme može biti produženo ako dijete mora biti na sceni do 23 sata navečer, ali ne više od osam večeri u četiri uzastopna tjedna, i ne više od tri večeri u bilo kojem tjednu.

Između djetetovog odlaska i ponovnog dolaska u kazalište mora proteći vrijeme od 14

sati, osim u slučaju privatne obuke.

Trajanje predstave ne smije prekoračiti vrijeme od tri i pol sata, a uloga djeteta ne smije prekoračiti vrijeme od dva i pol sata.

2.6. Dnevna ograničenja – filmske i televizijske izvedbe

U slučajevim filmskog ili televizijskog snimanja dijete ne smije biti na mjestu izvedbe ili probe više od pet dana u jednom tjednu. Situacija je različita u odnosu na neke kategorije djece prema njihovoj dobi.

Tako djeca od 13 i više godina načelno ne smiju biti prisutna više od osam sati na mjestu izvedbe. Određeno je i najranije i najkasnije vrijeme nastupanja, i to od 9 sati ujutro do 19 sati navečer, odnosno u 8,30 sati ujutro ako dijete napusti mjesto izvedbe u 18,30 sati navečer prethodnog dana. Termin od 19 sati može se prekoračiti za 30 minuta pod uvjetom da ukupan broj sati nije prekoračen, da dijete zbog toga ne pati te da su razlozi za produženje izvan kontrole nositelja licencije.

Bilo koje kontinuirano vrijeme izvedbe ne može trajati duže od jednog sata, dok je ukupno vrijeme izvedbe limitirano na tri i pol sata. Dijete koje je nazočno na mjestu izvedbe više od četiri sata mora imati najmanje dvije stanke – jedan sat za obrok i 15 minuta za odmor. Ako se prekorači najveći dozvoljeni broj sati, onda se moraju osigurati tri stanke – dvije po jedan sat za obroke, te 15 minuta za odmor. Stanka za odmor može se skratiti na 3 minuta ako se izvodi u zatvorenom prostoru i ako najveći dozvoljeni sati nije prekoračen.

Kad se radi o djeci iznad 5, a ispod 13 godina, ona ne smiju biti nazočna na mjestu izvedbe više od sedam i pol sati. Termini se ograničavaju od 9 sati do 16,30 sati, odnosno do 17 sati ako su djeca stara od 10 godina na više. Kontinuirano vrijeme izvedbe ne može trajati više od 45 minuta, dok je ukupno vrijeme izvedbe ograničeno na 3 sata.

Djeca ispod 5 godina ne smiju nazočiti više od 5 sati u razdoblju od 9,30 sati do 16,30 sati, s tim da je kontinuirano vrijeme izvedbe ograničeno na 30 minuta, a ukupno na dva sata.

2.7. Noćni rad – filmske i televizijske produkcije

U slučaju kad se nadležnoj instituciji za davanje licencija pruže dokazi i uvjerenja u ozbiljnost projekta, može se dopustiti djetetu da sudjeluje u izvedbi i nakon ponoći, odnosno prije predviđenog početnog vremena dozvoljene izvedbe. Sati iza ponoći računaju se kao sastavnica izvedbenog vremena prethodnog dana. Ako se noćni rad proteže na dvije uzastopne noći, tada se mora poštovati stanika od sedam dana do sljedećeg noćnog rada.

2.8. Opasne izvedbe

Osobe ispod 12 godina ne smiju se uvježbavati radi sudjelovanja u izvedbama koje su opasne po svojoj naravi, dok stariji od 12 godina mogu sudjelovati u predstavama s obilježjem opasnosti u izvedbi određenih scena ako to dozvoli nadležna institucija i to navede u samoj licenci iz koje se vidi o kojoj se ulozi i stupnju opasnosti radi, te mjerama kojima bi se ta opasnost svela na najmanju mjeru.

2.9. Obrazovanje/skrb

Nadležna institucija za izdavanje licencije mora biti sigurna da obrazovanje djeteta neće patiti zbog sudjelovanja u scenskom ili drugom umjetničkom projektu, da se to sudjelovanje neće negativno odraziti na djetetovo zdravlje, da će mjesto izvedbe biti zadovoljavajuće (što uključuje odgovarajući prostor za obroke, odmor, rekreaciju, te garderobu i to odvojeno za dječake i djevojčice preko 5 godina) te da će se uvjeti licencije ispoštovati. Ista institucija ima pravo opozvati licenciju. Obveza je podnositelja zahtjeva za licencijom ukazati na dogovore koji se odnose na obrazovanje djece, što obično podrazumijeva dogovore s ravnateljem škole prije podnošenja zahtjeva.

Privatnu obuku može obavljati ovlaštena osoba koja posjeduje licenciju s tim da može obučavati skupinu od najviše šestoro djece, osim ako su iste dobi i tada je taj broj limitiran na dvanaestero djece.

2.10. Rad u inozemstvu

Djeca ispod 18 godina moraju imati posebne licencije za izvedbe u inozemstvu, s tim da je za djecu ispod 14 godina to ovisno o naravi izvedbe te su ograničenja stroža. Licenciju izdaje *Chief Magistrate* u Londonu, s tim da se mora prethodno izvršiti notacija kod područnog tijela ovisno o mjestu prebivališta djeteta. Nadležna institucija mora biti upoznata s brojem dana izvedbe i dogovorima oko tijeka i modaliteta obrazovanja za vrijeme trajanja licencije.

IV. HRVATSKO PRAVO I PRAKSA DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA

1. Ustavne odredbe

U Republici Hrvatskoj ljudska prava zaštićena su Ustavom Republike Hrvatske (pročišćeni tekst, "Narodne novine", br.41/01), međunarodnim ugovorima kojih je Republika Hrvatska članica, odnosno ugovornica, te zakonima.

Ustav Republike Hrvatske u čl. 3. zaštitu prava čovjeka određuje kao najvišu vrednotu ustavnog poretka Republike Hrvatske. Glavom III. Ustava jamči se zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda, te velik broj pojedinačnih prava.

Članak 14. Ustava Republike Hrvatske proklamira pravo svih građana u Republici Hrvatskoj na Ustavom zajamčena prava i slobode, neovisno o njihovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, dobi, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom položaju, naobrazbi, društvenom položaju i drugim osobinama.

Prema čl. 54. Ustava svatko ima pravo na rad i slobodu rada. Svatko slobodno bira poziv i zaposlenje i svakomu je pod jednakim uvjetima dostupno svako radno mjesto i dužnost.

Ustavom je posebna pozornost posvećena zaštiti posebnih kategorija ljudi, a poglavito djece. Sukladno odredbi čl. 64. Ustava Republike Hrvatske, dužnost je svih štiti djecu i nemoćne osobe. Djeca ne mogu biti primljena na rad prije zakonom određene dobi, ne smije ih se prisiljavati na rad koji štetno utječe na njihovo zdravlje ili ćudoređe, niti im se takav rad smije dopustiti. Mladež, majke i osobe s posebnim potrebama imaju pravo na osobitu zaštitu na radu. Nadalje, odredbom čl. 23. st. 2. Ustava Republike Hrvatske izrijekom je zabranjen prisilni i obvezatni rad.

Nastavno na ustavne norme, mnogi hrvatski zakoni i drugi propisi na svim razinama daju praktično značenje temeljnim pravima i slobodama pojedinaca, pa tako i pravima djeteta. Tako Obiteljski zakon u čl. 87. predviđa izričito pravo djeteta na izbor obrazovanja i zanimanja i pravo na zapošljavanje u skladu sa svojim sposobnostima i svojom dobrobiti. U postupcima u kojima se odlučuje o nekom djetetovom pravu ili interesu, dijete ima pravo na prikladan način saznati važne okolnosti slučaja, dobiti savjet i izraziti svoje mišljenje te biti obaviješteno o mogućim posljedicama uvažavanja njegova mišljenja. Mišljenje se uzima u obzir u skladu s njegovom dobi i zrelosti (Alinčić, M., et al., 2002, 40-42).

2. Položaj djece kao sudionika umjetničkih izvedbi prema Zakonu o radu i pratećim propisima

Prava djece glede zapošljavanja uopće, kao i sudjelovanja u umjetničkim izvedbama, uređena su u Zakonu o radu ("Narodne novine", br. 38/95, 54/95, 65/95, 102/98, 17/01, 82/01, 114/03, 123/03, 142/03 i 30/04, u daljnjem tekstu: ZOR). Ovdje ćemo se posebice zadržati na onim odredbama ZOR-a koje su neizostavne u analizi radnopravnog položaja djece – sudionika umjetničkih izvedbi.

Za razliku od ranijeg zakonodavstva, ZOR poznaje samo jedan opći uvjet za zapošljavanje, odnosno utvrđuje najnižu dob za zaposlenje (Crnić, 1995, 21). Raniji Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa ("Narodne novine", br. 34/91, 26/93 i 29/94) u čl. 8. st. 1. utvrđivao je da radni odnos može zasnovati osoba koja je navršila 15 godina i koja ima opću zdravstvenu sposobnost, dakle propisivao je dva opća uvjeta za zaposlenje (Crnić, Momčinović, 1990, 12). Tako se prema odredbi čl. 14. st. 1. ZOR-a, koja slijedi ustavnu normu iz čl. 64. st. 2. Ustava Republike Hrvatske i rješenja iz odredbe čl. 2. st. 3. Konvencije br. 138 MOR-a te odredbe čl. 20. Europske povelje, osoba mlađa od petnaest godina života, ne smije zaposliti. Određena dob djeteta nesumnjivo pokazuje tjelesnu i psihičku zrelost, razvijenost i sposobnost, te često koincidira i s godinama života u kojima u određenoj državi završava obvezno školovanje, što nije

uvijek slučaj. Navedena dobna granica od 15 godina utvrđena je na temelju iskustvenih i medicinskih spoznaja, koje upućuju da se radi o dobi kad rad nije škodljiv za život i zdravlje djeteta, odnosno da se u toj dobi stječu tjelesne i psihičke sposobnosti koje su pretpostavke rada koji ne nanosi štetu djetetu (Tintić, 1972, 28). Korisno bi bilo utvrditi i izravan utjecaj između grane djelatnosti i najniže životne dobi koja se određuje kao opći uvjet za zasnivanje radnog odnosa u toj grani djelatnosti, međutim naš ZOR odlučio se za jedinstvenu regulaciju najniže životne dobi djeteta kao općeg uvjeta za zaposlenje za sve grane djelatnosti. Kad bi se taj utjecaj zakonski konkretizirao i kategorizirao, očito bi umjetničko područje djelovanja bilo ono na kojem bi se morao urediti liberalniji pristup kod angažiranja djece u određenim projektima i priredbama.

Kao izuzetak od ovog općeg pravila, ZOR dalje predviđa da osoba mlađa od petnaest godina smije iznimno, uz prethodno odobrenje inspektora rada, uz naplatu sudjelovati u snimanju filmova, pripremanju i izvođenju umjetničkih, scenskih ili drugih sličnih djela, na način, u opsegu i na poslovima koji ne ugrožavaju njezino zdravlje, čudorednost, školovanje ili razvoj. Ovo odobrenje inspektor rada izdaje na temelju zahtjeva zakonskog zastupnika (roditelja, skrbnika, posvojitelja). Sam zahtjev zakonskog zastupnika djeteta, kao osobe koja skrbi o djetetovim pravima, morao bi biti u načelu dovoljan za pozitivno odobrenje nadležnog tijela, osim kad ono ima saznanja da bi se sudjelovanjem djeteta u određenom umjetničkom projektu ugrozila njegova prava, život, zdravlje i moral. Nadalje, kad zahtjev inspektoratu podnosi skrbnik djeteta, on mora prethodno zatražiti odobrenje centra za socijalnu skrb, u skladu s odredbom čl. 155. Obiteljskog zakona, po kojoj može samo s prethodnim odobrenjem centra za socijalnu skrb odlučiti o izboru i promjeni škole i zanimanja, prekidu školovanja ili o zapošljavanju maloljetnog štíćenika.

Dakle, dijete mlađe od 15 godina može sudjelovati u umjetničkim projektima i izvedbama jedino po prethodno dobivenom odobrenju nadležnog inspektorata rada. ZOR određuje da se radi o naplatnim poslovima, što s obzirom na nepreciznu stipulaciju te zakonske odredbe provocira pitanje što se događa u slučaju kad dijete mlađe od 15 godina sudjeluje besplatno, dakle bez naknade, u nekoj umjetničkoj izvedbi. Naime, ne vidimo zakonske ni konvencijske obveze da se svako sudjelovanje djece u umjetničkom projektu mora obavljati uz naplatu, jer to ovisi, među ostalim, i o volji stranaka, odnosno kod djeteta o stajalištu njegovih zakonskih zastupnika, koji njegovo estetsko i umjetničko educiranje i iskustvo mogu pretpostaviti eventualnoj materijalnoj koristi. Nadalje, na ovaj se način djeca koja sudjeluju u umjetničkim izvedbama (kazališne predstave, koncerti, recitali i dr.) stavljaju u neravnopravan položaj s djecom koja se bave nekim drugim aktivnostima. Tako ni uz najbolju volju nismo mogli naći logične argumente po kojima bi, analogijom iz ove odredbe, od prethodnog odobrenja inspektorata bila izuzeta djeca koja bez prethodnog dopuštenja i u kasnim večernjim satima sudjeluju u športskim takmičenjima (koja su gotovo uvijek naplatna za gledatelje) odnosno športskim treninzima.

Odredbom čl. 15. ZOR-a uređena su pitanja u svezi s poslovnom sposobnošću malodobnika za sklapanje ugovora o radu. Radi se o slučaju tzv. djelomične i ograničene poslovne sposobnosti maloljetne osobe. Naime, sukladno odredbi čl. 120. st. 2. Obiteljskog zakona, punoljetnom osobom se smatra ona osoba koja je navršila osamnaest godina života. Poslovna sposobnost je sposobnost osobe da može vlastitim

očitovanjima volje stvarati pravne učinke. Poslovnu sposobnost fizička osoba stječe punoljetnošću. Međutim, u određenim se slučajevima priznaje i potpuna poslovna sposobnost osobi mlađoj od 18 godina, i to sklapanjem braka prije punoljetnosti, te također i u slučaju maloljetnika starijeg od šesnaest godina koji je postao roditelj uz sudsku odluku o priznanju poslovne sposobnosti.

Slijedom navedenih citiranih zakonskih odredbi, razvidno je da maloljetnik stariji od 15 godina koji nije sklopio brak, odnosno kojem sud svojom odlukom nije priznao poslovnu sposobnost temeljem činjenice što je postao roditelj, a ima navršenih 16 godina, nije poslovno sposoban samostalno zaključiti ugovor o radu. Međutim, to je na temelju zakonskog dopuštenja iz čl. 15. st. 1. moguće, ako zakonski zastupnik pismeno ovlasti malodobnika starijeg od petnaest godina života za sklapanje određenog ugovora o radu. Tada je malodobnik poslovno sposoban za sklapanje i raskidanje toga ugovora te za poduzimanje svih pravnih radnji u svezi s ispunjenjem prava i obveza iz toga ugovora ili u svezi s tim ugovorom. U slučaju spora između zakonskih zastupnika ili između jednog ili više zakonskih zastupnika i malodobnika, o davanju ovlaštenja za sklapanje ugovora o radu odlučuje tijelo nadležno za poslove socijalne skrbi, vodeći računa o najboljim interesima malodobnika. Zakonski zastupnik može povući ili ograničiti ovlaštenje, odnosno u ime malodobnika raskinuti radni odnos (Crnić, 1999, 47).

Prema izričitoj zakonskoj zabrani, u skladu s odredbom čl. 16. st. 1. ZOR-a, malodobnik se ne smije zaposliti na poslovima koji mogu ugroziti njegovo zdravlje, ćudorednost ili razvoj. O kojim poslovima se radi određuje ministar nadležan za rad posebnim pravilnikom. Nadalje, ministar nadležan za rad će pravilnikom utvrditi poslove na kojima malodobnik može raditi samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti za obavljanje tih poslova. Ove pravilnike ministar nadležan za rad donijet će uz suglasnost ministra nadležnog za zdravstvo. Tako se Pravilnikom o poslovima na kojima se ne smije zaposliti malodobnik i o poslovima na kojima može raditi samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti ("Narodne novine", br. 59/02) radi zaštite zdravlja, ćudorednosti ili razvoja malodobnika, utvrđuju poslovi na kojima se ne smije zaposliti malodobnik i poslovi koje može obavljati samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti za obavljanje tih poslova, te način utvrđivanja zdravstvene sposobnosti, rokove u kojima se mora ponoviti utvrđivanje zdravstvene sposobnosti, sadržaj i način izdavanja svjedodžbe o zdravstvenoj sposobnosti i druga pitanja važna za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti malodobnika.

Radi zaštite zdravlja i razvoja, prema Pravilniku o poslovima s posebnim uvjetima rada ("Narodne novine", br. 5/84), malodobnik se ne smije zaposliti na poslovima:

1. koji su prema propisima zaštite na radu utvrđeni kao poslovi s posebnim uvjetima rada,
2. koji su prema propisima o mirovinskom osiguranju utvrđeni kao osobito teški i za zdravlje štetni te se na njima staž osiguranja računa s povećanim trajanjem.

O ovim poslovima nužno je voditi računa i kod angažiranja djeteta u umjetničkim izvedbama, jer neki od tih poslova ili uvjeta rada mogu biti zastupljeni u samoj izvedbi, odnosno mogu biti, primjerice, imanentni određenoj ulozi prema scenariju ili dramskom predlošku. Primjerice, zabranjeni su poslovi koji u toku pretežitog dijela punog radnog vremena zahtijevaju teško tjelesno opterećenje (manipulacija teretom preko 25 kg za

muškarce ili 15 kg za žene), rukovanje eksplozivom, poslovi koji se izvode na visini većoj od 3 metra i sl.

Radi zaštite ćudorednosti malodobnik se ne smije zaposliti na poslovima u kockarnicama, salonima za igre na sreću, disko klubovima, noćnim barovima i noćnim klubovima, kao i na drugim poslovima koji potencijalno mogu ugroziti ćudorednost malodobnika.

Osim na ovim poslovima, malodobnik može raditi na drugim poslovima, samo nakon prethodnog pregleda za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti za obavljanje tih poslova. Dakle, da bi malodobnik uopće počeo raditi, mora obaviti zdravstvene preglede radi utvrđivanja zdravstvene sposobnosti za rad, čime se zdravstvena sposobnost ukazuje kao posebni uvjet za zaposlenje malodobnika neovisno o vrsti posla. Inspektor rada zabranit će rad malodobnika na poslovima koji su predviđeni Pravilnikom, kao i kad malodobnik nema utvrđenje zdravstvene sposobnosti sukladno odredbama Pravilnika.

I u nekim drugim situacijama inspektor može, samostalno ili na poticaj malodobnika, njegovog roditelja, odnosno skrbnika, radničkog vijeća ili sindikata, poduzeti radnje radi zaštite malodobnika, odnosno zabraniti mu rad na određenim poslovima. Do takvih intervencija može doći i kod utvrđivanja ugroze malodobnika angažiranih radi sudjelovanja u umjetničkim izvedbama sukladno ZOR-u. Dakle, zakonom je u odredbi čl. 17. ZOR-a dato posebno ovlaštenje inspektoru rada da zabrani rad malodobnika na određenim poslovima. Posebice se to odnosi na situaciju ako inspektor posumnja da poslovi koje malodobnik obavlja ugrožavaju njegovo zdravlje ili razvoj. Tada inspektor rada može u bilo koje vrijeme zahtijevati od poslodavca da ovlaštenu liječnika pregleda malodobnoga posloprimca te da u nalazu i mišljenju ocijeni ugrožavaju li poslovi koje malodobnik obavlja njegovo zdravlje ili razvoj. U tom slučaju inspektor rada odredit će rok u kojem poslodavac mora pribaviti nalaz i mišljenje ugrožavaju li poslovi koje malodobnik obavlja njegovo zdravlje ili razvoj, s tim da troškovi liječničkoga pregleda, nalaza i mišljenja terete poslodavca.

Na temelju nalaza i mišljenja ovlaštenoga liječnika, inspektor rada može zabraniti rad malodobnika na određenim poslovima. Međutim, kod sudjelovanja djece u umjetničkim izvedbama, u slučaju da inspektor pozivom na čl. 17. st. 1. i 4. ZOR-a zabrani određeni rad nekom malodobniku, teško je očekivati da mu poslodavac može dati neki drugi posao pozivom na odredbu čl. 17. st. 6. ZOR-a, jer je broj uloga u svakoj izvedbi ograničen samim djelom, pa će redovito u takvom slučaju doći do otkazivanja ugovora (Roje, 1997,13; Crnić, 2003, 23).

Noćni rad malodobnika u načelu je zabranjen, osim u slučajevima više sile ili u slučaju opće ugroze nacionalnih interesa (čl. 69. st. 3. ZOR-a). Na taj način zakonodavac je slijedio rješenja iz Konvencije br. 90. MOR-a odnosno Europske socijalne povelje. Ipak, o tome što predstavlja noćni rad u slučaju rada malodobnika, zakon se različito određuje ovisno o tome obavlja li malodobnik rad u industriji ili u izvanindustrijskim djelatnostima. Koje se djelatnosti smatraju industrijom uređeno je, sukladno odredbi čl. 54. st. 5. ZOR-a, posebnim Pravilnikom o djelatnostima koje se smatraju industrijom ("Narodne novine", br. 8/96).

Prema čl. 59. ZOR-a rad u vremenu između 22 sata uvečer i 6 sati ujutro idućega dana,

a u poljoprivredi između 22 sata uvečer i 5 sati ujutro idućega dana, smatra se noćnim radom, ako za određeni slučaj ovim ili drugim zakonom, drugim propisom, kolektivnim ugovorom ili sporazumom, sklopljenim između poslodavca i radničkog vijeća, nije drukčije određeno. Kod malodobnika je situacija drukčija. Za malodobnike zaposlene u industriji rad u vremenu između 19 sati uvečer i 7 sati ujutro idućega dana smatra se noćnim radom, dok se za malodobnike zaposlene izvan industrije noćnim radom smatra rad u vremenu između 20 sati uvečer i 6 sati ujutro idućeg dana.

Dakle, u scenskim djelatnostima noćnim radom zabranjenim za malodobnike smatrao bi se onaj rad kojeg malodobnik obavlja iza 20 sati uvečer do 6 sati ujutro idećeg dana. Stoga bi inspektor rada, temeljem čl. 2. st. 1., čl. 4., 19., 46. i 61. Zakona o Državnom inspektoratu ("Narodne novine", br. 76/99), bio ovlašten zabraniti noćni rad malodobnika u vidu sudjelovanja u izvođenju kazališnog repertoara, ako utvrdi da su malodobnici glumili u određenoj dramskoj izvedbi u satnici koja je obuhvaćena odredbom čl. 54. ZOR-a kao noćni rad. Zanimljivo je ovdje primjetiti da je odredbom čl. 95. Obiteljskog zakona propisano pravo roditelja koji imaju pravo i dužnost djetetu mlađem od šesnaest godina života zabraniti noćne izlaske bez svoje pratnje ili pratnje druge odrasle osobe u koju imaju povjerenje. Kod toga se noćnim izlaskom smatra vrijeme od 23 do 5 sati. Dakle, postoji razmjerno liberalniji odnos kod omogućavanja nesmetanih i nekontroliranih izlazaka malodobnika tijekom noći, kada su malodobnici izraženije izloženi negativnim utjecajima i porocima, nego što je to slučaj kad su kreativno angažirani u određenim umjetničkim programima.

Ukoliko poslodavac, odnosno odgovorna osoba kod poslodavca, ne postupi prema navedenim zakonskim zabranama i ograničenjima, bit će prekršajno odgovorni, prema odredbama čl. 228.a i čl. 228.b st. 1. toč. 4., 5. i 27. i st. 2. i 3. ZOR-a, te kažnjeni novčanom kaznom u dvostrukom iznosu od one zapriječene kad je prekršaj počinjen na štetu odrasle punoljetne osobe.

3. Zaključna razmatranja

Djeci je nužno omogućiti slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti, što uključuje pravo na puno aktivno sudjelovanje u kulturnim i umjetničkim aktivnostima.

Radnopravno zakonodavstvo moralo bi osigurati takve zakonske pretpostavke prema kojima bi se to pravo moglo u potpunosti implementirati u praksi, uz obveznu dužnu skrb o zaštiti djece od bilo kojeg oblika iskorištavanja.

Slijedom poznatih rješenja iz međunarodnih dokumenata i komparativnih zakonodavstava, koja precizno uređuju ovu materiju, valja razmotriti mogućnost da se i kod nas donese poseban zakonski propis koji bi u cijelosti udredio sva pitanja sudjelovanja djece u umjetničkim izvedbama. Postojeća rješenja iz ZOR-a, iako su preuzeta iz nekih obvezujućih međunarodnih konvencija i povelja, ne daju odgovore na sva praktična pitanja, odnosno postaju kočnica ostvarivanja deklariranih prava djeteta na učešće u kulturnom životu i aktivnostima. Naime, sudjelovanje djece u određenim umjetničkim izvedbama ne može se izjednačiti s radnim odnosom, jer se ovdje ipak radi o izvedbenim angažmanima koji podliježu propisima tzv. srodnih prava autorskim pravima. Nije

razvidno ni zašto bi sudjelovanje djece u umjetničkim izvedbama imalo zaseban status u radnom zakonodavstvu, kad to nije slučaj s, primjerice, sudjelovanjem djece u športskim i drugim aktivnostima, u kojima djetetovo psihičko i tjelesno zdravlje mogu biti prije ugroženi nego na području kulturnih aktivnosti. Postojeća rješenja iz ZOR-a ne uređuju ni neka otvorena pitanja kao što su: tko odobrava sudjelovanje djece u izvedbama koje se održavaju u inozemstvu, odnosno na gostovanjima u drugim gradovima izvan sjedišta poslodavca u čijem projektu dijete sudjeluje? Nadalje, nisu preuzete i konvencijske mogućnosti da dijete bez prethodnih dopuštenja sudjeluje u obiteljskim umjetničkim izvedbama, kod kojih bi jedino ograničenje bilo eventualna nespojivost same izvedbe i zaštite ličnosti i života djeteta.

Kod toga svakako mora postojati odgovarajući nadzor nadležnih institucija, koje bi prije donošenja određenih odluka svakako morale konzultirati i uvažiti mišljenje samog djeteta uključenog u određeni umjetnički projekt. Pozivom na posebne konvencijske izuzetke, ova oblast, odnosno umjetnički rad djece, mogao bi se isključiti iz primjena određenih konvencijskih zabrana ili ograničenja, ali svakako uz poseban zakonski režim za to područje, kako bi se izbjegao voluntarizam u praktičnom pristupu i zaštitila prava djeteta.

Usto što je hrvatsko radno zakonodavstvo ugradilo odrednice međunarodnih dokumenata koji su obvezujući za Republiku Hrvatsku, preostaje otvorena mogućnost tragom poznatih inozemnih rješenja i drugih konvencija, kojih naša država nije članica, kao i temeljem praktičkih iskustava na području umjetničkog rada s djecom, posebno urediti ovu materiju na cjelovit i životno istinski način.

LITERATURA:

Alinčić, M., et al. (2002) Komentar Obiteljskog zakona. Zagreb: Narodne novine.

Crnić, I. (2003) Komentar izmjena i dopuna Zakona o radu. Zagreb: Organizator.

Crnić, I. (1999) Komentar Zakona o radu. Zagreb: Organizator.

Crnić, I. (1995) Zakon o radu s objašnjenjima. II. izdanje. Zagreb: Informator.

Crnić, I., Momčinović, Z. (1990) Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa – Komentar. Zagreb: Infomator.

Gorenc, V. i dr. (1997) Rječnik trgovačkog prava. Zagreb: Masmedia.

Hrabar, D. (2002) Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava – nov prilog promicanju dječjih prava, U: Gavella, N., Alinčić, M., Hrabar, D., Gliha, I., Josipović, T., Korać, A., Baretić, M., Nikšić, S., Europsko privatno pravo Zagreb: Zavod za građanskopravne znanosti i obiteljsko pravo – Poslijediplomski studij za znanstveno usavršavanje iz građanskopravnih znanosti.

- Hrabar, D. (1989) Prava djece kao prava čovjeka. Naša zakonitost, 11-12.
- Hrabar, D. (2002) Protokoli uz Konvenciju o pravima djeteta. Zagreb: Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 52 (2).
- Jakovac-Lozić, D. (2003) Zaštita dobrobiti djeteta u okviru radnog zakonodavstva, U: Godišnjak 10., XVIII. savjetovanja "Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse – građansko, trgovačko, radno i upravno pravo u praksi", Opatija, 5.-8. studenoga 2003. Zagreb: Organizator.
- Mrduljaš, I. (2005) O djeci na pozornici. Hrvatsko slovo (23.12.2005.).
- Muhoberac, M. (1990) Dijete i gluma. U: Zbornik radova Dijete i dramske umjetnosti. Šibenik: JFD.
- Pavis, P. (2004) Pojmovnik teatra. Zagreb: Antibarbarus.
- Roje, O. (1997) Otkaz ugovora o radu – posebne odredbe, Informator, br. 4472., 15.1.1997.
- Schneider, W. (2002) Kazališta za djecu. Zagreb: Kazalište Mala scena.
- Škavić, Đ. (1999) Hrvatsko kazališno nazivlje. Zagreb: HC ITI-UNESCO.
- Tadej, V. (1990) Djeca – glumci na filmu. Zbornik radova Dijete i dramske umjetnosti. Šibenik: JFD.
- Tintić, N. (1969) Radno i socijalno pravo. Knjiga. Radni odnosi (I). Zagreb: Narodne novine, Zagreb
- Tintić, N. (1972), Radno i socijalno pravo, Knjiga. Radni odnosi (II). Zagreb: Narodne novine.
- Zlatarić, B., Damaška, M. (1966) Rječnik krivičnog prava i postupka. Zagreb: Informator.

Legal Protection of the Child and Challenges to Performing Arts

Dragan Zlatović, LLB
Šibenik Theater
International Children's Festival

Review Article
UDK 349.244-053.2
UDK 341.231.14-053.2:331.105.2
UDK 792.071-053.2:349.2
UDK 331.105.2-057.16-053.2:349.2

"The child is the father of mankind"
J. R. Kipling

SUMMARY

Prompted by the formal decisions from the authorized Inspectorate, linked to the participation of children in theatrical performances in the evening hours, the author, in the introduction, elaborates on certain definitions of terminology, particularly pertaining to employment, rendering an analytical view to this and similar cases. Furthermore, there is an original overview of the situation with the international legal framework in connection to labor arrangements of minors, night labor of minors and other issues concerning their legal labor protection, particularly as per the Convention of the International Labor Organization and in other documents of the Council of Europe and European Union. In order to facilitate possible comparisons and compatible use of certain arrangements in Croatian legislative solutions, related British legislation was presented in detail with precise directions which, on one hand, protect the rights of minors, while on the other hand, facilitate the realization of basic rights of children to participate in active cultural life. The situation within the Croatian labor legislation was clearly presented with some reflection on other legal areas (family law and penal code). Taking into consideration stipulations from international documents and the British legal system as a comparative legislative system, which precisely regulates these issues, the author suggests that the Republic of Croatia also passes special legislation to completely address all issues of minors participating in artistic performances. Namely, the contention is that the existing Labor Act, though rooted in binding international documents, fails to address practical questions, i.e. represents an obstacle to reaching declared rights of children to participate in cultural life and activities.

Key words: child, minor, employment, artistic performance, night labor

Schutz der Kinderrechte und Verlockungen der Bühnenkunst

Dragan Zlatović, Dipl.-Jur.
Theater Šibenik
Internationales Kinderfestival

Übersichtsartikel
UDK 349.244-053.2
UDK 341.231.14-053.2:331.105.2
UDK 792.071-053.2:349.2
UDK 331.105.2-057.16-053.2:349.2

„Das Kind ist der Vater des Menschen.“
J. R. Kipling

ZUSAMMENFASSUNG

Angespornt durch die Beschlüsse der zuständigen Aufsichtsbehörde, die sich auf die Teilnahme von Kindern an Bühnenaufführungen in Abendstunden beziehen, hat der Autor einleitend einen Überblick der Definitionen bestimmter Begriffe gegeben. Das bezieht sich auch auf den Begriff Arbeitsverhältnis und hat ihn analytisch in den erwähnten Zusammenhang und auch in andere Zusammenhänge gesetzt. Außerdem wurde der Zustand in dem internationalen Bereich des Rechtswesen dargestellt bezugnehmend auf Arbeitsverhältnisse von Jugendlichen, deren Nachtarbeit und auf andere Fragen aus dem arbeitsrechtlichen Schutz, besonders durch den Einblick in die Konventionen internationaler Arbeitsorganisationen und in andere Dokumente des Europarates und der Europäischen Union. Um einen möglichen Vergleich mit bestimmten Beschlüssen in unserer Gesetzgebung zu machen und um sie dementsprechend zu verwenden, wurden in diesem Bereich anhand genauer Richtlinien, die auf der einen Seite Jugendliche schützen und auf der anderen die Verwirklichung des Grundrechtes auf aktiver Teilnahme am kulturellen Leben ermöglichen, die britische Gesetzgebung detailliert vorgestellt. Übersichtlich wurde der Zustand in der kroatischen Arbeitsgesetzgebung mit Betrachtung auf andere Rechtsbereiche (Familien- und Strafrecht) dargestellt. Aufgrund bekannter Beschlüsse aus internationalen Dokumenten und dem britischen Rechtswesen als vergleichbare Gesetzgebung, die diese Angelegenheiten regeln, setzt sich der Autor dafür ein, dass Kroatien eine besondere Gesetzesvorschrift verabschiedet, die alle Angelegenheiten diesbezüglich der Teilnahme von Kindern an künstlerischen Aufführungen vollständig regeln würde.

Schlüsselwörter: Kind, Jugendliche, Arbeitsverhältnis, künstlerische Aufführung, Nachtarbeit

Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS) i djeca s posebnim obrazovnim potrebama

Prof. dr. sc. Ljiljana Igrić
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Stručni članak
UDK 376.1.014-056.26
UDK 376.1.014-056.34

SAŽETAK

U skladu sa suvremenim pristupom invaliditetu/teškoćama u razvoju i međunarodnim dokumentima koji, s jedne strane, reguliraju prava osoba s invaliditetom, a s druge strane prava djece, pristupilo se promjenama u odgoju i obrazovanju u Hrvatskoj. Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS) predstavlja takav dokument, koji uspostavlja standarde i za osiguranje prava djece s posebnim obrazovnim potrebama¹ (teškoćama u razvoju) u osnovnom školovanju. Utvrđuju se pretpostavke za njihovo uključivanje i daju posebne upute za rad učiteljima te je izražen suvremeni pristup, kako u definiranju populacije i u terminologiji, tako i u zahtjevima za prilagođavanje školske sredine djetetu s posebnim obrazovnim potrebama. Ovim se radom želi dati kratki osvrt na ulogu HNOS-a u ostvarenju prava djece s posebnim obrazovnim potrebama.

Ključne riječi: djeca s posebnim obrazovnim potrebama, Hrvatski nacionalni obrazovni standard, prava djece, podrška uključivanju

1. Uvod

Planom razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. - 2010. (2005) zacrtane su promjene koje trebaju osigurati učenje i obrazovanje "dostupno svima" te podizanje kvalitete obrazovanja na svim razinama.

U cilju realizacije takvih značajnih promjena u hrvatskom školstvu, započelo se s izradom normi sadržanih u Hrvatskom nacionalnom obrazovnom standardu, te njihovom provjerom putem Eksperimentalnog nastavnog programa za osnovne škole

¹ U HNOS-u se rabi termin "djeca s posebnim obrazovnim potrebama" umjesto "djeca s teškoćama u razvoju" ili "djeca s invaliditetom" jer je manje stigmatizirajući, širi i prikladniji u području odgoja i obrazovanja. Stoga će se i u ovom radu najčešće primjenjivati ovaj termin.

U svjetskoj literaturi i zakonodavstvu se najčešće koriste "developmental disabilities" i "special needs" kad se radi o djeci, a za odrasle se koristi termin "disabilities", što se kod nas prevodi s "invaliditet".

2005./2006.²

U Vodiču kroz Hrvatski obrazovni standard³ (2005, 8) se definira nacionalni obrazovni standard kao “putokaz (engl. *road map*) za učiteljstvo, učenike, a i roditelje pri ostvarivanju i stalnom poboljšavanju odgoja i obrazovanja”, koji će biti temelj za stvaranje nacionalnog smjerokaza kao dinamičkog razvojnog dokumenta.

Njegovom se primjenom započelo u 2005/06 u 49 škola, a od 2006/07 se započeo primjenjivati u svim osnovnim školama u Hrvatskoj.

HNOS sadrži: standarde odgojno-obrazovnih sadržaja; standarde obrazovnih postignuća (znanja, umijeća i sposobnosti); standarde poučavanja; standarde praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća i standarde stručnog osposobljavanja i usavršavanja učiteljstva.

Ostvarenjem jednog od osnovnih ciljeva HNOS-a, a to je “poučavanje usmjereno prema učeniku, uvažavajući učenikove sposobnosti i naravne sklonosti” (Vodič, 2005, 12), škola postaje otvorena svim učenicima bez obzira na njihove različitosti. Stoga se uspostavljaju i standardi koji omogućuju djeci s posebnim obrazovnim potrebama uključivanje u školu sredine u kojoj žive.

2. HNOS u kontekstu ljudskih prava

Pristup HNOS-a djeci s posebnim obrazovnim potrebama utemeljen je na brojnim dokumentima Ujedinjenih naroda, koji svaku nejednakost u društvu i diskriminaciju vezanu uz invaliditet smatraju kršenjem ljudskih prava. Generalna skupština UN-a je Rezolucijom 48/96 usvojila Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom (1999) i posebnim pravilom (br. 6) istakla školovanje osoba s invaliditetom. Na UNESCO-voj konferenciji održanoj 1994. godine u Salamanci iskazana je potreba za temeljitom promjenom politike obrazovanja, pod geslom “Obrazovanje za sve”, smatrajući inkluzivnu školu bitnom pretpostavkom inkluzivnog društva.

Europska komisija i Vijeće Europe također su donijeli niz dokumenata koji zastupaju jednakost u mogućnostima osoba s invaliditetom (Integracija osoba s invaliditetom, 2002; Zakonodavstvo usmjereno protiv diskriminacije, 2003).

Hrvatski Sabor je 2002. godine usvojio Nacionalnu strategiju jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2002. do 2006. godine (2002), kojom se predviđa niz mjera u području obrazovanja (edukacija učitelja, međuresorska suradnja i suradnja s civilnim društvom, osuvremenjivanje nastavnih planova i programa, mobilne službe podrške) usmjerenih edukacijskoj integraciji djece s posebnim potrebama.

Analizirajući učinke njenog provođenja,⁴ može se utvrditi da je većina mjera još u tijeku provođenja, pa tako i mjere i aktivnosti u području odgoja i obrazovanja, o čemu se vodilo računa prilikom donošenja nove Nacionalne strategije.

Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. (2007) utemeljena je na Akcijskom planu Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006. - 2015. (2006) i Konvenciji o pravima osoba s

² www.mzos.hr

³ U daljnjem tekstu HNOS

⁴ Okrugli stol “Unapređenje i zaštita prava i dostojanstva osoba s invaliditetom”, 29. studenog 2006., Zagreb

invaliditetom Ujedinjenih naroda (2006).

Konvencija o pravima djeteta, koju je usvojila Opća skupština UN-a, 1989. godine, zalaže se za potpun i dostojanstven život djece s posebnim potrebama u društvu. Odbor UN-a za prava djeteta, koji prati izvršenje Konvencije u zemljama članicama, dao je Hrvatskoj 2004. godine preporuke za unapređenje prava i zaštite djece te su one uključene u Nacionalni plan aktivnosti za dobrobit, prava i interese djece 2006. - 2012. (2006).

Tako je jedan od ciljeva Nacionalnog plana osiguranje jednakih mogućnosti u sustavu odgoja i obrazovanja djeci s posebnim potrebama u integriranim uvjetima, a izrada HNOS-a se navodi kao jedna od ključnih aktivnosti za ostvarenje prava djece s posebnim obrazovnim potrebama.

3. Kriteriji definiranja populacije: djeca s posebnim obrazovnim potrebama

Prema podacima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa u sustavu redovne osnovne škole evidentirano je oko 2,32% djece s posebnim obrazovnim potrebama.⁵ Međutim svjetski podatci pokazuju da je 10% djece s posebnim potrebama, što znači da se oko 40.000 djece osnovnoškolske dobi (od ukupno 392.963 djece), ne može uspješno uključiti u školovanje bez specifične podrške u obitelji i školi. Kako je još uvijek prisutan veliki nedostatak stručnjaka za dijagnostiku i tretman posebnih potreba, što naročito dolazi do izražaja u školama (3000 učenika na jednog psihologa i preko 2000 učenika na jednog edukacijsko-rehabilitacijskog stručnjaka-defektologa), djeca s posebnim potrebama i njihove obitelji prepuštene su suočavanju s nizom problema, od nerazumijevanja potreba djeteta do nepoznavanja prava na razvoj i obrazovanje pod istim uvjetima kao što imaju ostala djeca te konačno i neprihvatanja od strane šire obitelji i sredine. Neodgovarajuće zadovoljavanje spomenutih potreba za edukacijom, informiranjem i podrškom još je prisutnije u malim sredinama. Ovo prethodni rezultira smještajem djece u posebne škole u većim centrima, što pretpostavlja napuštanje obitelji i vlastite sredine u uvjerenju da je to jedino rješenje. Druga alternativa je napuštanje škole zbog neuspjeha i pojava različitih neprihvatljivih oblika ponašanja u nemogućnosti ostvarenja vlastite osobnosti mlade ličnosti.

Iskustva u svijetu i kod nas pokazuju da je posebno nepovoljan položaj djece sa poremećajem pažnje/hiperaktivnosti i djece s teškoćama učenja. Smatra se da ona čine gotovo 50% djece s posebnim obrazovnim potrebama (Bender, 2004; Svanson i dr., 2003). Često se posebne edukacijske potrebe ovih učenika kasno otkriju (npr. u trećem ili četvrtom razredu) pa do tada i škola i obitelj tretiraju kao lijeno dijete, neodgovorno ili zločesto. I u slučajevima kad su teškoće djeteta poznate, ni roditelji niti učitelji ne znaju kako s djetetom postupati, zbog čega je ono u školi i dalje neuspješno, a često se javljaju emocionalne teškoće i poremećaji u ponašanju.

Tako su temeljem međunarodnih dokumenata i stanja u odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju u Hrvatskoj, te hrvatskih strategija za osobe s invaliditetom i programa za djecu, proizašli standardi za djecu s posebnim obrazovnim potrebama u okviru HNOS-a.

Prema HNOS-u učenikom s posebnim obrazovnim potrebama smatra se svako dijete koje ima teškoće u učenju (značajno veće od svojih vršnjaka) zbog čega

⁵ Nacionalna strategija za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom 2007. do 2015. (2007)

treba posebnu odgojno-obrazovnu podršku.⁶

U ovom dokumentu razlikuju se sljedeće skupine djece s posebnim obrazovnim potrebama:

1. djeca s oštećenjem vida
2. djeca s oštećenjem sluha
3. djeca s poremećajima glasovno-jezično-govorne komunikacije
4. djeca s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima
5. djeca sa sniženim intelektualnim sposobnostima
6. djeca s poremećajima pažnje/hiperaktivnosti
7. djeca sa specifičnim teškoćama učenja
8. djeca s poremećajima u ponašanju i emocionalnim poremećajima
9. djeca s poremećajima iz autističnog spektra

U odnosu na dosadašnju klasifikaciju (Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju, 1991) izdvojene su skupine djece s čijim se posebnim potrebama najčešće susreće u odgoju i obrazovanju, a to su djeca sa specifičnim teškoćama učenja i hipertaktivnošću/poremećajem pažnje. Područje teškoća učenja se zadnjih 10 godina razvilo u zasebno znanstveno područje, koje zahtijeva posebno osposobljavanje stručnjaka, što svakako opravdava usmjeravanje veće pozornosti u odgoju i obrazovanju ovim učenicima.

Vodilo se računa da HNOS-om budu obuhvaćena i djeca s poremećajima u ponašanju i emocionalnim poremećajima te djeca s autističnim spektrom, kako bi se utvrdili standardi za njihovo uspješno uključivanje u školu.

Međutim intencija je HNOS-a da položaj djeteta s posebnim potrebama u odgoju i obrazovanju ne bude određen vrstom oštećenja, jer se takav kriterij pokazao neopravdanim i često osnovom za isključivanje. Danas je opće prihvaćen socijalni model pristupa invaliditetu, usmjeren na osobu i ulogu društva u nastanku invaliditeta/teškoća u razvoju (Alcott, 2002; Middleton, 1999; Halliwell, 2003), te je stoga i neophodna promjena dosadašnjih pristupa u propisima koji reguliraju odgoj i obrazovanje.

Da bi HNOS ispunio svoju namjenu, nastojalo se osigurati takva polazišta koja će biti prvi korak u napuštanju nepovoljnih stavova i predrasuda prema "drugačijoj" djeci, što se već pokazuje samom definicijom populacije.

U poglavlju Učenici s posebnim obrazovnim potrebama (HNOS, Nastavne teme 2006/2007.) navode se, uz postojeću i već zastarjelu pravnu regulativu odgoja i obrazovanja, ove skupine djece i preporuke koje školi otvaraju veće mogućnosti od dosadašnjih za uključivanje djece s posebnim obrazovnim potrebama.

4. Preporuke za djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama

4.1. Individualizirani odgojno-obrazovni program

Osnovno načelo i preporuka za pristup djeci s posebnim potrebama je primjena individualiziranog odgojno-obrazovnog programa (IOOP)⁷. Primjena IOOP podrazumijeva izradu pojedinačnih nastavnih programa, koji sadrže različite razine, ovisno o potrebama učenika, te ciljeve, sadržaje, metode, rokove, vrednovanje i odgovorne za nje-

⁶ Usporediva s definicijom engleskog zakona: DFEE (1996)

⁷ Ovaj pristup odgovara zakonskim rješenjima u drugim zemljama koje osiguravaju individualni edukacijski plan (*Individual Education Plan*) svakom djetetu s posebnim obrazovnim potrebama.

govu provedbu.

Ovom se novinom, sadržanom u HNOS-u, osigurava učeniku uključenom u redoviti razred pravo na program u skladu s njegovim sposobnostima, a izbjegavaju se dosadašnji nesporazumi u školskoj praksi, kad jedni učenici imaju "individualizirani pristup", a drugi "prilagođeni program". Još uvijek nije jasno u praksi što se podrazumijeva pod jednim, a što pod drugim pojmom, kako za učenika, tako i za nastavnika. Sami nautci za pojedino dijete o individualiziranom pristupu su u školskoj praksi vrlo općeniti i nedovoljni za organizaciju nastavnog procesa. Prilagođeni programi su postali unificirani za sve učenike određenog razreda za pojedini premet, što znači da se bez obzira na različite potencijale i postignuća učenika polaznika, primjerice, šestih razreda, postavljaju jednaki zahtjevi, odnosno ograničenja za sve učenike, bez obzira radi li se o sniženim intelektualnim potencijalima ili o teškoćama učenja.

Individualizirani odgojno-obrazovni program omogućava i učenicima s izrazitijim teškoćama uključivanje u razred s ostalom djecom i to prema programu oblikovanom za njih, a ne prema tzv. "posebnom programu", koji svrstava sve učenike različitih potencijala, u različitim razvojnim područjima, u istu skupinu. Na taj se način može izbjeći isključivanje temeljem dijagnoze (što je često slučaj s dijagnozom Down sindroma ili autizma) i pružiti prilika svakom učeniku za usvajanje znanja i vještina u skladu s njegovim sposobnostima.

4.2. Nautci o posebnostima za rad

Hrvatski nacionalni obrazovni standard upoznaje učitelje s posebnostima u radu kod različitih vrsta teškoća u razvoju, bez obzira na premet ili razred koji učenik polazi, a u cilju osnovne orijentacije učitelja. Ovi nautci sadrže razvojne značajke i potrebne prilagodbe u nastavnom radu, što se može vidjeti iz priloženog primjera. Isto tako usmjeravaju učitelja na podršku edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka (defektologa) i timski rad u izradi i primjeni Individualiziranog odgojno-obrazovnog programa za svakog učenika.

Iz priloženih nautaka za skupinu djece sa sniženim intelektualnim sposobnostima može se vidjeti namjera HNOS-a: usklađivanje odgojno-obrazovnog pristupa djetetu s njegovim osobitostima.⁸

"RAZVOJNE ZNAČAJKE

Razvojne osobitosti učenika sa sniženim intelektualnim sposobnostima odražavaju se kao ograničenja u intelektualnom funkcioniranju i adaptivnom ponašanju.

Odstupanja u intelektualnom funkcioniranju najčešće se prepoznaju kao teškoće u izvođenju različitih misaonih operacija (naročito generalizacija i apstrahiranja, analiziranja, povezivanja i zaključivanja, rješavanja problema, što znatno otežava usvajanje apstraktnih sadržaja učenja. Vrlo često su prisutne i teškoće na području percepcije, zapamćivanja i pamćenja, pozornosti, govorne recepcije i ekspresije, koje također utječu na procese učenja.

Na području adaptivnog ponašanja osobitosti se manifestiraju kao ograničenja u dva

⁸ Činjenica da su ove, učitelju korisne, informacije na web stranici Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa možda nije dovoljna da bi one postale sastavnim dijelom svakodnevnoga školskog života. Vrijedilo bi učiteljima u svakoj školi osigurati i dostupnost preslika nautaka.

ili više područja adaptivnog ponašanja kao što su: komunikacija, briga o sebi, život u kući, socijalne vještine, korištenje socijalne zajednice, samousmjerenje, zdravlje i sigurnost, funkcionalna znanja, slobodno vrijeme i rad.

PRILAGODBE U NASTAVNOM RADU

Podrška u nastavnom procesu odnosi se na osiguranje prilagodbe sadržaja i svih strukturalnih elemenata nastavnog procesa sposobnostima učenika (individualizirani pristup i prilagođeni programi) te na pomoć učeniku/učitelju (pomagači u razredu).

Opći zahtjevi:

- osnovno je s učenikom uspostaviti pozitivan, dobronamjerni odnos, pohvaliti trud koji ulaže, postaviti ciljeve u radu kako bi imao jasniju strukturu rada,
- učeniku omogućiti mjesto u razredu tako da je moguće primjereno uključivanje u rad, praćenje učenikove aktivnosti i samostalnog rada, te kontrola uradaka,
- prilagođavati problemske sadržaje, didaktičko-metodičke postupke, zahtjeve i sredstva u radu sukladno sposobnostima učenika,
- dozirano poticati učenikovu samostalnost u radu, omogućiti mu dulje vrijeme za rad, vježbanje i ponavljanje bitnih dijelova sadržaja uz češću provjeru njihovog razumijevanja,
- poželjno je izraditi motivacijski plan (razrađeni sustav poticajnih postupaka i aktivnosti s ciljem jačanja interesa, volje i želje učenika za provođenje planiranog rada),
- poticati učenika i vršnjake na pozitivnu interakciju provođenjem zajedničkih aktivnosti." (HNOS, Nastavne teme 2005/06, 13)

Pored općih zahtjeva prilagodbe utvrđuju se i posebni zahtjevi u odnosu na:

a) nastavne sadržaje,

b) nastavne metode i postupke:

- "maksimalno koristiti metodu demonstracije, crtanja i praktičnog rada pri pojašnjavanju apstraktnih i složenih pojmova, odrednica sadržaja, tijeka izlaganja/fabule, događanja/radnje ili procesa usmjerenjem na ono što je bitno za faze rada,
- izlaganje učitelja/nastavnika uskladiti s pojmovnim fondom učenika, koncentracijom i pažnjom: primijeniti razgovijetne i kraće rečenice usmjerene na bitno, uz slikovno predočavanje sadržaja (crtež, slika, shema), potrebno ponavljanje te češću provjeru razumijevanja,
- što češće koristiti razgovor pri čemu je značajna uporaba pomoćnih pitanja kojima se učeniku pomaže da pronađe pravi odgovor" (str. 14),

c) provjeravanje i ocjenjivanje:

Posebno je važno istaknuti da su i ovim učenicima dostupne sve ocjene od 1-5 i da se "ocjenjivanje zasniva na zahtjevima prilagođenog programa određenog nastavnog predmeta i uspješnosti konkretnog učenika u odnosu na obim i kvalitetu usvojenosti sadržaja, u usporedbi s inicijalnim predznanjem, a ne na učenikovoj uspješnosti u odnosu na ostale učenike (razred)" (str.14).

4.3. Pretpostavke za ostvarenje HNOS-a

U Uvodnim napomenama za rad s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama

utvrđuju se sljedeće pretpostavke:

- osnivanje lokalnih mobilnih timova
- osposobljavanje učitelja za rad s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama
- osiguranje stručnoga tima u školi i razvijanje modela stručne podrške škola pod posebnim uvjetima u redovnim školama
- uključivanje asistenata u nastavi
- izmjene i obogaćivanje programskih sadržaja i oblika rada
- opremanje škole potrebnim didaktičkim i rehabilitacijskim sredstvima i pomagalicama
- osiguranje pristupačnosti (arhitektonske zapreke, prijevoz).

Navedene su pretpostavke ušle i u nacionalne planove i strategije, što još nije garancija za njihovo ostvarenje u narednom razdoblju. Stoga je potrebno koristiti sve postojeće resurse na nacionalnoj i lokalnoj razini, a to znači i resurse civilnog društva.

Najbolji primjer za to je uključivanje *asistenata u nastavi*.⁹ Udruga roditelja kao što je Put u život - "PUŽ" te Udruga stručnjaka i roditelja "IDEM" trajno podupiru uključivanje djece s posebnim potrebama osiguranjem asistenta u razredu. Asistent u nastavi pomaže učitelju na taj način što pruža izravnu podršku učenicima s posebnim obrazovnim potrebama za vrijeme nastave, kako u usvajanju obrazovnih sadržaja, tako i u socijalnom uključivanju učenika u razredu. Projektima koje najčešće financira Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti postepeno se razvija ovaj novi oblik podrške. Pozitivna iskustva stručno vođenih asistenata rezultirala su i uključivanjem lokalne uprave u uvođenje asistenata (Grad Zagreb) u većem broju škola (posebno za djecu s hiperaktivnošću/poremećajem pažnje).

Slično je s osnivanjem *mobilnih stručnih timova* (MST). Potreba za ovim oblikom podrške školi proizlazi iz činjenice o nepotpunoj stručnoj službi škola u Hrvatskoj. Neke škole još uvijek nemaju ni pedagoga, u nekima uz pedagoga postoji psiholog ili edukacijsko-rehabilitacijski stručnjak (defektolog). Međutim specijalizirani edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci, koji se bave rehabilitacijom slušanja i govora (logopedi), prevencijom i rehabilitacijom poremećaja u ponašanju (socijalni pedagozi) ili podrškom u procesu učenja i svladavanja školskog gradiva učenika s posebnim obrazovnim potrebama (rehabilitatori), svaki pojedinačno ne mogu u cijelosti zadovoljiti potrebe uključivanja djece s posebnim potrebama. Da bi se omogućilo svakom djetetu s posebnim potrebama polaznje škole zajedno sa svojim vršnjacima iz susjedstva, kao što to mogu i ostali učenici, potrebno je omogućiti stručnu podršku svim školama, a što se postiže mobilnim stručnim timovima.

Uvođenjem MST-ova povećava se osposobljenost školskih djelatnika za edukaciju djece s posebnim obrazovnim potrebama, a s dobro organiziranom i usklađenom službom mobilnih timova, svi potrebni stručnjaci različitih profila su dostupni školi.

I u ovom području uz svjetska već postoje i hrvatska iskustva, bilo osnivanjem mobilnih timova od strane specijaliziranih organizacija, kao što je Centar Vinko Bek za područje oštećenja vida, ili Udruga "IDEM" za uključivanje djece s teškoćama učenja (uključujući snižene intelektualne sposobnosti).

Posebno je važno pitanje *osposobljenosti učitelja* za rad s djecom s posebnim obrazovnim potrebama, kako u učiteljskim studijima, tako i putem cjeloživotnog obrazovanja. Danas već u Hrvatskoj postoje znanstveno evaluirane edukacije učitelja, ali se još uvijek ne provode sustavno niti su obvezatne.

⁹ Svjetska iskustva (DFEE, 1999) ukazuju na nužnost ovog oblika podrške uključivanju kako bi se osigurala škola za sve.

5. Zaključni osvrt

Premda Ustav Republike Hrvatske (2001) garantira svakom djetetu jednako pravo na školovanje i premda je zakonski regulirano edukacijsko uključivanje od 1980. godine (Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju), još uvijek nije ostvareno pravo djece s posebnim potrebama na uključenost u proces školovanja.

Zadnjih 20 godina se bitno promijenio pristup pitanju invaliditeta. Osobama s invaliditetom nije prvenstveno potrebna zaštita i skrb, već pravo na socijalnu uključenost, a uključenost počinje od ranog djetinjstva, preko školovanja do zaposlenja i života u svojoj sredini.

Valja se nadati da će HNOS, osim što predstavlja još jedan dokument u nizu koji regulira prava, osigurati i njihovo ostvarenje. Ipak izgleda da je i u Hrvatskoj došlo vrijeme za promjene na planu prava djece s posebnim obrazovnim potrebama. Kontekst međunarodne zajednice, kao što je uvodno navedeno, daje jasna polazišta glede njihovih prava, što se odražava i na hrvatske strategije, kako sadržajem, tako i metodama praćenja ostvarenja zacrtanih ciljeva, mjera i aktivnosti.

Ciljevi Nacionalne strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom, (2007), još jednom stavljaju u prvi plan sljedeće:

- osigurati nediskriminirajuće zakonodavstvo
- razvijati sveobuhvatni sustav odgoja i obrazovanja koji može odgovoriti na različite potrebe svojih polaznika u njima bliskoj sredini
- osigurati dostupnost redovnog odgojno-obrazovnog sustava na svim razinama
- osigurati sadržaje u studijskim programima koji pridonose kompetencijama odgajateljskih i nastavnčkih zanimanja za rad s djecom s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom
- razvijati partnerstvo odgojno-obrazovnih ustanova s obitelji, lokalnom zajednicom, civilnim sektorom i tržištem rada.

Nedavno donesene nacionalne strategije, priprema novog Zakona o osnovnom školstvu, koji treba dati pravnu podlogu za provođenje HNOS-a, veća osviještenost roditelja o pravima njihove djece i cjeloživotno učenje školskih djelatnika, zajedno ukazuju na pozitivna kretanja na području prava djece s posebnim obrazovnim potrebama.

Još jednom su na ispitu društveni stavovi i predrasude prema "drugacijima".

LITERATURA:

Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006.

- 2015 (2006). Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Alcott, M. (2002) An introduction to children with special educational needs. London: Hodder-Stoughton.

Bender, W. N. (2004) Learning Disabilities. Boston: Pearson Ed.

DfEE (1996) London: Education Act.

DfEE (1999) The Management, Role and Training of Learning Support Assistents. London: Centre for Educational Needs, University of Manchester.

Halliwell, M. (2003) Supporting Children with Special Needs. London: Fulton.

Hrvatski nacionalni obrazovni standard, Nastavne teme 2006/2007. (2007) Učenici s posebnim potrebama. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, www.mzos.hr.

Konvencija o pravima djeteta (2000). Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici.

Middleton, L. (1999) Disabled Children: Challenging Social Exclusion. Oxford: Blackwell Sc. Ltd.

Nacionalni plan aktivnosti za dobrobit, prava i interese djece 2006. - 2012. (2006). Zagreb: Vlada RH, Ministarstvo obitelji branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. (2007). Zagreb: Vlada RH, Povjerenstvo Vlade RH za osobe s invaliditetom, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti

Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2002. do 2006. godine (2002). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. - 2010. (2005). Zagreb: Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa.

Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (1991). Narodne novine, 13/91.

Swanson, H. L., Harris, Graham, S. (2003) Handbook of Learning Disabilities. New York: Guilford Press.

The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities (1999). New York: United Nations / Division for Social Policy and Development.

Ujedinjeni narodi (2006) Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Fakultativni protokol uz Konvenciju. Zagreb: Vlada RH, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Ustav Republike Hrvatske (2001). Narodne novine, 41/01.

Vijeće Europe (2002) Integracija osoba s invaliditetom. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Vijeće Europe (2003) Zakonodavstvo usmjereno protiv diskriminacije osoba s invaliditetom. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Vodič kroz Hrvatski Nacionalni Obrazovni Standard za osnovnu školu (2005). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju u SR Hrvatskoj (1980). Narodne novine, 24/80.

Croatian National Education Standard (CNES) and Children with Special Educational Needs

Prof. Ljiljana Igrić, PhD
University of Zagreb
Education-Rehabilitation Faculty

Professional Article
UDK 376.1.014-056.26
UDK 376.1.014-056.34

SUMMARY

In accordance with contemporary approaches to disability/developmental difficulties and international documents which, on one hand, regulate the rights of persons with disabilities and on the other hand, the rights of children, changes concerning upbringing and education of children in Croatia have been made. The Croatian National Education Standard (CNES) is a document that sets standards and establishes the rights of children with special educational needs¹⁰ (developmental difficulties) in primary education. It establishes conditions for inclusion of such children and gives special instructions to teachers, as well as conveying the contemporary approach, from defining the population and terminology to the demands for adapting schools for children with special needs. This article is meant as a short overview of the role of the CNES in realization of the rights of children with special educational needs.

Key words: *children with special educational needs, Croatian National Education Standard, rights of the child, inclusion support*

¹⁰ The CNES uses the expression "children with special educational needs" instead of "children with developmental difficulties" or "children with disabilities" because it is less stigmatic, broader and more appropriate for the area of education. Thus this expression will also be used most frequently in this article.

In international literature and legislation the most frequent expressions used are "developmental disabilities" and "special needs" when applied to children, while mostly used expression, when adults are concerned, is "disabilities", which in the Croatian language is translated as "invalidity".

Nationales kroatische Ausbildungsstandard (NKA) und Kinder mit besonderen Erziehungsbedürfnissen

Prof. dr. sc. Ljiljana Igrić, Fachartikel
Erziehung und Rehabilitation
Universität Zagreb

Fakultät für besondere
UDK 376.1.014-056.26
UDK 376.1.014-056.34

ZUSAMMENFASSUNG

Im Einklang mit dem modernen Zutritt zur Behinderung/Schwierigkeiten in der Entwicklung und mit internationalen Dokumenten wurden auf der einen Seite Behinderertenrechte und auf der anderen Kinderrechte geregelt. In Kroatien wurden auch Änderungen in der Erziehung und Ausbildung vorgenommen. Das nationale kroatische Ausbildungsstandard (NKA) stellt ein solches Dokument dar, und es stellt Standards fest, die Rechte der Kinder mit besonderen Ausbildungsbedürfnissen¹¹ (Schwierigkeiten in der Entwicklung) in Grundschulen sichern sollen. Es wurden Voraussetzungen für deren Integration festgelegt und Lehrer erhielten für ihre Arbeit behilfliche Anweisungen. Aber, der moderner Zutritt ist nicht nur in der Definition der Population und Terminologie sichtbar, sondern er kommt auch zum Ausdruck in den Forderungen zur Anpassungen des Schulumfeldes an das Kind mit besonderen Bedürfnissen. Dieser Artikel soll eine kurze Übersicht über die Rolle des NKA geben, diesbezüglich der Verwirklichung der Rechte der Kinder mit besonderen Ausbildungsbedürfnissen.

Schlüsselwörter: *Kinder mit besonderen Ausbildungsbedürfnissen, Das nationale kroatische Ausbildungsstandard, Kinderrechte, Unterstützung der Integration*

¹¹ NKA verwendet den Begriff "Kinder mit besonderen Erziehungsbedürfnissen" statt "Kinder mit Entwicklungsschwierigkeiten" oder "Kinder mit Behinderungen", weil er weniger stigmatisiert, breiter und viel mehr in den Bereich der Erziehung und Ausbildung gehört. Deswegen wird hier dieser Ausdruck am häufigsten verwendet. In der internationalen Literatur und Gesetzgebung werden am häufigsten die Begriffe "developmental disabilities" und "special needs" verwendet, wenn es sich um Kinder handelt und der Begriff "disabilities" für Erwachsene, der bei uns mit "Behinderter" übersetzt wird.

Pornografija na internetu i zaštita djece

mr. sc. Ivica Stanić
Rijeka

Stručni članak
UDK 343.542.1:004.738.5
UDK 004.738.5:176.8
UDK 176.4:004.738.5

*“Riječ napredak neće imati nikakvog smisla
dok na svijetu bude ijedno nesretno dijete”*
Albert Einstein

SAŽETAK

U radu se obrađuju tri fenomena: pornografija, pedofilija i internet kao sredstvo koje pedofili i pornofili znalački koriste za promidžbu fotografija, filmova i drugih materijala pornografskog sadržaja. On im služi i za pronalaženje, vrbovanje, obradu i seksualno iskorištavanje žrtava. Žrtve su im djeca i mladež. Internet je, kao telekomunikacijsko sredstvo, omogućio naglo širenje pornografije diljem svijeta. Usto, mnogo njegovih stranica posvećeno je pornografiji, a raspolaže sa bezbroj porno-filmova, kojima su često izložena djeca, što se negativno odražava na njihovu psihu, uznemiri ih i traumatizira, poglavito kad zalutaju na stranice s eksplicitnim seksom. Posebna pozornost posvećena je otkrivanju i pronalaženju žrtava, njihovoj zaštiti i zakonskom aspektu zaštite, a na kraju su opširne preporuke roditeljima jer oni najviše mogu pomoći djeci.

Ključne riječi: pornografija, pedofilija, internet, žrtve, samozaštita, pravna zaštita

Uvod

Internet je danas velik izazov za djecu i mladež, jer na njemu mogu naći sve što ih zanima, što im je potrebno za učenje i širenje vlastitih spoznajnih vidika. On je posebno zanimljiv medij, neiscrpan izvor zabave, rezultata najnovijih znanstvenih otkrića, ali i povijesne i kulturne baštine starih naroda, najaktualnijih informacija, velikih iznenađenja, ugodnih i neugodnih. To je novi virtualni svijet u koji mladi moraju mudro i razborito ući. To je njihova budućnost s kojom će ići ukorak. Kako bezbolno odgovoriti izazovu i zdravo uploviti u “cyber-life”, a pri tom ne postati ovisnikom o internetu, žrtvom pedofila, ne zamijeniti stvarne s “on-line” prijateljima? Valja u najvećoj mogućoj mjeri koristiti sve njegove potencijalne mogućnosti, a izbjeći loše posljedice, ponašati se mudro, oprezno i odgovorno.

Osnovni problemi

Osnovni problem zaštite djece od zloporabe tijekom korištenja interneta, nepostojanje je tehnoloških rješenja kojima bi se onemogućio njihov pristup pornografskim sadržajima i privatnom "chatu" pedofila, koji vješto zlorabe njihovu naivnost, nezrelost i neznanje pa ih iskorišćuju za zadovoljenje vlastitih perverzних seksualnih nagona i poriva. Tu su i svekolike beskrupulozne i kriminalne osobe koje ih koriste za snimanje dječje pornografije i stjecanje profita na štetu djece i adolescenata. Velika potražnja dječje pornografije, nove tehnologije za izradu visokokvalitetnih pornografskih materijala (fotografija i filmova), kao i mogućnost njihova pohranjivanja i uskladištenja ili izravne distribucije putem interneta na ilegalno svjetsko tržište, sve do krajnjih potrošača – omogućuje tim kriminalnim ljudima brzo i lako bogaćenje na račun djece i mladeži. Sudjelovanje u lancu bavljenja pornografijom je izuzetno unosan, ali i opasan posao jer se policija specijalizirala za *cyber*-kriminal i često ih razotkriva, uhićuje i podnosi kaznene prijave. Širenju dječje pornografije mnogo su pridonijela suvremena tehnološka dostignuća pornoindustrije i telekomunikacijskih usluga interneta, koji je rasprostranjen diljem svijeta. Počinitelji ilegalno i protupravno iskorištavaju djecu u pedofilske svrhe, za spolno iskorištavanje, snimanje pornografije... To u najveći rizici kojima djeca mogu, ali i ne moraju, biti izložena na internetu tijekom rada. Njihova dobra osposobljenost za rad na internetu, za samozaštitu, odgovorno surfanje i pretraživanje stranica interneta, te kvalitetna suradnja djece i roditelja, mnogo pridonose zaštiti mladih od negativnih utjecaja koji im eventualno prijete s interneta.

Pornoindustrija i internet omogućuju naglo širenje pornografije

Pornoindustrija najsuvremenijom digitalnom tehnologijom proizvodi visokokvalitetne porno-materijale svih tipova, vrsta i oblika, pohranjuje ih u računalo, na diskove, CD-e, DVD-e i druge nosače slike i zvuka, a internetom ih distribuira do konzumenata diljem svijeta. Proizvođači, distributeri i trgovci se bogate, a pornoindustrija se brzo širi i postaje izuzetno profitabilna. Samo pornoindustrija SAD-a tjedno snimi oko 200 filmova. Vrijednost joj se procjenjuje na više od 57 milijardi dolara, a državi plaća od 12 do 20 milijardi dolara poreza. Time nadmašuje čuvenu filmsku industriju Hollywooda. Internet je razbio tradicionalnu komunikacijsku barijeru i informacije učinio dostupnim svima. Osim brze informacije, izuzetno je važno edukacijsko sredstvo, ali i značajan izvor opasnosti za djecu koja pretražuju internet-stranice, te brz transporter pornografije u sva mjesta diljem svijeta. "Suvremeno čovječanstvo proživljava doba nevjerojatnog znanstveno-tehničkog razvoja, kojeg prati podjednaka ekspanzija svestranog informacijskog revolucioniranja i domišljatog zloupotrebljavanja njegovih dostignuća na gotovo svim područjima društvenog života. Naivno bi bilo očekivati da na ovom stupnju svjetskog razvoja jedno bez drugog može postojati, isto kao što je neutemeljeno svako nastojanje da se nezakonitim i nenormalnim metodama, sredstvima i radnjama poseže za tuđim i to opravdava nekakvom 'borbom' protiv monopola i pravom na slobodu informacija." Kad se odgovorno upotrebljava, izuzetno je koristan medij, ali kad ga zlorabe, može biti jednako tako opasan i štetan.

Mogući oblici zloporabe djece na internetu i njihovo definiranje

Pedofilija (grč. paidos - dječak + fileo - volim) je spolna nastranost, vrsta spolne perverzije, sklonost prema djeci istog ili suprotnog spola, oblik spolne zloporabe i nasilja, koje se očituje putem zadovoljavanja spolne pohote, žudnje i nagona odraslih osoba na djeci i/ili bludničenja pred njima. Pedofili su obično muškarci, koji seksualno uzbuđenje postižu tjelesnim i/ili seksualnim kontaktom s djecom predpubertetske dobi s kojom nisu u srodstvu. Mogu biti heteroseksualni, homoseksualni, oženjeni ili neoženjeni. Većina heteroseksualnih pedofila je oženjena ili razvedena. Pedofilske se sklonosti počinju javljati u adolescenciji, a privlače ih prepubescenti. Pojedine pedofile više privlače dečki, druge djevojčice, a treće jedni i drugi. Razlikujemo tri skupine pedofila:

- a) osobe čiji je seksualni interes ograničen isključivo na djecu,
- b) zlostavljače djece (muškarci koje seksualno zanimaju djeca i odrasle žene),
- c) počinitelje incesta (njihove su žrtve vlastita ili djeca s kojom su u bliskom krvnom srodstvu).

Pornografija, potječe od grčke riječi pornographos (grč. porne - bludnica + grafo - pišem), a znači pisanje o prostituciji, slikanje i prikazivanje razvrata i bluda, te golotinje, bestidnosti, spolne aktivnosti usmjerene na razbuktavanje seksualne mašte kao i seksualnog poriva i nagona gledatelja ili čitatelja. Ona sadrži besramne, štetne motive obrađene na vulgaran, prost način, koji ne budi estetske osjećaje nego seksualnu požudu. Prema općoj definiciji, pornografija je "...pisani, slikovni ili drugi oblik komunikacije namijenjen pobuđivanju lascivnih osjećaja i seksualnog uzbuđenja". Anić (1991, 502) pornografiju definira kao "opisivanje ili vizualno prikazivanje seksualnih objekata i radnji lišeno etičkih sadržaja, upravljeno na razbuktavanje mašte čitalaca ili gledalaca." Hudolin (1991, 329) kaže da je to "...literatura, crtež, fotografija ili film koji opisuju ili na drugi način prikazuju seksualne pojave na opscen način, tj tako da podražuju bolestan, nenormalan spolni nagon i eventualno dovode do abnormalnog spolnog zadovoljenja". Pornofil spolno uživa motreći голу djecu. Dječja pornografija: pisani, slikovni ili drugi oblik komunikacije namijenjen pobuđivanju lascivnih osjećaja i seksualnog uzbuđenja odraslih. U publikaciji ECPAT-a (neprofitna organizacija) "Zaustaviti dječju prostituciju, dječju pornografiju i trgovinu djecom za seksualnu eksploataciju" navodi se kako "...dječja pornografija može biti definirana kao seksualno eksplicitna reprodukcija djetetova imidža uključujući izrazito seksualne fotografije, negative, slajdove, magazine, filmove, video vrpce i kompjutorske diskove. Dječja pornografija znači prikazivanje djeteta, bilo kakvim sredstvima, u pravim ili simuliranim eksplicitnim seksualnim aktivnostima ili prikazivanje seksualnih dijelova djeteta u prvome redu u seksualne svrhe," (Fakultativni protokol, 2004, 60). Ona nije samo nemoralan, već protuzakonit čin. "Jedan od kazneno pravnih oblika pedofilije jeste dječja pornografija kod koje se seksualne radnje odrasle osobe s djetetom snimaju video-kamerom radi dodatne stimulacije gledatelja" (Horvatić, 2004, 380). Dječja pornografija olakšava pedofilima spolno zavođenje i obradu djece za spolnu zloporabu, kako na internetu tako i u životu, a puno pridonosi iskorištavanju djece. Izloženost osjetljive i nezrele djece pornografiji, korištenje za njeno snimanje, djeluje štetno na njihov psihoseksualni razvoj. Pojam dječje pornografije obuhvaća sve one materijale (slikovne i pisane) koji vizualno ili opisno prikazuju dijete u seksualno eksplicitnim aktivnostima, radnjama, pozama i/ili scenama koje su lišene etičkog sadržaja, a usmjerene su na pobuđivanje seksualne mašte gledatelja, odnosno čitatelja. Taj naziv obuhvaća sljedeće aktivnosti:

1. korištenje djece za snimanje pornografskih fotografija, slika i/ili pornofilmova;
2. proizvodnju dječje pornografije u svrhu distribucije, prodaje i stjecanja profita;
3. kupovanje za sebe i/ili za prodaju dječje pornografije;

4. distribuciju i emitiranje dječje pornografije;
5. posjedovanje dječje pornografije; te
6. prikazivanje dječje pornografije.

Na stotine tisuća snimaka najtvrdog porno sadržaja s djecom odbojni su sadržaji najraznovrsnijeg seksa s djecom i osupnuli bi i najbezosjećajniju osobu. Riječ je o seksualno eksplicitnim i opscenim materijalima. Oni vizualno prikazuju djecu u spolno eksplicitnoj aktivnosti, a prema eksplicitnosti prikazivanja, dva su oblika pornografije: meka (*soft core*) i tvrda (*hard core*). Zloraba pornografije nagonski je seksualni poremećaj, nadomjesno spolno zadovoljstvo, vrsta ovisnosti. Ima i bolesnih osoba opsjednutih patološkom potrebom i kompulzivnom željom snimanja pornografskih fotografija i videofilmova, ali i onih kod kojih je ta kompulzivna potreba usmjerena na pisanje bestidnih, sablažnjivih, bludnih i razvratnih tekstova. To su pravi pornografomani koji pate od patološke sklonosti pisanju pisama s lascivnim sadržajem

Pronalaženje, zavođenje i iskorištavanje žrtava

Pojavom interneta pedofili više ne traže djecu u parku i na igralištu, već komunikaciju vode putem interneta i privatnog *chata*. Počnu obzirno s nevinim pitanjima, lukavo ispituju je li tko s djetetom u sobi, gdje drži računalo, tko ga još koristi. Ako je komunikacija rizična, prekine razgovor, ali kad se uvjeri da nema rizika, tada raznim strategijama pokušava osvojiti njegovo povjerenje, ostvariti trajniju vezu. Dijete koje neodgovorno koristi internet, može se suočiti s problemima. Potreban je oprez, bez lutanja stranicama sumnjive kvalitete, s pornografskim prikazima i prikazima eksplicitnog seksa. Još opasnije je upuštati se u razgovor s nepoznatim osobama, koje se lažno predstavljaju, imaju pedofilske sklonosti i ambicije. Oni namamljuju žrtve u privatni *chat* s ciljem uspostavljanja bliskog odnosa. Oni su anonimni. Njihov identitet i namjere teško je provjeriti. Može to biti prvi susjed, a reći da je iz neke daleke strane zemlje ili osoba od 30-40 godina, a predstaviti se vršnjakom. Dijete valja poučiti da ne daje podatke o sebi.

Djeca su izuzetno znatiželjna, poglavito kad je riječ o internetu koji nudi toliko nepoznatih i atraktivnih (pa i zabranjenih, razumije se) informacija, sadržaja, spoznaja, upoznavanja virtualnih prijatelja; lude zabave; lažnog predstavljanja i prikazivanja onakvim kakav bi netko želio biti. Taj uspjeh i lakoća lutanja *cyber* prostorom daje mu osjećaj snage, moći, veličine i neuhvatljivosti. Za one koji su doživjeli kakav neuspjeh, ova pustolovina, osjećaji zadovoljstva i sreće, tjeraju ih u nove avanture, dok se ne nađu u mreži pedofila, koji tu njihovu slabost vješto i znalački koristi, pridajući im bezbroj vrlina, ističe i hvali sve što oni o sebi i svojim podvizima pričaju, stavlja ih u središte pozornosti i nadoknadi im svu onu toplinu, nježnost i ljubav za koje su bili prikraćeni u svojoj sredini. To je dio pripreme za seksualno iskorištavanje. Očarani tim pohvalama i ne primjećuju da su postali žrtvom pedofila. Mnoga se djeca, da bi što prije zadovoljila znatiželju, upuštaju u rizik. Ohrabrena što je prvi pokušaj dobro prošao, dobivaju poticaj na rizične aktivnosti: "Prošli put sam išao na zabranjene stranice i ništa mi se nije desilo. Ići ću ponovno". Možda se opet ništa neće desiti, ali jednom će pasti u klopku pedofila i "sve platiti". Najveći broj djece - korisnika interneta ne pripada avanturističkom tipu. Njihova je znatiželja usmjerena na prikupljanje građe za izradu zadaće, usavršavanje stranog jezika, zabavu, razne igrice... Često razmjenjuju fotografije. Pornofil možda pošalje tuđu fotografiju, a slično je i s drugim podacima. On zatim dijete nagovara na razmjenu slika

golog tijela u raznim pozama. Postoje slučajevi da su pornofili sugovornicima ponudili ulogu u filmu u kojemu navodno glume. Sve se odvija u tajnosti. Režiseru treba poslati slike u određenim pozama. O tome ovisi angažman. Dijete uputi fotografu (to može biti on ili njegov prijatelj) koji zna kako treba snimiti. Kad dobije fotografije, koristi ih za proizvodnju pornografskih sadržaja kojima trguje i na kojima zarađuje novac. Žrtva nije svjesna što se događa i da je postala objektom snimanja i suradnikom proizvodnje pornografije. To će shvatiti kad je eventualno počne ucjenjivati tim fotografijama.

Neka istraživanja zloporabe interneta u Hrvatskoj i svijetu

Budući je zlostavljanje djece putem interneta razmjerno novija pojava, malo je istraživačkih studija i rezultata, osobito onih koje bi mogli komparirati, jer se koriste različite metodologije. Prema nekim procjenama u Hrvatskoj internet koristi 57% djece, a 27% njih je barem jednom bilo izloženo pornografskim sadržajima, neumjesnim prijedlozima, seksualnim ponudama i porukama. Osim na internetu, djeca i mlade osobe općenito su izložene pornografiji i u stvarnom životu.

Na novinskim kioscima ih naprosto mame slike golišavih žena, pornografski časopisi, a mogu kupiti i pornofilmove s eksplicitnim sado-mazohističkim seksom. Slične, i gore pornofilmove nalaze na internet stranicama. Pedofili ih nagovaraju na gledanje najtvrdje pornografije i pornofilmove, te da zatim pokušaju neke scene iz filma s njima praktično izvesti. To demantira one koji tvrde da dječja pornografija ima preventivnu ulogu jer se pedofili zadovolje gledajući slike ili scene na filmu pa ne napastuju djecu. Skloniji smo povjerovati onima koji tvrde da je pornografija uvod u pedofiliju i seksualne delikte.

Osim preko interneta pornofili se sve više okreću djeci i mladima, pa putem mobitela dogovaraju cijenu, način plaćanja i isporuku pornografskih fotografija. U Splitu su pojedini učenici tijekom odmora između dva sata slali porno fotografije, a pedofili su im uplaćivali bon od 100 kuna na račun njihova mobitela. Trgovina brza, a plaćanje sigurno. To je još jedan dokaz da su pedofili vrlo domišljati, da se brzo snalaze i preorijentiraju svoju aktivnost s jednog područja na drugo i time izbjegavaju otkrivanje, identifikaciju i eventualno uhićenje.

Roditelji i učitelji moraju poduzeti mjere da se ta pojava, gdje se god zamijeti, brzo spriječi.

Samoizolacija i bijeg od realnog svijeta još je jedna štetna pojava koju kod djece valja uklanjati. Naime, oni se zatvore u sobu i, umjesto sa stvarnim vršnjacima, komuniciraju s virtualnim prijateljima koje su upoznali putem interneta. Neka oni stvaraju nova virtualna poznanstva. To je dobro, poželjno i vrlo korisno, ali ne smiju zapuštati svoje vršnjake iz škole i okoline, jer će zapasti u tešku socijalnu izolaciju. Mladi moraju čvrsto stajati u svom realnom i svakodnevnom životnom svijetu, izravno komunicirati s bliskim društvom, a ne "zabiti se" u kutak sobe i uz pomoć internetske i informacijske tehnologije životnu stvarnost zamijeniti virtualnom. Neka djeca i tinejdžeri su lakovjerni, nasjedaju raznim ponudama svojih sugovornika na internetu. A u koje svrhe oni koriste internet i kako se ponašaju koristeći internet stranice, pokazuju rezultati jednog od prvih i značajnih istraživanja koje je provela istraživačka ekipa Hrabrog telefona Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba 2003. godine (www.hrabritelefon.hr). Uzorak je sačinjavalo 4000 učenika (4.-8. razreda) iz 19 osnovnih i iz 2 srednje škole u 10 gradova. Pokazalo se da čak 90% ispitanika koristi računalo:

- za igrice ga rabi 83%, za *surfanje* 63% i 53% za slušanje glazbe;

- internet svakodnevno koristi 58% djece, jednom tjedno 26%, mjesečno ili rjeđe 17%; adresu elektroničke pošte ima ih 54%; čak 49% roditelja nema, a 16% ima pristup njihovoj elektroničkoj pošti;
- od 73% djece u Hrvatskoj koja su imala iskustva s internetom, 27% je bilo izloženo seksualnim porukama; četvrtina poruka došla je od nepoznatih i 8% poznatih osoba, a od 7% je tražen odgovor;
- djevojčice češće (53%) odmah obrišu ili zatvore pristigle poruke nego dječaci (24%), ali oni četiri puta češće (20%) odlaze na ponuđenu web stranicu nego djevojčice (5%);
- najopasnije područje interneta za djecu jest *chat room*, a upravo ga 32% ispitanika redovno koristi i to radi upoznavanja 18%, a radi razgovora o športu, glazbi i filmu 15%;
- o svemu razgovara 45% učenika, a 28% je dobilo upite o intimnim detaljima (23% muških i 35% ženskih); poruke su ih uznemirile, puno više djevojčice (47%) nego dječake (19%);
- pedofili najčešće ispituju svoje žrtve o intimnim dijelovima tijela (46%), o iskustvu s masturbacijom i samozadovoljavanjem (34%), a 8% je dobilo poziv na sastanak ili seks;
- poruke seksualnog sadržaja dobilo je 27% djece, od čega 32% čiji roditelji nemaju pristup njihovoj elektroničkoj pošti, u odnosu na 20% čiji roditelji to imaju ili koriste njihovu adresu;
- poruci poslanu elektroničkom poštom otvori, pročita i izbriše poruku 43% učenika, dok ih 17% ode na ponuđene stanice, a samo ih 6% poruku pokaže starijoj osobi;
- tijekom *surfanja* 55% dječaka i djevojčica osjećalo se uznemirenima; čak 59% gledalo je slike golih žena, 46% slike spolnih radnji, a 12% je vidjelo slike koje sadrže nasilje i seks, od toga 4% s djecom;
- trećina djece, koja su doživjela neke nelagode, nije se nikom povjeravala, 52% ih se povjerilo prijatelju, 17% roditeljima i 4% nekoj drugoj osobi.

Izloženost djece pornografiji na internetu i moguće mjere zaštite

Porno-materijal budi maštu djece, ali još više pedofila i trgovaca pornografijom. Svi koji posjećuju porno-stranice imaju neki interes. Djeca zadovoljavaju znatizelju stvorenu zabranama bez objašnjenja zašto im je nešto zabranjeno. Kod pedofila taj materijal izaziva snažno seksualno uzbuđenje, a proizvođači, distributeri i trgovci dječjom pornografijom ostvaruju visoke profite. Upravo je to jedan od razloga naglog širenja dječje pornografije u svjetskim razmjerima, ali i ozbiljne zabrinutosti međunarodne zajednice za sve veću ugroženost djece i njihovih prava. Zabrinute zbog sve veće dostupnosti dječje pornografije na internetu i drugim tehnologijama koje se razvijaju, pozivajući se na Međunarodnu konferenciju o suzbijanju dječje pornografije na internetu (Beč, 1999.), te posebice na njezine zaključke koji zagovaraju svjetsku kriminalizaciju proizvodnje, distribucije, izvoza, prijenosa, uvoza, namjernog posjedovanja i oglašavanja dječje pornografije, te naglašavajući važnost bliske suradnje i partnerstva između vlada i industrije interneta, većina zemalja, među kojima je i naša, potpisala je Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji. Države potpisnice su sve odredbe Protokola ugradile u zakonodavstvo i kroz osmišljene nacionalne programe, prema mogućnostima, provode ih u svakodnevnoj praksi. Naša je zemlja zaštitu i promicanje prava djeteta, u koju, razumije se, spadaju prevencija i suzbijanje širenja dječje pornografije na internetu, ali i drugim kanalima, istaknula jednim od prioritarnih zadataka Nacionalnog programa zaštite i promicanja ljud-

skih prava u RH od 2004. do 2008. godine.

Zakonskom regulativom protiv pornografije

Kaznenopravna zaštita djece i maloljetnika u Hrvatskoj od zloporabe ili iskorištavanja za pornografiju ili upoznavanja djece s pornografijom, osigurana je i opisana u Kaznenom zakonu te izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (KZ) od 28.6.2006. (Narodne novine, 71/06) i to čl. 196. i 197. Izmijenjenim člankom 196. inkriminirano je iskorištavanje djece i maloljetnika za proizvodnju, distribuciju i prodaju pornografskog materijala. Izmijenjen čl. 196. KZ-a RH glasi: "(1) Tko dijete ili maloljetnu osobu snimi za izradbu fotografija, audiovizualnog materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja, ili posjeduje ili uvozi ili prodaje, ili raspačava, ili prikazuje takav materijal, ili te osobe navede na sudjelovanje u pornografskoj predstavi, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina. (2) Predmeti koji su bili namijenjeni ili uporabljeni za počinjenje kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka oduzet će se, a predmeti koji su nastali počinjenjem kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka oduzet će se i uništiti." Člankom 197. sankcionirano je kazneno djelo upoznavanje djece s pornografijom: "(1) Tko djetetu proda, pokloni, prikaže, javnim izlaganjem ili na drugi način učini pristupačnim spise, slike, audiovizualne ili druge predmete pornografskog sadržaja ili mu prikaže pornografsku predstavu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine. (2) Predmeti koji su bili namijenjeni ili uporabljeni za počinjenje kaznenog djela iz stavka 1. ovog članka oduzet će se, a predmeti koji su nastali počinjenjem kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka oduzet će se i uništiti." (KZ RH i Upitnik za studiju... 2004., 130). Članak 119. Zakona o sudovima za mladež nalaže osobito obazriv postupak, a ispitivanje žrtve se provodi uz pomoć pedagoga, psihologa, defektologa ili neke druge stručne osobe. Zaštita djece ili maloljetnika od dječje pornografije na računalnom sustavu ili mreži osigurana je izmjenom i dopunom KZ-a Republike Hrvatske. Time su implementirane u hrvatski pravni sustav odredbe Konvencije o kibernetičkom kriminalu (Vojković i sur., 2006; 123), u kojoj je posebno poglavlje posvećeno dječjoj pornografiji i iskorištavanju maloljetnika putem interneta.

Dječja pornografija na računalnom sustavu ili mreži opisana je u KZ-u RH, u članku 197. a: sukladno odredbi članka 9. Konvencije o kibernetičkom kriminalu, odredbama Konvencije o pravima djeteta i odredbama Fakultativnog protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji. Zakonskim opisom ovog kaznenog djela pojačana je kaznenopravna zaštita djece i maloljetnika od zloporabe računalnog sustava ili mreže ili medija za pohranu računalnih podataka, za proizvodnju, nuđenje, distribuciju, pribavljanje za sebe ili drugoga ili posjedovanje pornografskih sadržaja koji uključuju djecu i maloljetnike. Članak 197.a glasi: "(1) Tko pomoću računalnog sustava ili mreže proizvodi, nudi, distribuira, pribavlja za sebe ili drugoga, ili tko u računalnom sustavu ili na medijima za pohranu računalnih podataka posjeduje pornografske sadržaje koji prikazuju djecu ili maloljetnike u seksualnom eksplicitnom ponašanju ili koji su fokusirani na njihove spolne organe, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina. (2) Tko djetetu, posredstvom računalnog sustava, mreže ili medija za pohranu računalnih podataka učini pristupačnim slike, audiovizualne sadržaje ili druge predmete pornografskog sadržaja, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine. (3) Posebne naprave, sredstva, računalni programi ili podaci korišteni ili prilagođeni za počinjenje kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka oduzet će se." (KZ RH i Odgovori na

Upitnik UN-a, 2004,130). Značaj ove inkriminacije je u tome što sankcionira izravno nuđenje djeci pornografskih sadržaja, kao i omogućavanje pristupa djeci slikama, audiovizualnom sadržaju ili drugim materijalima pornografskog sadržaja putem računala, interneta ili bilo koje druge mreže i medija za pohranu računalnih podataka, kao što su diskete, CD-i, DVD-i i drugi slični uređaji, te prijenosnici slike i zvuka.

Dječja pornografija na računalnom sustavu ili mreži iz čl. 197.a KZ-a u svom izvornom tekstu KZ-a iz 1997., bila je opisana kao kazneno djelo "iskorištavanja djece ili maloljetnih osoba za pornografiju i "upoznavanje djece s pornografijom". Zbog širenja i distribucije pornografije putem interneta trebalo je u KZ-u opisati posebnu inkriminaciju s primjerenom kaznom.

Osposobljavanje za rukovanje uređajima i za samozaštitu

Visoke tehnologije, osim za dobrobit čovječanstva, služe i kriminalcima, pedofilima i zlim osobama koje mogu donijeti neprilike i nedaće mnogim ljudima. Danas se posvuda razvija tzv. *cyber*-kriminal s kojim se bore sve nacionalne policije u suradnji s Interpolom i Europolom. Internet je javno, svima dostupno sredstvo, a ne postoji neka središnja institucija koja bi nadzirala što tko radi i time spriječila kriminalne aktivnosti i viktimizaciju djece i tinejdžera. Zato se zloraba tih tehnologija naglo širi, a zlostavljanje, nasilje i iskorištavanje djece postaje nacionalni problem s tendencijom postupnog prerastanja u globalni međunarodni problem koji već sada ozbiljno prijeti. Posljednjih godina došlo je do nagle ekspanzije interneta, zamišljenog kao medij koji će pridonijeti bržoj razmjeni informacija, osigurati svima dostupnost velikog izvora novih otkrića, spoznaja, omogućiti permanentno obrazovanje i edukaciju i služiti dobrobiti čovječanstva. Internet je samo jedno od tih informacijsko-komunikacijskih sredstava koje je olakšalo rad i život ljudi, te je postao izuzetno dobra pomoć u radu i obavljanju najrazličitijih poslova. Na žalost, jednako ga tako, vješto, koriste pedofili i druge osobe koje žele djeci nametnuti neprimjerene i neprihvatljive sadržaje, pornografiju, govor mržnje, nagovoriti ih na uživanje ovisničkih sredstava, virtualni seks, opscene razgovore u *chatu*, dogovoriti tajne susrete... Tako je postao sredstvom kriminalnih osoba koje ga koriste za ilegalne aktivnosti, privredni kriminal, zlostavljanje i iskorištavanje djece... Pedofilija i dječja pornografija odmah su se preorijentirale na internet i proširile aktivnost. Pornografske stranice su najposjećenije. Na žalost, *surfanje* za djecu predstavlja veliku opasnost jer se ne zna gdje i kada će upasti u klopku pedofila ili dospjeti na stranice pornografije i eksplicitnog seksa. Kad je riječ o pornografiji, može se slobodno reći da je postala pravi biznis i eskalirala do vrlo zabrinjavajućih razmjera na svjetskoj razini. Društvo je odgovorilo sustavnim mjerama. Nacionalne policije u aktivnoj suradnji s Interpolom i Europolom, organiziranim akcijama, otkrivaju njihovu mrežu i podnose prijave, a sudovi strogo kažnjavaju počinitelje tih kaznenih djela, ali ovaj *biznis* ne jenjava. Naprotiv, ima trend stalnog širenja. Svjedoci smo zastrašujućeg porasta pedofilske mreže u svim zemljama. Dječja pornografija je u internetu našla medij koji omogućuje jednostavnu i brzu ponudu te distribuciju konzumentima ma gdje se nalazili. Osigurana je anonimnost u prodaji i kupnji ili razmjeni pornografskog materijala. No i specijalizirani policijski službenici ih, organiziranim i koordiniranim akcijama, otkrivaju i privode sudu. Uz represivne mjere potrebno je znatno pojačati organiziranu, sustavnu prevenciju i učinkovite odgojno-edukativne aktivnosti s djecom, te senzibilizirati široku javnost za rješavanje tih problema. Osim toga, valja poduzeti sljedeće mjere i aktivnosti:

- senzibilizirati stručnjake, roditelje i širu javnost za problematiku zlostavljanja i iskorištavanja djece i tinejdžera, poglavito pedofilije i pornografije na internetu;
- izraditi kvalitetne preventivne programe za djecu i roditelje kako bi se osiguralo zdravo i radosno djetinjstvo, zaštićeno od spolnog nasilja, pedofila i pornografije;
- osigurati dosljednu provedbu zakonskih propisa o zaštiti dječjih prava;
- osposobiti djecu i mladež za rad na računalu i internetu kao i za samozaštitu; te
- osigurati tretman za žrtve i počinitelje pedofilskog zlostavljanja.

Rizik koji djeci i tinejdžerima prijete zbog neodgovornog *surfanja* stalno je izlaganje opasnosti da postanu plijenom pedofila, poglavito ako se upuštaju u razgovore i prisitanu na odlazak u privatni *chat-room*, zatim ako daju svoje osobne podatke nepoznatim sugovornicima ili prihvate njihov prijedlog za tajni sastanak, posebno na manje prometnim mjestima u gradu.

Radoznale i avanturistički raspoložene mlade osobe često s *on-line* prijateljima razmjenjuju poruke elektroničke pošte pa i fotografije pornografskog sadržaja. Time sudjeluju u širenju pornografije. To nameće imperativan zahtjev školi i učiteljima da pripreme i osposobe roditelje kako bi mogli kvalitetno reagirati na sve probleme, krize, konflikte i izazove na koje njihova djeca pri korištenju interneta eventualno naiđu i da bi ih mogli zaštititi na najprimjereniji način ili, još bolje, poučiti kako se sami mogu zaštititi i izbjeći rizik. Iako je izuzetno važno suvereno vladanje računalom i znalačko korištenje interneta, to ipak nije dostatno za sigurno pretraživanje njegovih stranica. Pa što učiniti da se spriječe negativne i štetne posljedice, a da *surfanje* bude sigurno. Valja znati zaštititi se od nepoznatih sugovornika i štetnih posljedica koje mogu nastati zbog lakovjernosti i naivnog prihvaćanja poziva za odlazak u privatni *chat* i osobne susrete, poglavito ako takva osoba predlaže "...da to bude vaša mala tajna za koju ne smiju znati ni roditelji". Namjere onih koji traže tajne sastanke, osobito na nekom manje prometnom mjestu, sigurno nisu časne i treba ih odbiti ili im predložiti da ponajprije upoznaju roditelje. Da bi izbjeglo eventualne zamke, dijete o svemu treba obavješćivati roditelje i s njima se savjetovati, držati se dogovora i pravila ponašanja, te sve snage usmjeriti ka ostvarenju postavljenog cilja.

Odgojno djelovanje

Svjesni smo da se pornografija ne može potpuno spriječiti, ali preventivnim i odgojno-edukativnim i korektivnim radom, uspostavljanjem međusobnog povjerenja između roditelja i djece, te zdravim uzorima odraslih, zasigurno se može svesti u manje okvire i držati pod stalnim nadzorom. Na žalost, na tom planu najmanje radimo. Zasada najviše čini policija, koja stručno i znalački otkriva počinitelje, vrši kriminalističku obradu, prikuplja dokaze pa podnosi kaznene prijave državnom odvjetništvu i sudovima, koji u skladu sa svojim ovlastima i zakonskim propisima, poduzimaju daljnje represivne mjere, te počinitelje upućuju u zatvor. Već je rečeno da se time postižu dobri, ali kratkotrajni rezultati. Potrebno je kontinuirano provoditi preventivne, odgojne i zdravstvene mjere te uvesti seksualni odgoj u škole, bilo kao predmet ili ga provoditi putem seminara i radionica.

Preporuke za roditelje

Da bi dijete bezbrižnije koristilo internet, ne smije ga se plašiti opasnostima nego ga

poučiti kako da ih svlada. Na internetu postaju žrtvama upravo zaplašena i nesigurna djeca. Kako im omogućiti da iskoriste blagodati interneta, a ne izlože se opasnosti? Edukacijom, vježbom, razvijanjem osjećaja odgovornosti i nadziranjem dogovorenog plana koji su zajednički izradili. Nedopustivo je dijete plašiti internetom, ali se ne smije ni skrivati opasnosti na koje eventualno može naići pri *surfanju*. O svemu ga valja objektivno informirati i poučiti kako može izbjeći rizične situacije. Ono obvezno mora proći određeno osposobljavanje u školi ili nekom klubu u gradu. Najlošije je rješenje zabrana pristupa internetu jer se djeci uskraćuje dragocjen izvor znanja i aktualnih informacija. Najbolje čine roditelji koji zamole djecu da ih nauče pronaći stranice za čitanje tiska i tako se uključe u korištenje interneta. Time postižu četiri izuzetno vrijedne stvari. Prvo, ostvaruju vlastito zadovoljstvo korištenjem interneta i novih spoznaja, drugo, osvojili su dječje simpatije i povjerenje, treće, mogu nadzirati njihovo *surfanje* i četvrto, time ih štite od opasnosti. S njima treba mnogo razgovarati i:

- upozoriti ih na moguće opasnosti koje ih eventualno čekaju na internetu;
- poučiti ih kako izbjeći ili svladati zamke i skrivene opasnosti u koje mogu nepažnjom dospjeti;
- dogovoriti bonton i pravila ponašanja na internetu koja moraju biti slična onima u stvarnom životu;
- odrediti vrijeme rada na internetu – prioritet su zadaća i učenje, a tek nakon toga dolazi zabava i *surfanje*;
- ovisno o uzrastu i potrebama djeteta treba ograničiti vrijeme korištenja interneta, ali ako dijete radi na nekom projektu, treba mu dopustiti da samo odluči koliko mu vremena treba;
- računalo valja smjestiti u zajedničku sobu ili u dnevni boravak kako bi ga roditelj mogao nadzirati;
- kad roditelj ima vremena, može izraziti želju da sudjeluje u *surfanju*, reći djetetu što ga zanima i tada *surfati*;
- obvezno djetetu treba reći da roditelja uvijek može pitati sve što želi i što mu nije jasno;
- ako naiđe na prijeteće poruke, odmah mora obavijesti oca ili majku koji će razmotriti o čemu je riječ;
- neupadljivo i vrlo diskretno nadzirati i provjeriti poštuje li dijete dogovore;
- poticati dijete da razmišlja vlastitom glavom u virtualnom svijetu onako kako to čini u stvarnom životu;
- internet nije bauk kakvim ga prikazuju; on samo prenosi ono što se od njega traži, bilo dobro ili loše;
- ozbiljno upozoriti djecu na moguće opasnosti na koje može naići u *chatu* i reći da odbije te pozive;
- naučiti ga kako funkcionira internet i koje stranice je rizično posjećivati;
- s djetetom valja razgovarati o problemu sigurnosti i zaštite u *chatu*, osobito privatnom;
- pri korištenju interneta, povremeno kontrolirati djetetov rad i provjeriti koje stranice posjećuje te dogovoriti pravila korištenja interneta – kada, koliko i što može pretraživati;
- upoznati njegove *online* prijatelje, kao što smo upoznali one stvarne iz škole i uputiti im pozdrave;
- provjeriti tko su djetetovi *online* prijatelji i o čemu raspravljaju, dati mu eventualne upute i savjete;

- poučiti dijete kako će se ponašati i kako na internetu komunicirati s neznancima;
- kao što roditelj ne čita djetetovu poštu kod kuće, ne smije pretraživati ni onu na internetu;
- roditelj s djetetom mora biti iskren, reći što ga muči, čega se plaši – to je razlog što neki roditelji zabranjuju djeci korištenje interneta, a većina to ne bi činila da je upoznata s njegovom pozitivnom i izuzetno korisnom stranom.

I roditelji koji djeci dozvole uporabu interneta, žive u strahu od posljedica. Gael Lindenfield kaže: *“Iznadite način za kontroliranje svojih strahova umjesto da pokušavate kontrolirati opasnosti s kojima se suočavaju vaši tinejdžeri”*. Rješenje je u odgovornom radu i samozaštiti, poznavanju što dijete pretražuje i s koliko sigurnosti to čini, a ne u zabrani.

Zaključak

Opasnosti za dijete na internetu nisu onako velike kako to tvrde pesimisti, niti neznatne, kako kažu optimisti. Opasnosti na internetu su gotovo jednake onima na koje dijete nailazi u svom životnom okruženju. Kao što pedofil ili pornofil vreba dijete na internetu u virtualnom svijetu, on slično tako postupi i u parku, na plaži i drugim mjestima u prirodi, pa nikome na pada na pamet da djetetu zabrani izlazak iz kuće, a kad je riječ o internetu, prvo na što pomisle roditelji je zabrana korištenja interneta, tog dragocjenog izvora znanja... Dobro je da roditelji ili skrbnici brinu o zaštiti i dobrobiti, ali toliki strah je neopravdan, a rješenje nije pravo. Dakle, dijete treba osposobiti za rad na računalu i internetu, učiniti ga odgovornim i diskretno nadzirati drži li se dogovora ili neodgovorno luta stranicama interneta. Dijete mora učiti i pripremati se za samostalan život upravo kroz život. Roditelj ga mora poučavati tako da ono pravilno shvati i samo iskuša određena rješenja i aktivnosti u praksi, a ne da drugi to čine za njega. *“Život je niz pouka koje moramo proživjeti da bismo ih shvatili”*. - kaže Ralph Waldo Emerson. Pojedinačne mjere i borba protiv pornografije na internetu ne daju velika rješenja. Kad to čini škola, uspjeh je zadovoljavajući, ali uključivanjem šire društvene zajednice postiže se mnogo više. To je delikatan, globalan i rasprostranjen problem jer se veći i trajniji rezultati postižu samo usklađenim akcijama na međunarodnom planu pa do nacionalnih i lokalnih razina. U to nas uvjeravaju rezultati usklađenih akcija nacionalnih (posebno *cyber*) policija s Interpolom. Na tom planu UN, sa svojim međunarodnim organizacijama, nastoje rezolucijama i konvencijama u svim zemljama osigurati što je moguće bolju zaštitu djece. Većina država potpisala je i ratificirala te konvencije i deklaracije i time se obvezala raditi za dobrobit djece i poduzimati sve zakonske mjere protiv kršenja dječjih prava i sloboda. Ugradnjom odredaba međunarodnih konvencija i drugih pravnih dokumenata u svoje zakonodavstvo, sve zemlje su značajno podigle razinu dječje zaštite. Uvođenjem instituta dječjeg pravobranitelja i osnivanjem nacionalnih *cyber* policija, te njihovom suradnjom s Interpolom, osigurana je kvalitetna zaštita djece na međunarodnoj razini jer je riječ o problemima koji su poprimili globalne dimenzije.

Širenjem mjera prevencije, ispravnih socijalnih i kulturnih vrijednosti među ljudima i na internetu, senzibilizacijom svjetske javnosti za probleme pornografije na internetu, odgojem i edukacijom mladih te pravovremenom i kvalitetnom pripremom roditelja za zdrav odgoj djece i pružanjem vrijednih uzora, može se stvoriti sredina, ambijent i

ozračje u kojima će djeci biti osigurana zaštita, pravna i životna sigurnost, normalno, radosno, sretno i zdravo odrastanje te formiranje mlade ličnosti. Uzori odraslih, ponajprije roditelja i učitelja, koje će djeca oponašanjem postupno usvajati, jamstvo su njihova odgovornog ponašanja i primjernog vladanja, a prevencija, poglavito ona primarna, najsigurniji je način eliminiranja rizika i opasnosti na internetu te korjenitog sprečavanja pojave nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja djece.

LITERATURA:

Ajduković, M., Majdak, M. (2005) Položaj zlostavljane djece u kaznenom postupku pod vidom Konvencije o pravima djeteta. Napredak, 146 (3), 314-328.

Anić, V. (1991) Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Novi Liber.

Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava (2004). Dijete i društvo, 6 (1), 67-80.

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (2004). Dijete i društvo, 6 (1), 59-66.

Horvatić, Ž. (ur) (2004) Rječnik kaznenog prava. Zagreb: Masmedia.

Hrabri telefon (2004) Rezultati istraživanja o iskustvima djece pri korištenju interneta

Hrabri telefon, URL: www.hrabritelefon.hr

Hudolin, V. (1991) Rječnik psihijatrijskog nazivlja. Zagreb: Školska knjiga.

Kazneni zakon Republike Hrvatske (1997) Narodne novine, 110/97.

Konvencija o pravima djeteta (2004) Dijete i društvo, 6 (1), 27-48.

Maleš, D., Stričević, I. (2003) Mi poznajemo i živimo svoja prava. Zagreb: Školska knjiga.

Odgovori na Upitnik UN-a – Pripremni materijal za Studiju o nasilju nad djecom Glavnog tajnika UN-a, (2004) Dijete i društvo, 6 (1), 113-158.

Sanderson, C. (2005) Zavođenje djeteta: kako zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja. Zagreb: V.B.Z.

Stanić, I.(2006) Djeca između stvarnog života i *cyber lifea*. Pedagoška stvarnost, 52 (5-6).

Stanić, I. (2006) Spolna edukacija u školi - imperativ vremena. Vaspitanje i obrazovanje, 4, 309-320.

Vojković, G., Štambuk-Šunjić, M. (2006) Konvencija o kibernetičkom kriminalu i Ka-

zneni zakon Republike Hrvatske. Split, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 1, 123-136.

Internet Pornography and Child Protection

Ivica Stanić, M.Sc.
Rijeka

Professional Article
UDK 343.542.1:004.738.5
UDK 004.738.5:176.8
UDK 176.4:004.738.5

*“The word progress will make no sense
as long as there is one unhappy child in the world.”*
Albert Einstein

SUMMARY

The article covers three phenomena: pornography, pedophilia and the Internet as a medium expertly used by pedophiles and pornophiles to promote photographs, films and other pornographic materials. They use it to find, bait, process and sexually abuse the victims. Their victims are children and youth. The Internet, being a telecommunication medium, has facilitated the spreading of pornography all over the world. Moreover, many web pages on the Internet are dedicated to pornography, including countless porno movies that frequently may be accessed by children, which, in turn, has a negative influence on their mental and emotional life, disturbs and traumatizes them, especially when children stray on pages with explicit sexual content. Particular attention is paid to finding and detection of victims, to their protection and the legal aspects of protection, and finally there are detailed recommendations to parents, as they have greatest capacities to help children.

Key words: *pornography, pedophilia, Internet, victims, self-protection, legal protection*

Pornographie im Internet und Kinderschutz

Mr. sc. Ivica Stanić
Rijeka

Fachartikel
UDK 343.542.1:004.738.5
UDK 004.738.5:176.8
UDK 176.4:004.738.5

*„Fortschritt wird keinen Sinn haben,
solange es noch ein unglückliches King auf Erden gibt“*
Albert Einstein

ZUSAMMENFASSUNG

Drei Phänomene werden in diesem Artikel bearbeitet: Pornografie, Kinderschändung und Internet als ein für Kinderschänder und Pornoliebhaber vortreffliches Mittel zur Verbreitung von Fotos, Filmen und anderen mit pornografischem Inhalt versehenen Materialien. Auch dient es ihnen, um Opfer zu finden, anzulocken und sie sexuell auszunützen. Opfer sind Kinder und Jugendliche. Das Internet ermöglicht als Telekommunikationsmittel die weltweit schnelle Verbreitung der Pornografie. Darüberhinaus sind viele Internetseiten der Pornografie gewidmet, und es verfügt über eine Unzahl an Pornofilmen, denen Kinder häufig ausgesetzt sind und was sich negativ auf deren Psyche auswirkt, sie beunruhigt und traumatisiert, besonders wenn sie sich auf expliziten Sexseiten verirrt haben. Besondere Aufmerksamkeit wird dem Finden und Entdecken von Opfern, deren Schutz und dem gesetzlichen Aspekt des Schutzes geschenkt und um Abschluß bekommen Eltern ausführliche Ratschläge.

Schlüsselwörter: Pornografie, Kinderschändung, Internet, Opfer, Selbstschutz, Rechtsschutz

DIJETE I DRUŠTVO

Iz prakse

From Practice

Aus der Praxis

DIJETE I DRUŠTVO

Najviše možemo učiniti u prvim godinama života

Gorana Dojčinović
Tanja Radočaj
UNICEF- Ured za Hrvatsku,
Kesterčankova 1, Zagreb

Stručni članak
UDK 37.018.262
UDK 159.922.7-053.2"465.00/.03"

SAŽETAK

UNICEF je, u okviru svog novog mandata 2007. - 2011., pokrenuo veliki program na nacionalnoj razini pod nazivom "Prve 3 su najvažnije! – rani razvoj djece i poticajno roditeljstvo". Program je usmjeren na pomoć roditeljima najmlađe djece u postavljanju zdravih temelja za rani razvoj i kasnije dugoročne rezultate za djecu. Program počiva na dvije temeljne pretpostavke: da su prve godine života, kvaliteta skrbi, kvaliteta odnosa i interakcija između djeteta i njegovih najbližih od velikog značaja za daljnji zdrav (tjelesni, kognitivni i emocionalni) razvoj djece, te da se na znanja, stavove i vještine roditelja o razvojnim potrebama djece u prvim godinama može utjecati. U tekstu su prvi put objavljeni neki od nalaza istraživanja koja je UNICEF proveo u pripremi programa. Namjera je programa povećati razinu osjetljivosti i znanja za vrlo široku populaciju roditelja, osobito kod onih roditelja koji imaju malo uvida u potrebnu razinu znanja i koji nerado aktivno traže savjet i pomoć. U početnoj fazi realizacije aktivnosti se provode prvenstveno kroz medije i kroz zdravstveni sustav kako bi se osigurao pristup najvećem broju djece i roditelja. U narednim godinama program će se dograđivati specifičnim intervencijama za djecu i roditelje koji se suočavaju s posebnim izazovima.

Ključne riječi: roditeljstvo, rani razvoj djece, poticajno roditeljstvo

Uvod

Koliko smo puta čuli lakonski izrečene rečenice poput "stvar je u kućnom odgoju" ili "sve to dolazi iz kuće" – gotovo svaki put kada učitelji ili ostali odrasli ne znaju kako "izaći na kraj" s djetetom koje se ponaša "neprihvatljivo". Dok se takva izjava često daje u kontekstu neprihvatljivog ponašanja djece, drugi se problemi, poput poremećaja u prehrani, ovisnosti i emocionalnih problema djece i mladih, u široj javnosti ne povezuju tako često s roditeljskim ponašanjem, a pogotovo ne s ranim odnosom roditelja i djece. Jedan razlog za to je težina tereta koja se svaljuje na leđa roditelja, a veoma često je drugi razlog nedovoljna proširenost znanja o korijenima i međusobnoj povezanosti kasnijih problema upravo s ranim odnosima između djeteta i njegovih bližnjih. Tako se već dugi niz godina javnost, pa i dio stručnjaka, čude što se to djeci događa, kako to da su mladi na ovaj ili onaj način "problematični". Rješenja koja se pritom

nude ne obećavaju uspjeh, bilo da dosežu do vrlo malog dijela populacije, bilo da nude metode koje nisu dokazano povezane (putem nezavisne vanjske procjene) s pozitivnim rezultatom. Iz nekog razloga osobito je popularno vjerovanje da se problemi djece i mladih mogu riješiti športom, iako bi se teško našli ozbiljni dokazi za to.

Kada smo 2006. godine obavljali široke konzultacije o prioritetima za djecu u Republici Hrvatskoj, kako bismo mogli predložiti ključne aktivnosti u novom mandatu UNICEF-a, jedna je tema na svim sastancima, bez iznimke, izašla na vidjelo: treba raditi s roditeljima. Pri tome se često čulo da se “roditelji ne snalaze u suvremenim uvjetima”, da su “odustali od odgajanja djece”, da ne znaju kako odgajati djecu, da su pod utjecajem medija i potrošačkog načina života i sl. Ne ulazeći u detaljniju analizu uzroka i točnosti takvih navoda, već nam je i sam konsenzus stručnjaka, ali i ljudi koji se ovom temom ne bave izravno, ukazao na važnost rada s roditeljima. I Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, koji je 2006. godine usvojila Vlada Republike Hrvatske (Vlada RH, 2006, 42), ukazuje na potrebu obrazovanja roditelja. Tako je rad s roditeljima na podizanju njihovih roditeljskih vještina postao sastavnim dijelom predloženog, i kasnije odobrenog, UNICEF-ovog programa za razdoblje 2007. - 2011. godine.

Rad s kojim roditeljima? I kako?

Iako Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta definira kao pravo djeteta da njegovi roditelji dobiju potrebnu pomoć i savjete u odgoju djece, taj posao nije lako obaviti. Roditelji su brojna skupina, imaju vrlo raznolika znanja i osobna iskustva, različite materijalne mogućnosti i puno veoma raznovrsnih i specifičnih otežavajućih okolnosti: neki podižu djecu daleko od većih mjesta i daleko od stručnjaka, neki se moraju nositi s vlastitim ili djetetovim poteškoćama različitih vrsta, neki žive u siromaštvu, neki u nasilju, neki puno rade, neki ne rade, neki su zbunjeni kontradiktornim informacijama iz literature, drugi pak knjige uopće ne čitaju i sl. Popis je neiscrpan. Usto roditelji odgajaju svoju djecu u privatnosti doma i imaju pravo (i oni i djeca) sačuvati tu privatnost dok god nema ozbiljne prijetnje za dobrobit djeteta. Ali, što je ozbiljna prijetnja? Je li to situacija kada je dijete zlostavljano ili zanemarivano u mjeri koja mu izravno ugrožava život u tom trenutku ili je ozbiljna prijetnja, primjerice, i emocionalno zlostavljanje koje može život djeteta ugroziti znatno kasnije (primjerice, ovisnost ili druga rizična ponašanja)? To je pitanje za jednu vrlo ozbiljnu društvenu raspravu.

Prema ustaljenom obrascu, u pripremi programa UNICEF je konzultirao veliki broj domaćih, ali i stranih stručnjaka. Sredinom 2006. godine formirana je stručna radna skupina koja je usmjeravala razmišljanja i pomogla da se program strukturira i formulira u obliku u kojem je koncem iste godine predstavljen javnosti.

Dvije su temeljne pretpostavke odredile promišljanje o programu od samog početka:

- Prve godine života osobito su važne za razvoj svakog ljudskog bića (Young, M.E., 1995, 5). Ne samo da se mozak djeteta najintenzivnije razvija u tom razdoblju, već se i iskustvo o sebi i drugim ljudima iz prvih godina prenosi na kasnije godine života. Emocionalna privrženost, rana komunikacija i stimulacija predstavljaju jednako važne aspekte razvoja kao i prehrana, briga o čistoći, zdravlju i sigurnosti od ozljeda.

- Roditelji ili primarni skrbnici djeteta (one osobe koje o djetetu svakodnevno skrbe i s kojima je dijete trajno u kontaktu) imaju presudnu ulogu u osiguravanju emocionalno toplom i podupirućem okruženja za dijete. Roditelji pri tome nemaju uvijek dovoljno znanja

o tome što čine, ali znanja se mogu stjecati, stavovi mijenjati, a vještine naučiti.

Usmjerenost na rani razvoj i usmjerenost na roditeljstvo

Usmjerenost na rani razvoj djece i usmjerenost na roditeljske vještine nije novost: takvi se programi provode u brojnim zemljama svijeta. Ipak, oni ne moraju nužno ići zajedno.

Svjetska banka i Svjetska zdravstvena organizacija, da spomenemo samo neke od organizacija koje su u žarište stavile rani razvoj djece, predlažu cijeli niz intervencijskih strategija koje nisu nužno usmjerene na roditelje (od dodatne prehrane do stimulacije ranog učenja uz pomoć stručnjaka kroz neke oblike rada koji se događaju izvan obitelji, primjerice, igraonice, jaslice i vrtići). U pravilu je lakše okupiti djecu i raditi s njima nego okupiti roditelje i utjecati na njihovo ponašanje. Takvi programi ranog razvoja, ako su kvalitetni, daju iznimno dobre rezultate pri kognitivnom razvoju djece i učenju socijalnih vještina, pa stvaraju dobru osnovu za kasniji uspjeh u školi i životu. Primjeri programa koji su prošli višestruku procjenu su programi američke vlade *Head Start* i *Early Head Start*. Vršeći izračune upravo na temelju takvog programa i uspoređujući uspješnost 27-godišnjaka koji su prošli *Head Start* program s onima koji nisu, Barnett (WHO, 1999) je došao do čuvenog i često citiranog rezultata po kojemu se jedan dolar uloženi u djecu u ranoj dobi društvu vraća kao sedam dolara. Neki od takvih programa kombiniraju rad s djecom u predškolskim centrima s dodatnom pomoći roditeljima (*Even Start* u SAD i *Sure Start* u Engleskoj), ali je takva pomoć najčešće usmjerena na otklanjanje socijalnih problema, zapošljavanje i sl. Općenito programi ranoga razvoja najčešće predstavljaju mjeru kojom država nastoji izjednačiti mogućnosti u obrazovanju i kasnije u životu za djecu koja rastu u teškim prilikama.

S druge strane, postoji isto tako velik broj programa, osobito u najrazvijenijim zemljama, koji specifično pomažu roditeljima kako bi povećali kompetentnost i učinkovitost te tako posredno osigurali svojoj djeci bolje uvjete odrastanja. Takvi su programi nerijetko namijenjeni roditeljima koji se već suočavaju s određenim problemima ili su podložniji povećanom riziku od pojavljivanja problema. Zbog uobičajenog kasnijeg otkrivanja problema takvi programi nerijetko su namijenjeni roditeljima nešto starije djece. Naravno, postoje i programi za roditelje koji žele unaprijediti svoje roditeljske vještine i znanja iako nemaju posebnih problema, no samo je mali broj roditelja motiviran i uključen u njih.

Vijeće Europe se pridružilo globalnim naporima usmjerenim na definiranje javnih politika pomoći roditeljima pa je u prosincu 2006. godine donijelo "Preporuku Vijeća ministara zemljama članicama o politici podržavanja pozitivnog roditeljstva". Preporuka daje cijeli niz razrađenih prijedloga o tome kako država i javne službe, u suradnji s roditeljima i organizacijama civilnog društva, mogu podržavati roditelje u obavljanju njihove roditeljske zadaće (Council of Europe, Rec /2006/, 19).

Pozitivno ili poticajno roditeljstvo

U inozemnoj literaturi i praksi postoji obilje materijala o programima namijenjenim roditeljima, vrlo često pod imenom "pozitivno roditeljstvo" (eng. *positive parenting*). Ako na internetskoj tražilici *Google* utipkamo taj izraz, dobit ćemo milijun i petsto tisuća

stranica samo na engleskom jeziku! Kada smo odlučivali o nazivu našeg programa, jedno smo vrijeme koristili naziv “pozitivno roditeljstvo” rukovodeći se idejom kako su osnovni sadržaji programa koji je nastajao vrlo slični programima koji se pod takvim nazivom provode drugdje u svijetu.

Prema Vijeću Europe, izraz “pozitivno roditeljstvo” odnosi se na “roditeljsko ponašanje utemeljeno na najboljem interesu djeteta, ponašanje koje njeguje, osnažuje, nenasilno je te osigurava uvažavanje i vođenje koje uključuje postavljanje granica kako bi se osigurao puni razvoj djeteta“ (Council of Europe, Rec /2006/ 19, 2).

Judith Myers –Walls je izvela zanimljivu klasifikaciju programa koji se pozivaju na “pozitivno roditeljstvo” na sljedeći način:

- programi koji sadržavaju **pozitivne ciljeve** za roditelje i djecu i nadograđuju se na roditeljske snage (pomoći roditeljima u odgoju djece, pomoći djeci da postanu odrasle osobe koje “dobro funkcioniraju”)
- programi koji stavljaju naglasak na **pozitivne metode** odgoja djece (konkretne upute što roditelji trebaju činiti, primjerice, nagrada za dobro ponašanje umjesto kazne za “loše” ponašanje, alternative tjelesnom kažnjavanju)
- programi koji stavljaju naglasak na stvaranje **pozitivnog okruženja** (kako da roditelji stvaraju očekivanja i ozračje u kojemu će dijete češće doživljavati uspjeh nego neuspjeh).

Prema istoj autorici, postoje neka opća obilježja programa “pozitivnog roditeljstva”:

- u prvom su redu usmjereni na pozitivne ishode i ostvarivanje najvećih mogućih potencijala, a manje polaze iz pozicije prevencije problema (iako je program preventivan u odnosu na niz poteškoća prema svojim ishodima, nije tako formuliran)
- usklađuju potrebe djece, roditelja i društvene zajednice pronalazeći rješenja u kojima svi dobivaju (*win-win*)
- edukacijske strategije usmjerene su na pronalaženje snaga, kako kod roditelja tako i djece i obitelji u cjelini (što uključuje i pomoć roditeljima pri suočavanju sa zastojima i teškoćama)
- svi programi pozitivnog roditeljstva obuhvaćaju stav i specifične tehnike kojima se izbjegava namjerno nanošenje boli djetetu (tjelesno, verbalno, emocionalno)
- roditelji se upućuju na smanjivanje primjene sile i prinude na najmanju moguću mjeru, te da roditeljstvo sagledavaju više kao partnerstvo, a ne natjecanje s djecom (Myers-Walls A. J., 2004.).

Iako su naše zamisli o programu bile u velikoj mjeri kompatibilne s gore navedenima, odlučili smo se program ipak nazvati “poticajno roditeljstvo”, uzimajući u obzir vrijednosno obilježje izraza “pozitivan” koji ne mora imati identičnu “težinu” u različitim jezicima. O tome smo intenzivno razmišljali i razgovarali s nizom komunikacijskih stručnjaka i došli do zaključka da bi, barem u našem jeziku, “pozitivno roditeljstvo” impliciralo postojanje i “negativnog roditeljstva”, što može dodatno povećati pritisak na roditelje, ali i njihov otpor. Uistinu, mnogi roditelji ne čine greške zato što žele nešto loše, nego zato što ne znaju bolje, ne posjeduju osobne kapacitete ili iskreno misle da je to pravi i najbolji način.

To su bili razlozi zbog kojih smo se odlučili izraz “pozitivno roditeljstvo” zamijeniti izrazom “poticajno roditeljstvo” iako se ne radi o istoznačnicama. Poticanje ne mora uvijek biti pozitivno, ako predstavlja pritisak na dijete da postigne neki rezultat. No u većini slučajeva poticanje uključuje praćenje, uvid u interese i mogućnosti djeteta i pružanje stimulativnog okruženja u kojemu će dijete ostvariti svoje potencijale.

Kako utjecati na znanja, stavove i ponašanja velikog broja roditelja?

S obzirom na to kako se počeo provoditi i kako će se dalje razvijati, program uistinu ne predstavlja preslikavanje ni jednog određenog načina rada koji se provodi negdje drugdje u svijetu, već predstavlja rezultat međusobne interakcije domaćih stručnjaka, uvida u literaturu i iskustva drugih, procijenjene mogućnosti i zapreke, te uvida u razmišljanja i potrebe roditelja i stavove hrvatske javnosti o odgajanju najmlađe djece i odnosima roditelja i djece.

Ipak, jedan je model bio osobito koristan pri koncipiranju intervencije, a to je model koji je australski stručnjak Matthew Sanders razvio sa svojim suradnicima i provodi se pod nazivom "Trostruko P - Program Pozitivnog Roditeljstva" (eng. *Triple P – Positive Parenting Programme*). Taj je program do detalja razradio višeslojne intervencije za pomoć roditeljima i učenje vještina u ovisnosti o potrebama, od opće informiranosti do veoma intenzivnoga individualnog modeliranja ponašanja (Sanders, M. R., Markie-Dadds, K. M., Turner, T., 2002, i Sanders, M. R., Morawska A., 2005).

Model se oslanja na teorije socijalnog učenja te upravo stoga uzima u obzir utjecaj na širu javnost, a istodobno i modeliranje (učenje na primjeru ponašanja drugih) kao način na koji roditelji mogu usvojiti nove vještine. Model također uzima u obzir različite potrebe roditelja i njihovu motiviranost da zatraže pomoć u skladu s percipiranom razinom "problema". Stoga je potrebno ponuditi sadržaje o roditeljstvu svim roditeljima, ali nije opravdano (a ni potrebno, niti ekonomično) očekivati da će se oni uključiti u intenzivniji rad (skupni ili individualni) ako nemaju povoda, tj. ako oni, ali i drugi, percipiraju da je s razvojem njihovog djeteta i s njihovim odnosom sve u redu.

Sanders i suradnici naglašavaju kako roditelji ne žive u vakuumu, već su izloženi brojnim utjecajima okoline (prije svega, modela odgajanja koje su vidjeli u svojoj obitelji, modela koje vide od drugih roditelja oko sebe, utjecaja stručnjaka i percipiranih životnih stilova poznatih osoba). Stoga za uspješan i učinkovit utjecaj na roditelje nije važno djelovati samo izravno na njih, već i na njihovo okruženje. U tome je važna uloga masovnih medija. Druga razina intervencije su educirani i široko dostupni stručnjaci koji mogu odgovoriti na specifična pitanja roditelja. Oni roditelji koji ne uspijevaju sami otkloniti problem mogu dalje dobiti različite "pakete" intervencija, različite po trajanju i intenzitetu, pri čemu sve te intervencije uključuju vježbanje određenih ponašanja uz pomoć stručnjaka, u skupini, individualno ili u njihovom domu.

Ovaj je model dobro opisan i evaluiran, a u Australiji se provodi pod nazivom "Svaki roditelj" (eng. *Every Parent*), a u manjem opsegu provodi se i u nekim drugim zemljama. Vjerujemo da naš program u prvoj fazi korespondira s prvim dvjema razinama intervencije iz Sandersova modela (informiranost roditelja i šire javnosti putem medija te široka mreža stručnjaka koji su u mogućnosti posavjetovati i odgovoriti roditeljima na pitanja o odgoju najmlađe djece).

Što su nam rekli roditelji i građani?

Tijekom 2006. godine, a prije pokretanja kampanje i formuliranja programskih aktivnosti, Ured UNICEF-a za Hrvatsku proveo je dva kvantitativna i jedno kvalitativno istraživanje o stavovima spram odgoja i prehrane najmlađe djece. Istraživanja su provedena s ciljem utvrđivanja stanja i potreba roditelja najmlađe djece te određivanja

bazičnih indikatora na temelju kojih će se mjeriti uspješnost programa ranog razvoja djece i poticajnog roditeljstva.

O istraživanjima

Prvo istraživanje provedeno je terenskom anketom na slučajnom uzorku od 157 kućanstava u kojima žive djeca mlađa od šest godina (kao podistraživanje unutar većeg istraživanja na uzorku od 1000 kućanstava). Nakon toga je uslijedilo kvalitativno istraživanje – razgovori s roditeljima različite dobi, prihoda i obrazovanja kroz žarište skupine. U posljednjoj je fazi napravljeno ispitivanje stavova javnosti o prehrani, odgoju i pomoći roditeljima najmlađe djece za potrebe utvrđivanja indikatora uspješnosti programa. To istraživanje je provedeno telefonskom anketom na slučajnom, nacionalno reprezentativnom uzorku osoba starijih od 18 godina (N=600).

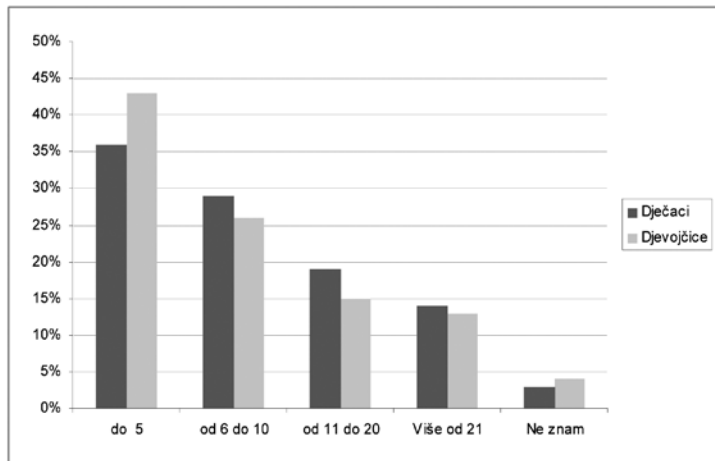
Koliko je roditeljima potrebna pomoć i od koga?

Unutar provedenog ispitivanja roditelji su naglasili kako im je potrebna pomoć i savjet pri odgoju djece (84%). Televizija je izdvojena u najvišem postotku (32%) kao najbolji način za primanje informacija o odgoju djece, pri čemu ovaj način najviše izdvajaju kućanstva s prihodima manjima od 6.000,00 kuna (31%). U žarišnim skupinama je većina roditelja izdvojila kao najkorisniju razmjenu iskustava s drugim roditeljima o problemima u odgoju djece te da im je savjet drugih roditelja dragocjen, a da stručnjaci nisu dostupni kada im je to najpotrebnije.

Knjige o odgoju i slikovnice u kućanstvima s mlađom djecom

Knjige o odgoju djece posjeduje 60% ispitanih kućanstava u kojima žive djeca mlađa od 6 godina, a najveći je broj kućanstava u kojima djeca imaju do 5 slikovnica (35%).

Grafički prikaz 1. Slikovnice u kućanstvima, djevojčice i dječaci do 6 godina starosti

Izvor: Puls za UNICEF, Izvještaj o terenskom istraživanju kućanstava s djecom mlađom od 6 godina, 2006.

Iz grafičkog prikaza 1. vidljiva je nejednaka zastupljenost slikovnica u kućanstvima s obzirom na to žive li u njima dječaci ili djevojčice, pri čemu je vidljivo da kućanstva u kojima žive djevojčice imaju u pravilu manje slikovnica. Uz slikovnice, istražili smo i prisutnost bojica u navedenim kućanstvima. U 17% kućanstava djeca nemaju bojice, pri čemu je viši broj kućanstava u kojima žive djevojčice.

Dojenje i dohrana

Dojenje i dohrana djece u velikoj mjeri odražavaju znanje, stavove i stvarna roditeljska ponašanja, a zbog agresivnog utjecaja industrije došlo je do veoma nepovoljnih promjena i smanjenja stope dojenja djece u posljednjim desetljećima. Stoga nam je bilo važno utvrditi dominantne stavove koji utječu na roditelje.

Stav je javnosti da je adaptirano mlijeko sasvim dobro i da djeca na njemu odlično napreduju, s čim se slaže 44% ispitanika, a dominira i vjerovanje kako veliki broj majki nema dovoljno mlijeka za dojenje djeteta pa su prisiljene posegnuti za adaptiranim mlijekom, s čime se slaže 64% ispitanika. Uz navedeno, 51% ispitanika smatra kako je važno bebi već od prvih dana davati čaj ili vodu, a 62% smatra kako je čaj saveznik u suzbijanju dojenačkih grčeva. Ovi stavovi izraženiji su kod starije populacije i populacije s osnovnoškolskim obrazovanjem.

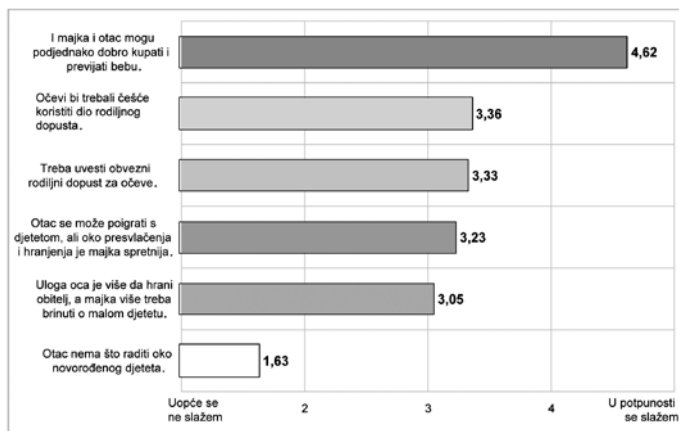
Osim stavova koji se tiču onoga što je bolje ili lošije za djecu, čini se da gotovo četvrtina ispitanika (21%) smatra kako je dojenje na javnom mjestu nemoralno i neprihvatljivo.

Kada govorimo o sljedećem koraku, dohrani, 28% ispitanika se slaže s tvrdnjom da mala djeca često “gnjave” oko jela pa ih treba prisiliti da pojedu obrok, a 19% ispitanika smatra kako djecu treba hraniti samo onim što vole.

Uloga roditelja u obitelji

U žarišnim skupinama većina je roditelja ustanovila kako je odgovornost majke primarna u odgoju djeteta, a očevi su posebno naglasili kako je biti cijeli dan s djetetom teže nego raditi na poslu. Grafički prikaz 2. daje pregled stavova javnosti (stupanj slaganja), dobivenih telefonskom anketom, o ulozi roditelja.

Grafički prikaz 2. Stavovi prema ulozi roditelja

Izvor: Puls za UNICEF, Izvještaj o stavovima građana o različitim aspektima odgoja djeteta, 2006

No dok struktura stavova govori da u našim obiteljima prevladavaju suvremeniji stavovi o podjeli uloga, važno je pogledati i postotke, iz kojih se može vidjeti da 12% građana smatra da "otac nema što raditi oko novorođenog djeteta", a da više od 50% građana smatra da se "otac može poigrati s djetetom, ali da je oko presvlačenja i hranjenja majka spretnija".

Rodni stereotipi u odgoju djece

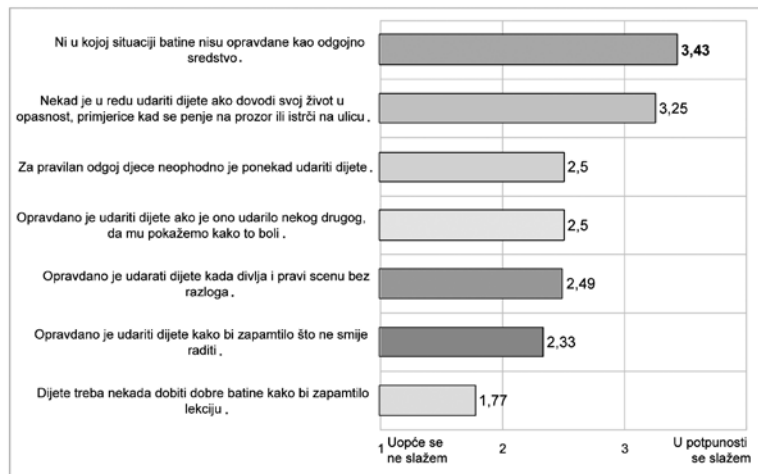
U hrvatskom društvu u odgoju djece prisutni su rodni stereotipi poput:

- dječaci se ne trebaju igrati s lutkama i posuđem (28% ispitanika se slaže s ovom tvrdnjom)
- lopta je primjerenija za dječake nego za djevojčice (29% ispitanika se složilo s ovom tvrdnjom)
- dječake treba naučiti da budu hrabri i ne plaču (s ovom tvrdnjom se složilo 45% ispitanika)
- djevojčicama treba kupovati lutke, "Barbique", posuđe i plišane životinje (s ovom tvrdnjom složilo se 53% ispitanika, od čega najizraženiji stav imaju osobe iznad 60 godina s osnovnoškolskim obrazovanjem).

Stavovi o fizičkom kažnjavanju djece

Više od polovice ispitanika smatra kako batine nisu opravdane kao odgojno sredstvo ni u kojoj situaciji (54%), pri čemu izraženi stav više imaju ispitanici koji žive u gradovima. S druge strane, 40% ispitanika vjeruje kako je u redu ponekad udariti dijete ako dovodi svoj život u opasnost, primjerice kad se penje na prozor ili istrči na ulicu, a 29% smatra da su batine opravdane kada je dijete udarilo nekoga drugog kako bi mu se pokazalo da to boli. 27% ispitanika smatra kako je za pravilan odgoj neophodno ponekad udariti dijete. Grafički prikaz 3 prikazuje stupnjeve slaganja s tvrdnjama u stavovima prema fizičkom kažnjavanju djeteta.

Grafički prikaz 3. Stavovi prema fizičkom kažnjavanju djeteta

Izvor: Puls za UNICEF, Izvještaj o stavovima građana o različitim aspektima odgoja djeteta, 2006.

I u ovom slučaju važno je upozoriti na razliku između prevladavajućeg stava i postotaka ljudi koji se zapravo izjašnjavaju drugačije, pa tako 12% građana (uglavnom starijih i niže naobrazbe) smatra da dijete “treba nekada dobiti dobre batine kako bi zapamtilo lekciju”, 24% smatra da je “opravdano udariti dijete kako bi zapamtilo što ne smije raditi”, 30% smatra da je opravdano udariti dijete “ako divlja i pravi scenu bez razloga”, a 27% građana smatra da je “za pravilan odgoj djece neophodno ponekad udariti dijete”, uz čak 21% onih koji se o tom pitanju nisu željeli izjasniti.

Koraci prema poticajnom roditeljstvu za najmlađe

Kampanja “Prve 3 su najvažnije!”

Gotovo godinu dana trajale su pripreme za javnu kampanju “Prve 3 su najvažnije!”, uz veliko strpljenje i trud kreativnog tima agencije Digitel Komunikacije i veliki broj konzultiranih stručnjaka.

Nakon brojnih dilema odlučili smo se za sljedeći pristup u razvoju kampanje: oglašiva u tiskovnim medijima i igranim TV-spotom treba upozoriti na veliku važnost prvih godina u životu djeteta, kao i na neke od mogućih ozbiljnih posljedica. Istovremeno, takve upozoravajuće i ponešto zabrinjavajuće poruke treba uskladiti sa snimljenim TV-prilozima kroz koje se “modeliraju” pojedini aspekti roditeljstva kroz riječ stručnjaka i svjedočanstvo stvarnih obitelji. Snimljeno je 12 edukativnih priloga sa sljedećim temama:

- važnost rane privrženosti za emocionalni razvoj
- važnost rane komunikacije
- poticanje dojenja i potpora u dvojbama i krizama
- zdrava prehrana i dohrana
- pozitivne poruke i izgradnja samopouzdanja djeteta
- slikovnice i zajedničko čitanje
- kako odrediti svoje granice i poštovati djetetove
- izražavanje osjećaja i iskustava
- sigurnost djece u kući i automobilu
- nježnost i ljubav
- kvalitetno vrijeme s djetetom
- odnosi među braćom/sestrama.

Usto su snimljeni prilozi o stimulaciji rane komunikacije kroz niz vježbi i masažu malog djeteta te glasovne vježbe. Prilozi su emitirani na Hrvatskoj televiziji, a kasnije su na DVD-u distribuirani u više od 100.000 primjeraka. "Upozoravajuću" kampanju u tisku i na televiziji naslijedila je "poticajna" kampanja u vanjskom oglašavanju. Pozitivnim smo porukama nastojali potaknuti roditelje i širu javnost na promišljanje o različitim uvjerenjima i stavovima vezanim uz odgoj djece.

Široko partnerstvo za bolji uspjeh

Kao i u drugim programima, UNICEF poziva veliki broj različitih sudionika na uključivanje pri dostizanju zajedničkoga cilja. Osim stručnjaka i javnih institucija, veoma je važno partnerstvo s medijima i poslovnim sektorom. Dok su mediji¹ dali besplatan prostor i vrijeme, agencija Digitel Komunikacije osigurala je kvalitetna idejna rješenja, a u snimanju materijala za kampanju volontirao je veliki broj stručnjaka, roditelja i djece. Među njima je nemali broj poznatih osoba koje su se odazvale i željele podržati program, a na prvom mjestu poznata pjevačica, psihologinja i mlada mama Maja Vučić. Velika hrvatska poduzeća su izravnim donacijama i/ili kroz kontakt sa svojim klijentima osigurala prikupljanje potrebnih sredstava. No na prvom mjestu ponovno je 30-ak tisuća donatora koji su osigurali sredstva potrebna za provođenje programa.²

Važno je istaknuti kako u UNICEF-u ovakav način prikupljanja sredstava smatramo iznimno značajnim, ne samo zbog novca koji je prikupljen, već kao indikator opće senzibilizacije i mobilizacije šire javnosti upravo za ovu temu. Na taj je način i prikupljanje financijskih sredstva dio stvaranja podupirućeg ozračja za bolje roditeljstvo.

Osnove programa

Program je zamišljen prema jednom od temeljnih pedagoških pravila “od općeg prema specifičnom”, tako da se u prvoj godini prvenstveno nastoji otvoriti raspravu o temama koje se tiču svih ili gotovo svih roditelja. Naravno, postoje skupine i pojedinci koji imaju vrlo različite dodatne potrebe, pa je predviđeno da program u kasnijim fazama (od 2008. godine pa dalje) razvija i specifične odgovore na takva specifična pitanja.

U 2007. godini program će u prvome redu biti usmjeren na veću osjetljivost i informiranost zdravstvenih djelatnika, kroz suradnju s pedijatrijama i patronažnim sestrama. Formirani su regionalni multidisciplinarni timovi koji će na svojim područjima, od Slavonije do Dalmacije, djelovati na povećavanju znanja, osjetljivosti i otvorenosti za pitanja vezana uz ranu komunikaciju i donos roditelja i djece. Uz predavanja za stručnjake u primarnoj zdravstvenoj zaštiti provodit će se i skupni rad s roditeljima i bebama pod nazivom “razvojne vježbe za bebe”. Takav skupni rad u nestigmatizirajućem okruženju omogućit će komunikaciju među roditeljima te između roditelja i stručnjaka, a da pri tom komunikacija nije vezana uz problem.

U tijeku je izrada različitih tiskanih edukativnih materijala za roditelje, koji bi se isto tako vrlo široko distribuirali, a pregovara se i o nastavku rada uz pomoć televizijskoga programa.

Zasebnu cjelinu u programu čini rad s rodilištima u kojima će se nastojati ostvariti bolja komunikacija s roditeljima i podrška ranom kontaktu majke i djeteta.

Veliki broj drugih službi (dječji vrtići, obiteljski centri, dječje knjižnice, udruženja roditelja, savjetovališta) također izražavaju želju za uključivanjem, što vidimo kao sljedeći korak u programu.

¹ Na prvom mjestu Europapres Holding, Hrvatska televizija, MaxTV i Europlakat, ali i mnogi manji izdavači poput časopisa Mama & beba, lokalne radijske postaje i lokalni tiskani mediji.

² T-Hrvatski Telekom je podržao akciju izravnim donacijom te kroz komunikaciju i poziv na uključivanje s klijentima, a značajnom donacijom pridružila se i Hrvatska lutrija.

Zaključak

Puno je dokaza da intervencija društva u odgoj djece u prvim godinama života donosi višestruku korist, a roditelji su pri tom ključni čimbenik promjene. Kvalitetno roditeljstvo se uči, a to učenje, da bi bilo učinkovito, mora biti prilagođeno potrebama i očekivanjima roditelja, načinu na koji oni mogu primiti informaciju, te suvremenim saznanjima o tome kako odrasle osobe uče, mijenjaju stavove i ponašanja. Pri tome se ne smije izgubiti iz vida utjecaj socijalnog okruženja i počesto zbunjujućih utjecaja članova šire obitelji. Roditelji su sami rekli da najviše uče od drugih roditelja, te da bi rado učili kroz suvremene medije. Stoga je novi UNICEF-ov program "Prve 3 su najvažnije! – rani razvoj djece i poticajno roditeljstvo" okrenut roditeljima najmlađe djece, a kao osnovni kanali za komunikaciju s roditeljima koriste se mediji i zdravstvene službe. Na taj se način osigurava pristup do najvećega mogućeg broja roditelja. Nakon toga planira se uključivanje drugih službi i udruga koje djeluju u lokalnim zajednicama. Sva sredstva za ovaj program "UNICEF" prikuplja od građana i poslovnog sektora u Hrvatskoj, što je još jedan zalog veće društvene podrške poticajnom roditeljstvu.

Daljnji razvoj programa uvelike će ovisiti o prikupljenim financijskim sredstvima jer je zbog nacionalnog karaktera programa potrebno svake godine osigurati značajna sredstva. UNICEF će stoga i dalje kombinirati javno zagovaranje i mobilizaciju raspoloživih sredstava, a svi su pozvani da se pridruže.

LITERATURA:

Recommendation Rec (2006) 19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting (2006). Council of Europe URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75> (14.04.2007.).

Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. - 2012. godine (2006). Zagreb; Vlada Republike Hrvatske; Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Myers-Walls, A. J. (2004) Positive Parenting: Key Concepts and Resources. *Journal of Family and Consumer Sciences*, 96 (4), 10 – 13.

Sanders, M. R., Markie-Dadds, K. M., Turner T. (2002) The Development and Dissemination of the Triple P – Positive Parenting Program: A Multilevel, Evidence-Based System of Parenting and Family Support. *Prevention Science*, 173-189.

Sanders, M. R., Morawska A. (2005) Can Changing Parental Knowledge, Dysfunctional Expectations and Attributions, and Emotion Regulation Improve Outcomes for Children?. *Encyclopaedia on Early Childhood Development*, 1-12, URL: <http://www.excellence-earlychildhood.ca/documents/Sanders-MorawskaANGxp.pdf> (14.04.2007.).

A Critical Link Interventions for physical growth and psychological development: A Review (1999). World Health Organization; URL: http://www.who.int/child-adolescent-health/New_Publications/IMCI/WHO_CHS_CAH_99.3.pdf (14.04.2007.).

Young, M. E. (1995) Early Child Development: Investing in the Development, 1-12. Washington: Svjetska banka.

Neobjavljena istraživanja, provedena za potrebe UNICEF-a:

Izveštaj o terenskom istraživanju kućanstava s djecom mlađom od 6 godina (2006), Puls za UNICEF.

Izveštaj o kvalitativnom istraživanju stavova roditelja o odgoju djece (2006), Puls za UNICEF.

Izveštaj o stavovima građana o različitim aspektima odgoja djeteta (2006), Puls za UNICEF .

Most Can Be Done in the Early Years of Life

Gorana Dojčinović
Tanja Radočaj
UNICEF- Office for Croatia,
Kesterčanekova 1, Zagreb

Professional Article
UDK 37.018.262
UDK 159.922.7-053.2"465.00/.03"

SUMMARY

UNICEF has, within the framework of its new 2007-2011 mandate, initiated a major program on the national level called "The first 3 are the most important! – Early childhood development and stimulative parenting". The program is directed toward providing support to parents with very young children in setting up healthy foundations for early development and latter long-term results for children. The program is based on two main presumptions: the fact that the first years of a child's life, quality of care, quality of relations and interaction between the child and its next of kin are of paramount importance to further healthy (corporal, cognitive and emotional) development of the child, as well as the fact that knowledge, viewpoints and skills of parents concerning the developmental needs of the child in the first two years of its life can be influenced and improved. The article features some findings of UNICEF research conducted in preparation for this program published for the first time. The aim of the program is to increase awareness and knowledge for a very broad population of parents, particularly for those parents who have very limited necessary knowledge and who are reluctant to actively seek assistance and advice. In the initial phase the activities are mainly promoted through the media and healthcare system to facilitate access to the highest possible number of children and parents. In the upcoming few years the program will be enhanced with specific interventions for children and parents facing special life challenges.

Key words: parenting, early childhood development, stimulative parenting

Das Meiste kann in den ersten Lebensjahren gemacht werden

Gorana Dojčinović
Tanja Radočaj
UNICEF- Büro für Kroatien,
Kesterčanekova 1, Zagreb

Fachartikel
UDK 37.018.262
UDK 159.922.7-053.2“465.00/.03“

ZUSAMMENFASSUNG

UNICEF hat im Rahmen seines neuen Mandats für den Zeitraum 2007 - 2011 ein großes Projekt auf nationaler Ebene unter dem Namen "Die ersten drei sind die wichtigsten! - frühe Entwicklung von Kindern und engagierte und unterstützende Eltern" in Gang gesetzt. Das Programm ist auf die Unterstützung der Eltern von Kleinkindern gerichtet. Das Ziel ist, Kindern gesunde Grundlagen für die frühe Entwicklung zu geben und die zu späteren langfristigen Resultaten führen. Das Programm beruht auf zwei Grundvoraussetzungen, die ersten Lebensjahre, die Qualität der Pflege, der Beziehung und Interaktion zwischen dem Kind und seinem Nächsten sind von großer Bedeutung für die gesunde (körperliche, kognitive und emotionelle) Weiterentwicklung von Kindern, sowie auf der Ansicht, dass das Wissen, die Auffassungen und Fähigkeiten der Eltern über kindliche Entwicklungsbedürfnisse beeinflusst werden können. Zum ersten Mal wurden im Text einige der Ergebnisse der von der UNICEF für die Programmvorbereitung durchgeführten Forschung bekannt gegeben. Das Programm beabsichtigt, die Empfindlichkeits- und Wissensebene bei einer breiten Population von Eltern zu steigern besonders bei Eltern, die eine geringe Einsicht in die notwendige Wissensebene haben und ungern um Ratschläge oder Hilfe bitten. Im Anfangsstadium der Realisierung werden Aktivitäten vor allem in den Medien und im Gesundheitssystem durchgeführt, und so soll der Zugang einem Großteil von Kindern und Eltern ermöglicht werden. In den nächsten Jahren soll das Programm mittels besonderer Eingriffe, für Kinder und Eltern weiterentwickelt werden, die sich besonderen Herausforderungen gegenüberstellen.

Schlüsselwörter: Eltern, frühe Kinderentwicklung, engagierte und unterstützende Eltern

Akcija “Za osmijeh djeteta u bolnici”

Akciju “Za osmijeh djeteta u bolnici” osmislili su, pokrenuli 1999. godine i vode Savez društava Naša djeca Hrvatske, Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju i Pedijatrijsko društvo hrvatske udruge medicinskih sestara. Njezin je cilj promicanje i primjena suvremenih načela humanizacije tijekom bolničkog liječenja djece.

O nastanku akcije “Za osmijeh djeteta u bolnici”

Svjetska zamisao “otvorene bolnice” za djecu, odnosno zamisao humanizacije bolničkog liječenja djece, rođena je oko 1980. godine među europskim liječnicima i drugim stručnjacima humanističke orijentacije. Promicanje ideje počelo je održavanjem stručnih i javnih skupova, zatim osmišljenim akcijama, koje su rezultirale donošenjem posebnog dokumenta pod nazivom *Povelja o pravima djece u bolnici* u Europskom parlamentu 1986. godine.

Nakon toga su u svijetu pokrenute brojne inicijative i akcije za humanizaciju bolničkog liječenja djece. Tako su UNICEF i Svjetska zdravstvena organizacija 1989. godine širom svijeta pokrenuli inicijativu za što veće prihvaćanje dojenja, a akcija “Bolnice (rodilišta)-prijatelji djece” provodi se i u našoj domovini. Nadalje, uočeno je da se u mnogim dijelovima svijeta ne poklanja pozornost cjelokupnim potrebama djeteta u bolnici, da se zanemaruju učinci liječenja na djetetove emocije, da mnoga djeca proživljavaju psihičke traume, što nije samo nepotrebno, već može ostaviti i trajne posljedice na njihovo zdravlje. Takvi postupci su i u suprotnosti s Konvencijom UN-a o pravima djeteta. Na tim osnovama izrasla je *Inicijativa za prijateljski pristup djetetu u bolnici*, a probni (pilot) program počeo se provoditi u Engleskoj i obuhvaća sve zdravstvene ustanove u kojima borave djeca (rodilišta, dječje bolnice, dječje odjele, dispanzere za djecu), kao i širu društvenu zajednicu.

Sa zadovoljstvom ističemo da je Savez društava Naša djeca Hrvatske razmatrao i podržao ideju “otvorene bolnice” još 1984. godine. Organiziran je “okrugli stol” na kojem je 60 sudionika dalo podršku i prijedloge za uspostavu novih odnosa između zdravstvenih djelatnika, roditelja, članova volonterskih udruga i djece kao bolesnika. Uslijedili su i prvi rezultati u praksi. Također je 1989. godine održan Simpozij socijalne pedijatrije, na kojem je glavna tema bila humanizacija dječje bolnice. Zatim je Savez društava naša djeca Hrvatske 1997. godine na svojoj Tematskoj skupštini još šire i suvremenije razradio ideju humanizacije bolničkog liječenja djece. Daljnje neposredne aktivnosti u praksi, te rad posebne stručne skupine u Savezu društava Naša djeca Hrvatske, doveli su do izrade programa akcije “Za osmijeh djeteta u bolnici”. U njegovom oblikovanju korištena su svjetska dostignuća i spoznaje, kao i pilot program iz Engleske, uz prilagodbu našim uvjetima i mogućnostima, te dopunu našim zamislima, smjernicama i programskim zahtjevima.

Tako je u Hrvatskoj stvoren izvorni program u okviru svjetske zamisli “otvorene bolnice”, koji udružuje zdravstvene djelatnike i članove društava Naša djeca, kao i dru-

ge udruge te ustanove koje skrbe o djeci, u zajedničkom nastojanju za što potpunije ostvarivanje cilja ove akcije. Ova akcija ima od samog početka podršku Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, koja je u pismu, upućenom 8. travnja 1998. godine kliničkim bolničkim centrima, kliničkim bolnicama i općim bolnicama, iskazana i ovim riječima: "Ministarstvo zdravstva RH u potpunosti podržava ideju 'otvorene bolnice' i u okviru nje ciljeve i program ove akcije".

Program i način provedbe akcije "Za osmijeh djeteta u bolnici"

Program akcije obuhvaća 12 programskih područja i zahtjeva u korist djece:

1. Izrada i objava godišnjeg programa i plana izvedbe ove akcije.
2. Prihvat djeteta u bolnicu samo kad je to za dijete najbolje rješenje.
3. Smanjivanje boravka djeteta u bolnici u najvećoj mogućoj mjeri.
4. Holistički pristup liječnika bolesnom djetetu.
5. Sestrinska skrb o bolesnom djetetu – dopunska edukacija medicinskih sestara.
6. Primjena suvremenih medicinskih standarda za boravak djeteta u bolnici.
7. Pristup svakom djetetu kao pojedincu, uz uvažavanje njegove osobnosti i potreba.
8. Mogućnost svakodnevnog posjeta roditelja bolesnom djetetu.
9. Pomoć roditelja u njezi i liječenju djeteta.
10. Pedagoški i kulturno-zabavni sadržaji odraslih za djecu.
11. Igra i druge samostalne aktivnosti djece u bolnici.
12. Oplemenjivanje i funkcionalnost bolničkog ambijenta.

Svako od ovih područja detaljno je razrađeno. Primjerice, 6. programsko područje obuhvaća niz zahtjeva, od toga da svi bolnički prostori, u kojima borave djeca, trebaju biti uređeni tako da stvaraju prijateljsko ozračje prema djeci, do uspostave timova čija je zadaća donošenje standarda i smjernica za kontrolu boli. Jedan od zahtjeva u području 8. jest stvaranje mogućnosti da roditelj s malim djetetom boravi u bolnici za cijelog trajanja djetetove hospitalizacije. Ukratko, u tih 12 programskih područja nalaze se 73 zahtjeva koje sudionici akcije trebaju postupno dostići i ostvariti. Provedba ovoga programa ne zahtijeva velika, nedostižna financijska sredstva, već prvenstveno i u najvećoj mjeri traži promjenu stava i odnosa uprave bolnice, liječnika i medicinskih sestara, ostaloga bolničkog osoblja te vanjskih suradnika-volontera prema djeci u bolnici, kao i prema njihovim roditeljima.

Već na samom početku akcije objavljena je temeljna knjižica koja opisuje njezin cilj, program i način provedbe, a tiskana je na hrvatskome i engleskome jeziku. Službeni početak akcije vezan je uz središnji sastanak, održan 19. svibnja 1999., uz prisutnost 82 sudionika, iz bolnica (ravnatelja, rukovoditelja dječjih odjela), društava Naša djeca, dječjih ustanova, medija te uglednog gosta iz Engleske, prof. dr. Davida Southalla, voditelja srodnog programa u Engleskoj i predsjednika udruženja *Child Advocacy International*, koji je i govorio o provedbi tog programa.

Akciju stručno i društveno usmjerava i vodi Središnji koordinacijski odbor, kojeg čini 9 članova iz 3 udruge: Saveza društava Naša djeca Hrvatske, Hrvatskog društva za preventivnu i socijalnu pedijatriju i Pedijatrijskog društva hrvatske udruge medicinskih sestara. U njoj sudjeluje 35 bolnica/dječjih odjela, od ukupno 36 bolnica u Hrvatskoj koje imaju dječje odjele. Prvo savjetovanje za koordinatore akcije u bolnicama održano

je početkom 2000. godine, a nakon godinu dana rada objavljen je edukativni priručnik za provedbu programa akcije "Za osmijeh djeteta u bolnici", namijenjen koordinatorima i ostalim neposrednim sudionicima, u čijoj je izradi sudjelovalo 19 autora. Od 2000. godine povremeno objavljujemo i Glasnik akcije, a podatci o njoj nalaze se i na internetskoj stranici Saveza društava Naša djeca Hrvatske (www.savez-dnd.hr).

Nakon dvije godine rada tima stručnjaka osmišljena je izvorna metodologija za ocjenjivanje izvršenja programa, koja obuhvaća postupke i načine na koje će ocjenjivači najobjektivnije ustanoviti stvarni učinak i rezultate svake bolnice (postoje upitnici za liječnike, medicinske sestre, ostalo medicinsko osoblje, za roditelje, djecu, volontere i članove društava Naša djeca, te zbirni upitnici, kao i smjernice za pregled prostorija i opreme, za uočavanje specifičnih uvjeta rada, za procjenu ugleda i utjecaja bolnice u svojoj sredini itd.). Edukativni seminar za članove prosudbene komisije održan je 2001. godine, a na njemu je osposobljeno 19 ocjenjivača. Nadalje, tijekom 2002. i 2003. godine tročlane ekipe Središnjega koordinacijskog odbora posjetile su sve bolnice radi uvida u stanje i poticaja za ispunjavanje programskih zahtjeva. Uočeni su značajni pomaci u ostvarivanju zahtjevnog programa ove akcije. Seminar o komunikaciji zdravstvenih djelatnika u promicanju zdravlja djece održan je 2004. godine, a simpozij na temu "Bol u dječjoj dobi" 2005. godine.

Nakon 5 godina trajanja akcije počela je dodjela počasnog naziva "Bolnica – prijatelj djece", odnosno "Dječji odjel – prijatelj djece". Naime, sukladno objavljenim propozicijama, bolnica/dječji odjel koji ispune 80% programskih zahtjeva dobiva u znak javnog priznanja ovaj počasni naziv u obliku natpisne ploče. Prvi dobitnici bili su u 2004. godini Specijalna bolnica za bolesti dišnog sustava djece i mladeži, Srebrnjak, Zagreb te Dječji odjel Županijske bolnice Čakovec. U 2005. godini pridružili su im se i dječji odjeli bolnica Sisak, Gospić i Dubrovnik, a u 2007. godini Rijeka, Varaždin, Osijek i Klinika za infektivne bolesti u Zagrebu. Društvo Naša djeca Varaždin je u znak javnog priznanja za značajan doprinos svojih volontera, vrsnih suradnika bolnice, u ispunjavanju programskih zahtjeva dobilo počasnu Povelju: Društvo Naša djeca Varaždin – za osmijeh djeteta u bolnici. U rad Središnjeg koordinacijskog odbora Akcije od početka 2007. godine uključen je po jedan predstavnik iz Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti te Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Značaj akcije "Za osmijeh djeteta u bolnici"

Zahvaljujući programu ove akcije u 35 bolnica/dječjih odjela provode se širom Hrvatske brojne aktivnosti kojima se grade i dostižu europski i svjetski standardi u humanizaciji bolničkog liječenja djece.

Također je važno naglasiti da je u njoj subjekt dijete, koje se zbog akutne ili kronične bolesti nađe u bolnici, a ova akcija traži i omogućuje da tada o djetetu brinu liječnici, medicinske sestre, roditelji, članovi društava Naša djeca, a putem njih i drugi angažirani vanjski suradnici. I upravo u tome je i njezina posebnost. Dakle, ona je i stručna i društvena, provode je zdravstveni djelatnici i vanjski stručni suradnici-volonteri. Ona spaja i objedinjuje dvije vrste aktivnosti: medicinsku pomoć i psiho-socijalnu podršku bolesnom djetetu, s namjerom da djeci tijekom boravka u bolnici bude lakše i ljepše.

Akcija je odlično prihvaćena u dječjim bolnicama i odjelima, o čemu svjedoči i činjenica da su se gotovo sve bolnice/dječji odjeli prijavili za sudjelovanje u akciji. Pozitivne prom-

jene zapažaju se već u bolničkim prostorima u kojima djeca borave, a uočava se i novi pristup zdravstvenog osoblja koje u svome radu usvaja i provodi njezine programske zahtjeve. S provođenjem akcije upoznato je sve više roditelja, tako da su i inicijative od strane roditelja vezane uz skrb o njihovom bolesnom djetetu sve izraženije. Sve je više škola i igraonica na dječjim bolničkim odjelima, a kroz protekle godine učinjeni su veliki pomaci u: holističkom pristupu bolesnom djetetu, smanjivanju boli, omogućavanju posjeta roditelja u svako doba, primjeni suvremenih metoda liječenja, čime se skraćuje vrijeme boravka djeteta u bolnici, uvođenju kulturno-zabavnih sadržaja odraslih za djecu u bolnici te ispunjavanju njihova vremena stvaralačkim aktivnostima i igrom.

Značaj ove akcije rezultirao je njenim uvrštenjem u "Prioritetne aktivnosti za dobrobit djece od 2003. do 2005. godine", a zatim također i u "Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine". Izazvala je pozornost na Svjetskom summitu o djeci, održanom u New Yorku 2002. godine, te na domaćim i međunarodnim skupovima, kako zbog kvalitete svoga programa, tako i zbog uvažavanja mišljenja djece u bolnici pri donošenju odluke o dodjeli počasnoga naziva. U Deklaraciji Posebnog zasjedanja o djeci Opće skupštine UN-a, koja nosi naziv "Svijet dostojan djece", navedeno je, među ostalim, da je u izgradnji takvog svijeta, dostojnoga djece, potrebno slušati što djeca govore i da moramo poštivati njihovo pravo izražavanja i sudjelovanja u svim pitanjima koja ih se tiču, prema njihovoj dobi i zrelosti.

Akcija "Za osmijeh djeteta u bolnici", započeta 1999. godine, predstavlja konkretan prilog aktivnom sudjelovanju djece i prilog humanom, prijateljskom odnosu prema djeci te zbog toga i vrijedan doprinos ukupnom ostvarivanju Konvencije UN-a o pravima djeteta. Kako ovu akciju doživljavaju djeca, može pokazati i ovaj primjer: devetogodišnja Doris je nedavno boravila u Bolnici – prijatelju djece. Kada je majka došla da je odvede iz bolnice, rekla je: "Molim te, samo još malo, da se poigram." Na upit kako joj je u bolnici bilo, usprkos infuzijama i terapiji, odgovorila je: "Prekrasno!". Na majčine riječi da ni u jednoj bolnici ne može biti prekrasno, već samo dobro, uzvratila je: "Ne, bilo je prekrasno, ne smije se lagati."

Ovakvo dječje mišljenje, kao i druga, slična mišljenja vrijedan su nam poticaj za daljnji rad, za stvaranje svijeta dostojnog djece i u bolnicama.

prof. dr. sc. Aida Salihagić Kadić,
predsjednica Središnjeg koordinacijskog
odbora akcije "Za osmijeh djeteta u bolnici"
predsjednica Saveza društava
Naša djeca Hrvatske

dr. sc. Emil Paravina,
član Središnjeg koordinacijskog
odbora akcije "Za osmijeh
djeteta u bolnici"
Tajnik Saveza društava
Naša djeca Hrvatske

LITERATURA:

Temeljna knjižica: Cilj, program i način provedbe akcije "Za osmijeh djeteta u bolnici", 2000.

"Za osmijeh djeteta u bolnici" – priručnik za provedbu programa humanizacije bolničkog liječenja djece, 2001.

Kako djetetu olakšati boravak u bolnici, 1986.

Program

Gradovi i općine - prijatelji djece

Pod nazivom *Gradovi i općine - prijatelji djece* provodi se u Hrvatskoj posebno oblikovani program u korist djece.

Cilj ovoga programa je: motivirati što više odraslih osoba da samostalno i zajedno s djecom ostvaruju takve akcije i aktivnosti u gradovima i općinama koje će pridonositi što potpunijem ostvarivanju prava i potreba djece, navedenih u Konvenciji UN-a o pravima djeteta – najvažnijem svjetskom dokumentu o djeci.

Pri oblikovanju i pokretanju ovog programa imalo se u vidu zamisli i akcije koje se za dobrobit djece poduzimaju u svijetu, pa su tome pridružene pojedine ideje, saznanja i iskustva koje o skrbi i odgoju djece imamo u Hrvatskoj, te je tako stvoren jedan novi, domaći, izvorni program u korist djece.

Akcije u svijetu za stvaranje gradova prijatelja djece

Zamisao o gradovima naklonjenima djeci prvi je puta javno objavljena na Međunarodnoj konferenciji o djeci, održanoj 1992. u Dakaru (Senegal), iako je i prije toga u pojedinim državama i gradovima bilo sličnih poletnih inicijativa, pa i prvih iskustava i rezultata. Počelo se s prijedlogom o gradonačelnicima zaštitnicima djece, kao jednim od načina da se gradske vlasti uključe u ostvarivanje prava djece... U mnoštvu daljnjih sličnih inicijativa, akcija i dostignuća ovdje ćemo spomenuti kronološkim redom još samo tri istaknuta datuma: (a) na Konferenciji UN-a o naseljima i ljudskom stanovanju, održanoj u Istanbulu 1996., istaknuto je da je dobrobit djece najsnažniji indikator zdravog društva i da su za sve stanovnike bolji oni gradovi koji su usmjereni potrebama djece, (b) na Posebnom zasjedanju UN-a posvećenom o djeci (Svjetskom *summitu* o djeci), održanom u svibnju 2002. u New Yorku, u okviru donesenih novih značajnih dokumenata iskazan je poziv da se u cijelom svijetu jača pokret *Gradovi po mjeri djece*, a (c) na 2. Međunarodnoj konferenciji na razini Vlada, o razvoju Europe i srednje Azije, održanoj u svibnju 2004. u Sarajevu, jedna od posebnih tema bili su Gradovi po mjeri djece, pa je u završnom dokumentu preporučeno daljnje širenje i promicanje te zamisli.

Za ovakva zalaganja puno je uvjerljivih argumenata. Među ostalim ističe se i ovo: udio mladih, koji žive u gradovima, u stalnom je porastu u cijelom svijetu, a unatoč tome dosta gradova ostaje nesusretljivo prema djeci, što se očituje kao dječje siromaštvo, različiti oblici socijalnog isključivanja, zlostavljanja, iskorištavanja djece, nehumani uvjeti života, zagađenje okoliša, ograničene mogućnosti djece za socijalizaciju, za razmjenu iskustava o svojim problemima, za uključivanje i sudjelovanje u odlučivanju itd. Zato se traže odgovori na takve rastuće zahtjeve djece i poduzimaju se različite akcije da većina, pa i svi gradovi, postanu i budu po mjeri djece, prijatelji djece.

Nastanak ovakve akcije u Hrvatskoj

Svjetski odjeci većeg zalaganja za djecu u gradovima spoznati su u Hrvatskoj prvenstveno preko akcija UNICEF-a, ali su postojale i dugogodišnje vrijedne akcije (već od prvih godina nakon Drugoga svjetskog rata) i aktivnosti brojnih društvenih organizacija (danas: udruga) koje su ostvarivane s djecom i za djecu kao značajne izvaninstitucijske dopune postojećim sustavima odgoja, obrazovanja, kulture, zdravstvene i socijalne zaštite djece. UNICEF je i u Hrvatsku najprije prenio inicijativu za veće prihvaćanje dojenja djece (*Baby Friendly Initiative*), a u prvim godinama samostalne države Hrvatske pokrenuo je akciju *Gradonačelnici branitelji djece*, putem koje je pružena značajna pomoć tadašnjoj djeci prognanicima i izbjeglicama.

Sukladno drugim akcijama UNICEF-a, koje su bile usmjerene na veću podršku razvoju djece na razini lokalne zajednice, u Savezu društava Naša djeca je početkom 1999. promovirana inicijativa da se uspostavi i program *Gradovi – prijatelji djece* (prof. dr.sc. Josip Grgurić), što je odmah dopunjeno mogućnošću da se u akciju uključe i općine, te da se programom akcije obuhvate programska područja koja već razvija ova udruga (dr.sc. Emil Paravina) pa da takva akcija bude u funkciji ostvarivanja prava i potreba djece, navedenih u Konvenciji UN-a o pravima djeteta. Ove su se zamisli zatim postupno, ali intenzivno razrađivale kroz rasprave i savjetovanje s istaknutim stručnjacima, dužnosnicima i iskusnim volonterima u radu s djecom. Tako je već krajem te godine bilo moguće proglasiti početak akcije u Hrvatskoj, pod nazivom *Gradovi i općine – prijatelji djece*. To je učinjeno s razlogom i simbolično upravo 20.11.1999., na dan desete obljetnice Konvencije UN-a o pravima djeteta, na središnjem svečanom i radnom skupu u Zagrebu, u Europskom domu, uz 112 nazočnih iz brojnih gradova i općina Hrvatske.

Akciju su povelili (i trajno je vode): Savez društava Naša djeca Hrvatske i Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju, uz pokroviteljstvo Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, uz podršku Saveza gradova i općina Hrvatske, brojnih stručnih ustanova, a od 2005. i uz suradnju Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, koje je u svoj proračun uvrstilo namjensku novčanu potporu za rad Središnjega koordinacijskog odbora akcije.

Posebnosti ove Akcije, program i put do cilja

Usvojeni program i način provedbe ove Akcije ima niz posebnosti u odnosu na slične akcije u korist djece. To je uočeno u Hrvatskoj, a putem međunarodne suradnje i razmjene materijala za ovu Akciju je zanimanje pokazao i Međunarodni istraživački centar gradova prijatelja djece (UNICEF *Innocenti Research Centre* /u okviru inicijative *Child Friendly Cities/* Firenca, Italija), pa je zatražio (i dobio na engleskom jeziku) veći broj primjeraka temeljne knjižice o Akciji i zatim na već spomenutoj 2. Međunarodnoj konferenciji, 2004., u uvodnom izlaganju o *Gradovima po mjeri djece*, uvrstio među tri primjera novih inicijativa i dobre prakse, uz Njemačku i Veliku Britaniju, opis akcije u Hrvatskoj.

Posebности ove Akcije mogu se ukratko ovako naznačiti:

- izvorna domaća koncepcija programa i načina provedbe Akcije;
- ne uključuje samo gradove (kao što je većinom praksa u svijetu), nego i općine;
- ostvaruje se u lokalnim zajednicama;
- programski obuhvaća sva područja života, potreba i aktivnosti djece;
- obvezuje na zajednički suradnju: tijela uprave i udruge, ustanove, službe za djecu;
- potiče aktivno sudjelovanje djece u provedbi programa Akcije;
- oblikovana je posebna metodologija za utvrđivanje učinka gradova i općina; te
- ima stimulativni element u obliku dodjele počasnog naziva *Grad/općina – prijatelj djece*.

Program Akcije ima sljedeća područja:

- Izrada izvedbenog plana grada/općine za ostvarivanje prava i potreba djece;
- Osiguravanje namjenskih novčanih sredstava u gradu/općini za razvoj, zaštitu i odgoj djece;
- Podrška i pomoć udrugama koje imaju programe za djecu, te uključivanje djece u osmišljavanje odluka koje se na njih odnose;
- Dijete u sigurnom i zdravom gradu/općini;
- Zdravlje djece;
- Odgoj i obrazovanje djece;
- Socijalna skrb za djecu;
- Kultura i šport djece i za djecu;
- Slobodno vrijeme i rekreacija djece; te
- Podrška i pomoć roditeljima u skrbi i odgoju djece.

Svako od navedenih područja ima niz zahtjeva, sveukupno ih je 123, koje grad/općina, koji se dobrovoljno odluči sudjelovati u Akciji, treba ostvariti, a kad dostigne najmanje 80% tih zahtjeva, poziva Prosudbenu komisiju da ona to utvrdi, čime se otvara postupak za dobivanje počasnog naziva.

Put do cilja Akcije je: (a) Grad/općina na sjednici svoje Skupštine ili Poglavarstva donosi dobrovoljnu odluku o uključivanju u Akciju, (b) osniva se Gradski/Općinski koordinacijski odbor (dalje: KO) u kojeg obvezno ulaze predstavnici upravnih tijela i udruga, te drugih ustanova i službi koje mogu pomoći izvršenje propozicija Akcije, (c) za svaku kalendarsku godinu donosi se Godišnji izvedbeni plan grada/općine, (d) Gradski/Općinski KO vlastitom procjenom utvrđuje startno stanje u odnosu na zahtjeve Akcije i te podatke dostavlja Središnjem KO, a zatim idućih godina dostavlja svoja godišnja izvješća o napretku i tako sve dok vlastitom procjenom ne ustanovi da je zadovoljeno najmanje 80% propozicija Akcije, pa tada, kao što je već rečeno, poziva Prosudbenu komisiju.

Konačni učinak grada/općine (dalje: G/O) u izvršavanju programskih propozicija prati, evidentira i ocjenjuje Središnji koordinacijski odbor Akcije i to kroz 6 postupaka: (1) Analiza završnih samoocjena G/O o realizaciji programa Akcije, (2) Prati se uključivanje odnosnog G/O u tzv. Naj-akciju i koju je vrstu priznanja za to dobio (Povelju, Priznanje, Pohvalu), (3) Vršiti se stručna evaluacija mišljenja građana o Akciji i brizi za djecu u G/O (Agencija Puls), te stručna evaluacija mišljenja djece (terensko istraživanje Instituta za društvena istraživanja), (5) Analiza dokumentacije G/O o provedbi Akcije i o komunikaciji sa Središnjim KO Akcije i (6) Osobni uvid članova Prosudbene komisije o ostva-

renim rezultatima odnosnog G/O.

Kada se nakon provedbe navedenih 6 postupaka utvrdi da je grad/općina uspješno ostvario/ostvarila propozicije Akcije, Središnji koordinacijski odbor donosi odluku o proglašenju odnosnog grada ili općine – prijateljem djece i s tim u vezi dodjeljuje javno društveno priznanje, prestižni naziv da je grad/općina – prijatelj djece. To priznanje ima oblik velike natpisne ploče (2,5x1,5 metara), koju Središnji KO daruje i organizira njeno postavljanje na mjestu koje G/O odredi, uz rub ceste na ulazu u taj grad/općinu. Za izgled te nagradne ploče Središnji KO je raspisao javni natječaj, na koji se javilo 35 likovnih umjetnika, grafičara i dizajnera, a odabran je rad akademskog slikara, grafičara i dizajnera Dragutina Kovačevića.

Dosadašnji sudionici Akcije, dobitnici najvišeg priznanja i daljnji razvoj ove Akcije

Nakon što su upoznati s ciljem, programom i načinom provedbe ove Akcije, svoju želju i spremnost za ostvarivanje tog cilja do travnja 2007. je iskazalo 65 sudionika, od kojih su 42 grada i 23 općine, s područja 18 županija. To su (po abecednom redu): Bakar, Beli Manastir, Belišće, Brod Moravice, Bukovlje, Crikvenica, Čakovec, Delnice, Dubrovnik, Duga Resa, Dugo Selo, Gospić, Hrvatska Kostajnica, Hvar, Ilok, Karlovac, Knin, Konjščina, Konavle, Koprivnica, Kostrena, Križ, Kumrovec, Kutina, Kutjevo, Lekenik, Lovran, Marčana, Mali Lošinj, Marija Bistrica, Muć, Našice, Nova Gradiška, Ogulin, Opatija, Osijek, Pićan, Podstrana, Požega, Pregrada, Pula, Pušća, Rakovec, Ravna Gora, Rijeka, Rovinj, Sisak, Skrad, Slavonski Brod, Slunj, Split, Svetvinčenat, Šenkovec, Šibenik, Trnovec Bartolovečki, Umag, Valpovo, Varaždin, Varaždinske Toplice, Velika Gorica, Vodice, Vrbovsko, Vukovar, Zabok i Zagreb. Akcija je i dalje otvorena pa je moguće i očekuje se uključivanje ostalih gradova i općina.

Akcija je, kao što se moglo zaključiti iz dosadašnjeg opisa, istodobno i stručna i društvena, te višegodišnja, dugoročna, jer se želi postići da što veći broj gradova i općina dostigne njene zahtjeve i dobije najviše priznanje za to. Gradovi i općine na tom putu idu različitim tempom, pa im je potrebna podrška, te stalno poticanje i ohrabrenje da stignu do cilja.

Do danas su u tome uspjeli i dobili počasni naziv njih 11, od čega je 9 gradova i 2 općine. Prve dodjele su izvršene na središnjem godišnjem Savjetovanju predstavnika G/O, 2005. godine i tada su počasni naziv dobili (po abecednom redu): Grad Čakovec, Grad Opatija, Grad Rijeka, Općina Skrad, Grad Varaždin, Grad Zabok, Grad Dubrovnik, a na godišnjem Savjetovanju 2006. počasni naziv su dobili (po abecednom redu): Općina Brod Moravice, Grad Kutina, Grad Velika Gorica i Grad Zagreb.

Akcija se nastavlja, očekuje se uključivanje još nekih gradova i općina, a Središnji koordinacijski odbor, koji vodi Akciju, će nastojati i dalje vršiti svoju ulogu: poticati sudionike Akcije da ostvaruju propozicije; organizirati tematska savjetovanja i godišnja savjetovanja na kojima se razmatraju postignuti rezultati, razmjenjuju iskustva i dogovaraju daljnji zadaći; dopunjavati Web stranicu novim informacijama; te objavljivati Glasnik, knjižice s gradivom godišnjih savjetovanja itd.

Značajno je da je ova Akcija, na prijedlog njenih predstavnika, uključena u Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine. Pratiće se i inozemni dometi i iskustva i nova saznanja unositi u praksu provedbe u Hrvatskoj.

Posebna će se pozornost usmjeriti na daljnju razradu aktivnog sudjelovanja djece u Akciji, na šire sagledavanje pitanja koja se izravno tiču djece, na mišljenja i prijedloge djece, na uvažavanje tih dječjih poruka kada se u gradovima i općinama donose odluke koje se odnose na djecu, a što se osobito uspješno dalje može i treba ostvarivati putem Dječjih foruma i Dječjih vijeća u gradovima i općinama. To je, međutim, druga tema, za koju će se sigurno naći prostora u jednom od narednih brojeva ovoga časopisa.

dr.sc. Emil Paravina

DIJETE I DRUŠTVO

Projekt “Naša knjižnica”

Polazište

Slikovnica je prva djetetova knjiga. Kao odgojno sredstvo pomaže u razvijanju djetetova spoznajnog života, u obogaćivanju njegova emocionalnog doživljavanja, razvoju njegova govora i zadovoljavanju njegovih potreba.

Dijete putem slike bolje upoznaje okolinu. U skladu s tim, umjetnički oblikovana slikovnica vrijedno mu je pomoćno sredstvo u upoznavanju okoline, razvoju govora i mišljenja. Neke će slikovnice djetetu pomoći pri upoznavanju i doživljavanju pojava koje ne susreće u svojoj okolini. Slikovnice koje predstavljaju specifično suvremene sadržaje uvest će dijete u svijet tehničkih dostignuća, prometnih sredstava i drugih srodnih sadržaja.

Likovni govor važan je u predškolskom razdoblju djetetova života za stjecanje i razvijanje predodžbi o svijetu i doživljavanje svijeta uopće. Tekst pridodan slici pomaže razumijevanju sadržaja pa se djetetov doživljaj obogaćuje verbalnim iskazom. Upravo ta veza vizualnog i verbalnog posrednik je koji olakšava prijelaz od slikovnice do knjige.

Razdoblje od četvrte do sedme godine smatra se razdobljem bajki. Djeca ih vole i snažno doživljavaju. Bajke im otvaraju svijet dobrih i humanih osjećaja, bude u njima nježnu, tankočutnu osjećajnost.

U bajkama je često prikazan odnos čovjeka i prirode. U mnogim bajkama nalazimo suočavanje dobra i zla, s time da dobro gotovo redovito pobjeđuje. Kroz to bajka djeci otkriva odnose u životu i prirodi te razvija maštu. Zbog svega toga, bajka je nezamjenjiva u razvoju djece.

Provedba projekta

Polazeći od navedenog, Sanda Erceg, odgojiteljica u makaranskom dječjem vrtiću “Biokovsko zvonce”, još je prije desetak godina pokrenula projekt “Naša knjižnica”, koji otada, uz oscilacije uvjetovane zadanim okolnostima, te aktualnim potrebama i mogućnostima, razvija sve do danas.

Prvi poticaj za svoj projekt našla je u malom broju slikovnica, k tome uglavnom oštećenih i neprimjerenih uzrastu, koje je imala na raspolaganju za rad s djecom u svojoj odgojnoj skupini. Dodatni joj je poticaj bila spoznaja da pojedina djeca nemaju nijednu svoju slikovnicu, odnosno da im ih roditelji nikada – ili gotovo nikada – ne čitaju. Zbog svega toga djeca nisu imala pravilan odnos prema slikovnici.

Sanda Erceg je pozvala djecu i njihove roditelje da u vrtić donesu slikovnice. Nastojala je pritom da sva djeca donesu poneku slikovnicu kako bi se, što je više moguće, osjećala ravnopravna u korištenju zajedničke knjižnice.

Zajedno s djecom uredila je dio prostorije kao kutić za čitanje. Djeca mogu slikovnice u kutiću slobodno uzimati, gledati i, na njima svojstven način, čitati.

Petkom djeca mogu odabrati slikovnicu koju će ponijeti kući, s time da se svaka posudba bilježi. Pritom se nastoji da upravo dijete, a ne netko umjesto njega, odabere slikovnicu koju će ponijeti. Time se djecu potiče na donošenje vlastitih odluka, ali se i roditelje nastoji uputiti da neke odluke trebaju prepustiti vlastitoj djeci. Usto se u djeci razvija odgovornost za slikovnice koje posuđuju.

Iskustvo je pokazalo da su pojedini roditelji htjeli nametnuti svoju volju pri odabiru slikovnice, pa i da su ih, uz različita obrazloženja, nastojali odvratiti od posudbe, sve do toga da su im posudbu htjeli zabraniti. Osobito je bilo zanimljivo uočiti da roditeljima nije bilo prihvatljivo, odnosno razumljivo, kada bi djeca željela ponovno posuditi istu slikovnicu.

Ciljevi projekta

Projekt "Naša knjižnica" usmjeren je na razvijanje potrebe za slikovnicom (knjigom), na razvijanje interpersonalnih odnosa, na usvajanje sadržaja slikovnica s razumijevanjem, na izražajno čitanje i interpretaciju pročitano, odnosno doživljenog sadržaja, te na upoznavanje i korištenje javnih knjižnica. Usto je moguće djecu potaknuti na izradu vlastitih slikovnica, u suradnji s odgojiteljima ili roditeljima, odnosno samostalno.

Posudbom slikovnica posredno se nastoji potaknuti roditelje, osobito one koji ne običavaju svojoj djeci čitati slikovnice, da i na taj način posvete vrijeme i pozornost svome djetetu, budući čitanje slikovnica, u pravilu, uz dijete iziskuje i aktivno sudjelovanje druge (odrasle) osobe.

Zaključak

Protek vremena od deset godina, od pokretanja projekta "Naša knjižnica", nije nimalo umanjio njegovu aktualnost. Upravo naprotiv. Zbog sve šireg korištenja audio i, osobito, video tehnike u interpretaciji priča, lišenom osobnog kontakta, ovaj je projekt dodatno aktualiziran za dobrobit i djece i roditelja, te za dodatno osmišljavanje odgojno-obrazovnog procesa u predškolskim ustanovama.

na temelju dokumentacije Sande Erceg
 priredio Stjepan Lice, dipl. iur.

Nacionalno vijeće učenika Republike Hrvatske

Nacionalno vijeće učenika Republike Hrvatske (NVURH) osnovano je u travnju 2005. godine odlukom Ministra znanosti, obrazovanja i športa, prof. dr. sc. Dragana Primorca, kao savjetodavno tijelo, ali možda i važnije, predstavničko tijelo 600 000 učenika hrvatskih osnovnih i srednjih škola. Po prvi puta u povijesti Hrvatske učenici su se na vlastitu inicijativu organizirali u Vijeće kroz koje daju svoje prijedloge i mišljenja te na taj način izravno utječu na obrazovanje i odgoj učenika u Republici Hrvatskoj.

Zadaće Vijeća su pripremanje i davanje prijedloga Ministarstvu o pitanjima važnim za učenike, njihov rad i rezultate u obrazovanju; predlaganje mjera poboljšanja uvjeta rada u školama; pomaganje učenicima u ispunjenju školskih, izvanškolskih i drugih obveza; promicanje dobrobiti učenika s posebnim potrebama te traženje rješenja s obzirom na probleme s kojima se svakodnevno susreću; promicanje športskog duha i borba protiv svih vrsta ovisnosti među učenicima; poticanje i njegovanje kulture dijaloga i tolerancije među učenicima s obzirom na nacionalnu, rasnu i vjersku različitost; razvijanje suradnje učenika osnovnih i srednjih škola s učenicima u drugim zemljama; promicanje inovativnosti i istraživačkog duha među učenicima te pomaganje u izgradnji osobnosti i jačanju identiteta učenika.

Prva sjednica NVURH-a održana je u proljeće 2005. godine u Zagrebu i na njoj je sudjelovalo 42 učenika iz svih hrvatskih županija i Grada Zagreba koji su predstavljali osnovne i srednje škole svoje županije. Na prvoj sjednici, koja je imala više formalni značaj, usvojen je Poslovnik o radu Vijeća i Akcijski plan za dvije godine. Naime, svakom učeniku, u pravilu, mandat traje dvije godine, a izbori se održavaju na način da Ured državne uprave svake županije i glavnog grada provede izbore između predstavnika učenika osnovnih i srednjih škola i među njima se izabere predstavnik za NVURH.

Tendencija je da se sjednice NVURH-a održavaju svaki put u drugom mjestu, kako bi se i na taj način potakla regionalizacija i decentralizacija Hrvatske. Zadnju sjednicu Vijeće je održalo sredinom svibnja u Trogiru, ali sa smanjenim brojem članova, jer se smatralo potrebnim smanjiti broj članova kako bi Vijeće bilo kompaktnije i učinkovitije. Stoga je nadležni ministar u siječnju 2007. godine donio izmijenjenu Odluku o osnivanju Vijeća, kojom je prihvaćen prijedlog Vijeća da se broj članova prepolovi te NVURH sada čini 21 učenik, uglavnom srednjoškolci.

Na zadnjoj sjednici, održanoj 11. svibnja u Trogiru, Vijeće je raspravljalo i o Kodeksu ponašanja učenika i nastavnika o kojemu je već prije bilo riječi. Kodeks ponašanja je inicijativa proizašla iz suradnje učenika i nastavnika, točnije njihovih predstavnika – NVURH-a i Nezavisnog sindikata zaposlenih u srednjim školama. Na zadnjoj sjednici članovi Vijeća su izrazili zadovoljstvo predloženim tekstom Kodeksa, ali su predložili i njegovu nadopunu novim točkama kao što su, primjerice, obveza redovnog pohađanja

nastave i poštivanje škole kao institucije. Također je zaključeno kako je Kodeks u skladu sa zakonom i brani neka od osnovnih prava svakog čovjeka zajamčenih Ustavom. Zaključeno je i da je Kodeks pisan afirmativno te da poštuje i štiti učenikovu osobnost. Dogovoreno je da se konačni tekst Kodeksa proslijedi svim osnovnim školama na mišljenje.

Svjesni da se Vijeće u prvom dvogodišnjem mandatu nalazilo na početku nečeg novog, članovi Vijeća su, općenito uzevši, zadovoljni učinjenim u prvom sazivu, uz zaključak da su sada stvoreni svi potrebni preduvjeti za daljnji ozbiljan rad.

Davor Nikolić,
predsjednik Nacionalnog vijeća učenika RH,
mladi glasnogovornik UN-ovih
Milenijskih ciljeva razvoja za RH

Prikazi dokumenata

Documents' Overviews

Übersicht von Dokumenten

DIJETE I DRUŠTVO

Ujedinjeni narodi

Opći komentar br. 7 (2005)

Provedba dječjih prava u ranom djetinjstvu

1. Sažetak: Prije samog uvida u predmetni Opći komentar br. 7 (2005) Odbora za prava djeteta¹, nameću se dva “prethodna” pitanja: “Kakva je pozadina ovog *soft law* instrumenta²” i “Kakva je njegova narav”. U nastavku slijedi kraći pregled Općeg komentara br. 7 (2005).

2. O podlozi. Začeci leže još u djelovanju Lige naroda³ od koje su Ujedinjeni narodi⁴ preuzeli procedure izvještavanja i ulaganja peticija. Daljnji razvoj prati se preko Opće deklaracije o ljudskim pravima⁵ i dobrovoljnog izvještavanja kojega se praksa razvijala sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća. No čvršći temelji, odnosno razvoj formalizirane procedure izvještavanja utemeljen je na specifičnim obvezama prema odredbama međunarodnih ugovora na području zaštite ljudskih prava. Sukladno navedenom, prva je Međunarodna konvencija za ukidanje svih oblika rasne diskriminacije⁶ zatražila od država članica podnošenje redovitih izvješća kako bi Odbor, koji je sukladno njoj osnovan, mogao nadzirati provedbu njenih odredbi u praksi države stranke. Uslijedili su Paktovi - Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima⁷ koji državama strankama propisuju istovrsnu obvezu. Nakon toga izvještavanje postaje trendom i baštinom gotovo svih sljedećih instrumenata donesenih u krilu UN-a pa i drugdje u okviru regionalnih mehanizama u različitim dijelovima svijeta.

Uspostavljeni su transparentni kriteriji koji postavljaju okvir za izvještavanje: država prihvaća izvještavanje na dobrovoljnoj osnovi, temelj izvještavanja proizlazi iz odredaba ugovora, ustanovljava se posebno ugovorno tijelo koje se sastoji od nezavisnih stručnjaka, koji djeluju u osobnom svojstvu i koji ispituju izvješća, osnovni cilj je pomoć vladama na unapređenju provedbe odredbi ugovora, a ne upućivanje kritika samih

¹ Odbor za prava djeteta ustanovljen je temeljem Konvencije o pravima djeteta koja je stupila na snagu 2. rujna 1990., a RH je temeljem notifikacije o sukcesiji stranka Konvencije od 8. listopada 1991.

² Pojam *soft law* obično se u pravnoj terminologiji ne prevodi nego se upotrebljava kao izvorni engleski termin, znakovit je za međunarodno pravo, datira iz 70-tih godina prošlog stoljeća, te za razliku od tzv. *hard law*-a po svom značaju ne predstavlja obvezatnu normu.

³ Liga naroda – međunarodna organizacija stvorena poslije Prvog svjetskog rata s ciljem osiguravanja međunarodnog mira i sigurnosti te unapređenja međunarodne suradnje koja je prestala formalno postojati 1946. godine.

⁴ Međunarodna organizacija stvorena s ciljem trajnog očuvanja mira i unapređenja međunarodne suradnje koja je započela djelovanje stupanjem na snagu Povelje Ujedinjenih naroda (24. listopada 1945.).

⁵ Dana 10. prosinca 1948. Oća skupština UN-a usvojila je i proklamirala Opću deklaraciju o ljudskim pravima koja je kasnije poslužila kao temelj za oba Pakta koji su tek 30-tak godina kasnije stupili na snagu i koji se zajedno s njom nazivaju Međunarodnom poveljom o ljudskim pravima.

⁶ Konvencija je stupila na snagu 1969., a RH je stranka od 8. listopada 1991.

⁷ Paktovi su stupili na snagu 1969., a RH je stranka od 8. listopada 1991.

po sebi. Daljnji razvoj na području zaštite ljudskih prava, uključujući i širenje regionalnih mehanizama, pridonosi općoj stvari na području izvještavanja – usredotočivanju države stranke na pozitivne aspekte te konačno i učinke koji će proizaći iz procesa izvještavanja, kao i ostvarenju konstruktivnog dijaloga između države i tijela koje razmatra njezino izvješće. I, konačno, kao rezultat izvještavanja i uspostavljenog dijaloga Odbor donosi svoja mišljenja i preporuke za odnosnu zemlju koja je podnijela izvješće, a koja će i o postignutom napretku po preporukama izvještavati u sljedećem izvješću.

3. O naravi. Nastavno na gore navedeno, opći komentari razvili su se kroz praksu ispitivanja izvješća podnesenih od strane država stranaka. Pri tome se ukazuje općenito na djelovanja ugovornih tijela na području zaštite ljudskih prava, kako pri traženju zajedničkog nazivnika za premošćivanje sličnih stanja u različitim državama strankama, tako i pri nastojanju za ujednačenim tumačenjem odredaba međunarodnih ugovora od strane svih subjekata na području zaštite ljudskih prava, uključujući države stranke i ostale međunarodne organizacije i agencije u tom kontekstu. Posebice se ističe kako je ugovorno tijelo *spiritus movens* izrade općih komentara, a temeljem svega razmatranog i analiziranog, sukladno podnesenim izvješćima država stranaka. Cilj općih komentara, koji otkrivaju specifične probleme na određenom području te najčešće i predlažu mjere za njihovo rješavanje, u konačnosti je osiguravanje postojećih standarda na detektiranim područjima i usklađivanje nacionalnih zakonodavstva s njima, te učinkovita provedba u praksi uz trajno podizanje razine svijesti javnosti i edukacije svih uključenih.

Uvriježilo se da izradi općih komentara prethodi održavanje tzv. Općeg dana za raspravu kao bitan doprinos i startna pozicija za njihovu izradu. Ugovorna tijela, osnovana temeljem različitih međunarodnih instrumenata, imaju različitu praksu – od toga da se opći komentari ne izrađuju odnosno objavljuju pa do toga da ih ima svega nekolicina ili pak da su brojniji. Odbor za prava djeteta aktivniji je po ovom pitanju, te je do sada izradio 10 općih komentara i to radije tematskog nego uskog konvencijskog sadržaja. Kao i preporuke, tako i opći komentari u odnosu na države stranke nemaju pravno-obvezujuće značajke, ali predstavljaju važan doprinos utjecaju i razvoju *soft lawa* jer su univerzalne naravi te ostavljaju državama strankama i određenu slobodu u načinu njihova ostvarivanja, a po svojim značajkama i namjeri probleme obično sagledavaju s pozitivnog stajališta.

4. O Općem komentaru br. 7. (2005). Slijedom navedenog, i predmetni komentar proizašao je iz prakse razmatranja izvještaja država. Zbog nedovoljnog broja zadovoljavajućih i supstancijalnih podataka na području provedbe prava djeteta u ranom djetinjstvu, osjetila se potreba za raspravom koja bi na kvalitetan način pridonijela rasvjetljavanju ovog područja, odnosno primjeni Konvencije o pravima djeteta na prava djece u ranom djetinjstvu. Izradi Općeg komentara br. 7. prethodilo je ciljano organiziranje Dana opće rasprave⁸, koja je potvrdila važnost pravilnog razvoja u ranom djetinjstvu kao temelja za daljnji napredak u odrastanju na svim razvojnim područjima djeteta, kako osobnom, tako i psihičkom te tjelesnom. Nastavno na provedenu raspravu

⁸ Održan 17. rujna 2004.

donesene su i Preporuke – Provedba prava djeteta u ranom djetinjstvu⁹ te u konačnosti i Opći komentar br. 7 (2005)¹⁰.

Preporuke se odnose na: nužnost olakšavanja registracije činjenice rođenja, osiguravanje dostupnosti različitih programa namijenjenih djeci s ciljem da posebice djeca iz ranjivih skupina ne budu isključena, osiguranje potrebnih sredstava za djecu u ranom djetinjstvu, poboljšanje načina i metodologije prikupljanja podataka poštivanjem određenih kriterija (spol, godine, struktura obitelji, itd.), povezivanje prava djeteta na preživljavanje s drugim pravima (pravom na zdravlje, dojenje, pristup vodi itd.)¹¹ kao preduvjeta za puno uživanje ovog prava, promoviranje prava na zabavu i igru djeteta te aktivno sudjelovanje djece u zajednici sukladno njihovoj dobi. Također se preporuča provedba programa kroz djelovanje u lokalnoj zajednici (*community based approach*), provedba istraživanja i treninga, osiguravanje primjerene pomoći roditeljima i obiteljima, uvođenje obrazovanja o ljudskim pravima i snaženje uloge civilnog društva, poslovnog sektora, kao i međunarodne suradnje.

Općim komentarom br. 7 (2005) Odbor je želio ohrabriti države stranke u priznavanju subjektiviteta najmlađima u odnosu na sva prava u Konvenciji, u dobi koja se okvirno smatra razdobljem od rođenja do polaska u školu, a najdulje do 8 godine života. Ciljevi koji se Komentarom žele postići, sažeti su kroz nekoliko odrednica: jačanje razumijevanja odnosno ohrabrivanje priznavanja prava najmlađima, osvješćivanje njihova posebnog položaja s obzirom na dob i različitost u kulturnom okruženju te ukazivanje na potrebu razvijanja sveobuhvatnih programa za najmlađe. U sadržajnom smislu Komentar je podijeljen na poglavlja:

- **ljuska prava najmlađe djece:** ukazuje se na činjenicu da najmlađoj djeci kao nositeljima prava po Konvenciji o pravima djeteta nije u dovoljnoj mjeri osigurana pažnja te se ohrabruju države članice na uporabu holističkog pristupa, kao i na stvaranje proaktivnog pristupa ranom djetinjstvu i to u okviru zakona, politika i programa; najmlađu djecu također treba zaštititi od posebnih rizika, kojima su izložena, kao što su pothranjenost, bolesti i socijalna isključenost; naglašavaju se značajke i dinamika modernog društva koje je potrebno uvažavati kako bi se najbolje odgovorilo na potrebe djece, te se traži poštivanje tradicionalnih vrijednosti, nediskriminacije i najboljeg interesa djeteta itd.;

- **temeljna načela u najranijem djetinjstvu:** nabrajaju se sukladno postojećim odredbama Konvencije o pravima djeteta – pravo na život, pravo na nediskriminaciju, poštivanje najboljeg interesa djeteta, poštivanje gledišta i osjećaja djeteta;

- **odgovornost roditelja i pomoć države:** primarna odgovornost za djecu je na roditeljima, dok je država dužna skrbiti o sveukupnoj pomoći roditeljima u cilju poboljšanja uvjeta za pravilni razvoj djeteta – osigurati integrirani pristup, obrazovati roditelje u skladu s novim razvojnim mogućnostima djeteta, osigurati kvalitetnu provedbu usluga za djecu, podržati roditelje u razvijanju pozitivne i emocionalne veze s djetetom; također se

⁹ CRC/C/143,sect VII

¹⁰ Doneseni 1. studenoga 2005. te promovirani na 41. zasjedanju Odbora za prava djeteta u Ženevi od 9. - 27. siječnja 2006.

¹¹ Program Ranog razvoja djece s ciljem da najmanje 50% roditelja najmlađe djece usvoji i primijeni vještine pozitivnog roditeljstva provodi Ured UNICEF-a u Hrvatskoj.

naglašava kako djeca nisu pasivni primatelji pomoći, već društveni subjekti koji se uz pruženu pomoć postepeno pretvaraju u sve ravnopravnije članove društva sposobne ostvariti svoja prava u skladu sa svojim razvojnim sposobnostima, a slijedom čega su roditelji dužni neprekidno prilagođavati svoju razinu podrške; država stranka je dužna roditeljima pružiti sve oblike podrške za što učinkovitije roditeljstvo, posebice u kontekstu sprečavanja odvajanja djece iz obitelji koja se smatra najpoželjnijim okruženjem za odgoj i razvoj djece; ukazuje se i na brojne današnje opasnosti od moguće dezintegracije obitelji – ekonomske pritiske, utjecaj HIV-a/AIDS-a itd.

- sveobuhvatni programi za najmlađe, a posebice za najosjetljivije skupine djece: ukazuje se na nužnost razvijanja multisektorskih strategija, utemeljenih na zakonu i usklađenih na način kojim se osigurava ostvarivanje najboljeg interesa djeteta, kao polazišta za planiranje potrebnih aktivnosti, a u suradnji s roditeljima i uz puno poštivanje njihovih prava; naglašava se kako strategije treba obilježavati individualni pristup i dinamika, odnosno mijenjanje prioriteta s obzirom na sazrijevanje djeteta, kao i stručna edukacija osoblja za rad s djecom određenih godina; sve usluge i programi moraju biti jednako dostupni, posebice ranjivim skupinama djece, te se moraju poduzeti i sve mjere kako bi se djeca registrirala po rođenju; države stranke pozivaju se na primjenu strategija za smanjivanje siromaštva koje pogađa djecu u najranijoj dobi; na području zaštite zdravlja države stranke pozivaju se na osiguravanje pristupa pitkoj vodi, kao i na provedbu edukacije o prednostima dojenja i higijene te na prevenciju prijenosa HIV infekcije s majke na dijete i osiguravanje alternativne skrbi za djecu koja su postala siročad zbog HIV-a/AIDS-a; na području ranog obrazovanja važno je uspostaviti spolnu ravnopravnost te provesti obvezno primarno obrazovanje, kao i poduprijeti roditelje u obavljanju i boljem razumijevanju funkcije roditeljstva; strategija obrazovanja treba se zasnivati na programima koji se razvijaju u lokalnim sredinama i države stranke trebaju poticati nevladin sektor kao jedan od bitnih sektora za provedbu dječjih prava koji mora biti komplementaran ulozi namijenjenoj državi; postoji potreba uključivanja obrazovanja o ljudskim pravima za najnižu dob; potpuno poštivanje prava djeteta na igru primjerenu dobi temeljna je dobrobit za razvijanje njegovih razvojnih kapaciteta; naglašava se i potreba uklanjanja potencijalnih prepreka za rani razvoj kao dio strategije za suzbijanje siromaštva, te se pozivaju mediji da pozitivnom ulogom pridonesu ostvarivanju prava djeteta, kao i da države stranke učine sve kako djeca ne bi bila izložena štetnim medijskim sadržajima;

- posebna zaštita: odnosi se na djecu u posebno teškim okolnostima koje povećavaju mogućnost izloženosti rizicima te su države stranke dužne poduzeti sve mjere kako bi sačuvale najmlađu djecu od zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji, te osigurale alternativnu skrb u udomiteljskim obiteljima kao zamjenu za institucijsku skrb, a što se smatra najboljim interesom djeteta; dodatno se ranjivom skupinom smatraju izbjeglice te se države stranke pozivaju na sprečavanje odvajanja djece od roditelja; djeci s teškoćama u razvoju u puno je većoj mjeri potrebno osigurati dostupnost obrazovanju i sudjelovanju u svakodnevnom životu, te poštivanje digniteta, kao i posebne mjere u svrhu prevladavanja teškoća u razvoju; potrebno je spriječiti najgore oblike rada za djecu, kao i sve oblike spolnog zlostavljanja, spriječiti prodaju i trgovinu djecom, te osigurati pravnu nekažnjivost djece u kontekstu nepostojanja kaznene odgovornosti djece;

- izgradnja kapaciteta u najranijem djetinjstvu: obuhvaća osiguravanje potrebnih sredstava, razvoj partnerstva između vlade, nevladinog i poslovnog sektora, kao i uspostavu sustava prikupljanja podataka za učinkovito praćenje razvoja na ovom području; ohrabruje se razvoj nacionalnih i lokalnih kapaciteta za istraživanja u ranom

djetinjstvu i provođenje sustavnih treninga za djecu, roditelje i sve one koji se profesionalno bave djecom u ranoj dobi, te provođenje kampanja informiranja i podizanja razine svijesti javnosti, kao i daljnje poboljšanje međunarodne suradnje.

5. Umjesto zaključka – komentar Općeg komentara 7 (2005). Uz Konvenciju o pravima djeteta kao obvezno pravni ugovor, koji su sve države svijeta, uz izuzeće još uvijek dvoje “nepokorenih” – SAD-a i Somalije¹², kao države stranke dužne poštivati, sadržaj ovog Komentara dodatni je poticaj za tumačenje određenog broja konvencijskih odredaba, kao i za njihovo ujednačavanje, ali i mogući putokaz za njihovo snaženje u okviru nacionalnog zakonodavstva i njegove provedbe, kao i jačanje svih oblika partnerstva i izgradnje nacionalnih kapaciteta na području ranog razvoja djece. To je usto i ogledni tekst, ali i moguće nadahnuće za sve kojih se rani razvoj djeteta tiče, prvenstveno za dijete samo, roditelja, stručnjaka i, na kraju, za najodgovorniji čimbenik za zaštitu prava djeteta – državu stranku.

Romana Kuzmanić-Oluić
Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija

LITERATURA:

General Comment No.7 (2005) UN Committee on the Rights of the Child - CRC/C/7/ Rev.1.

Ibler, V. (1987) Rječnik međunarodnog javnog prava. Zagreb: Informator.

Recommendations (UN Committee on the Rights of the Child - CRC/C/143, sect VII).

¹² Jedino ove dvije države nisu ratificirale Konvenciju o pravima djeteta.

UJEDINJENI NARODI

Konvencija o pravima djeteta

CRC/C/GC/7

1. studenog 2005.

Izvornik: engleski

Odbor za prava djeteta

Četrdeset i prvo zasjedanje

Ženeva, 9-27. siječnja 2006.

OPĆI KOMENTAR BR. 7 (2005)

Provedba dječjih prava u ranom djetinjstvu

I. UVOD

1. Ovaj Opći komentar proizlazi iz tumačenja Odbora nakon pregleda izvješća država članica. U mnogim slučajevima ponuđeno je vrlo malo podataka o ranom djetinjstvu, s komentarima ograničenim na stopu smrtnosti djece, prijavu rođenja i zdravstvenu zaštitu. Odbor smatra da postoji potreba rasprave o širim implikacijama Konvencije o pravima djeteta za malu djecu. U skladu s tim, 2004. godine je Odbor svoj Dan opće rasprave posvetio temi "Provedba dječjih prava u ranom djetinjstvu". To je rezultiralo nizom preporuka (vidi CRC/C/143, poglavlje VII), kao i odlukom da se pripremi opći komentar ove važne teme. Putem ovog Općeg komentara Odbor želi potaknuti razvoj svijesti o činjenici da manja djeca ostvaruju sva prava navedena u Konvenciji te da je rano djetinjstvo ključno razdoblje za ostvarivanje tih prava. Radna definicija "ranog djetinjstva" Odbora obuhvaća svu malu djecu: nakon rođenja i tijekom dojenačke dobi; predškolske dobi, kao i za vrijeme prelaska u školu (vidi stavak 4. u nastavku).

II. CILJEVI OPĆEG KOMENTARA

2. Ciljevi Općeg komentara su:

(a) Jačanje razumijevanja ljudskih prava male djece i usmjeravanje pozornosti država članica na njihove obveze prema maloj djeci;

(b) Davanje komentara o određenim značajkama ranog djetinjstva koje utječu na ostvarivanje prava;

(c) Poticanje uvažavanja male djece kao društvenih čimbenika od samog početka života, s posebnim interesima, sposobnostima i slabostima, te potrebe zaštite, vođenja i podrške u ostvarivanju njihovih prava;

(d) Privlačenje pozornosti na različite aspekte ranog djetinjstva koje je potrebno uzeti u obzir prilikom provedbe Konvencije, uključujući raznolikosti u životnim uvjetima male djece, kvaliteti njihovih iskustava i utjecaja koji oblikuju njihov razvoj;

(e) Ukazivanje na razlike u kulturnim očekivanjima i pristupu djeci, uključujući lokalne običaje i postupke koje treba poštovati, osim kada su u suprotnosti s pravima djeteta;

(f) Naglašavanje koliko su mala djeca izložena siromaštvu, diskriminaciji, raspadu obitelji i mnogim drugim nedaćama koja narušavaju njihova prava i umanjuju njihovu dobrobit;

(g) Doprinos ostvarivanju prava sve male djece oblikovanjem i promicanjem sveobuhvatnih politika, zakona, programa, postupaka, stručnog osposobljavanja i istraživanja usredotočenih na prava u ranom djetinjstvu.

III. LJUDSKA PRAVA I MALA DJECA

3. Mala djeca su nositelji prava. Konvencija o pravima djeteta definira dijete kao "svako ljudsko biće mlađe od 18 godina osim ukoliko prema primjenjivim zakonima, punoljetnost ne nastupa ranije" (čl. 1). Iz toga proizlazi da mala djeca imaju pravo uživanja svih prava navedenih u Konvenciji. Imaju pravo na posebne mjere zaštite i, u skladu s njihovim razvojnim sposobnostima, na progresivno uživanje prava. Odbor izražava svoju zabrinutost što prilikom provedbe obveza iz Konvencije, države članice nisu posvetile dovoljnu pozornost maloj djeci kao nositeljima prava, kao i zakonima, politikama i programima potrebnim za ostvarivanje njihovih prava tijekom ovoga posebnog razdoblja njihova djetinjstva. Odbor ponovno potvrđuje da je Konvenciju o pravima djeteta potrebno provoditi holistički u ranom djetinjstvu, uzimajući u obzir načelo univerzalnosti, nedjeljivosti i međuovisnosti svih ljudskih prava.

4. Definicija ranog djetinjstva. Definicija ranog djetinjstva razlikuje se između zemalja i regija, shodno lokalnim tradicijama i organizaciji sustava osnovnoškolskog obrazovanja. U nekim se zemljama prijelaz iz predškolskog u školsko obrazovanje događa odmah nakon navršene 4. godine. U drugim zemljama se taj prijelaz događa u sedmoj godini. Odbor želi u svoja razmatranja prava u ranom djetinjstvu uključiti svu malu djecu: novorođenčad, dojenčad, djecu predškolske dobi, kao i djecu koja su na prijelazu u školu. U skladu s tim Odbor predlaže odgovarajuću radnu definiciju ranog djetinjstva kao razdoblja do navršene osme godine života; države članice dužne su preispitati svoje obveze prema maloj djeci u kontekstu ove definicije.

5. Pozitivni program za rano djetinjstvo. Odbor potiče države članice da osmisle pozitivni program prava u ranom djetinjstvu. Potrebno je napraviti otklon od tradicionalnih vjerovanja prema kojima se rano djetinjstvo uglavnom smatra razdobljem socijalizacije nezrelog ljudskog bića na putu do statusa zrele osobe. Konvencija zahtijeva da se djeca, uključujući najmlađu djecu, poštuju kao osobe sa svojim pravima. Malu djecu

potrebno je uvažiti kao aktivne članove obitelji, zajednica i društava, s vlastitim problemima, interesima i stajalištima. U smislu uživanja svojih prava, mala djeca osobito trebaju fizičku skrb, emocionalnu brigu i senzibilno vodstvo, kao i vrijeme i prostor za društvene igre, istraživanje i učenje. Ove je potrebe najbolje isplanirati u okviru zakona, politika i programa za rano djetinjstvo, što uključuje plan za provedbu i neovisni nadzor, primjerice, imenovanjem povjerenika za dječja prava, i procjenom učinka zakona i politika na djecu (vidi Opći komentar br. 2 /2002./ o ulozi neovisnih ustanova za ljudska prava, čl. 19).

6. Značajke ranog djetinjstva. Rano djetinjstvo je ključno razdoblje za ostvarivanje dječjih prava. U ovom razdoblju:

(a) Mala djeca doživljavaju najbrži rast i najviše promjena u odnosu na čitav ljudski vijek, u vidu dozrijevanja tijela i živčanog sustava, povećanja pokretljivosti, komunikacijskih vještina i intelektualnih sposobnosti, te brze promjene interesa i sposobnosti;

(b) Mala djeca snažno se emocionalno povezuju s roditeljima ili drugim starateljima, od kojih traže i trebaju njegu, skrb, vodstvo i zaštitu, na način koji poštuje njihovu individualnost i rastuće sposobnosti;

(c) Mala djeca ostvaruju važan osobni odnos s djecom svoje dobi, kao i mlađom i starijom djecom. Kroz te odnose uče pregovarati i koordinirati zajedničke aktivnosti, rješavati sukobe, držati se dogovora i prihvaćati odgovornost za druge;

(d) Mala djeca aktivno promišljaju fizičke, društvene i kulturne dimenzije svijeta u kojem žive, progresivno učeći iz svojih aktivnosti i interakcije s drugima, kako djecom tako i odraslima;

(e) Prve godine života djece osnova su njihova psihičkog i mentalnog zdravlja, emocionalne sigurnosti, kulturnog i osobnog identiteta te razvojnih sposobnosti;

(f) Doživljaji odrastanja i razvoja male djece razlikuju se ovisno o njihovoj individualnoj naravi, kao i spolu, uvjetima života, organizaciji obitelji, načinu skrbi i obrazovnom sustavu;

(g) Doživljaji odrastanja i razvoja male djece snažno su oblikovani kulturnim uvjerenjima o njihovim potrebama i odgovarajućem tretmanu, te njihovoj aktivnoj ulozi u obitelji i zajednici.

7. Poštivanje različitih interesa, iskustava i izazova s kojima se suočava svako malo dijete početna je točka ostvarivanja njihovih prava u ovoj ključnoj fazi njihovih života.

8. Istraživanja ranog djetinjstva. Odbor primjećuje sve veći broj teorija i istraživanja koja potvrđuju da je malu djecu najbolje sagledati kao društvene čimbenike čije je preživljavanje, dobrobit i razvoj ovisno i izgrađeno na bliskim odnosima. Pod odnosima se obično smatra odnos s malim brojem ključnih osoba, najčešće roditelja, članova proširene obitelji i vršnjaka, kao i skrbnika i drugih stručnjaka s područja ranog djetinjstva.

Istraživanje društvenih i kulturnih dimenzija ranog djetinjstva istovremeno usmjerava pozornost na različite načine na koje se rani razvoj poima i ozakonjuje, uključujući različita očekivanja male djece i načine organiziranja skrbi i obrazovanja za njih. Jedna od značajki modernih društava jest da sve veći broj male djece odrasta u višekulturalnim zajednicama u kontekstu brzih društvenim promjena, s kojima se mijenjaju i uvjerenja i očekivanja od male djece, uključujući i sve šire priznanje njihovih prava. Države članice se potiču na korištenje uvjerenja i znanja o ranom djetinjstvu na način koji odgovara lokalnim okolnostima i promjenjivoj praksi, poštivanje tradicionalnih vrijednosti, pod uvjetom da nisu diskriminirajuće (članak 2. Konvencije), da ne uključuju predrasude u odnosu na zdravlje djece i njihovu dobrobit (čl. 24.3), ni protiv njihovih interesa (čl. 3). Na kraju, istraživanje je pokazalo da za malu djecu postoji poseban rizik od pothranjenosti, bolesti, siromaštva, zanemarivanja, društvene isključenosti i niza drugih nedaća. Pokazalo je također i da odgovarajuće preventivne i interventne strategije u ranom djetinjstvu mogu pozitivno utjecati na trenutačnu dobrobit i buduće izgleda male djece. Stoga je provedba dječjih prava u ranom djetinjstvu učinkovit način kako bi se spriječile osobne, društvene i obrazovne poteškoće u djetinjstvu i adolescenciji (vidi Opći komentar br. 4 /2003./ o zdravlju i razvoju adolescenata).

IV. OSNOVNA NAČELA I PRAVA U RANOM DJETINJSTVU

9. Odbor određuje članke 2., 3., 6. i 12. Konvencije kao opća načela (vidi Opći komentar br. 5 /2003./ o općim mjerama za provedbu Konvencije). Svako načelo ima implikacije na prava u ranom djetinjstvu.

10. **Pravo na život, preživljavanje i razvoj.** Članak 6. odnosi se na prirodno pravo djeteta na život i države članice obvezne su osigurati, u najvećoj mogućoj mjeri, preživljavanje i razvoj djeteta. Države članice pozivaju se na poduzimanje svih mogućih mjera u vidu poboljšanja perinatalne brige za majke i novorođenčad, smanjenja stope smrtnosti novorođenčadi i djece te stvaranja uvjeta za promicanje dobrobiti male djece tijekom ove ključne faze njihovih života.

Pothranjenost i bolesti koje je moguće spriječiti i dalje su glavna prepreka u ostvarivanju prava u ranom djetinjstvu. Osiguranje preživljavanja i tjelesnog zdravlja su prioriteta, ali podsjećamo države članice da članak 6. obuhvaća sve vidove razvoja, te da su zdravlje i psihosocijalna dobrobit malog djeteta međusobno ovisni u mnogim aspektima. Oboje mogu ugroziti teški životni uvjeti, nebriga, grub ili uvredljiv odnos i ograničene mogućnosti ostvarivanja ljudskog potencijala. Mala djeca koja odrastaju u posebice teškim uvjetima zahtijevaju posebnu pozornost (vidi poglavlje VI. u nastavku). Odbor podsjeća države članice (i druge na koje se to odnosi) da je pravo na preživljavanje i razvoj moguće provesti jedino na holistički način, provedbom svih drugih odredaba Konvencije, uključujući pravo na zdravlje, odgovarajuću prehranu, socijalnu zaštitu, odgovarajući standard života, zdravo i sigurno okruženje, obrazovanje i igru (čl. 24., 27., 28., 29. i 31.), kao i poštivanjem odgovornosti roditelja te pružanjem pomoći i kvalitetnih usluga (čl. 5. i 18.). Djeca trebaju od najranije dobi biti uključena u aktivnosti koje promiču dobru prehranu i zdrav način života koji sprečava nastanak bolesti.

11. **Pravo na nediskriminaciju.** Članak 2. jamči prava svakom djetetu bez diskriminacije bilo koje vrste. Odbor poziva države članice da utvrde implikacije ovog načela na ostvarivanje prava u ranom djetinjstvu:

(a) Članak 2. znači da mala djeca općenito ne smiju biti diskriminirana po bilo kojoj osnovi, primjerice, kada zakon ne osigurava jednaku zaštitu od nasilja svoj djeci, uključujući malu djecu. Mala djeca su posebno izložena riziku diskriminacije jer su razmjerno nemoćna i ovise o drugima u pogledu ostvarivanja svojih prava;

(b) Članak 2. također znači da ne smije biti diskriminacije prema određenim skupinama male djece. Diskriminacija se može pojaviti u obliku nedovoljne prehrane; neodgovarajuće skrbi i pozornosti; ograničenih mogućnosti za igru, učenje i obrazovanje; ili sprečavanja slobodnog izražavanja osjećaja i stajališta. Diskriminacija se može ogledati i u grubim postupcima i nerazumnim očekivanjima, u obliku iskorištavanja ili vrijeđanja. Primjerice:

(i) Diskriminacija djevojčica ozbiljno je narušavanje prava koje utječe na njihovo preživljavanje i sve vidove njihovih mladih života, kao i ograničavanje mogućnosti za pozitivni doprinos društvu. Mogu biti žrtve selektivnog abortusa, osakaćivanja genitalija, zanemarivanja i čedomorstva, što obuhvaća i neodgovarajuću prehranu u djetinjstvu. Od njih se može očekivati preuzimanje prevelike odgovornosti za obitelj poradi čega ostaju zakinite za mogućnost sudjelovanja u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju;

(ii) Diskriminacija djece s invaliditetom umanjuje njihove izgleda za preživljavanje i kvalitetu života. Ova djeca imaju pravo na skrb, ishranu, brigu i poticaje koji se pružaju drugoj djeci. Možda im je potrebna i dodatna, posebna pomoć kako bi se osigurala integracija i ostvarenje njihovih prava;

(iii) Diskriminacija djece zaražene ili pogođene virusom HIV-a uskraćuje im pomoć i podršku koja im je najviše potrebna. Diskriminacija se može pronaći u javnim politikama, u pružanju i pristupu uslugama, kao i svakodnevnim postupcima koji narušavaju dječja prava (vidi također članak 27.);

(iv) Diskriminacija vezana uz etničko porijeklo, klasu/kastu, osobne okolnosti i životni stil, ili politička i vjerska uvjerenja (djece ili roditelja) onemogućuje djeci puno sudjelovanje u društvu. Ona utječe i na mogućnost roditelja da ispune svoju odgovornost prema svojoj djeci. Utječe na mogućnosti djece i njihovo samopouzdanje, a pritom potiče prepirke i sukobe među odraslima i djecom;

(v) Mala djeca koja su žrtve višestruke diskriminacije (npr. zbog etničkog porijekla, socijalnog i kulturnog statusa, spola i/ili teškoća u razvoju) izložena su posebnom riziku.

12. Mala djeca mogu biti i žrtve posljedica diskriminacije njihovih roditelja, primjerice, ako su rođena u izvanbračnoj zajednici ili nekim drugim okolnostima koje nisu u skladu s tradicionalnim vrijednostima, ili su njihovi roditelji izbjeglice ili tražitelji azila. Države članice odgovorne su za nadzor i borbu protiv diskriminacije u bilo kojem obliku i na bilo kojem mjestu – u obiteljima, zajednicama, školama ili drugim ustanovama. Potencijalna diskriminacija u pristupu kvalitetnim uslugama za malu djecu osobito je zabrinjavajuća, posebice ondje gdje zdravstvene, obrazovne, socijalne i druge usluge nisu općenito dostupne i osigurava ih svojevrсна kombinacija državnih, privatnih i dobrotvornih organizacija. Kao prvi korak, Odbor potiče države članice na nadziranje dostupnosti i pristupa kvalitetnim uslugama koje pridonose preživljavanju i razvoju male djece, uključujući sustavno prikupljanje podataka, razdvojenih u odrednicama glavnih varijabli vezanih uz porijeklo i okolnosti djece i obitelji. Kao drugi korak bit će potrebne aktivnosti

koje će jamčiti da sva djeca imaju jednake mogućnosti korištenja dostupnih usluga. Općenito govoreći, države članice trebaju podizati razinu svijesti o diskriminaciji male djece općenito, te osobito ranjivih skupina.

13. Dobrobit djeteta. Članak 3. navodi načelo prema kojem je najbolji interes djeteta primarni cilj svih aktivnosti vezanih uz djecu. Zbog razmjerne nezrelosti mala djeca ovise o odgovornim tijelima u procjeni i zastupanju njihovih prava i interesa u odnosu na odluke i aktivnosti koje utječu na njihovu dobrobit, uzevši pritom u obzir njihove poglede i rastuće sposobnosti. Načelo najboljih interesa neprestano se ponavlja u Konvenciji (uključujući članke 9., 18., 20. i 21. koji se ponajviše odnose na rano djetinjstvo). Načelo najboljeg interesa primjenjuje se na sve aktivnosti koje se odnose na djecu i zahtijeva aktivne mjere radi zaštite njihovih prava i promicanja njihova preživljavanja, rasta i dobrobiti, kao i mjere podrške i pomoći roditeljima i drugima na kojima leži svakodnevna odgovornost ostvarivanja dječjih prava:

(a) *Najbolji interes pojedinog djeteta.* Sve odluke u pogledu skrbi, zdravlja, obrazovanja djece itd. moraju uzeti u obzir načelo najboljeg interesa djeteta, uključujući odluke roditelja, stručnjaka i drugih osoba odgovornih za djecu. Poziva se države članice da osiguraju da malu djecu u svim pravnim postupcima neovisno zastupa osoba koja djeluje u interesu djeteta, te da djeca budu saslušana u svim slučajevima kada su sposobna izraziti svoje mišljenje ili želje;

(b) *Najbolji interesi male djece kao skupine ili grupacije.* Sve zakonske i političke promjene, administrativne i sudske odluke te usluge koje se odnose na djecu moraju uzeti u obzir načelo najboljih interesa. To uključuje aktivnosti koje se izravno odnose na djecu (primjerice, zdravstvene usluge, sustav skrbi ili škole), kao i aktivnosti koje neizravno utječu na malu djecu (primjerice, vezane uz okoliš, kućanstvo ili prijevoz).

14. Poštivanje pogleda i osjećaja malog djeteta. Članak 12. utvrđuje da dijete ima pravo slobodno izraziti svoje poglede u svim pitanjima koja se odnose na dijete, te ih se mora uzeti u obzir. Ovo pravo osnažuje status malog djeteta kao aktivnog sudionika u promicanju, zaštiti i nadzoru odnosnih prava. Poštivanje sudjelovanja malog djeteta – kao člana obitelji, zajednice i društva – često se zanemaruje ili odbacuje kao neprikladno ne temelju njegove dobi i nezrelosti. U mnogim zemljama i regijama tradicionalna uvjerenja naglašavaju potrebu naobrazbe i socijalizacije male djece. Smatraju se nerazvijenima, kao da im manjkaju i najosnovnije sposobnosti razumijevanja, komunikacije i odabira. U svojim su obiteljima nemoćna, često bez prava glasa i nevidljiva u društvu. Odbor želi naglasiti da se članak 12. odnosi na manju i na stariju djecu. Kao nositelji prava, čak i najmanja djeca imaju pravo izraziti svoja stajališta, kojima treba “pridati važnost u skladu s dobi i zrelošću djeteta” (čl. 12.1). Mala djeca su iznimno osjetljiva na svoju okolinu i vrlo brzo počinju shvaćati ljude, mjesta i uobičajene postupke, te oblikuju svijest o vlastitom identitetu. Vršte odabire i prenose svoje osjećaje, ideje i želje na mnogo načina, puno prije nego što su ih u mogućnosti izraziti putem konvencionalnog govornog ili pisanog jezika. U tom pogledu:

(a) Odbor potiče države članice na poduzimanje odgovarajućih mjera kojima bi osigurale provođenje koncepta prema kojemu dijete ima pravo na slobodno izražavanje vlastitih pogleda, kao i pravo da se s njim savjetuje u situacijama koje ga se tiču počevši od

njegove najranije dobi, sukladno djetetovim sposobnostima, najboljim interesima te da ima pravo na zaštitu od štetnih iskustava;

(b) Pravo na izražavanje vlastitih stajališta i osjećaja treba uključiti u dnevni život djeteta kod kuće (uključujući, kada je to moguće, proširenu obitelj) i u zajednici; u pristupu cjelovitom spektru zdravstvene skrbi u ranom djetinjstvu, njege i obrazovanja, kao i u pravnim postupcima; te prilikom razrade politika i usluga, uključujući istraživanja i savjetovanja;

(c) Države članice trebaju poduzeti sve odgovarajuće mjere za promicanje aktivnog sudjelovanja roditelja, stručnjaka i odgovornih tijela u stvaranju prilika za malu djecu da progresivno uživaju svoja prava u svakodnevnim aktivnostima u svim relevantnim okruženjima, uključujući obuku za neophodne vještine. Da bi se ostvarilo pravo na sudjelovanje, odrasli moraju usvojiti usredotočenost na potrebe djeteta, moraju naučiti saslušati malu djecu i poštovati njihov dignitet i individualna stajališta. To od odraslih također zahtijeva strpljenje i kreativnost prilagodbom vlastitih očekivanja interesima malog djeteta, razini razumijevanja i načinu komunikacije koji odgovara djetetu.

V. ODGOVORNOSTI RODITELJA I POMOĆ DRŽAVA ČLANICA

15. Ključna uloga roditelja i drugih primarnih skrbnika. U normalnim okolnostima roditelji malog djeteta imaju ključnu ulogu u ostvarivanju njihovih prava, kao i drugi članovi obitelji, proširene obitelji ili zajednice, uključujući, prema potrebi, zakonske skrbnike. To je u potpunosti prihvaćeno u Konvenciji (osobito u članku 5.), kao i obveze država članica na pružanje pomoći, uključujući kvalitetne usluge čuvanja djece (osobito u članku 18.). Predgovor Konvencije spominje obitelj kao "temeljnu skupinu društva i prirodno okruženje za rast i dobrobit svih njezinih članova, a osobito djece". Odbor uzima u obzir činjenicu da se "obitelj" ovdje odnosi na raznolike oblike zajednica koje osiguravaju skrb, ishranu i razvoj malog djeteta, uključujući nuklearnu obitelj, proširenu obitelj i druge tradicionalne ili moderne zajednice u društvima, pod uvjetom da su u skladu s pravima i najboljim interesima djeteta.

16. Roditelji/primarni skrbnici i najbolji interesi djece. Odgovornost povjerena roditeljima i drugim primarnim skrbnicima vezana je uz uvjet da djeluju u najboljem interesu djeteta. Članak 5. utvrđuje da je uloga roditelja ponuditi odgovarajuće usmjerenje i vodstvo kako bi "dijete moglo uživati u pravima iz... Konvencije". To se odnosi jednako i na mlađu i na stariju djecu. Novorođenčad i dojenčad u potpunosti su ovisna o drugima, ali nisu pasivni primatelji skrbi, usmjerenja i vodstva. Oni su aktivni društveni subjekti koji traže zaštitu, njegu i razumijevanje roditelja ili skrbnika, koja im je potrebna za preživljavanje, rast i dobrobit. Novorođenče može prepoznati svoje roditelje (ili skrbnike) ubrzo nakon rođenja i time započinje aktivna neverbalna komunikacija. U normalnim okolnostima mala se djeca snažno emocionalno vežu uz svoje roditelje ili primarne skrbnike. Taj im odnos pruža psihičku i emocionalnu sigurnost, kao i stalnu brigu i pozornost. Kroz ove odnose djeca grade osobni identitet i usvajaju vještine, znanja i ponašanja koja se cijene u društvu. Na taj su način roditelji (i skrbnici) obično glavna spona kroz koju mala djeca mogu ostvariti svoja prava.

17. Razvojne sposobnosti kao ishodište ostvarivanja prava. Članak 5. poziva se na koncept “razvojnih sposobnosti” u pogledu procesa dozrijevanja i učenja kojim djeca progresivno usvajaju znanje, kompetencije i razumijevanje, uključujući razumijevanje svojih prava te načina na koje ih najbolje mogu ostvariti. Poštivanje sposobnosti razvoja male djece ključno je za ostvarivanje njihovih prava i osobito značajno u ranom djetinjstvu zbog brzih promjena djetetova tjelesnog, kognitivnog, društvenog i emocionalnog funkcioniranja, od najranije dobi do početka škole. Članak 5. sadrži načelo prema kojem su roditelji (i drugi) dužni stalno prilagođavati razinu podrške i vodstva koje pružaju djetetu. Ove prilagodbe znače uzimanje u obzir interesa i želja djeteta kao i djetetove sposobnosti neovisnog odlučivanja i poimanja njegova ili njezinog najboljeg interesa. Dok malo dijete uglavnom treba snažnije vodstvo od starijeg, važno je uzeti u obzir individualne razlike u sposobnostima djece iste dobi te njihov način reagiranja na različite situacije. Razvoj sposobnosti treba smatrati pozitivnim i naprednim procesom, a ne izlikom za autoritativne postupke koji ograničavaju autonomiju i samoizražavanje djeteta, što se tradicionalno opravdava isticanjem nezrelosti djeteta i potrebom za socijalizacijom. Roditelje (i druge) treba poticati na nuđenje “usmjeravanja i vodstva” na način koji je usredotočen na dijete, putem razgovora i primjera, te na način koji potiče sposobnosti malog djeteta za korištenje vlastitih prava, uključujući pravo na sudjelovanje (čl. 12.) i pravo na slobodu misli, savjesti i vjere (čl. 14.).¹³

18. Poštivanje uloge roditelja. Članak 18. Konvencije potvrđuje da je promicanje razvoja i dobrobiti djeteta primarna odgovornost roditelja i zakonskih skrbnika, pri čemu im je temeljni cilj najbolji interes djeteta (čl. 18.1 i 27.2). Države članice trebaju poštivati prvenstvena prava roditelja, majki i očeva. To uključuje obvezu da se djeca ne odvajaju od roditelja, osim ukoliko to nije u najboljem interesu djeteta (čl. 9.). Mala djeca osobito su osjetljiva na pogubne posljedice odvajanja zbog svoje fizičke ovisnosti i emocionalne vezanosti za svoje roditelje/primarne skrbnike. Njima je također teže shvatiti okolnosti odvajanja. Situacije koje će najvjerojatnije imati negativan učinak na malu djecu uključuju nemar i uskraćivanje odgovarajuće roditeljske brige; roditeljstvo pod akutnim materijalnim ili psihološkim stresom ili oštećeno mentalno zdravlje; roditeljstvo u izolaciji; nedosljedno roditeljstvo koje uključuje sukob između roditelja ili nasilnost prema djeci; te situacije u kojima se djeca suočavaju s prekinutim odnosima (uključujući prisilno razdvajanje) ili kada im je pružena institucijska skrb niske kvalitete. Odbor poziva države članice na poduzimanje svih potrebnih koraka kojima bi osigurale da roditelji budu sposobni preuzeti odgovornost za svoju djecu; kojima bi podržale roditelje u ispunjavanju njihovih odgovornosti, uključujući smanjenje štetnih oblika uskrate, prekida i devijacija u skrbi za djecu; te da poduzmu korake kada postoji rizik za dobrobit djeteta. Sveobuhvatni ciljevi država članica trebaju uključivati smanjenje broja napuštene male djece ili siročadi, kao i smanjenje broja djece kojima je potrebna institucijska skrb ili neki drugi oblik dugotrajne skrbi, osim u situacijama kada se smatra da je to u najboljem interesu djeteta (vidi također poglavlje VI. u nastavku).

19. Društvena kretanja i uloga obitelji. Konvencija naglašava da “oba roditelja dijele odgovornost za podizanje i razvoj djeteta”, pri čemu se očevi i majke smatraju ravnopravnim skrbnicima (čl. 18.1). Odbor primjećuje da se u praksi modeli obitelji razlikuju i mijenjaju u mnogim regijama, kao i dostupnost neslužbenih mreža podrške roditeljima, pri čemu postoji opći trend u smjeru veće raznolikosti veličina obitelji, roditeljskih

¹³ Vidi G. Lansdown, *The Evolving Capacities of the Child* (Florence: UNICEF Innocenti)

uloga i uvjeta za podizanje djece. Ova su kretanja osobito značajna za malu djecu, za čiji je tjelesni, osobni i psihološki razvoj najbolji manji broj dosljednih, brižnih odnosa. Ovi odnosi uglavnom uključuju neku kombinaciju s majkom, ocem, rođacima, djedom i bakom te drugim članovima proširene obitelji, odnosno stručnim skrbnicima specijaliziranim za brigu o djetetu i obrazovanje. Odbor uzima u obzir da svaki od navedenih odnosa daje svoj, različit doprinos ispunjenju prava djeteta prema Konvenciji te da promicanje dobrobiti djeteta može uključivati čitav niz modela obitelji. U nekim zemljama i regijama promjena društvenih stajališta prema obitelji, braku i roditeljstvu utječe na doživljaje male djece u ranom djetinjstvu, primjerice, u pogledu razdvajanja i preoblikovanja obitelji. Gospodarski pritisak također ima utjecaja na djecu, primjerice, kada su roditelji prisiljeni raditi daleko od svojih obitelji i zajednica. U drugim regijama i zemljama, bolest i smrt jednog ili oba roditelja ili rođaka od AIDS-a postaju uobičajena značajka ranog djetinjstva. Ovi i mnogi drugi čimbenici utječu na mogućnost roditelja u ispunjavanju njihove odgovornosti prema djeci. Općenito govoreći, u vremenu brzih društvenih promjena, tradicionalni načini možda nisu više održivi ili relevantni za okolnosti roditeljstva ili današnjeg stila života, ali još nije prošlo dovoljno vremena da se usvoje novi načini, te shvate i ocijene nove kompetencije roditeljstva.

20. Pomoć roditeljima. Države članice dužne su pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima, zakonskim skrbnicima i proširenim obiteljima u izvršavanju njihovih odgovornosti u pogledu podizanja djeteta (čl. 18.2 i 18.3) uključujući pomoć roditeljima u vidu pružanja životnih uvjeta neophodnih za razvoj djeteta (čl. 27.2) te jamstvo da će djeca primiti svu potrebnu zaštitu i skrb (čl. 3.2). Odbor izražava zabrinutost jer se ne pridaje dovoljna pozornost resursima, vještinama i osobnoj opredijeljenosti koja se zahtijeva od roditelja i drugih osoba odgovornih za malu djecu, osobito u društvima gdje se još uvijek sankcionira rani brak i roditeljstvo, te u društvima s učestalom pojavom mladih, samohranih roditelja. Rano djetinjstvo je razdoblje najopsežnije (i najintenzivnije) odgovornosti roditelja u pogledu svih aspekata dobrobiti djeteta koje pokriva Konvencija, a to su: opstanak, zdravlje, tjelesna i emocionalna sigurnost, standard života i skrbi, mogućnosti za igru i učenje te sloboda izražavanja. Shodno tome, ostvarivanje dječjih prava u velikoj mjeri ovisi o dobrobiti i resursima koji su dostupni osobama odgovornim za skrb o djeci. Prihvatanje međusobne ovisnosti ovih uvjeta zdravo je uporište za planiranje pomoći i usluga za roditelje, zakonske skrbnike i druge njegovatelje. Primjerice:

(a) Integrirani pristup uključivao bi intervencije koje utječu izravno na sposobnost roditelja da promiču najbolje interese djeteta (npr. porezi i povlastice, odgovarajući stambeni uvjeti, radno vrijeme) kao i one s nešto izravnijim rezultatima (npr. perinatalne zdravstvene usluge za majke i novorođenčad, obrazovanje roditelja, kućne posjete);

(b) Prilikom pružanja odgovarajuće pomoći trebalo bi uzeti u obzir nove uloge i vještine potrebne roditeljima, kao i načine koje zahtijevaju i nameću promjene tijekom ranog djetinjstva – npr. kad djeca tijekom odrastanja postaju pokretnija, više verbalno komuniciraju, postaju društveno kompetentnija, te kako počinju sudjelovati u programima skrbi i obrazovanja;

(c) Pomoć roditeljima treba uključivati obrazovanje i savjetovanje roditelja te kvalitetne usluge za majke, očeve, rodbinu, bake i djedove i druge osobe koje su povremeno odgovorne za promicanje najboljih interesa djeteta;

(d) Pomoć uključuje i ponudu podrške roditeljima i drugim članovima obitelji na način koji potiče pozitivan i osjećajan odnos s malom djecom te poboljšava razumijevanje dječjih prava i najboljih interesa.

21. Odgovarajuća pomoć roditeljima može se pružiti u sklopu sveobuhvatnih politika za rano djetinjstvo (vidi poglavlje V. u nastavku), što uključuje zdravstvenu i drugu skrb te obrazovanje u ranom djetinjstvu. Države članice trebaju roditeljima osigurati odgovarajuću podršku kako bi malu djecu mogli u potpunosti uključiti u takve programe, osobito najzapostavljenije i najranjivije skupine. Članak 18.3 posebice uvažava činjenicu da su mnogi roditelji ekonomski aktivni, često na slabo plaćenim radnim mjestima, a usto imaju i roditeljsku odgovornost. Članak 18.3 obvezuje države članice na poduzimanje odgovarajućih mjera kako bi zajamčile da djeca zaposlenih roditelja imaju pravo na korištenje usluga dječje skrbi, zaštite majčinstva i ustanova za koje ispunjavaju uvjete. U tom pogledu Odbor preporučuje državama članicama ratificiranje Konvencije o zaštiti majčinstva, 2000. (br. 183) Međunarodne organizacije rada.

VI. SVEOBUHVAATNE POLITIKE I PROGRAMI ZA RANO DJETINJSTVO, OSOBITO ZA RANJIVU DJECU

22. **Višesektorske strategije utemeljene na pravima.** U mnogim zemljama i regijama rano djetinjstvo ima nizak prioritet u razradi kvalitetnih usluga. Usluge su često fragmentarne. Često su u nadležnosti nekoliko vladinih odjela na središnjoj i lokalnim razinama, a njihovo je planiranje često neusklađeno i rascjepkano. U mnogim ih slučajevima pružaju privatne i dobrovoljne organizacije, bez odgovarajućih resursa, propisa ili jamstva kvalitete. Države članice se pozivaju da osmisle usklađene, višesektorske strategije utemeljene na pravima kako bi zajamčile da ishodišna točka planiranja i pružanja usluga budu najbolji interesi djeteta. Strategije bi se trebale temeljiti na sustavnom i integriranom pristupu pripremi nacrtu zakona i politike za djecu do 8. godina. Potreban je sveobuhvatni okvir usluga, propisa i ustanova za rano djetinjstvo, s osiguranom podrškom putem informacijskih i nadzornih sustava. Sveobuhvatne usluge potrebno je uskladiti s pomoći koja se pruža roditeljima, uz puno poštovanje prema njihovoj odgovornosti kao i okolnostima i potrebama (kao u člancima 5. i 18. Konvencije; vidi poglavlje IV.). Prilikom planiranja sveobuhvatnih usluga trebalo bi uključiti roditelje i savjetovati se s njima.

23. **Standardi programa i stručno osposobljavanje u skladu s rasponom dobi.** Odbor naglašava da sveobuhvatna strategija za rano djetinjstvo mora uzeti u obzir zrelost i individualnost svakog pojedinog djeteta, osobito imajući u vidu promjenjive razvojne prioritete određenih dobnih skupina (primjerice, novorođenčadi, dojenčadi, predškolske djece i ranih osnovnoškolskih skupina) i implikacije programskih standarda i kriterija kvalitete. Države članice moraju osigurati da ustanove, službe i oprema koja se koristi tijekom ranoga djetinjstva odgovaraju standardima kvalitete, osobito u pogledu zdravlja i sigurnosti, te da osoblje posjeduje odgovarajuće psihosociološke kvalitete, da je prikladno, da ga ima dovoljan broj i da je dobro osposobljeno. Pružanje usluga u skladu s okolnostima, dobi i individualnosti male djece zahtijeva od osoblja da bude osposobljeno za rad s tom dobnom skupinom. Rad s malom djecom mora biti cijenjen u društvu i odgovarajuće plaćen kako bi privukao visokokvalificiranu radnu snagu, kako muškarce, tako i žene. Osoblje mora imati jasno, suvremeno teo-

retsko i praktično razumijevanje dječjih prava i razvoja (vidi članak 41); mora usvojiti odgovarajuće načine skrbi, nastavni plan i pedagoške metode usmjerene na djecu; mora imati pristup stručnim resursima i podršci, uključujući nadzorni sustav javnih i privatnih programa, ustanova i službi.

24. Pristup uslugama, osobito onih najranjivijih. Odbor poziva države članice da svoj maloj djeci (i osobama primarno odgovornim za njihovu dobrobit) osiguraju pristup odgovarajućim i učinkovitim uslugama, što uključuje programe zdravstvene skrbi i njege te obrazovanje osmišljeno s ciljem promicanja njihove dobrobiti. Osobitu pozornost treba posvetiti najranjivijim skupinama male djece i onima koji su podložni diskriminaciji (čl. 2). To uključuje djevojčice, djecu koja žive u siromaštvu, djecu s teškoćama u razvoju, djecu iz siromašnih ili manjinskih skupina, djecu iz izbjegličkih obitelji, siročad ili djecu koja nemaju roditeljsku skrb iz drugih razloga, djecu koja žive u ustanovama, djecu koja žive s majkama u zatvoru, izbjeglice i djecu koja traže azil, djecu zaraženu ili oboljelu od AIDS-a, te djecu roditelja alkoholičara ili narkomana (vidi poglavlje VI.).

25. Prijava rođenja. Sveobuhvatne usluge za rano djetinjstvo počinju s rođenjem. Odbor uviđa da je osiguranje prijavljivanja sve novorođene djece i dalje velik izazov za mnoge zemlje ili regije. To može negativno utjecati na djetetov osjećaj osobnog identiteta, a djeci mogu biti uskraćena prava na osnovnu zdravstvenu skrb, obrazovanje i socijalnu skrb. Kao prvi korak u osiguravanju prava na opstanak, razvoj i pristup kvalitetnim uslugama svoj djeci (čl. 6), Odbor preporuča da države članice poduzmu sve neophodne mjere kojima bi se osiguralo prijavljivanje sve novorođene djece. To se može postići univerzalnim, dobro upravljanim besplatnim prijavnim sustavom dostupnim svima. Učinkovit sustav mora biti fleksibilan i prilagodljiv okolnostima obitelji, primjerice, omogućiti, prema potrebi, prijavu putem mobilnih jedinica za prijavu. Odbor uviđa da je u nekim regijama manja vjerojatnost da će djeca koja su bolesna ili imaju teškoće u razvoju biti prijavljena, te naglašava da sva djeca trebaju biti prijavljena po rođenju, bez ikakve diskriminacije (čl. 2). Odbor podsjeća države članice na važnost pojednostavljivanja zakašnjele prijave rođenja, kao i da djeca koja nisu prijavljena trebaju dobiti ravnopravan pristup zdravstvenoj skrbi, zaštiti, obrazovanju i drugim socijalnim uslugama.

26. Životni standard i socijalna sigurnost. Mala djeca imaju pravo na životni standard prikladan njihovom tjelesnom, mentalnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju (čl. 27). Odbor izražava zabrinutost što milijunima djece nisu osigurani ni osnovni uvjeti života, usprkos opće poznatih činjenica o pogubnim posljedicama prikraćivanja osnovnih uvjeta života za djecu. Odrastanje u siromaštvu podriva dobrobit djeteta, uključenost u društvo i samopouzdanje te umanjuje mogućnosti učenja i razvoja. Odrastanje u potpunom siromaštvu ima još ozbiljnije posljedice jer predstavlja prijetnju djetetovom opstanku i zdravlju, dok istovremeno potkopava osnovnu kvalitetu života. Države članice pozivaju se na provedbu sustavne strategije za smanjenje siromaštva u ranom djetinjstvu kao i na borbu s negativnim učincima na dobrobit djece. Potrebno je iskoristiti sva moguća sredstva, kao i "programe pomoći i podrške" djeci i obiteljima (čl. 27. 3), kako bi se maloj djeci pružio osnovni životni standard u skladu s pravima. Provedba dječjih prava na socijalnu pomoć, uključujući socijalno osiguranje, važan je element svake strategije (čl. 26.).

27. Pružanje zdravstvene skrbi. Države članice trebaju se pobrinuti da sva djeca imaju pristup zdravstvenoj skrbi i prehrani najvišeg standarda tijekom rane dobi, kako bi se smanjila stopa smrtnosti djece i kako bi im se omogućio zdrav početak života (čl. 24). Osobito:

(a) Države članice dužne su osigurati čistu vodu za piće, odgovarajuće sanitarne uvjete, odgovarajuće cijepljenje, dobru prehranu i medicinske usluge potrebne za zdravlje malog djeteta u okruženju bez stresa. Pothranjenost i bolest imaju dugotrajan učinak na tjelesno zdravlje i razvoj djece. Utječu na mentalno stanje djeteta, otežavaju učenje i sudjelovanje u društvu te umanjuju izgled djeteta za ostvarenje vlastita potencijala. Isto vrijedi za pretilost i nezdrav način života;

(b) Države članice odgovorne su osigurati pravo djeteta na zdravlje poticanjem obrazovanja o zdravlju i razvoju djeteta, što uključuje prednosti dojenja, prehrane, higijene i zdravstvenih mjera.¹⁴ Potrebno je dati prioritet pružanju odgovarajuće prenatalne i postnatalne zdravstvene skrbi majkama i novorođenčadi kako bi se potaknulo stvaranje zdravog odnosa između djeteta i obitelji, osobito između djeteta i majke /ili primarnog skrbnika/ (čl. 24. 2). Mala djeca mogu i sama pridonijeti svom osobnom zdravlju i poticanju zdravog načina života među vršnjacima, primjerice, sudjelovanjem u odgovarajućim programima zdravstvenog obrazovanja za djecu;

(c) Odbor želi skrenuti pozornost država članica na osobite izazove HIV-a/AIDS-a u ranom djetinjstvu. Treba poduzeti sve nužne korake kako bi se:

(i) spriječila zaraza roditelja i male djece, posebice interveniranjem u lancu prijenosa, naročito između oca i majke, te majke i djeteta;

(ii) pružila točna dijagnoza, učinkovito liječenje i drugi oblici podrške roditeljima i maloj djeci zaraženoj virusom (uključujući antiretrovirusne terapije); i

(iii) osigurala odgovarajuća zamjenska skrb djeci koja su izgubila roditelje ili primarne skrbnike zbog HIV-a/AIDS-a, što podrazumijeva zdravu i zaraženu djecu. (Vidi Opći komentar br. 3 /2003/ o HIV-u/AIDS-u i pravima djeteta.)

28. Obrazovanje u ranom djetinjstvu. Konvencija priznaje pravo djeteta na obrazovanje, a osnovnoškolsko obrazovanje mora biti obvezno i besplatno za sve (čl. 28). Odbor cijeni činjenicu da neke države članice planiraju uvesti besplatno jednogodišnje predškolsko obrazovanje. Odbor smatra da pravo na obrazovanje u ranom djetinjstvu započinje rođenjem te je usko povezano s djetetovim pravom na najveći mogući razvoj (čl. 6. 2). Veza između obrazovanja i razvoja objašnjena je u članku 29. 1:

“Države članice slažu se da obrazovanje djeteta treba usmjeriti na: (a) puni razvoj dječje osobnosti, darovitosti te mentalnih i tjelesnih sposobnosti do njihovih punih mogućnosti”. Opći komentar br. 1 o ciljevima obrazovanja objašnjava da je cilj “osposobiti dijete razvijajući njegove vještine, sposobnost učenja kao i druge sposobnosti, ljudski dignitet, samopoštovanje i samopouzdanje” te da se to mora postići usredotočenjem na dijete i naklonjenošću djetetu, te da obrazovanje mora biti odraz prava i urođenoga digniteta djeteta (st. 2). Podsjećamo države članice da pravo djeteta na obrazovanje

¹⁴ Vidi Global Strategy for Infant and Young Child Feeding, Svjetska zdravstvena organizacija, 2003.

uključuje svu djecu i da djevojčicama treba omogućiti sudjelovanje u obrazovanju bez ikakve diskriminacije (čl. 2).

29. Roditeljska i javna odgovornost za obrazovanje u ranom djetinjstvu. Načelo da su roditelji (i primarni skrbnici) prvi učitelji djeteta utvrđeno je i odobreno u sklopu Konvencije naglaskom na poštivanje odgovornosti roditelja (poglavlje IV. gore). Od njih se očekuje da pruže odgovarajući smjer i vodstvo maloj djeci u ostvarivanju njihovih prava te da im osiguraju okruženje pouzdanih i nježnih odnosa utemeljenih na poštovanju i razumijevanju (čl. 5). Odbor poziva države članice da ovo načelo usvoje kao ishodišnu točku prilikom planiranja ranog obrazovanja, u dva pogleda:

(a) Pružanjem odgovarajuće pomoći roditeljima u izvršavanju njihovih odgojnih odgovornosti (čl. 18. 2), države članice trebaju poduzeti sve prikladne mjere kako bi roditeljima pomogle u shvaćanju njihove uloge u ranom obrazovanju vlastita djeteta, kako bi potakle odgojne metode usredotočene na dijete, te potakle poštovanje djetetova dostojanstva i pružile mogućnost za razvijanje razumijevanja, samopoštovanja i samopouzdanja;

(b) Pri planiranju aktivnosti za razdoblje ranog djetinjstva, države članice trebaju u svakom trenutku raditi na osiguravanju programa koji upotpunjuju ulogu roditelja i u najvećoj mogućoj mjeri razvijaju partnerstvo s roditeljima, putem aktivne suradnje između roditelja, stručnjaka i drugih na razvoju “djetetove osobnosti, darovitosti te mentalnih i psihičkih sposobnosti do njihovih punih mogućnosti” (čl. 29.1 /a/).

30. Odbor poziva države članice da se pobrinu da sva mala djeca dobiju obrazovanje u najširem smislu (kako je navedeno u članku 28. gore), koje uvažava ključnu ulogu roditelja, šire obitelji i zajednice, kao i doprinos organiziranih programa obrazovanja u ranom djetinjstvu koje osigurava država, zajednica ili ustanove civilnog društva. Rezultati istraživanja pokazuju potencijal kvalitetnih obrazovnih programa koji pozitivno utječu na uspješan prijelaz male djece u osnovnu školu, njihov obrazovni napredak i dugoročnu društvenu prilagodbu. Mnoge zemlje i regije osiguravaju sveobuhvatno rano obrazovanje počevši od 4. godine, koje je u nekim zemljama integrirano sa skrbi za djecu zaposlenih roditelja. Uvidjevši da tradicionalna podjela između usluga “skrbi” i “obrazovanja” nije uvijek bila u najboljem interesu djeteta, uveden je koncept “Edu-care” kako bi se naglasio prijelaz na integrirane usluge te pojačalo uvažavanje potrebe usklađenoga holističkoga višesektorskog pristupa ranom djetinjstvu.

31. Programi utemeljeni u zajednici. Odbor preporuča državama članicama podržavanje razvojnih programa za rano djetinjstvo, što uključuje predškolske programe za dom i zajednicu, čija su glavna značajka osnaživanje i obrazovanje roditelja (i drugih skrbnika). Ključna je uloga država članica stvaranje zakonskog okvira za pružanje kvalitetnih usluga, odnosno usluga za koje su osigurana prikladna sredstva, te da se pobrinu da standardi budu prilagođeni okolnostima određenih skupina i pojedinaca, kao i razvojnim prioritetima određenih dobnih skupina, od dojenačke dobi do odlaska u školu. Potiču se na izradu programa visoke kvalitete, usklađenih s razvojem djeteta i relevantnih za određenu kulturu, što će postići suradnjom s lokalnim zajednicama, umjesto pukog nametanja standardiziranog pristupa skrbi i obrazovanju u ranoj dobi. Odbor državama članicama preporuča i da obrate veću pozornost i aktivno podrže pris-

tup programima za rano djetinjstvo utemeljen na pravima, što uključuje inicijative oko prelaska u osnovnu školu koje osiguravaju kontinuitet i napredak, kako bi se ojačalo dječje samopouzdanje, komunikacijske vještine i entuzijazam za učenjem kroz aktivno sudjelovanje, među ostalim, u aktivnosti planiranja.

32. Privatni sektor kao subjekt pružanja usluga. U vidu preporuka usvojenih 2002. godine tijekom Dana opće rasprave o “Privatnom sektoru kao subjektu pružanja usluga i njegovoj ulozi u provedbi dječjih prava” (vidi CRC/C/121, stavak 630-653) Odbor preporučuje državama članicama da podrže aktivnosti nevladinog sektora kao kanala za implementaciju programa. Nadalje poziva sve nedržavne subjekte pružanja usluga (“profitne” i “neprofitne”) na poštivanje načela i odredaba Konvencije, te u tom pogledu podsjeća države članice na primarnu obvezu osiguravanja provedbe Konvencije. Stručnjake za rano djetinjstvo – u državnom i nedržavnom sektoru – treba dobro pripremiti te im osigurati stalno osposobljavanje i odgovarajuću nadoknadu. U tom su kontekstu države članice odgovorne za pružanje usluga razvoja u ranom djetinjstvu. Uloga građanskog društva trebala bi biti komplementarna – a ne zamjena – s ulogom države. Odbor podsjeća države članice da tamo, gdje prevladavaju nedržavne usluge, one imaju obvezu nadzirati i regulirati kvalitetu usluga kako bi se osigurala zaštita dječjih prava i njihovih najboljih interesa.

33. Obrazovanje o ljudskim pravima u ranom djetinjstvu U svjetlu članka 29. i Općeg komentara Odbora br. 1 (2001.), Odbor preporučuje državama članicama da u obrazovanje u ranom djetinjstvu uključe i obrazovanje o ljudskim pravima. Ovakav vid obrazovanja trebao bi djecu i osnažiti i omogućiti im sudjelovanje na način da im pruži praktične mogućnosti uživanja njihovih prava i odgovornosti prilagođeno njihovim interesima, nedoumicama i razvojnim sposobnostima. Učenje male djece o ljudskim pravima trebalo bi se temeljiti na svakodnevnim situacijama kod kuće, u vrtićima, programima ranog obrazovanja i drugim mjestima u zajednici s kojima se mala djeca mogu poistovjetiti.

34. Pravo na odmor, slobodno vrijeme i igru. Odbor uočava da države članice nisu posvetile dovoljnu pozornost provedbi odredaba članka 31. Konvencije koje jamče “pravo djeteta na odmor, slobodno vrijeme, igru i rekreacijske aktivnosti prikladne dobi djeteta te slobodno sudjelovanje u kulturnom životu i umjetnosti”. Igra je jedna od najočitijih značajki ranog djetinjstva. Kroz igru djeca uživaju u svojim trenutačnim sposobnostima i iskušavaju ih, bilo u samostalnoj ili igri s drugima. Vrijednost kreativne igre i učenja kroz istraživanje široko je priznata u obrazovanju u ranom djetinjstvu. No često je pravo na odmor, slobodno vrijeme i igru ometeno nedostatkom mogućnosti za dječje susrete, igru i interakciju u sigurnom, stimulativnom okruženju usredotočenom na djecu, punom podrške i bez stresa. Prostor za dječju igru posebno je ugrožen u mnogim urbanim okruženjima gdje oblikovanje i gustoća zgrada, komercijalnih centara i prijevoznog sustava u kombinaciji s bukom, zagađenjem i raznim opasnostima stvaraju opasno okruženje za malu djecu. Dječje pravo na igru može se pokvariti i prevelikim brojem kućnih obveza (osobito za djevojčice) ili natjecateljskim školskim sustavom. Shodno tome, Odbor poziva države članice, nevladine organizacije i privatne čimbenike da prepoznaju i uklone potencijalne prepreke koje malu djecu sprečavaju u uživanju ovih prava, uključujući pritom i strategiju za smanjenje siromaštva. Planiranje gradova i objekata za slobodno vrijeme i igru trebalo bi uzeti u obzir dječje pravo na

izražavanje vlastitih stajališta (čl. 12.) putem prikladnih savjetovanja. Države članice se potiču da u svim navedenim pogledima obrate veću pozornost i dodijele odgovarajuće resurse (ljudske i financijske) za provedbu prava na odmor, slobodno vrijeme i igru.

35. Moderne komunikacijske tehnologije i rano djetinjstvo. Članak 17. uvažava potencijal tradicionalnih papirnatih kao i modernih informatičkih medija u davanju pozitivnog doprinosa ostvarenju dječjih prava. Rano djetinjstvo je specijalizirano tržište za izdavače i producente na području medija, koje treba poticati na objavu sadržaja prikladnih sposobnostima i interesima male djece, koji u socijalnom i obrazovnom smislu pogoduju njihovoj dobrobiti, te koji odražavaju nacionalne i regionalne raznolikosti, kulture i jezike različite djece. Osobitu pozornost treba posvetiti potrebama manjinskih skupina na pristup medijima radi promicanja njihovog uvažavanja i uključivanja u društvo. Članak 1. (e) odnosi se i na ulogu država članica u zaštiti djece od neprikladnog i potencijalno štetnog materijala. Brzi rast raznolikosti i dostupnosti modernih tehnologija, uključujući internetske medije, posebno je zabrinjavajući. Mala su djeca posebno izložena riziku ako su izložena neprikladnom ili uvredljivom materijalu. Države članice pozivaju se na reguliranje proizvodnje i distribucije medijskih sadržaja tako da se zaštite mala djeca, te pruži podrška roditeljima/skrbnicima u ispunjavanju roditeljskih odgojnih obveza u ovom pogledu (čl. 18).

VII. MALA DJECA KOJOJ JE POTREBNA POSEBNA ZAŠTITA

36. Podložnost male djece rizicima. U Općem komentaru Odbor neprestano primjećuje da veliki broj male djece odrasta u teškim uvjetima u kojima se nerijetko narušavaju njihova prava. Mala djeca osobito su podložna nepravdama zbog nepouzdanih i nedosljednih odnosa s roditeljima i skrbnicima ili odrastaju u uvjetima velikog siromaštva i nezadovoljenih osnovnih životnih potreba, ili su okružena sukobima i nasiljem ili istjerana iz domova kao izbjeglice, ili su podložna mnogim drugim nedaćama pogubnim za njihovu dobrobit. Mala djeca teže shvaćaju ove nedaće i nisu otporna na štetne učinke po njihovo zdravlje ili psihički, mentalni, duhovni, moralni ili socijalni razvoj. Posebno su u opasnosti kada im njihovi roditelji ili skrbnici nisu u mogućnosti pružiti odgovarajuću zaštitu, zbog bolesti, smrti ili raspada obitelji ili zajednice. Bez obzira na težinu okolnosti, mala djeca zahtijevaju posebnu pozornost zbog brzih razvojnih promjena kroz koje prolaze; podložnija su bolestima, ozljedama i deformacijama u razvoju, a nemoćna su kada je u pitanju izbjegavanje ili suprotstavljanje teškoćama te ovise o drugima da im pruže zaštitu i štite njihove najbolje interese. U sljedećim poglavljima Odbor skreće pozornost država članica na ključne teške okolnosti navedene u Konvenciji koje imaju jasne implikacije na prava u ranom djetinjstvu. Popis nije konačan i djeca mogu u svakom slučaju biti podložna većem broju opasnosti. Općenito, države članice trebaju se pobrinuti da svako dijete, u svim okolnostima, uživa odgovarajuću zaštitu u cilju ostvarivanja njegovih prava:

(a) *Zlostavljanje i zanemarivanje (čl. 19).* Mala djeca često su žrtve zanemarivanja i zlostavljanja, što uključuje tjelesno i mentalno nasilje. Zlostavljanje se često događa u obiteljima, što može biti posebno destruktivno. Mala djeca gotovo nemaju mogućnosti izbjeći ili se oduprijeti zlostavljanju i najteže im je shvatiti što se događa te su najmanje sposobna potražiti tuđu zaštitu. Postoje jasni dokazi da ozljede, koje su po-

sljedica zanemarivanja i zlostavljanja, imaju negativan učinak na razvoj, uključujući, kod najmlađe djece, mjerljive učinke na procese dozrijevanja mozga. Imajući na umu učestalost zlostavljanja i zanemarivanja u ranom djetinjstvu i dokaze o njihovim dugotrajnim posljedicama, države članice trebaju poduzeti sve neophodne mjere kako bi zaštitile malu djecu u opasnosti i ponudile zaštitu žrtvama zlostavljanja, poduzimanjem pozitivnih koraka podrške njihovom oporavku od ozljeda, a istovremeno izbjegavajući stigmatizaciju zbog nasilja koje su pretrpjela;

(b) *Djeca bez obitelji (čl. 20. i 21.)*. Dječje pravo na razvoj ozbiljno je ugroženo kada se radi o djeci koja su siročad, napuštena ili im je uskraćena obiteljska skrb ili kada trpe dugotrajne prekide odnosa ili odvajanje (npr. zbog prirodnih nepogoda ili drugih situacija, epidemija poput HIV-a/AIDS-a, roditelja u zatvoru, oružanih sukoba, ratova ili prisilne migracije). Ove nedaće različito utječu na djecu ovisno o njihovoj otpornosti, dobi i okolnostima, kao i dostupnosti širih izvora podrške i alternativne skrbi. Istraživanja pokazuju da institucijska skrb niske kvalitete vjerojatno neće pridonijeti zdravom tjelesnom i psihološkom razvoju i može imati ozbiljne negativne posljedice na dugoročnu društvenu prilagodbu, osobito kod djece mlađe od 3 godine, kao i kod djece mlađe od 5 godina. U mjeri u kojoj je potrebna alternativna skrb, rano smještanje u obitelj ili osiguravanje skrbi slične obitelji vjerojatnije će proizvesti pozitivne učinke na malu djecu. Države članice potiču se na ulaganje i podršku oblicima alternativne skrbi koji mogu zajamčiti sigurnost, stalnu skrb i brigu te mogućnost da mala djeca stvore dugotrajne veze na osnovu međusobnog povjerenja i poštovanja, primjerice, putem udomiteljstva, posvojenja i podrške članovima proširene obitelji. Kada je posvajanje u pitanju, "najvažniji će čimbenik biti ono što je u najboljem interesu djeteta" (čl. 21), odnosno ne samo "primarni čimbenik" (čl. 3.), pri čemu je potrebno sustavno imati u vidu i poštivati sva relevantna prava djeteta i obveze država članica navedene u Konvenciji i ponovljene u ovom Općem komentaru;

(c) *Izbjeglice (čl. 22.)*. Mala djeca kao izbjeglice vjerojatno su dezorijentirana jer su izgubila većinu onoga što im je bilo poznato iz svakodnevnog okruženja i odnosa. Ova djeca i njihovi roditelji imaju pravo na jednak pristup zdravstvenoj skrbi, obrazovanju i drugim uslugama. Djeca koja su sama ili odvojena od obitelji u posebnoj su opasnosti. Odbor donosi detaljne smjernice za skrb i zaštitu ove djece u Općem komentaru br. 6 (2005.) o postupanju s djecom bez pratnje izvan njihove rodne zemlje;

(d) *Djeca s teškoćama u razvoju (čl. 23)*. Rano djetinjstvo je razdoblje u kojemu se obično uočavaju teškoće u razvoju i utvrđuje njihov utjecaj na dobrobit i razvoj djeteta. Mala djeca se ne smiju smjestiti u ustanovu isključivo zbog svojih teškoća u razvoju. Prioritetno je osigurati im jednake mogućnosti sudjelovanja u obrazovanju i životu zajednice, uključujući uklanjanje zapreka koje ih sprečavaju u ostvarivanju njihovih prava. Mala djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo na odgovarajuću stručnu pomoć, što uključuje i podršku roditeljima (ili skrbnicima). Prema djeci s teškoćama u razvoju treba se uvijek odnositi s poštovanjem i na način koji ohrabruje njihovu samostalnost. (Pogledati preporuke Odbora s Dana opće rasprave o "Pravima djece s teškoćama u razvoju", održanog 1997. godine, sadržane u dokumentu CRC/C/66.);

(e) *Štetan rad (čl. 32)*. U nekim zemljama i regijama djeca se upoznaju s radom u ranoj dobi, što uključuje i potencijalno opasne aktivnosti, iskorištavanje i narušavanje zdrav-

lja, obrazovanja i dugoročnih izgleda u životu. Malu se djecu, primjerice, uvodi u kućne poslove ili rad u poljoprivredi, ili pomažu roditeljima ili rodbini u opasnim aktivnostima. Čak je i novorođenčad podložna ekonomskom iskorištavanju, kada se koriste ili iznajmljuju za prosjačenje. Iskorištavanje male djece u zabavnoj industriji, što obuhvaća televiziju, film, oglašavanje i druge moderne medije, također izaziva zabrinutost. Države članice posebno su odgovorne u pogledu ekstremnih oblika opasnog dječjeg rada navedenog u Konvenciji o najgorim oblicima dječjeg rada, 1999. (br. 182) Međunarodne organizacije rada;

(f) *Zlouporaba opijata (čl. 33)*. I dok je malo vjerojatno da mala djeca koriste drogu, može im zatrebati stručna pomoć ako su ih rodile majke ovisne o alkoholu ili drogi, te zaštita u slučajevima kada su članovi obitelji ovisnici te postoji opasnost da budu izložena drogi. Mogu trpjeti i teške posljedice ovisnosti o drogi ili alkoholu na životni standard obitelji i kvalitetu skrbi, a i sama su u opasnosti da rano počnu uzimati drogu i alkohol;

(g) *Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje (čl. 34)*. Mala djeca, osobito djevojčice, podložne su ranom seksualnom zlostavljanju i iskorištavanju u i izvan obitelji. Mala djeca koja žive u teškim uvjetima u posebnoj su opasnosti, osobito djevojčice koje rade kao ispomoć u kući. Mala djeca mogu biti i žrtve pornografije; što je obuhvaćeno Neobveznim protokolom Konvencije o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji iz 2002.;

(h) *Prodaja, trgovina i otmica djece (čl. 35)*. Odbor je često izražavao zabrinutost zbog dokaza o prodaji i preprodaji napuštene djece i djece odvojene od obitelji, a u različite svrhe. Što se najmlađih dobnih skupina tiče, moguće svrhe su posvajanje, osobito (ali ne isključivo) u strane obitelji. Osim Neobveznog protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji u odnosu na međudržavno posvajanje iz 1993. pruža okvir i mehanizme za sprečavanje zlouporabe u ovoj domeni, a Odbor je dosljedno i snažno poticao države članice, koje priznaju i/ili dopuštaju posvajanje, na ratificiranje ili pristup ovom sporazumu. Univerzalna prijava rođenja, uz međunarodnu suradnju, može pomoći u borbi protiv kršenja ovih prava;

(i) *Devijantno ponašanje i kršenje zakona (čl. 40)*. Mala djeca (mlađa od 8 godina, vidi Poglavlje 4.) ne bi ni u kom slučaju smjela biti uključena u pravne definicije najniže dobi za kaznenu odgovornost. Mala djeca koja se ne ponašaju prikladno ili krše zakone trebaju suosjećajnu pomoć i razumijevanje, s ciljem povećanja sposobnosti osobne kontrole djeteta, postizanja društvene empatije i iznalaženja načina rješavanja sukoba. Države članice trebaju se pobrinuti da se roditeljima/skrbnicima pruži odgovarajuća podrška i osposobljavanje za izvršavanje njihovih odgovornosti (čl. 18) te da mala djeca imaju pristup kvalitetnom obrazovanju i skrbi u ranom djetinjstvu i (prema potrebi) stručno vodstvo/tretman.

37. U svim navedenim okolnostima, i u slučaju drugih oblika iskorištavanja (čl. 36), Odbor poziva države članice da pojedinačne slučajeve male djece uključe u sve propise, politike i intervencije radi promicanja tjelesnog i psihološkog oporavka i socijalne reintegracije u okruženje koje promiče dignitet i samopoštovanje (čl. 39).

VIII. IZGRADNJA KAPACITETA ZA RANO DJETINJSTVO

38. Osiguravanje sredstava za rano djetinjstvo. Kako bi se osiguralo potpuno ostvarenje dječjih prava u ovoj ključnoj fazi njihovih života (imajući na umu učinak iskustava iz ranog djetinjstva na njihove dugoročne izgleda), države članice se pozivaju na usvajanje sveobuhvatnih i vremenski definiranih planova za rano djetinjstvo u okviru dječjih prava. To zahtijeva povećanje ljudskih i financijskih resursa osiguranih za usluge i programe za rano djetinjstvo (čl. 4). Odbor uvažava činjenicu da države članice, provodeći dječja prava u ranom djetinjstvu, tome pristupaju s vrlo različitih polazišta, u okvirima raspoložive infrastrukture za donošenje politike, osiguravanja usluga i stručne obradbe vezane uz rano djetinjstvo, kao i sukladno razini potencijalno dostupnih sredstava namijenjenih razdoblju ranog djetinjstva. Odbor uvažava i činjenicu da su države članice možda suočene s većim prioritetima u odnosu na provedbu prava u djetinjstvu, na primjer, tamo gdje još nije postignuta univerzalnost zdravstvene skrbi i obrazovanja. No ipak je važno da postoji dostatno javno ulaganje u usluge, infrastrukturu i sveukupne resurse namijenjene ranom djetinjstvu, iz mnogobrojnih razloga navedenih u ovom Općem komentaru. U tom se smislu države članice potiču na razvoj snažnih i ravnopravnih partnerstava između vlade, državne uprave, nevladinih organizacija, privatnog sektora i obitelji kako bi se financirale sveobuhvatne usluge kao podrška pravima male djece. Konačno, Odbor naglašava da ondje gdje su usluge decentralizirane, to ne bi smjelo biti na štetu male djece.

39. Prikupljanje podataka i upravljanje. Odbor ponovno naglašava važnost sveobuhvatnih i ažurnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka o svim vidovima ranog djetinjstva radi oblikovanja, nadzora i procjene postignutog napretka, te radi procjene učinka politika. Odbor je svjestan da mnoge države članice nemaju odgovarajuće nacionalne sustave prikupljanja podataka o ranom djetinjstvu za mnoga područja pokrivena Konvencijom, a posebice da određeni i razvrstani podaci o djeci mlađe dobi nisu lako dostupni. Odbor poziva države članice na razvoj sustava prikupljanja podataka i pokazatelja u skladu s Konvencijom, razvrstanih prema dobi, spolu, obiteljskoj strukturi, gradskim i ruralnim sredinama te drugim relevantnim kategorijama. Sustav bi trebao obuhvatiti svu djecu do 18 godina, s posebnim naglaskom na rano djetinjstvo, a osobito djecu iz ranjivih skupina.

40. Izgradnja kapaciteta za istraživanja o ranom djetinjstvu. Odbor je ranije u ovom Općem komentaru primijetio da je obavljeno opsežno istraživanje svih vidova dječjeg zdravlja, rasta, kognitivnog, socijalnog i kulturnog razvoja, o utjecaju pozitivnih i negativnih čimbenika na njihovu dobrobit, kao i potencijalnih učinaka programa skrbi i obrazovanja u ranom djetinjstvu. Provodi se sve više istraživanja o ranom djetinjstvu iz perspektive ljudskih prava, posebice o tome kako se mogu poštivati dječja prava na sudjelovanje, uključujući i sudjelovanje u procesu istraživanja. Teorija i dokazi istraživanja o ranom djetinjstvu mogu ponuditi mnogo za razvoj politika i praksi, kao i nadzor i ocjenu inicijativa te obrazovanje i osposobljavanje osoba odgovornih za dobrobit male djece. No Odbor skreće pozornost na ograničenja aktualnog istraživanja jer se usredotočuje uglavnom na rano djetinjstvo u ograničenom broju konteksta i regija svijeta. Kao dio planiranja za rano djetinjstvo, Odbor potiče države članice na razvoj nacionalnih i lokalnih kapaciteta za istraživanja o ranom djetinjstvu, osobito iz perspektive provedbe prava.

41. **Osposobljavanje za prava u ranom djetinjstvu.** Znanje i stručnost o ranom djetinjstvu nisu statične pojave, već se s vremenom mijenjaju. Razlog su tomu društvena kretanja koja utječu na živote male djece, njihovih roditelja i skrbnika, promjena politika i prioriteta u skrbi i obrazovanju, novosti u skrbi za djecu, nastavnim planovima i pedagogiji, kao i nova istraživanja. Provedba dječjih prava u ranom djetinjstvu izazov je za sve one koji su odgovorni za djecu, kao i za djecu samu, sukladno njihovom razvoju tijekom kojega počinju shvaćati svoju ulogu u obitelji, školi i zajednici. Države članice potiču se na provođenje sustavnog obrazovanja o dječjim pravima za djecu i njihove roditelje, kao i sve stručne osobe koje rade za ili s djecom, osobito saborске zastupnike, suce, odvjetnike, provoditelje zakona, državne službenike, osoblje u ustanovama i domovima za djecu, nastavnike, zdravstveno osoblje, socijalne radnike i lokalne vođe. Nadalje, Odbor poziva države članice na provođenje kampanja za podizanje razine svijesti šire javnosti.

42. **Međunarodna pomoć.** Uvažavajući ograničenja resursa mnogih država članica, koje žele provesti sveobuhvatne odredbe navedene u ovom Općem komentaru, Odbor preporučuje ustanovama donatorima, uključujući Svjetsku banku, tijela Ujedinjenih naroda i bilateralne donatore, da financijski i tehnički podrže razvojne programe za rano djetinjstvo te da im to bude jedan od glavnih ciljeva u dostizanju održivog razvoja u zemljama koje primaju međunarodnu pomoć. Učinkovita međunarodna suradnja može ojačati izgradnju kapaciteta za rano djetinjstvo na području razvoja politika, programa, istraživanja i stručnog osposobljavanja.

43. **Pogled prema naprijed.** Odbor poziva države članice, međuvladine organizacije, nevladine organizacije, akademike, stručne skupine i lokalne zajednice da nastave zagovarati osnivanje neovisnih ustanova za dječja prava i poticati stalni politički dijalog, kao i istraživanja o ključnoj važnosti kvalitete života u ranom djetinjstvu, uključujući dijalog na međunarodnoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.

Zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja u Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine

Uvod

Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, kojega je dana 22. ožujka 2006. godine prihvatila Vlada Republike Hrvatske, proistekao je iz prvoga Svjetskog sastanka na vrhu posvećenog djeci, održanog u New Yorku 1990. godine, a na kojemu je usvojena Svjetska deklaracija o opstanku, zaštiti i razvoju djece te Plan djelovanja. Značaj ovoga sastanka ogleda se u prvoj globalnoj podršci Konvenciji o pravima djeteta, te osiguravanju jedinstvenog okvira za ostvarivanje ciljeva djelovanja za djecu i njihovu dobrobit.

Sukladno pozivu iz Plana djelovanja izrađen je Nacionalni program djelovanja za djecu koji je Vlada Republike Hrvatske prihvatila 1. listopada 1998. godine. Usto je istoga dana Vlada Republike Hrvatske osnovala i Vijeće za djecu kao koordinacijsko tijelo na nacionalnoj razini s ciljem trajnog praćenja ostvarivanja Nacionalnog programa djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj i usklađivanja rada državnih i drugih tijela, službi i ustanova u praćenju primjene Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu djece, kao i provedbu nacionalnog zakonodavstva i programa donesenih u svrhu osiguranja postizanja ovih ciljeva.

Nacionalni program djelovanja za djecu prvi je nacionalni operativni program kojim su razrađene mjere i određeni njihovi nositelji s ciljem osiguranja poduzimanja aktivnosti radi ostvarivanja uvjeta potrebnih za postizanje i zaštitu prava i dobrobiti djece u Republici Hrvatskoj, priznatih Konvencijom o pravima djeteta.

Ovim operativnim programom pokrenuta je dalekosežna aktivnost koja je pridonijela stvaranju nacionalnog ozračja putem upoznavanja i senzibiliziranja javnosti te edukacije temeljnih čimbenika našega društva radi razumijevanja i shvaćanja mjesta, uloge i funkcije ljudskih prava djece priznatih Konvencijom o pravima djeteta u postizanju najboljeg interesa i dobrobiti djece i u hrvatskom društvu.

U cilju daljnjeg jačanja i intenziviranja mjera na ostvarivanju uvjeta radi postizanja ciljeva određenih Nacionalnim programom djelovanja za djecu iz 1998. godine, na prijedlog Vijeća za djecu, Vlada Republike Hrvatske je dana 10. srpnja 2003. godine prihvatila i uputila na provedbu Prioritetne aktivnosti za dobrobit djece, za razdoblje od 2003. do 2005. godine, iz Nacionalnog programa djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj. Slijedom navedenoga izrađen je Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, koji je usvojila Vlada Republike Hrvatske, a kojim se u suštini, osigurava nastavljanje poduzimanja aktivnosti u hrvatskom društvu u cilju os-

tvarivanja osnovnih ciljeva određenih Nacionalnim programom djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj iz 1998. godine. Usto se ovim planom osigurava i ostvarivanje ciljeva određenih preporukama Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda izdanim radi daljeg unapređivanja zaštite i promicanja prava djeteta u Hrvatskoj, slijedom razmatranja Drugog periodičnog izvješća Republike Hrvatske, na sjednici održanoj 20. rujna 2004. godine u Ženevi, te prioritetima Vijeća Europe u kontekstu inicijativa na području zaštite prava djece, kao i Nacionalnog izvješća o provedbi Milenijskih ciljeva razvoja do 2015. godine sukladno Milenijskoj deklaraciji Ujedinjenih naroda iz 2000. godine koja, među ostalim, sadrži i ciljeve koji se tiču dobrobiti, prava i interesa djece.

Svakako valja naglasiti da je za stvaranje daljnjih uvjeta za postizanje prava djece, priznatih Konvencijom o pravima djeteta, od osobitog značaja što su Nacionalnim planom aktivnosti za prava i interese djece u Republici Hrvatskoj, za razdoblje od 2006. do 2012. godine, razrađene i u djelokrug nadležnih državnih tijela, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, medija i organizacija civilnog društva, stavljene 124 raznovrsne mjere radi ostvarivanja sljedećih ciljeva:

- unaprijediti kvalitetu zadovoljavanja potreba djece u svim područjima (zdravstvo, odgoj i obrazovanje, zaštita od zlostavljanja i zanemarivanja, slobodno vrijeme i kultura, socijalna skrb i ostalo);
- unaprijediti prava djece u Republici Hrvatskoj;
- poboljšati položaj djece u Republici Hrvatskoj;
- odrediti obveze nadležnih tijela i drugih čimbenika koji u svom radu sudjeluju u zaštiti prava i interesa djece;
- odrediti oblike, način i sadržaje suradnje nadležnih tijela i drugih čimbenika koji u svom radu sudjeluju u zaštiti prava i interesa djece, te unaprijediti partnerski odnos i usklađeno djelovanje nadležnih državnih tijela i organizacija civilnog društva;
- uspostaviti bolju suradnju u provođenju mjera u lokalnoj zajednici;
- osigurati dovoljan broj stručnjaka u nadležnim državnim tijelima Republike Hrvatske koji će raditi na zaštiti prava i interesa djece, te
- uključiti djecu u donošenje odluka vezanih uz ostvarenje prava i interesa djece.

Unutar četrnaest područja djelovanja, obuhvaćenih Nacionalnim planom aktivnosti za prava i interese djece u Republici Hrvatskoj, za razdoblje od 2006. do 2012. godine, razrađene su aktivnosti i plan provedbe aktivnosti i u području zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, kojeg detaljnije prikazujemo u daljnjem tekstu.

Zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja

Neke pripomene o polazištima

Kada se promišlja ili razmatra prava djece priznata Konvencijom o pravima djeteta, potrebno je, prije svega, imati u vidu da je riječ o međunarodnom dokumentu u kojem su raznolike, svakodnevne i povremene potrebe djece postale njihovim pravima. Ujedno, radi se i o novom pravnom području koje zalazi u gotovo sve postojeće grane prava i pravne institute. Riječ je također i o specifičnim ljudskim pravima koja se svakim danom

sve više uvažavaju i poštuju, a što je razvidno i iz kontinuiranog sagledavanja jesu li i u kojoj su mjeri suvremena nacionalna zakonodavstva usklađena sa zahtjevima koje Konvencija o pravima djeteta postavlja pred države članice. Unutar šezdesetak prava i to iz područja: osobnih, zdravstvenih, obrazovnih, socijalnih, kulturnih, društvenih i pravosudno-zaštitnih prava, u okviru tzv. jamstvenih prava, koja služe za zaštitu djece od nepovoljnih ili štetnih postupaka, Konvencija o pravima djeteta, odredbom članka 19., izriječno je odredila:

1. Države članice će poduzeti sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zlorabe, zanemarivanja, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno zlostavljanje, dok o njemu skrbe roditelj(i), zakonski skrbnik(ci) ili neka druga odgovorna osoba kojoj je dijete povjereno na skrb.

2. Mjere zaštite, prema potrebi, moraju obuhvatiti djelotvorne postupke uvođenja socijalnih programa za pružanje potrebne pomoći djetetu i onima koji o njemu skrbe te za druge oblike prevencije i utvrđivanja, izvješćivanja, ukazivanja, istraživanja, postupanja i praćenja slučajeva zlostavljanja djeteta koji su gore opisani i, bude li potrebno, za uključivanje suda.”

Razvidno je da navedena odredba državama, članicama Konvencije, stavlja u obvezu poduzimanje različitih zakonodavnih, upravnih, socijalnih i obrazovnih mjera za zaštitu djece od svih oblika tjelesnog i duševnog nasilja i raznovrsnih oblika zlorabe, zlostavljanja, iskorištavanja i zanemarivanja djece, te da se istodobno upozorava i na potrebu djelotvorne borbe protiv raznovrsnih oblika nasilja nad djecom i to na svim razinama društvenog djelovanja i organiziranja.

U svezi s razmatranjem stanja i rezultata primjene odredbe članka 19. Konvencije, Odbor ujedinjenih naroda za prava djeteta, u postupku razmatranja Drugog periodičnog izvješća Republike Hrvatske o primjeni Konvencije o pravima djeteta, u cilju daljeg unapređivanja zaštite i promicanja prava djeteta u Hrvatskoj, a iz područja prava djeteta na zaštitu od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja, našoj je državi preporučio da kao stranka:

a) poduzme sveobuhvatnu studiju o nasilju, poglavito spolnom zlostavljanju i nasilju u kući i u školi radi procjene dosega, uzroka, opsega i naravi takvih prijestupa;

b) osnaži kampanje jačanja svijesti i obrazovanja uz sudjelovanje djece, radi sprečavanja zlorabe djece i promicanja pozitivnih, nenasilnih oblika postizanja discipline i uvažavanja prava djece, uz istodobno jačanje svijesti o negativnim posljedicama tjelesnog kažnjavanja;

c) ocijeni rad postojećih struktura i pruži obuku stručnjacima koji se bave ovom vrstom predmeta; osnaži mjere kojima je cilj ohrabrenje prijavljivanja slučajeva zlostavljanja djeteta i progon počinitelja takvih radnji, te

d) osigura skrb, potpuni tjelesni i psihički oporavak te ponovno uključivanje u društvo djece žrtava nasilja.

Radi cjelovitijeg sagledavanja i razumijevanja općeg stanja stvari, dostignute razine zaštite djece u Republici Hrvatskoj, kao i nekih polazišta za daljnja unapređenja zaštite djece, osobito od zlostavljanja i zanemarivanja, smatram kako je potrebno imati u vidu neke ranije promjene poduzete u Republici Hrvatskoj, kao i njihove učinke, u cilju primjerenije i djelotvornije zaštite djece od raznovrsnih stanja, pojava, odnosa i ponašanja kojima se otežava njihov odgoj i svekoliki razvitak njihove ličnosti. Ove promjene, slijedom zahtjeva Hrvatskoga Sabora iz 1993. godine, nakon sveobuhvatne analize stanja rada nadležnih državnih tijela na suzbijanju pojave maloljetničke delinkvencije i zaštiti djece u Republici Hrvatskoj, određene su i razrađene kroz 32 raznovrsne dugoročne i kratkoročne programske mjere koje sadrži Program mjera kojega je u cilju djelotvornijeg i primjerenijeg rješavanja pojave maloljetničke delinkvencije u našoj državi, dana 12. studenog 1994. godine, prihvatila Vlada Republike Hrvatske i stavila u djelokrug sedam nadležnih državnih tijela, a koje je ujedno odredila za nositelje njihove provedbe.

Da je zaista riječ o dalekosežnim mjerama zaštite prava djece na pravilan odgoj i na svekoliki razvitak njihove ličnosti, kao zoran primjer dosega i učinka ovih mjera, u ovom prikazu ističemo kako je npr. od 32 raznovrsne mjere, pet mjera stavljeno u djelokrug rada i provedbe Ministarstva unutarnjih poslova. Njihovom primjenom postupno su poduzete temeljite promjene u cilju, djelokrugu, strategiji i načinu postupanja sustava policije prema djeci. U suštini, ove se mjere očituju u konceptualnim unapređenjima u sadržaju rada, odnosu i načinu postupanja policije prema djeci i maloljetnicima, te razvoju suradnog odnosa i usklađenog postupanja sustava policije s drugim službama, ustanovama i tijelima nadležnim za zaštitu, odgoj i razvitak djece i mladeži u našoj državi. Slijedom provedbe navedenih mjera, u sustavu policije, od 1. siječnja 1996. godine, unutar Kriminalističke policije, uspostavljen je i ustroj samostalne linije odjela/odsjeka/grupa specijaliziranih policijskih službenika za mladež. Strategijski zakret u programskom usmjerenju rada sustava policije proizlazi iz njegova određenja da se suzbijanje pojave maloljetničke delinkvencije treba ostvarivati jačanjem rada i unapređenjem osposobljenosti policije u cilju djelotvornije kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika.

Nadalje, u cilju osposobljavanja policijskih službenika za njihovu takvu ulogu, funkciju, odnos i način rada prema i s djecom i maloljetnicima, u sustavu obrazovanja za zanimanja u policiji na razini srednje, više i visoke stručne spreme, poduzete su i odgovarajuće promjene u obrazovnim programima. Unutar navedenoga, sukladno odluci ministra, temeljem posebnog Nastavnog plana i programa, putem Specijalističkog tečaja za rad na suzbijanju maloljetničke delinkvencije i kaznenopravnoj zaštiti djece i maloljetnika, započelo se s procesom specijalističkog osposobljavanja polivalentnih visokoobrazovanih stručnjaka policije, koji su pokazali zanimanje za rad i razumijevanje za potrebe i dobrobit djece i mladeži. Završavanjem ovoga Tečaja njegovi polaznici, u smislu odredbe članka 66. stavka 2. Zakona o sudovima za mladež, dobivaju poseban certifikat o specijalističkoj osposobljenosti i posebnoj nadležnosti za primjenu policijskih ovlasti prema djeci i maloljetnicima u obavljanju poslova suzbijanja pojave maloljetničke delinkvencije i za postupanje u predmetima iz djelokruga kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika.

Primjerice, učinak poduzetih konceptualnih unapređenja u sustavu policije u području rada s djecom i maloljetnicima, iz djelokruga i nadležnosti policije, u Republici Hrvatskoj, ostvaren i jačanjem suradnje i usklađenog međuresornog postupanja s drugima

nadležnim tijelima i službama, razvidan je i iz sljedećih podataka za razdoblje od 1992. do 2006. godine:

1. maloljetnički kriminalitet u Republici Hrvatskoj, uz određene oscilacije u pojedinim godinama, smanjen je s 13.060 kaznenih djela počinjenih u 1992. godini na 4.715 kaznenih djela počinjenih u 2006. godini;
2. broj kazneno prijavljenih, također uz određene oscilacije u pojedinim godinama, smanjen je sa 6.011 maloljetnih počinitelja kaznenih djela u 1992. godini na 3.390 kazneno prijavljenih maloljetnih počinitelja u 2006. godini;
3. intenzitet pojedinačne prosječne delinkventne aktivnosti smanjen je s 2,17 kaznenih djela po prijavljenom maloljetnom počinitelju u 1992. godini na 1,39 kaznenih djela po prijavljenom maloljetnom počinitelju u 2006. godini;
4. djelotvornost rada policije na otkrivanju i prijavljivanju kaznenih djela iz područja kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika porasla je s 189 kaznenih djela otkrivenih i prijavljenih u 1992. godini na 5.827 takvih kaznenih djela otkrivenih i prijavljenih u 2006. godini, a što je porast otkrivanja i prijavljivanja za 30,8 puta;
5. zaustavljen je i izuzetno opasni negativni trend koji se očitovao u neprekidnom porastu broja kaznenih djela zlouporabe opojnih droga počinjenih od strane djece i maloljetnika, a koji je s 50 kaznenih djela u 1995. godini porastao na 1.497 takvih kaznenih djela počinjenih od djece i maloljetnika u 2001. godini; jačanjem sveukupnog rada na zaštiti djece i maloljetnika od ove vrste kriminaliteta, navedeni je negativni trend zaustavljen, što je razvidno iz postupnog smanjenja broja ovih kaznenih djela na 1.181 kazneno djelo u 2002. godini, 877 kaznenih djela u 2003. godini, zatim na 559 takvih kaznenih djela u 2004. godini, te na 451 kazneno djelo zlouporabe opojnih droga počinjeno od strane maloljetnih osoba u Republici Hrvatskoj u 2006. godini.

Uz navedeno, za zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja u Republici Hrvatskoj od velikog su značaja i zakonske i druge promjene i unapređenja poduzeta u Republici Hrvatskoj, a kojima su stvorene zakonske pretpostavke za zaštitu obitelji i njenih članova od izuzetno razorne pojave kakva je nasilje u obitelji, zatim za zaštitu djece i maloljetnika od ovisnosti – zakonskom zabranom prodaje duhanskih prerađevina maloljetnim osobama, te zabranom prodaje i točenja alkoholnih pića maloljetnim osobama. Nadalje, zakonskom zabranom noćnih izlazaka djeci ispod 16 godina iz roditeljskog doma u vremenu od 23,00 do 5,00 sati bez pratnje roditelja ili druge odrasle osobe u koju roditelji imaju povjerenje, te dužnošću i pravom roditelja da djeci do 18 godina zabrane druženja s osobama koje mogu biti štetne za odgoj i razvitak njihove djece, pružena je snažna, no još uvijek nedovoljno prepoznata i primjenjivana, zakonska pomoć i potpora roditeljima u nastojanjima u području odgoja i pravilnog razvitka njihove djece.

U najužem kaznenopravnom smislu pojma, na stanje zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja u Republici Hrvatskoj zorno upućuju podatci Ministarstva unutarnjih poslova iz kojih je razvidan trend porasta broja otkrivenih i prijavljenih slučajeva počinjenja kaznenog djela Zapuštanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe. Primjerice, dok je u 1995. godini otkriveno i prijavljeno 86 takvih kaznenih djela, u 2004. godini otkriveno

ih je i prijavljeno 2.107, što je za 24,5 puta više nego u 1995. godini.

Usto je u razdoblju od 2000. do 2004. godine otkriveno i prijavljeno počinjenje 1.745 kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa na štetu djece i maloljetnika, te 9.983 kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži počinjena na štetu djece i maloljetnika. Nadalje, u razdoblju od 2001. do 2003. godine otkriveno je i prijavljeno 219 slučajeva počinjenih prekršaja prosjačenja od strane maloljetnih osoba, samostalno ili s odraslim osobama, od čega je u 117 slučajeva prekršaj počinila prekršajno odgovorna maloljetna osoba, dok su u 126 slučajeva prekršaj počinile odrasle osobe, najčešće roditelji koji su prosjačili zajedno s djecom.

Navedeni trend porasta broja otkrivenih i prijavljenih kaznenih djela Zapuštanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe, nastavljen i u 2005. godini otkrivanjem i prijavljivanjem 2.233 takva kaznena djela ili za 5,98 % više nego u 2004. godini, a isto tako i u 2006. godini u kojoj je otkriveno i prijavljeno 2.581 takvo kazneno djelo ili za 15,6% više nego u 2005. godini.

Nadalje, u Republici Hrvatskoj u 2006. godini od 23.095 osoba oštećenih prekršajem ili kaznenim djelom u vezi s nasiljem u obitelji, 4.073 oštećenih su maloljetne osobe, što je 17,63% ukupnog broja oštećenih osoba. Valja naglasiti da je navedeni broj oštećenih maloljetnih osoba za 23,91% veći od broja maloljetnih osoba oštećenih takvim nasiljem u obitelji u 2005. godini (oštećeno 3.287 maloljetnih osoba).

Uz sve navedeno, ovim prikazom želimo naglasiti da je za zaštitu prava djece od zlostavljanja i zanemarivanja nužno imati u vidu da je ova prava djece potrebno promatrati u širem kontekstu, uključujući i njihovu socijalnu dimenziju, te nasilje u medijima, kao i pojavu novih tehnologija.

Naime, važno je rukovoditi se i činjenicom da moderna tehnologija, uz velike prednosti, donosi i poteškoće koje se očituju u omogućavanju neposrednog pristupa djeci, koja otvoreno i s punim povjerenjem pristupaju odraslima. Takvo stanje stvari pred društvo stavlja i obvezu edukacije roditelja, a i djece, o tome kako iskoristiti pozitivne strane tehnologije, a smanjiti opasnosti.

Na takvu potrebu upozoravaju i rezultati istraživanja, provedenih u cilju utvrđivanja izloženosti djece nepoželjnom seksualnom materijalu na internetu, načina na koji su izložena tom sadržaju i reakcija djece, a koji, uz ostalo, upućuju da je od ukupnog broja djece koja koriste računalo za *surfanje* internetom, 27% djece bilo izloženo porukama sa seksualnim sadržajem i da je 28% djece tijekom korištenja *chat sesija* bilo izloženo pitanjima o intimnim detaljima, pri čemu je jedna trećina te djece spremna bez pratnje roditelja otići na susret s osobom koju su upoznala preko *chata*.

Za razumijevanje stanja izloženosti djece raznovrsnim oblicima zlostavljanja i zanemarivanja važno je također imati u vidu i da je iz podataka Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi o poduzetim mjerama u cilju zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja razvidan trend porasta broja izrečenih mjera obiteljsko-pravne zaštite u razdoblju od 2000. do 2004. godine (unutar ovih mjera zabilježen je porast broja mjera upozorenja roditeljima na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djeteta za 39,2%; porast broja mjera nadzora nad roditeljskom skrbi za 48,1%; porast broja mjera oduzimanja prava roditelju

da živi sa svojim djetetom i odgaja ga za 24,7%, te porast broja prijedloga sudu za lišenje roditeljske skrbi za 61,7%).

Navedena razina stanja i obilježja ove pojave, kao i razina postignuća u njenom rješavanju, poslužila su kao polazišta za promišljanje, određivanje i razradu aktivnosti i plana provedbe aktivnosti u Republici Hrvatskoj u području zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja.

Nesporno je da zabilježeni slučajevi zlostavljanja i zanemarivanja djece u našem društvu upozoravaju da je zaštititi djece od takvih ponašanja potrebno posvetiti daleko više pozornosti i napora.

Od osobitog je značaja što je u međuvremenu Vlada Republike Hrvatske donijela određene odluke čija provedba je od osobite važnosti i za zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja. Upravo zato, sukladno donesenim odlukama, važno je intenzivirati aktivnosti na primjerenom provedbi Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji i Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, Programa mjera za povećanje sigurnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama, Programa mjera za sprječavanje nasilja nad djecom i mladima i Protokola o postupanju u slučaju nasilja nad djecom i mladima, Nacionalnog programa djelovanja za mlade, te Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja djecom.

Usto je važno i za zaštitu djece od zlostavljanja od dalekosežnog značaja činjenica da je Republika Hrvatska među 14 zemalja Vijeća Europe koje su zabranile tjelesno kažnjavanje djece i u tzv. odgojne svrhe. Slijedom ove odluke pred nadležna državna tijela stavljena je zadaća pružanja podrške roditeljima u cilju odgoja djece bez tjelesne kazne i ponižavajućih postupaka.

U svrhu zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja nužno je intenzivirati senzibilizaciju javnosti i podizati razinu javne svijesti o važnosti prevencije i zaštite djece od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja, imajući u vidu da bez jednoznačnog određenja i djelovanja društva nije moguće postići potrebnu zaštitu djece od takvih razornih postupaka.

Usto je potrebno jačati ulogu lokalne i područne (regionalne) samouprave u cilju osiguranja korištenja svih raspoloživih sredstava lokalne zajednice na zaštiti zdravlja, odgoja i razvoja djece, odnosno zaštititi od stanja i ponašanja koja ih ugrožavaju ili pridonose procesu negativnog razvitka njihove ličnosti.

Ciljevi i mjere za djelotvornu zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja

Radi postizanja djelotvornije zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja u Republici Hrvatskoj, u području *Zlostavljana i zanemarena djeca*, u sljedećem vremenskom razdoblju, predviđeno je ostvarivanje sljedećih ciljeva:

- sustavno jačati javnu svijest o važnosti zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja i smanjiti broj slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece,
- razvijati kulturu odgovornog roditeljstva jačanjem roditeljskih kompetencija za odgoj i

zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja,

- unapređivati sustav zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja
- jačati profesionalnu svijest u obavljanju poslova zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja (u zdravstvu, školstvu, socijalnoj skrbi, policiji, pravosuđu i drugim djelatnostima, u čijem su djelokrugu poslovi zaštite djece),
- jačati prevenciju i pravodobnu identifikaciju slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece, te odgovornost za brzo poduzimanje učinkovitih mjera obiteljsko-pravne i kaznenopravne zaštite djece od takvih postupaka,
- jačati prevenciju i štiti djecu od svih oblika zanemarivanja (emocionalno, zdravstveno, medicinsko, odgojno),
- jačati prevenciju i štiti djecu od svih oblika zlostavljanja (psihičko, tjelesno, seksualno),
- jačati prevenciju i štiti djecu od izloženosti zlostavljanju putem interneta,
- unaprijediti sustav zaštite djece od gospodarskog iskorištavanja i zapošljavanja ili rada na poslovima štetnima po razvoj i zdravlje djece.

Radi ostvarenja postavljenih ciljeva, Nacionalnim planom aktivnosti za prava i interese djece u području Zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, predviđeno je 15 mjera. Poduzimanje svake mjere pojedinačno razumijeva provedbu niza aktivnosti. Mjere i aktivnosti međusobno su povezane, čine cjelinu i kao takve u funkciji su postizanja postavljenih ciljeva.

1. Izraditi i donijeti Nacionalnu strategiju zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja

Aktivnosti:

1. osnovati posebnu Radnu skupinu za izradu Prijedloga Nacionalne strategije zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja
2. pribaviti prijedloge mjera i aktivnosti za izradu Nacionalne strategije od nadležnih državnih tijela, službi, ustanova, te sveučilišnih institucija i organizacija civilnog društva
3. izraditi Nacrt prijedloga Nacionalne strategije zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja
4. provesti javnu raspravu o Nacrtu prijedloga Nacionalne strategije zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja
5. donijeti Nacionalnu strategiju zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja

2. Izraditi prijedloge izmjena i dopuna zakonskih propisa u cilju unapređivanja zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja

Aktivnosti:

1. osnovati Radnu skupinu za izradu analize zakonskih propisa o zaštiti djece od zlostavljanja i zanemarivanja
2. pribaviti prijedloge nadležnih tijela i organizacija civilnog društva za izmjenu zakonskih propisa u cilju unapređivanja zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja
3. izraditi prijedloge izmjena i dopuna zakonskih propisa u cilju učinkovitije zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja

4. provoditi zakonske propise u cilju učinkovitije zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja

3. Izraditi preventivne i intervencijske programe zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja

Aktivnosti:

1. izraditi analizu postojećih preventivnih i intervencijskih programa i podržati provođenje kvalitetnih i učinkovitih programa
2. izraditi preventivne programe zaštite djece od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja od strane nadležnih državnih tijela, službi, ustanova, sveučilišnih i znanstvenih institucija, te organizacija civilnog društva
3. izraditi intervencijske programe zaštite djece od svih oblika zlostavljanja od strane nadležnih državnih tijela, službi, ustanova, te sveučilišnih institucija i organizacija civilnog društva
4. provoditi preventivne i intervencijske programe zaštite djece od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja

4. Unaprijediti zaštitu djece smještene u domovima za djecu, osobito djece s teškoćama u razvoju, od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja

Aktivnosti:

1. kontinuirano provoditi edukaciju djelatnika u domovima za djecu s ciljem prepoznavanja svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece
2. unaprijediti programe nadzora nad radom domova za djecu
3. intenzivirati nadzor nad radom domova za djecu

5. Unaprijediti zaštitu djece u odgojno-obrazovnim ustanovama od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja

Aktivnosti:

1. osposobiti odgojno-obrazovne radnike za pravodobno prepoznavanje svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece
2. unaprijediti programe nadzora nad radom predškolskih, osnovnoškolskih i srednjoškolskih odgojno-obrazovnih ustanova
3. intenzivirati nadzor nad radom predškolskih, osnovnoškolskih i srednjoškolskih odgojno-obrazovnih ustanova

6. Izraditi nastavni plan i program i uvesti novi kolegij "Nasilje nad i među djecom" na dodiplomske i poslijediplomske studije odgovarajućih fakulteta

Aktivnosti:

1. izraditi analizu postojećeg stanja

2. izraditi prijedlog nastavnog plana i programa
3. uvesti kolegij "Nasilje nad i među djecom" na dodiplomskim i poslijediplomskim studijima

7. Izraditi Katalog znanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja

Aktivnosti:

1. osnovati Radnu skupinu za izradu prijedloga Kataloga znanja za zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja
2. utvrditi potrebe u djelatnostima zdravstva, odgoja i obrazovanja, socijalne skrbi, policije, pravosuđa i drugih djelatnosti u čijem je djelokrugu rad s djecom, obzirom na znanja i ulogu u provedbi preventivnih programa i pravodobne identifikacije i registracije slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece, te brzog i učinkovitog poduzimanja zdravstveno-intervencijskih mjera, odgojno-obrazovnih mjera, te socijalno-intervencijskih mjera i mjera obiteljsko-pravne i kaznenopravne zaštite djece od takvih postupaka
3. izraditi prijedlog zajedničkog Kataloga znanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja
4. donijeti zajednički Katalog znanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja od strane Vlade Republike Hrvatske

8. Izraditi program permanentnog stručnog usavršavanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja

Aktivnosti:

1. izraditi analizu postojećeg stanja
2. izraditi prijedlog programa permanentnog stručnog usavršavanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja
3. donijeti Program permanentnog stručnog usavršavanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja od strane Vlade Republike Hrvatske
4. provoditi Program permanentnog stručnog usavršavanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja

9. Izraditi i donijeti Protokol o postupanju u slučaju grubog zanemarivanja dužnosti zbrinjavanja ili odgoja djeteta od strane roditelja, posvojitelja, skrbnika ili druge osobe

Aktivnosti:

1. osnovati posebnu Radnu skupinu za izradu prijedloga Protokola o postupanju u slučaju grubog zanemarivanja dužnosti zbrinjavanja ili odgoja djeteta od strane roditelja, posvojitelja, skrbnika ili druge osobe
2. izraditi i donijeti Protokol s mjerama i aktivnostima te hodogramom postupanja

10. Uskladiti ustroj i broj stručnjaka te stvarati uvjete za rad stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja sukladno zabilježenom porastu broja otkrivenih i prijavljenih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece

Aktivnosti:

1. izraditi analizu postojećeg stanja ustroja, broja i opremljenosti stručnjaka u nadležnim tijelima, koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja
2. predložiti ustroj, sistematizaciju radnih mjesta, broj stručnjaka i uvjete u vezi s prostorom i opremom, u nadležnim tijelima, koji su potrebni za obavljanje poslova zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja sukladno do sada zabilježenom porastu broja otkrivenih i prijavljenih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece
3. zaposliti stručnjake potrebne za obavljanje poslova učinkovite zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja i osigurati prostor i opremu potrebnu za njihov rad

11. Provoditi znanstvena istraživanja stanja, kretanja, teritorijalne rasprostranjenosti, pojavnih oblika i drugih obilježja pojave zlostavljanja i zanemarivanja djece u Republici Hrvatskoj

Aktivnosti:

1. izraditi analizu kvalitete i kvantitete dosad provedenih istraživanja
2. osnovati Radnu skupinu za izradu prijedloga Programa projekata znanstvenih istraživanja na području unapređivanja zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja
3. donijeti Program znanstvenih istraživanja pojave i unapređivanja rada nadležnih državnih tijela, službi, ustanova, te organizacija civilnog društva na zaštiti djece od zlostavljanja i zanemarivanja
4. provoditi Program znanstvenih istraživanja pojave i unapređivanja rada nadležnih državnih tijela, službi, ustanova, te organizacija civilnog društva na zaštiti djece od zlostavljanja i zanemarivanja

12. Razraditi i utvrditi Sustav odgojnih vrijednosti u hrvatskome društvu

Aktivnosti:

1. osnovati Radnu skupinu za izradu prijedloga Sustava odgojnih vrijednosti u hrvatskome društvu
2. izraditi prijedlog Sustava odgojnih vrijednosti u hrvatskome društvu
3. provesti javnu raspravu o prijedlogu Sustava odgojnih vrijednosti u hrvatskome društvu
4. donijeti Sustav odgojnih vrijednosti u hrvatskome društvu
5. raditi na provedbi odgoja djece od strane roditelja, odgojno-obrazovnih ustanova, medija i ostalih čimbenika odgoja djece u Republici Hrvatskoj sukladno usvojenom Sustavu odgojnih vrijednosti u hrvatskome društvu, a temeljem provedbenih programa odgojnog rada i djelovanja
6. osigurati dovoljan broj stručnih suradnika u odgojno-obrazovnim ustanovama sukladno potrebama odgojno-obrazovnog rada

13. Izraditi programe zaštite djece od opasnosti kojima se izlažu prilikom korištenja kompjutora, interneta i drugih sredstava za komuniciranje na daljinu

Aktivnosti:

1. izraditi Studiju o izloženosti djece opasnostima prilikom korištenja kompjutora, interneta i drugih sredstava za komuniciranje na daljinu
2. izraditi programe mjera i aktivnosti za zaštitu djece od opasnosti kojima se izlažu prilikom korištenja kompjutora, interneta i drugih sredstava za komuniciranje na daljinu
3. provoditi programe mjera i aktivnosti za zaštitu djece od opasnosti kojima se izlažu prilikom korištenja kompjutora, interneta i drugih sredstava za komuniciranje na daljinu

14. Izraditi Nacionalni plan protiv seksualnog iskorištavanja djece

Aktivnosti:

1. osnovati Radnu skupinu za izradu Nacionalnog plana protiv seksualnog iskorištavanja djece
2. izraditi Nacionalni plan protiv seksualnog iskorištavanja djece

15. Izraditi prijedloge izmjena i dopuna zakonskih propisa o pojavnim oblicima rada i zapošljavanja djece u cilju zaštite djece od gospodarskog iskorištavanja i zapošljavanja ili rada na poslovima štetnima po razvoj i zdravlje djece

Aktivnosti:

1. osnovati Radnu skupinu za izradu analize zakonskih propisa o pojavnim oblicima rada i zapošljavanja djece
2. pribaviti prijedloge nadležnih tijela za izmjenu zakonskih propisa u cilju zaštite djece od gospodarskog iskorištavanja i zapošljavanja ili rada na poslovima štetnima po razvoj i zdravlje djece
3. izraditi prijedloge izmjena i dopuna zakonskih propisa u cilju učinkovitije zaštite djece od gospodarskog iskorištavanja i zapošljavanja ili rada na poslovima štetnima po razvoj i zdravlje djece
4. provoditi zakonske propise u cilju učinkovitije zaštite djece od gospodarskog iskorištavanja i zapošljavanja ili rada na poslovima štetnima po razvoj i zdravlje djece

Na kraju, potrebno je imati u vidu kako i ostala područja Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece sadrže i mjere i aktivnosti čijim poduzimanjem i provedbom će se pridonijeti postizanju uvjeta za djelotvorniju zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja.

Temeljeno polazište i usmjerenje svim društvenim čimbenicima u postizanju ciljeva u ovom području određeno je i njihovim obvezama koje proizlaze iz odredaba članka 64. Ustava Republike Hrvatske kojom je propisano: "Dužnost je svih da štite djecu i nemoćne osobe."

Za postizanje postavljenih ciljeva u ovome području zaštite prava i interesa djece, potrebno je imati u vidu i upozorenje koje je upućuje Christiane Sanderson u svojoj knjizi "Zavođenje djeteta", a kojim nedvosmisleno skreće pozornost i na jedan od važnih čimbenika problema: "Odrasli su dužni štiti djecu od zla, ali to je moguće samo ako raspolažu dovoljnim saznanjima da bi mogli procijeniti kada je dijete u opasnosti." (Christiane Sanderson, Zavođenje djeteta, Biblioteka MI, Zagreb, 2005).

mr. sc. Josip Strmotić

DIJETE I DRUŠTVO

Promicanje prava i sudjelovanje u društvu osoba s invaliditetom

Prikaz najnovijih dokumenata

Prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj utvrđena su Ustavom te brojnim propisima u kojima se ističe potreba posebne skrbi o njima. Kao dio kontinuiranog djelovanja na promicanju i ostvarivanju prava osoba s invaliditetom, krajem 2006. godine Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom pri Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti tiskalo je dva važna dokumenta koji se odnose na promicanje prava i sudjelovanje u društvu osoba s invaliditetom. To su: ***UN-ova Konvencija o pravima osoba s nvaliditetom s Fakultativnim protokolom uz Konvenciju, te Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006. - 2015.*** Kako se ovi dokumenti odnose na sve osobe s invaliditetom, bez obzira na starosnu dob, jednako su zanimljivi i za djecu i odrasle. Upravo je iz tog razloga uredništvo časopisa odlučilo prikazati ove dokumente, s posebnim naglaskom na dijelove u kojima se izričito spominju djeca.

UN-ova Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol uz Konvenciju

Na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, održanoj 13. prosinca 2006. godine, usvojena je Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, a u radu Ad Hoc Odbora Ujedinjenih naroda za donošenje tog dokumenta sudjelovala je i Republika Hrvatska (uz predstavnike Vlade sudjelovali su i predstavnici civilnog društva). Cilj je *Konvencije* osobama s invaliditetom osigurati put za uživanje ljudskih prava ravnopravno sa svim drugim građanima – u obrazovanju, zapošljavanju i svim drugim područjima života. Kroz 50 članaka Konvencije unapređuje se, štiti i osigurava punopravno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba s invaliditetom i unapređuje poštivanje njihova dostojanstva. U članku 1. ovog dokumenta osobe s invaliditetom su definirane kao osobe koje imaju dugotrajno tjelesno, mentalno, intelektualno ili senzorno oštećenje koje u interakciji s različitim preprekama može spriječiti njihovo potpuno i učinkovito sudjelovanje u društvu na načelu jednakosti s drugima. Konvencija treba pridonijeti humanizaciji čitavog društva u kojem svaka osoba ima priliku dati doprinos tom društvu sukladno svojim mogućnostima i sposobnostima. “U politici prema osobama s invaliditetom Vlada Republike Hrvatske stavlja težište na aktivni pristup, što podrazumijeva nastojanje da osobe s invaliditetom, u mjeri i uvijek kad je to moguće, same kontroliraju uvjete vlastita života. Načelo ‘jednakih prava ili ravnopravnosti’ podrazumijeva da su potrebe svakog pojedinca jednako važne, odnosno da te potrebe trebaju biti temelj planiranja na nacionalnoj i lokalnoj razini” (iz Predgovora Jadranke Kosor, dipl iur., potpredsjednice Vlade RH i ministrice obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti). Prihvaćajući da djeca s teškoćama u razvoju trebaju u potpunosti uživati sva ljudska

prava i temeljne slobode ravnopravno s drugom djecom, te podsjećajući na obveze koje su zemlje potpisnice Konvencije o pravima djeteta preuzele u tom smislu, jedno od općih načela Konvencije o pravima osoba s invaliditetom je *poštivanje sposobnosti razvoja djece s teškoćama u razvoju i poštivanje prava te djece na očuvanje vlastitog identiteta*.

Poštujući pravo djeteta na sudjelovanje i na iskazivanje mišljenja u vezi onoga što se tiče njegova života, države potpisnice Konvencije se obvezuju da će se u razvoju i primjeni zakona i politika, kao i u drugim procesima donošenja odluka, savjetovati i u to aktivno uključiti osobe s invaliditetom, kao i djecu s teškoćama u razvoju, putem organizacija koje ih predstavljaju.

Članak 7. Konvencije je u potpunosti posvećen djeci s teškoćama u razvoju. U njemu stoji:

“1. Države potpisnice osigurat će sve potrebne mjere kako bi zajamčile djeci s teškoćama u razvoju puno uživanje ljudskih prava i temeljnih sloboda ravnopravno s drugom djecom.

2. U svim aktivnostima koje se odnose na djecu s teškoćama u razvoju prvenstveni će značaj biti pridan najboljim interesima djeteta.

3. Države potpisnice osigurat će da djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo slobodno izraziti svoje stavove o svim pitanjima koja ih se tiču, a njihovi stavovi će se razmatrati sukladno njihovoj dobi i zrelosti, ravnopravno s drugom djecom, a u ostvarivanju toga prava bit će im pružena pomoć u skladu s razinom teškoća u razvoju i uzrastom.”

Da bi se u praksi ostvarili postavljeni ciljevi, osim pravnih odredbi, potrebno je podizanje razine svijesti. Osnaživanje stava poštivanja prava osoba s invaliditetom potrebno je provoditi na svim razinama obrazovnog sustava, počevši od djece u ranoj životnoj dobi (čl.8.). Isto tako, države potpisnice Konvencije obvezuju se poduzeti odgovarajuće mjere osiguravanja pristupačnosti osoba s invaliditetom izgrađenom okruženju (građevine, ceste, prijevoz, škole, stambene zgrade, zdravstvene ustanove...), prijevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sustave, kao i drugim uslugama i kapacitetima otvorenim i namijenjenim javnosti, kako bi osobama s invaliditetom osigurale neovisno življenje i potpuno sudjelovanje u svim područjima života.

Države potpisnice će poduzeti sve prikladne zakonske, upravne, socijalne, obrazovne i druge mjere zaštite osoba s invaliditetom, kako unutar tako i izvan njihovog doma, od svih oblika izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, uključujući i aspekte vezane uz spol. Naime, djevojčice s teškoćama u razvoju često su izloženije nego druga djeca riziku od nasilja, ozljeđivanja, zlostavljanja, zapostavljanja ili nesavjesnog postupanja, maltretiranja i izrabljivanja, kako u svojim domovima, tako i izvan njega.

Na tragu Konvencije o pravima djeteta, kojom je određeno da svako dijete ima pravo na život s roditeljima, ako to nije u suprotnosti s njegovim interesima, Konvencija o osobama s invaliditetom ističe da države potpisnice trebaju osigurati djeci s teškoćama u razvoju jednaka prava u pogledu obiteljskog života. S ciljem ostvarivanja tih prava i da bi se spriječilo sakrivanje, napuštanje, zanemarivanje i segregacija djece s teškoćama u razvoju, države potpisnice trebaju osigurati rane i sveobuhvatne informacije, usluge i potporu djeci s teškoćama u razvoju i njihovim obiteljima.

U pogledu obrazovanja djeca s teškoćama u razvoju ne smiju biti isključena iz besplatnog i obveznog osnovnog ili srednjeg obrazovanja na osnovi teškoća u razvoju te im treba pružiti učinkovitu individualiziranu potporu u okruženjima koja najviše pridonose akademskom i socijalnom razvoju.

Osim uživanja najviših ostvarivih standarda tjelesnog i mentalnog zdravlja bez diskriminacije na osnovi invaliditeta, države potpisnice trebaju organizirati, ojačati i proširiti sveobuhvatne usluge i programe osposobljavanja i rehabilitacije, posebice na području zdravstva, obrazovanja i socijalnih usluga, te osigurati djeci s teškoćama u razvoju jednaki pristup sudjelovanju u igri, rekreaciji, slobodnim i športskim aktivnostima, uključujući i one aktivnosti koje su dio obrazovnog sustava.

U ovom su se prikazu istaknuli samo neki momenti važni sa stajališta zaštite prava djece s invaliditetom, no gotovo sve što je navedeno u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom može se primijeniti na populaciju mlađu od 18 godina.

U **Fakultativnom protokolu uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom** govori se o postupanju u slučaju kršenja odredaba ova Konvencije od strane države potpisnice te nadležnosti Odbora za prava osoba s invaliditetom.

Podržavajući Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom Ujedinjenih naroda, Vlada Republike Hrvatske pristupila je njezinoj ratifikaciji 30. ožujka 2007. godine kao treća po redu koja ju je potpisala. Konvencija predstavlja temelj Nacionalne strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom od 2007. do 2015. godine, najznačajnijega nacionalnog dokumenta za osobe s invaliditetom u našoj zemlji.

Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006. - 2015.

Odbor ministara Vijeća Europe usvojio je 5. travnja 2006. godine na 961. zasjedanju zamjenika ministara trenutno najznačajniji dokument za osobe s invaliditetom Vijeća Europe, a koji nosi naslov *Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006. - 2015.*

Svrha je Akcijskog plana ponuditi sveobuhvatni okvir, istovremeno fleksibilan i prilagodljiv, u cilju zadovoljavanja specifičnih uvjeta pojedinih zemalja, a koji može poslužiti kao smjernica donositeljima nacionalnih politika, omogućavajući im izradu, prilagodbu i primjenu odgovarajućih planova, programa i inovativnih strategija.

Akcijski plan za osobe s invaliditetom priznaje osnovno načelo prema kojem je obveza društva svim građanima osigurati da u najmanjoj mogućoj mjeri osjete posljedice invaliditeta putem aktivne podrške zdravom načinu života, primjerene zdravstvene skrbi, rehabilitacije, sigurnijeg okruženja i zajednice koja je spremna na pružanje podrške. "Kako bi ovo načelo bilo moguće primjenjivati, potrebno je osigurati pružanje kvalitetnih i inovativnih usluga te osnaživanje mjera koje se već provode, a definirane su nacionalnim strategijama i politikama s ciljem poboljšanja kvalitete života s invaliditetom" (iz Predgovora Jadranke Kosor, dipl. iur., potpredsjednice Vlade RH i ministrice obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti).

Akcijski plan ima za polazište ljudska prava te se temelji na načelima nediskriminacije, jednakosti mogućnosti, potpunog sudjelovanja u društvu svih osoba s invaliditetom, poštivanja razlika i prihvaćanja invaliditeta kao sastavnice ljudske raznolikosti, dostojanstva i individualne neovisnosti koji uključuju slobodno donošenje vlastitih odluka, jednakosti između žena i muškaraca te sudjelovanja osoba s invaliditetom u svim odlukama koje utječu na njihove živote, na individualnoj i društvenoj razini putem organizacija koje ih predstavljaju.

Akcijski plan za osobe s invaliditetom Vijeća Europe ima široko područje primjene te obuhvaća sva ključna područja života osoba s invaliditetom. Kroz 15 akcijskih smjernica, koje predstavljaju ciljeve i specifične mjere koje bi države članice trebale provesti, Akcijski je plan obuhvatio sljedeća područja: sudjelovanje u političkom i javnom životu; sudjelovanje u kulturnom životu; informiranje i komunikaciju; obrazovanje; zapošljavanje; profesionalno usmjeravanje i naobrazbu; izgrađeno okruženje; prijevoz; život u zajednici; zdravstvenu skrb; rehabilitaciju; socijalnu zaštitu; pravnu zaštitu; zaštitu od nasilja i zlostavljanja; istraživanje i razvoj; te podizanje razine svijesti.

U Akcijskom planu se ističe da unutar europske populacije osoba s invaliditetom postoje osobe s invaliditetom koje su suočene sa specifičnim zaprekama ili izložene dvostrukoj diskriminaciji. Svakako su djeca i mladi jedna od tih skupina. Djeca s teškoćama u razvoju trebaju uživati ista prava – kao što je određeno Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima djeteta – i mogućnosti kao i druga djeca. Mlade osobe s invaliditetom također su ranjiva skupina u društvu. Još uvijek se suočavaju sa značajnim zaprekama u pristupanju svim aspektima života. Konkretni problemi djece s teškoćama u razvoju i mladih s invaliditetom moraju se podrobnije proučiti da bi se mogle oblikovati i provoditi informirane politike na širokom spektru političkih područja.

Iako sva područja uključuju i djecu s teškoćama, područje obrazovanja je od posebne važnosti. S jedne strane, važno je da su ustanove dostupne djeci s teškoćama u razvoju, a s druge je strane važno da odgoj i obrazovanje koje dobivaju bude kvalitetno, u skladu s djetetovim mogućnostima. Posebno se ističe važnost da se osobama s invaliditetom pronađu mogućnosti uključivanja u redovno obrazovanje poticanjem relevantnih tijela na razvoj obrazovnih resursa usmjerenih ka zadovoljavanju potreba osoba s invaliditetom. Pritom je od posebne važnosti omogućiti odgovarajuću ranu procjenu posebnih obrazovnih potreba djece s teškoćama u razvoju kako bi se postiglo pružanje i planiranje obrazovnih usluga utemeljeno na kvalitetnom informiranju. S obzirom da su roditelji glavni odgajatelji djece, važno je da roditelji djece s teškoćama u razvoju budu aktivni partneri u postupku razvoja individualnih obrazovnih planova za njihovu djecu. Ovaj Akcijski plan značajan je za planiranje nacionalnih strateških politika koje će podržavati neovisno življenje osoba s invaliditetom i osigurati poboljšanje kvalitete života na svim područjima. U skladu s tim, ovaj dokument je bio jedan od temelja za donošenje **Nacionalne strategije jedinstvene politike za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2007. do 2015. godine** u Republici Hrvatskoj.

Prof. dr. sc. Dubravka Maleš

Prikazi skupova

Meetings' Reviews

Übersicht der Versammlungen

DIJETE I DRUŠTVO

Što ima nova u području promicanja mentalnog zdravlja djece, mladih i obitelji?

4. svjetska konferencija o promicanju mentalnog zdravlja i prevenciji mentalnih poteškoća i poremećaja u ponašanju

Razvoj otpornosti i snage u životnoj perspektivi
Oslo, 11. do 13. listopada, 2006.

U Oslu se od 11. do 13. listopada 2006. godine održala 4. svjetska konferencija o promicanju mentalnog zdravlja i prevenciji mentalnih poteškoća i poremećaja u ponašanju. Tema konferencije je bila razvoj otpornosti i snaga u životnoj perspektivi. Na Konferenciji je sudjelovalo 370 sudionika iz 40 zemalja.

Od 2000. godine konzorcij međunarodnih organizacija, čiji je cilj promicanje mentalnog zdravlja, organizira svaku drugu godinu svjetska okupljanja stručnjaka iz ovog područja kako bi razmijenili najbolja iskustva iz prakse i iz relevantnih istraživanja. Kao što se može vidjeti već iz naziva, ova okupljanja podrazumijevaju razliku između promicanja i prevencije. No ova su dva područja u praksi i teoriji blisko povezana i često se preklapaju većim ili manjim dijelom. Pogledajmo prvo što se podrazumijeva pod ovim pojmovima. Promicanje mentalnog zdravlja odnosi se na sve akcije koje su specifično namijenjene ojačavanju i poticanju pozitivnoga mentalnog zdravlja. Cilj je zaštita, podrška, održavanje emocionalne i socijalne dobrobiti te promicanje čimbenika koji štite mentalno zdravlje uz poštovanje kulture, socijalne pravde, osobnog digniteta i jednakosti. Uključuje također socijalne i ekonomske čimbenike te akcije usmjerene obrani ljudskih prava.

Potičem čitatelje da pogledaju izvješće Svjetske zdravstvene organizacije – Promicanje mentalnog zdravlja (*WHO – Mental Health Promotion*) na: www.who.int/mental_health/evidence/en/promoting_mhh.pdf

Rad Konferencije se odvijao kroz plenarna predavanja i rad u pet tematskih sekcija – (1) značaj istraživanja, (2) politika i organizacija djelovanja, (3) djelotvorni programi i načela, (4) djelotvorno širenje i primjena programa od značaja za mentalno zdravlje, (5) razvoj potencijala zajednice za promicanje i prevenciju u području mentalnog zdravlja. Tematske sekcije su se odvijale istodobno s posebnim osvrtom na potrebe djece, mladih, obitelji, zajednica ... Plenarna predavanja su držali najugledniji stručnjaci iz područja prevencije i promicanja mentalnog zdravlja. U ovom prikazu izdvojit ću neke od tema koje su po mojem mišljenju od posebnog interesa za Hrvatsku u području promocije mentalnog zdravlja djece, mladih i obitelji.

Jedno od najupečatljivijih plenarnih predavanja održali su zajedno Marion Forgatch,

iz Oregonskog centra za socijalno učenje (*Oregon Centre for Social Learning, USA*¹) i Terje Ogden iz Centra za istraživanja problema u ponašanju i inovativno djelovanje (*Centre for Studies of Conduct Problems and Innovative Practice*) Sveučilišta u Oslu. Prikazali su iskustva prijenosa znanja iz Sjedinjenih Američkih Država u području preventivnog rada s roditeljima u Norvešku. Ono što je karakteristično za njihov zajednički rad je dosljedno i kontinuirano ispreplitanje teorije, istraživanja i prakse, što je nedvojbeno dobar model djelovanja.

Polazna pozicija je da su roditelji “štit” između djeteta i nepovoljnih čimbenika iz okoline kao što su siromaštvo, masovna traumatizacija, tranzicija, zlorporaba droga i diskriminacija. No za to roditelji trebaju imati vještine pozitivnog roditeljstva, znati postaviti granice, reći “ne” bez nasilnosti, pratiti ponašanje djeteta i biti pozitivno uključeni. Nasuprot tome, često imamo nasilnu praksu odgajanja koja pridonosi eskalaciji negativnog ponašanja djeteta. Kako bi se promijenilo ponašanje djeteta, potrebno je promijeniti ponašanje roditelja. Iz toga su razvili tzv. *Parent Mediated Model* odnosno model roditelja kao medijatora.

Intervencija → promjena roditelja → promjena ponašanja djeteta

Poruka ovog modela je jasna – nije uopće potrebno raditi s djetetom da bi se postigla promjena njegova ponašanja. Ovaj model osnaživanja roditelja za pozitivno roditeljstvo, koji je razvijen u SAD, preuzet je u Norveškoj, a njihov zajednički projekt predstavlja sjajan primjer dobre prakse u širenju znanja i spoznaja. Norveška, kao razmjerno mala zemlja po broju stanovnika, pokazuje mudru strategiju odabira, evaluacije i širenja novih programa koji su se pokazali dobrim drugdje u svijetu. Jedan od takvih programa je i upravo opisani program Oregonskog centra za socijalno učenje. U primjeni programa krenuli su od izobrazbe stručnjaka koju su prvo provodili stručnjaci iz SAD-a, a kasnije domaći stručnjaci. Do sada su završena četiri ciklusa edukacije koju je prošlo 255 stručnjaka iz svih dijelova Norveške. Evaluacija učinaka treninga je pokazala da su stručnjaci postajali sve homogeniji i kompetentniji tijekom izobrazbe. Njihov zadatak je bio rad neposredno s obiteljima i tijekom izobrazbe. Na taj je način kroz program prošlo već 2000 obitelji s djecom. Proveli su i pokusnu procjenu programa koji se pokazao vrlo djelotvornim, a nalaze procjene su koristili za daljnje usavršavanje programa u Norveškoj.

Kao ključno iskustvo navode da obiteljima nije dovoljno reći što da rade – već ih treba voditi i razvijati njihove vještine kroz igranje uloga i neposredni rad s obitelji. Pri tome je važno da se roditelji ne osjećaju loše odnosno kritizirano, već podržano i vođeno.

Sljedeće, izuzetno zanimljivo, bilo je predavanje Martina Knappa s *London School of Economic* o ekonomskim aspektima promicanja mentalnog zdravlja i prevencije mentalnih poteškoća. Jasno je pokazao da je u zastupanju ulaganja u mentalno zdravlje snažan argument financijske naravi – veća produktivnost, veći prihod, a manji rashodi. Razložio je pojmove troška (*cost*), financijske učinkovitosti (*cost-effectiveness*), financijskog poravnavanja - što ću dobiti kasnije ako sad potrošim... (*cost-offset*) i financijskoga poticanja. Upozorio je da u stvarnosti nemamo dovoljno sredstava da bi se

¹ Oregonski centar za socijalno učenje je poznat po radu G. R. Pattersona koji je zajedno sa svojim suradnicima razvio teorije prisile u objašnjenju poremećaja u ponašanju djece i mladih. Radi se o socijalno-interakcijskoj teoriji po kojoj je devijantno ponašanje mladih naučeno u obitelji kroz interakcije članova obitelji putem kojih dijete usvaja agresivno ponašanje kao učinkoviti način za postizanje kontrole nad uznemirujućim i kaotičnim situacijama (Patterson, G.R., Reid, J.B i Dishion, T.J. /1992/. *Antisocial Boys*. Oregon Social Learning Center, Eugene, Oregon). Polazeći od toga, u prevenciji poremećaja u ponašanju djece od ključnoga je značaja rad s njihovim roditeljima.

zadovoljile sve potrebe u društvu, što stvara obvezu za sve uključene, od donositelja odluka do onih koji neposredno provode određene programe, da se novac, koji je na raspolaganju, koristi što djelotvornije. Također je pokazao da su troškovi tretmana puno veći nego što se to čini na prvi pogled. Ilustrirao je to analizama troškova tretmana kroničnih maloljetnih delinkvenata (45% obitelj, 43% socijalne službe, 2% zdravstvo/psihijatrija) i depresije (90% gubitak produktivnosti, 4% usluge i 6% mortalitet). Kao što možemo vidjeti, upozorio je na "skrивene troškove" kao što su to npr. obiteljski troškovi i troškovi koji se odnose na smanjenu produktivnost rada. Na kraju predavanja suočio nas je s dva pitanja – ključno pitanje stručnjaka iz područja mentalnog zdravlja je: "Je li intervencija djelotvorna?", a ključno ekonomsko pitanje je: "Je li ishod vrijedan troškova?". Opravdano je naglasio pitanje djelotvornosti, a ne samo kvalitete i neposrednih troškova prevencije i tretmana u području mentalnog zdravlja.

Doktor William Beardslee, *Harvard Medical School*, naglasio je da je za prevenciju bitna politička volja i socijalna strategija jer, općenito gledajući, znanje o tome što treba činiti imamo. No postoji raskorak između onoga što znamo i što činimo. I on naglašava značaj istraživanja u kojima bi konceptualni okvir trebao početi od "osobe-u-okruženju" i razvojnog pristupa sa žarištem na razvoju kompetencija. Sve bi intervencije trebale biti utemeljene na teoriji i integrirati postojeće provjerene modele najbolje prakse.

Uvod u tematsku sekciju o depresiji djece i mladih te novim tehnologijama pružanja intervencija, a koja je privukla veliko zanimanje polaznika, bilo je plenarno izlaganje Paule Barrett iz Australije. Upozorila je da samo 5% do 10% djece i adolescenata, koji imaju poteškoće s depresivnim stanjima, dobiva stručnu pomoć. Doktorica Barrett se već godinama zalaže za rane intervencije usmjerene na smanjivanje tjeskobe (anksioznosti) kod školske djece, jer se pokazalo da je upravo to prediktor depresije u adolescenciji.

Preporučam svim zainteresiranim da pogledaju www.pathwayshrc.com.au i dobiju bolji uvid u njezin izuzetni rad.

Preventivne intervencije u području depresije i anksioznosti mladih

Neosporno je da depresija i anksioznost u adolescenciji imaju negativni učinak na psihosocijalni razvoj. Na Konferenciji se kao ključno pitanje postavilo kako spriječiti, prepoznati i pomoći da bi se osiguralo dobro mentalno zdravlje mladih pod rizicima u životnoj perspektivi. Posljednjih godina svjedoci smo povećanih napora da se konceptualiziraju i evaluiraju preventivne intervencije u tom području. U razvoju takvih programa prednjače SAD, Njemačka, Island, Australija i Nizozemska.

Ono što je zajedničkom tim programima je da su utemeljeni na kognitivno-bihevioralnom pristupu, da su vremenski ograničeni (najčešće 12 susreta), da se provode u nestigmatizirajućem okruženju (škola, lokalna zajednica) i da se primjenjuju skupno. Ovdje ću se osvrnuti samo na programe koji su prikazani na Konferenciji, a procijenjeni su odgovarajućim pokusnim postupcima, a koji su pokazali (1) psiho-edukativni učinak, (2) smanjivanje simptoma i (3) unapređenje mentalnog zdravlja mladih stabilno u funkciji vremena (12 do 18 mjeseci).

U Njemačkoj je razvijen program *GO!* (Gesundheit und Optimismus) koji je procijenjen i u Austriji i Švicarskoj. Program se sastoji od 8 skupnih susreta od po 90 minuta i u njemu je kombinirano usmjeravanje na (1) specifične komponente depresivnih poteškoća/reakcija – npr. modifikacija nefunkcionalnog načina mišljenja i atribucijskog stila za koje se zna da su kognitivni rizici za razvoj depresije i anksioznosti) i (2) opća zdravstvena promidžba (npr. rad na socijalnim vještinama, vještine rješavanje proble-

ma). Koristi se kognitivno-bihevioralni pristup. Intervencija je bila evaluirana na uzorku od 612 mladih u dobi od 15,5 godina ($\pm 0,8$) koristeći se kvazi-pokusnim "prije-poslije" modelom s praćenjem od 6 i 15 mjeseci. Pokazalo se da su polaznici program dobro prihvatili, te da je doveo do stabilnog povećanja relevantnog znanja, smanjivanja simptoma depresije i anksioznosti kod odabranih uzoraka.

Do sličnih pozitivnih iskustava u skupnom preventivnom radu s mladima došli su i u Australiji i na Islandu.

Ipak su najdomljivija iskustva iz ovog područja vezana uz korištenje interneta. Internet pruža mnoge jedinstvene mogućnosti u prevenciji mentalnih poteškoća i bolesti. U svijetu se upravo u ovom području počinje sve više koristiti ta nova tehnologija. Tako postoje "chat-box" skupine za mlade koji su rizični za depresiju, internet forumi i internet psihoedukacije koje su se također pokazale kao djelotvorni način pristupa i pružanja pomoći i podrške mladima.

U Nizozemskoj se u posljednje dvije godine razvijaju vrlo zanimljivi programi u ovom području. Na Konferenciji je prikazan "chat box" tečaj i e-mail intervencije za depresivne adolescente (www.gripopjedip.nl). Pilot-program je ponuđen 2003. godine, a od 2004. godine se "chat box" tečaj nudi redovno u tri centra za prevenciju. Tečaj se odvijao 35 puta i u njega je bilo uključeno 245 nizozemskih adolescenata u dobi od 16 do 25 godina. Prvi vođenju ovakvih skupina rade uvijek dva stručnjaka – jedan vodi razgovor i odmah reagira, a drugi prati jesu li svi aktivni, je li neko pitanje ostalo neodgovoreno i sl. Pokazalo se da je ovakvo provođenje intervencija dovelo do značajnog smanjivanja simptoma, isto kao i kod "face-to-face" savjetovanja. Pokazalo se da je mladima lakše govoriti o osjećajima u takvoj virtualnoj skupini. Također se pokazalo se da se i na ovakav način razvila povezanost između sudionika i voditelja.

Za osmišljavanje ovakvih suvremenih programa ključna institucija je Nizozemski institut za mentalno zdravlje i ovisnosti (*Trimbos-institute: Netherlands Institute of Mental Health and Addiction*). Njihovo je iskustvo da je za uspješnu primjenu ovakvih inovacija nužna pretpostavljena potreba krajnjih korisnika, uvjerenje stručnjaka i donositelja odluka o vrijednosti takve intervencije, dovoljno vremena da se intervencija provede te osigurana dodatna sredstva za održavanje web-stranice.

Izuzetna iskustva u ovom području prezentirali su i Australci koji prednjače u području inovativnih tehnologija i njihovoj primjeni u prevenciji i promicanju mentalnog zdravlja. Dobar primjer za to je *Reach Out!* (www.reachout.com.au), australski web program za usluge u području mentalnog zdravlja za mlade ljude od 16 do 25 godina. Započeo je radom 1998. godine i prvi je program takve vrste na svijetu. Dobio je brojne međunarodne nagrade za inovativno korištenje tehnologije u promicanju mentalnog zdravlja i smanjivanju mentalnih poteškoća kod mladih. Od tada je imao više od 3,5 milijuna korisnika, a samo u ožujku 2006. – 130.000 korisnika.

Ključno je pitanje kako pomoću tehnologije pristupiti mladima. Pokazalo se da je njima internet draži nego telefonske linije pomoći i da im je internet prvi izbor nakon prijatelja i obitelji kad se radi o rješavanju problema. *Brand* takve web stranice je izuzetno važan kad se radi s mladima jer je to način primanja poruka i informacija značajnih za njih kao i pitanje komunikacije i jezika. Ovakav pristup također pridonosi destigmatizaciji mentalnih poteškoća.

Uz ove bih teme po značaju izdvojila izlaganja o važnosti športa u prevenciji poteškoća u ponašanju mladih te centra za "prvu pomoć mladima" koji djeluju lokalnoj zajednici. Puno pozornosti se posvetilo i školi kao mjestu na kojemu se mogu najlakše pružiti nestigmatizirajuće usluge, ali koja je istodobno i jedan od najznačajnijih izvora stresa i

tjeskobe kod mladih. Značajnu pozornost dobila su i djeca roditelja koji imaju mentalne bolesti.

Ključno je pitanje kada ćemo početi koristiti takve intervencijske programe kod nas. Poučeni iskustvima manjih zemalja, kao što je to npr. Nizozemska ili Norveška, mogli bismo zaključiti da je najbolja strategija ne ulagati sredstva u razvijanje takvih programa, već poći od iskustva najbolje prakse u svijetu, odabrati programe koji najbolje odgovaraju našim potrebama i posvetiti pozornost njihovoj pozornoj primjeni i prilagodbi za naše okruženje.

Ako bih sažela ključne poruke ove Konferencije, to bi svakako bila usmjerenost na djecu i mlade – bilo neposredno, bilo posredno kroz rad s roditeljima kao najbolji način osiguravanja dobrog mentalnog zdravlja u životnoj perspektivi. No ono što se dosljedno naglašavalo na Konferenciji jest da sve aktivnosti trebaju biti utemeljene na dokazima, odnosno pozorno procijenjene pod vidom svoje sadržajne i financijske djelotvornosti. Velika je pozornost posvećena akcijskim i evaluacijskim istraživanjima s posebnim naglaskom na pokusne modele procjene. Stoga ću ovaj prikaz i završiti osvrtom na plenarno izlaganje profesora Clemesa Hosmana (Istraživački centar za prevenciju Sveučilišta u Nijmegenu i Sveučilišta u Maastrichtu, Nizozemska), ključne i nezaobilazne osobe u svjetskom pokretu promicanja mentalnog zdravlja kao izazova suvremenog društva. U svom uvodnom izlaganju prikazao je kako su se promijenila istraživanja u proteklih 20 godina u smjeru istraživanja čimbenika zaštite, a ne samo rizika te u smjeru produbljivanja općeg znanja ka evaluacijskim istraživanjima koja su temelj prakse utemeljene na dokazima. Također je opisao kako su se proširili teorijski utjecaji iz područja neuroznanosti, razvojne psihopatologije i preventivne znanosti, te kako je vođenje računa o djelotvornosti, uključujući i financijski aspekt, postalo jedan od imperativa suvremene prakse. To sve upućuje na zaključak da svi mi, koji se bavimo ovim područjem, moramo biti spremni nositi se s izuzetnom složenosti rada u području mentalnog zdravlja. No, kako naglašava, istraživanja u proteklih 20 godina su jasno ukazivala na nepovoljni utjecaj ranih rizika u životu na cjeloživotni razvoj te značaj ranih intervencija. Djelotvorne intervencije koje mogu prekinuti “lanac” nepovoljnih okolnosti su moguće u različitim razdobljima života, no naša je zadaća bolje istražiti tzv. “osjetljiva” razdoblja kad je učinak rizika najnepovoljniji, a mogućnost djelotvornih intervencija najveća.

Prof. dr. sc. Marina Ajduković

DIJETE I DRUŠTVO

Prva konferencija udomitelja djece Hrvatske

“Udomiteljstvo kao partnerstvo – međunarodna iskustva”

Zagreb, 22.9.2006.

SAŽETAK

Prva konferencija udomitelja djece Hrvatske pod nazivom “Udomiteljstvo kao partnerstvo – međunarodna iskustva”, održana je u Zagrebu 22.9.2006. godine u organizaciji Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece, te uz sudjelovanje 50-tak udomitelja djece i stručnih djelatnika na području udomiteljstva iz čitave Hrvatske. U glavnom dijelu programa predstavnici Međunarodne udruge udomitelja djece, IFCO, predstavili su međunarodna iskustva i standarde s područja društvene skrbi o djeci, stručne podrške udomiteljima koji “djeci kojima je država majka” pružaju zamjensku obiteljsku skrb, te uloge udruga udomitelja djece na uspostavljanju uvjeta za razvoj kvalitetnog udomiteljstva za djecu. U završnom dijelu Konferencije sudionici su dali svoj prijedlog aktivnosti kroz koje bi se trebalo postići da udomitelji djece u Hrvatskoj postanu organizirana, profesionalna i priznata skupina u društvu te da im se osigura odgovarajuća podrška kako bi djeci pružili kvalitetnu udomiteljsku skrb.

Ključne riječi: udomitelji djece, udruge udomitelja djece, prava djece

Prva konferencija udomitelja djece Hrvatske pod nazivom “Udomiteljstvo kao partnerstvo - međunarodna iskustva”, održana je u Zagrebu 22.9.2006. godine u organizaciji Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece, te uz sudjelovanje udomitelja djece i stručnih djelatnika na području udomiteljstva iz čitave Hrvatske i predstavnika Međunarodne udruge udomitelja djece, IFCO.

Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece je prva, neformalna mreža udomitelja djece u Hrvatskoj, utemeljena u srpnju 2006. godine potpisivanjem sporazuma o međusobnoj suradnji između udruga udomitelja djece “Put ka sreći” iz Koprivnice, “Nadomak sunca” iz Oprtija i “Oaza” iz Rovinja, s ciljem zajedničkog djelovanja i nastupanja u interesu udomljene djece i udomitelja djece u Hrvatskoj.

IFCO (*International Foster Care Organization*), sa sjedištem u Haagu u Nizozemskoj, je jedina postojeća međunarodna mreža posvećena promicanju i podršci udomiteljstva za djecu širom svijeta, koja je tijekom zadnjih 25 godina svoje aktivnosti proširila na 60-tak zemalja. IFCO je multi-kulturalna arena u kojoj se djeca, mladi, udomitelji, roditelji čija su djeca udomljena, socijalni radnici, akademici, istraživači, volonteri, mediji, oni koji određuju socijalnu politiku i drugi, susreću, razmjenjuju iskustva i pružaju podršku jedni drugima, ujedinjeni u cilju ostvarivanja prava svakog djeteta na život u obiteljskom okruženju.

Cilj Konferencije bio je predstaviti udomitelje djece u javnosti, kao pozitivnu snagu promjena u sustavu socijalne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi; podići razinu svijesti o pravu djeteta da bude u središtu sustava društvene skrbi o djeci; inicirati partnerstvo i graditi povjerenje između glavnih nositelja udomiteljske skrbi, udomitelja djece i stručnih djelatnika u udomiteljstvu; učiti iz relevantnih iskustava i modela dobre prakse iz inozemstva; te napraviti plan akcije za osnivanje nacionalnog tijela za podršku udomiteljima djece i njihovo zastupanje kao socijalnog partnera države.

Program konferencije

Konferenciju su kratkim izlaganjima otvorili pozvani gosti, gđa Vesna Mastela - Bužan, predstavnica Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi (dalje: MZSS); gosp. J. A. Klarenbeek, predstavnik Veleposlanstva Kraljevine Nizozemske koja je bila glavni donator Konferencije; gđa Gordana Horvat, predstavnica ureda UNICEF-a za Hrvatsku, te gđa Aleksandra Živković - Selak, predstavnica Udruge za inicijative u socijalnoj politici koja tijekom nekoliko prošlih godina provodi edukativne programe za stručne djelatnike na području udomiteljstva, u suradnji s MZSS.

U glavnom dijelu programa predstavnici Međunarodne udruge udomitelja djece, IFCO, gđa. Bep van Sloten, izvršna direktorica IFCO-a, socijalna radnica i dugogodišnja udomiteljica djece i gosp. Keith Henderson, predsjednik IFCO-a, direktor u mirovini i dugogodišnji udomitelj, predstavili su nekoliko vrlo značajnih tema s područja udomiteljstva za djecu uz osvrt na međunarodna iskustva i standarde:

1. Sustav društvene skrbi o djeci
2. Udomiteljstvo, to ne možete sami! (Podrška za udomitelje djece)
3. Nikada ne idete sami! (Uloga udruga udomitelja)

Nakon prezentacija udomitelji djece i stručni djelatnici su u malim skupinama, kako bi se svima omogućilo sudjelovanje u raspravi, razmatrali zajedno svaku od pojedinih tema – koja je njihova uloga u sustavu društvene skrbi o djeci, s kakvim problemima se susreću, kakvu podršku trebaju da bi je uspješno obavljali i djeci pružili odgovarajuću skrb te što očekuju od udruga udomitelja. Od razmjerno uzdržanog ozračja na početku, kroz zajednički rad i rasprave, koje su moderirale tri iskusne udomiteljice, ove su se dvije, često suprotstavljene, skupine postepeno stopile i međusobno sve otvorenije komunicirale.

Preporuke i zaključci Konferencije

U završnom dijelu Konferencije prisutni udomitelji djece i stručni djelatnici dali su svoj prijedlog aktivnosti kojima bi trebalo postići da udomitelji djece u Hrvatskoj postanu organizirana, profesionalna i priznata skupina u društvu te da im se osigura primjerena podrška kako bi djeci pružili kvalitetnu udomiteljsku skrb.

Predložen je sljedeći Akcijski plan za Hrvatsku:

AKCIJSKI PLAN ZA HRVATSKU

- raditi na međusobnom upoznavanju postojećih udomitelja djece te novih udomitelja;
- raditi na informiranju udomitelja i u sklopu toga na pokretanju časopisa;
- formirati udruge udomitelja na lokalnoj razini;
- osnovati savez ili drugu vrstu tijela koje bi okupljalo i predstavljalo udomitelje djece na nacionalnoj razini;
- ostvariti medijatorsku ulogu udruga udomitelja, na osnovu prijedloga i inicijativa udomitelja – prema centrima za socijalnu skrb na lokalnoj razini, te prema MZSS na nacionalnoj razini;
- organizirati druženja i razmjenu iskustava udomitelja djece;
- organizirati susrete udomljene djece;
- osigurati pravnu podršku za udomitelje djece;
- uspostaviti bazu podataka udomitelja djece;
- organizirati medijsku kampanju za promicanje udomiteljstva (Tjedan udomiteljstva); te
- uspostavljati kontakte s udrugama udomitelja iz inozemstva.

Iz predloženih aktivnosti, kao i prethodnih izlaganja i rasprava, izvedeni su i završni Zaključci:

ZAKLJUČCI KONFERENCIJE

- Lokalne udruge udomitelja predstavljaju osnovni način okupljanja i organiziranja udomitelja djece.
- Kroz međusobnu suradnju udruga i udomitelja treba graditi povjerenje i zajedno utvrditi najbolji put za organiziranje udomitelja djece na nacionalnoj razini.
- Neke od predloženih aktivnosti iz plana akcije najavljene su u ime Županijskih timova za podršku udomiteljima djece te se nadamo njihovoj skoroj realizaciji.
- Kroz *Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece* i istoimeni projekt već su pokrenute neke od predloženih aktivnosti ili pak pripreme aktivnosti za njihovo ostvarenje, kao servis udrugama udomitelja djece i individualnim udomiteljima. Koristite nas!

Sudionici konferencije

U radu konferencije sudjelovalo je 24 udomitelja djece iz različitih krajeva Hrvatske – iz Varaždina, Ivanca, Križevaca, Slatine, Virovitice, Karanca, Pule, Rovinja, Splita te Zagreba i šire okolice, među kojima i članovi udruga udomitelja “Nada” iz Ivanca; “Put ka sreći” iz Koprivnice; “Bolji život” iz Slatine; “Oaza” iz Rovinja, “Nadomak sunca” iz Oprtija i Udruge udomitelja Istarske županije (u osnivanju) iz Pule.

Konferenciji su prisustvovala i 22 stručne djelatnice s područja udomiteljstva djece, socijalne radnice i psihologinje iz 16 Centara za socijalnu skrb – iz Varaždina, Ivanca, Vrbovca, Križevaca, Koprivnice, Đurđevca, Donjeg Miholjca, Vukovara, Vinkovaca, Daruvara, Petrinje, Jastrebarskog, Pule, Rovinja i Zagreba, među kojima je bilo 11 članica Županijskih centara za podršku udomiteljima djece.

Među desetak gostiju, koji su nas počastili svojim cjelodnevnim sudjelovanjem, našle su se predstavnice UNICEF-a iz programa “Svako dijete treba obitelj”; Udruge za promi-

canje inkluzije iz Zagreba, iz programa specijaliziranog udomiteljstva; Udruge “Ovisnikovo dijete” iz Zagreba, koja podržava srodničke udomitelje; Udruge mladih “ZANTO” iz Karanca, koja organizira slobodne aktivnosti za udomljenu djecu i druženja za udomitelje; te koordinator projekta za Hrvatsku Suradničkih nizozemskih fondacija, CNF – CEE, glavnog donatora Konferencije uz Veleposlanstvo Kraljevine Nizozemske.

Evaluacija konferencije

Prema prvim reakcijama sudionika i voditelja programa, te broju sudionika koji su ostali do samog kraja programa, bez obzira što je mnoge još čekalo putovanje kući, moglo se zaključiti da je Konferencija bila uspješna.

Iz evaluacijskih upitnika, poslanih sudionicima po završetku Konferencije, koje je popunilo i vratilo 19 (43%) sudionika, može se zaključiti da su svi aspekti organizacije Konferencije (izbor pozvanih gostiju koji su održali kratka izlaganja; izbor tema Konferencije; izbor predavača i njihov način rada; rad u malim skupinama te cjelokupna organizacija) bili više nego vrlo dobri do odlični.

Stupanj u kojem je Konferencija ispunila zacrtnane ciljeve (na skali od 1 do 5) procijenjen je na sljedeći način:

- a) predstaviti udomitelje djece u javnosti, kao pozitivnu snagu socijalnih promjena: 4,21
- b) podići razinu svijest o pravu djeteta da bude u središtu sustava društvene skrbi o djeci: 4,16
- c) inicirati partnerstvo i graditi povjerenje između glavnih nositelja udomiteljske skrbi, udomitelja djece i stručnih djelatnika u udomiteljstvu: 4,68
- d) učiti iz relevantnih iskustava i modela dobre prakse iz inozemstva: 4,68
- e) napraviti plan akcije za osnivanje nacionalnog tijela za podršku udomiteljima djece i njihovo zastupanje kao socijalnog partnera države: 4,53

S obzirom da je dobra suradnja između udomitelja djece i stručnih djelatnika jedan od ključnih čimbenika kvalitetnog udomiteljstva, a trenutno “kamen spoticanja” za naše udomitelje, te da je učenje iz relevantnih iskustava iz inozemstva bilo tema Konferencije, smatramo da za početak možemo biti vrlo zadovoljni postignutim!

Kratka izlaganja pozvanih gostiju

Iz kratkih govora pozvanih gostiju sudionici su mogli čuti da se u nekoliko zadnjih godina u Hrvatskoj intenzivno radilo na osposobljavanju manje skupine stručnjaka s područja udomiteljstva za prijenos potrebnih znanja i vještina njihovim kolegama u praksi, kroz što treba postići poboljšanje neposredne stručne podrške udomiteljima te posredno i poboljšanje kvalitete udomiteljstva za djecu. Najavljen je početak rada osam Županijskih timova za podršku udomiteljima djece iste jeseni, te početak provođenja supervizije za udomitelje djece u travnju 2007, po završetku dodatne obuke 30-tak stručnih djelatnika koji se za to specijaliziraju. U tijeku je i priprema prijedloga nacrtu Zakona o udomiteljstvu, na kojem će kroz listopad raditi posebna radna skupina sastavljena od stručnjaka i predstavnika relevantnih institucija, a u kojoj je i jedan predstavnik udomitelja djece i starijih osoba. U okviru novog zakona treba riješiti i pitanje povećanja naknada za troškove djece u skladu sa realnim povećanjem životnih troškova te na-

knada za udomitelje. Ostalo je otvoreno pitanje kada će novi Zakon o udomiteljstvu biti gotov te od kada će se početi primjenjivati.

Glavni program Konferencije

1. SUSTAV DRUŠTVENE SKRBI O DJECI (Bep van Sloten, IFCO)

U preambuli UN-ove Konvencije o pravima djeteta ističe se da "...dijete, radi potpunog i skladnog razvoja svoje osobnosti, treba rasti u obiteljskoj sredini, u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja." U čl. 20. stoji: "Dijete kojem je privremeno ili trajno uskraćena roditeljska sredina ili koje, zbog svoje dobrobiti, ne može u njoj ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Države će u skladu s nacionalnim zakonodavstvom osigurati zamjensku skrb za takvo dijete. Takva zaštita može, inter alia, uključivati smještaj kod udomitelja, *kafalah* po islamskom zakonu, posvojenje ili, ako je neophodno, smještaj u odgovarajuću instituciju za skrb o djeci."

Cjelokupni sustav društvene skrbi za djecu, pa i za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, trebao bi se zasnivati na sljedećim osnovnim načelima prava djeteta:

- djelovanje u najboljem interesu djeteta;
- odsutnost diskriminacije;
- pravo na život, dobrobit i razvoj;
- uvažavanje mišljenja djeteta.

Dijete i njegov interes moraju biti u središtu sustava društvene skrbi o djeci, ne samo u teoriji, već i u svakodnevnoj praksi. U poželjnim okolnostima oko djeteta se u koncentričnim krugovima nalaze ponajprije njegova obitelj, zatim različite društvene ustanove i službe te prijatelji i šira zajednica – koji surađuju na ostvarenju odgovarajuće zaštite i dobrobiti djeteta. U situacijama kada se za dijete ne može brinuti njegova primarna, biološka obitelj, djetetu treba pružiti mogućnost odrastanja u zamjenskoj obitelji, bilo da se radi o trajnom posvojenju ili privremenom udomljavanju, a samo ako je neophodno, u instituciji za skrb od djeci. Udomitelji djece su partneri države i stručnih službi koji neposredno skrbe za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi te im treba pružiti primjerenu stručnu podršku i pomoć te materijalne uvjete kako bi se mogli posvetiti djeci i pružiti im kvalitetnu udomiteljsku skrb, kao najbolju zamjensku skrb za njihovu biološku obitelj.

2. UDOMITELJSTVO, TO NE MOŽETE SAMI! (Keith Henderson, IFCO)

Kako bi udomiteljstvo uspješno funkcioniralo, potrebno je osigurati odgovarajuću podršku udomiteljima djece.

Prije svega, to znači osigurati odgovarajuću naknadu za troškove udomljenog djeteta, u skladu s dobi djeteta i realnim životnim troškovima. S obzirom da se o toj temi u Hrvatskoj raspravlja već godinama, da se i nadležne službe s time slažu, te da je MZSS najavilo da će se ovo pitanje riješiti u okviru novog Zakona o udomiteljstvu, na Konferenciji je odlučeno da se nećemo baviti tim pitanjem, već da ćemo krenuti dalje u razmatranje ostalih potrebnih uvjeta i načina pružanja podrške udomiteljima i djeci,

polazeći od pretpostavke da je spomenuti prvi uvjet ispunjen.

Pozitivna iskustva iz različitih zemalja pokazuju da se trebaju trajno provoditi sljedeće aktivnosti:

- regrutiranje udomitelja (iz uže obitelji, šire obitelji ili šire zajednice);
- standardizirana obrada za udomitelje, na osnovi koje se izdaju rješenja;
- obvezni osnovni trening za udomitelje te povremeni dodatni treninzi;
- "usklađivanje" potreba i značajki svakog pojedinog djeteta i udomitelja;
- pružanje profesionalne podrške udomiteljima i djeci u skladu s utvrđenim standardima za djecu i mlade te standardima za udomitelje;
- sudjelovanje udomitelja i djeteta u evaluaciji plana skrbi za svako pojedino dijete;
- briga za "zadržavanje" udomitelja (nasuprot odustajanju od bavljenja udomiteljstvom).

Uz navedene aktivnosti, treba osigurati osnovne uvjete za kvalitetno udomiteljstvo, a to su:

- izrada individualnog plana skrbi za svako pojedino dijete (npr. školovanje, medicinska briga, terapije i sl., te aktivnosti u slobodno vrijeme u skladu s interesima djeteta), koji se revidira barem jednom godišnje, uz sudjelovanje djeteta, udomitelja, roditelja, socijalnog radnika i, po potrebi, drugih stručnih osoba;
- omogućavanje pristupa dodatnim uslugama (u skladu s planom skrbi za dijete te potrebama udomitelja);
- odgovarajuća financijska podrška;
- skupine za podršku za udomitelje djece;
- suradnja i sudjelovanje među svim nositeljima društvene skrbi za dijete;
- organizacije/udruge udomitelja.

Kroz odgovore predstavnika IFCO-a na pitanja postavljena od strane sudionika, moglo se zaključiti da postupak obrade za buduće udomitelje djece u Hrvatskoj uglavnom odgovara standardnom postupku u drugim zemljama, ali da u pripremnom treningu i podršci za udomitelje još daleko zaostajemo za naprednijim zemljama, gdje je npr. program treninga detaljno razrađen i standardiziran te ga uvijek provode u paru stručni djelatnik i iskusni udomitelj/ica. Na pitanja o zaštiti sigurnosti i prava djeteta, pokazalo se da se kroz jasno definirane odgovornosti za svakog pojedinog nositelja skrbi u okviru sustava društvene skrbi za dijete i jasno propisan način suradnje među njima u velikoj mjeri uspijevaju spriječiti propusti u reagiranju odgovornih na prijave da roditelj ili udomitelj zapostavlja ili čak zlostavlja dijete.

3. NIKADA NE IDETE SAMI! - Uloga udruga udomitelja djece (Bep van Sloten, Keith Henderson, IFCO)

Iskustva iz Irske i Nizozemske, gdje su se udomitelji djece počeli udruživati prije više od 25 godina, pokazuju da se kroz međusobnu podršku i zajedničko nastupanje udomitelja može napraviti puno na poboljšanju statusa udomitelja i djece te na razvoju kvalitete udomiteljstva za djecu općenito.

Kroz nacionalne udruge udomitelja i njihove ogranke ili lokalne udruge radi se na:

- informiranju i savjetovanju udomitelja – putem telefona, časopisa, internet stranica i različitih pisanih izdanja;

- povezivanju, edukaciji i podršci za udomitelje – kroz tematske sastanke, izlete, neformalne sastanke, skupine za međusobnu podršku, individualnu podršku itd.;
- zagovaranju i lobiranju za poboljšanje položaja djece i udomitelja, pri čemu izabrani predstavnici formalno zastupaju udomitelje u pregovorima s različitim državnim institucijama;
- pruža se podrška i vrši posredovanje u problematičnim situacijama između socijalnih službi i udomitelja te prilikom žalbi;
- uspostavljaju se kontakti i razvija suradnja s potencijalno važnim partnerima, kao što su udruge stručnih djelatnika, udruge mladih iz udomiteljskih obitelji, zdravstvene službe itd.

Preporuka nacionalne udruge udomitelja djece iz Irske:

Na nacionalnoj razini važno je nastupiti kao jedan glas jer “vlade ne žele pregovarati s puno skupina – više vole razgovarati s jednom, ali reprezentativnom!”

Sudjelovanje na Konferenciji bilo je besplatno za sve sudionike, zahvaljujući donatorima konferencije, Veleposlanstvu Kraljevine Nizozemske i Suradničkim nizozemskim fondacijama, CNF – CEE, te volonterskom doprinosu Konferenciji od strane predstavnika IFCO-a, koji su ponudili i dalje pomagati pružanjem stručnih savjeta i kontakata.

Vesna Pupavac, psiholog
 koordinatorica projekta
 “Za kvalitetno udomiteljstvo djece”

Ured projekta/Foruma:
 Av. Dubrovnik 10, 10020 Zagreb
 Tel/Fax: 65 22 011
 Email: info@udomiteljizadjecu.hr
 Mobitel: 091 556 17 37

Nositelj projekta:
 Humanitarna udruga “Oaza”
 Učka 2a
 52210 Rovinj

DIJETE I DRUŠTVO

Četvrti susret pedagoga Hrvatske “Odgoj i socijalizacija: područja, sadržaji, modeli”

U Dubrovniku, u vremenu od 5. do 7. travnja 2006. godine, u prostoru Grand hotela Park, održan je *Četvrti susret pedagoga Hrvatske*. Tema stručno-znanstvenog skupa bila je “*Odgoj i socijalizacija: područja, sadržaji, model*”. U njegovu radu sudjelovalo je više od 500 pedagoga iz Hrvatske i gostiju iz inozemstva.

Skup je organiziran uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa koje je svim dječjim vrtićima, osnovnim i srednjim školama, te učeničkim domovima u Republici Hrvatskoj dostavilo preporuku za sudjelovanje u kojoj je ministar, doc. dr. sc. Dragan Primorac, preporučujući svim pedagozima sudjelovanje na Četvrtom susretu pedagoga Hrvatske, kao dijelu programa njihova stručnog usavršavanja, istakao aktualnost i važnost teme za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu, naglasivši pri tome da će ona osobito pomoći pedagozima kao djelatnicima stručnih službi u dječjim vrtićima, osnovnim i srednjim školama i učeničkim domovima, te njihovu uključivanju u promjene koje se upravo unose u naš odgojno-obrazovni sustav.

Cilj skupa bio je teorijski i praktično osvjetliti odgojno i socijalizacijsko djelovanje pedagoga na različitim instancama i područjima, te na polju suradnje s glavnim činiteljima čovjekova formiranja.

Planirani sadržaji rada skupa ostvareni su kroz uvodna izlaganja, plenarna izlaganja i skupne rasprave u radionicama održanim na teme: Rani odgoj i socijalizacija; Odgoj i nastava u osnovnoj školi; Odgoj i nastava u srednjoj školi te Odgoj i socijalizacija u đačkim domovima.

Sudionici skupa bili su profesionalni stručni suradnici – profesori i diplomirani pedagozi u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, učeničkim domovima, visokim učilištima, bolnicama, medijima, te na drugim područjima u odgoju, obrazovanju i kulturi; studenti poslijediplomskog studija pedagogije, te magistri i doktori znanosti iz područja pedagogije.

Sudionike četvrtog susreta pedagoga Hrvatske pozdravili su dr. sc. Nevio Šetić, državni tajnik u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa, Ružica Marković, pročelnica Odjela za društvene djelatnosti Grada Dubrovnika i Ante Žužul, predsjednik uprave Školske knjige.

Stručno-znanstveni skup započeo je uvodnim izlaganjem predsjednika Hrvatskog pedagogijskog društva, prof. dr. sc. Vlatka Previšića (Filozofski fakultet, Zagreb), na temu “Postmoderne paradigme suvremenog odgoja i socijalizacija”, a koja je ujedno bila i široki obzor na kojem su se potom kretala različita razmatranja o odgoju i socijalizaciji. Istakavši: “Postmoderna je na kraju, a pedagogija još uvijek, kao spori učenik, korača tek po njezinim ‘ruševinama’ i traga za svojim novim identitetom”, prof. dr. sc. Vlatko Previšić, postavio je i neka temeljna pitanja, kao npr.: “Što je ta univerzalna i velika ‘teorija svega’ (Wilber) uopće značila za suvremenu znanstvenu pedagogiju, ili, što je za njezinu praksu donijela postavljena upitnost etabliranih teorija odgoja, obrazovanja i socijalizacije? Je li postmoderna ‘dekonstrukcijom svega’ (tradicionalnog, standardnog,

normiranog, propisanog, represivnog, programiranog i sl.), dovela u pitanje sustav postojećih pedagoških paradigmi i disciplina?", "Hoće li se, slijedom toga, sadašnjoj novoj, *on-line* generaciji pričati neke 'druge pedagoške pripovijetke'? ", konstatirajući: "Sve su to aktualne teme i nedoumice modernog odgoja, pedagogije i škole." i: "Ova su pitanja za pedagogiju svakako novi kurikularni okvir za predmet njezina bavljenja." Skrenuvši pozornost skupa na činjenicu da je "...današnje društvo otvorena scena pluralnih utjecaja...", na kojoj se očituje "...vladavina različitih interesa, traži snošljivost, podnosi rizik, cijeni stvaralaštvo, voli kreativno sporenje, potiče multikulturalno prilagođavanje, nudi menadžment, prihvaća divergentno razmišljanje, jaku individualnost (hiperindividualizam), otvorenost prema svemu i sl.", dok se "...na prošlost gleda kao na strategiju zaborava...", te ističe da "...u socijalnoj komunikaciji na scenu stupaju novi interaktivni mediji i nova elita netokrata, pri čemu netokracija shvaća medijalizaciju društva kao novu paradigmu u socijalizacijskim procesima, te umjesto različitih, čak vrlo fleksibilnih identiteta, nudi virtualni." Imajući u vidu kako nove tehnologije, nove pismenosti, genetske modifikacije, bio-etička i humanistička kvaliteta znanja i moralna odgovornost sve više stavljaju pedagogiju pred izazove, prof. dr. sc. Vlatko Previšić, skrenuo je pozornost i pitanjem: "Može li ona uopće svojim klasičnim paradigmama usmjeriti odgojni i obrazovni rad u pravcu javnih očekivanja? Današnji odgoj postao je otvorena scena koja ne pripada samo pedagogiji." Socijalizacijski procesi ne participiraju samo kao suodgajatelji, već sve više kao ravnopravni partneri. "Unutar izvanpedagoškog okružja – slobodno vrijeme, neformalne vršnjačke skupine, kultura i stilovi života mladih, privatne inicijative i nevladine udruge, mediji, prostori okupljanja. športske aktivnosti, itd. – sve se više nameću kao komplementarno-partnerski čimbenik odgoja naspram obitelji i škole." Imajući u vidu takva stanja i procese, zaključno je naglasio: "Teorijske paradigme kao načela, primjeri, obrasci i matrice ponašanja, te profesionalnog djelovanja, tek su znanstvene koncepcije koje ukazuju na svrhu i način postupanja i proizašle su iz različitih pristupa: filozofije mišljenja, teoloških svjetonazora, antropoloških polazišta, psiholoških teorija i socioloških struktura. Njih se nitko dosljedno ne mora pridržavati. Zato i unutar samih paradigmi dolazi do znatnog razlikovanja, međusobnog nadopunjavanja, preklapanja, suprotstavljanja, ali ne unaprijed i do sukobljavanja. Zbog toga danas i govorimo o znanstvenom dijalogu i interdisciplinarnoj suradnji. Na tome tragu i suvremena pedagogija sve više funkcionira (ili bi trebala), kao moderna integracijska znanost."

Nakon uvodnog, uslijedilo je sedam plenarnih izlaganja.

Prof. dr. sc. Dubravka Miljković (Učiteljski Fakultet, Zagreb) u izlaganju na temu: "Pozitivna psihologija i odgoj osobnosti", istakla je: "Svrha pozitivne psihologije jest znanstveno istraživanje ljudskih snaga i vrlina i odgovori na pitanja poput: Koja je priroda djelotvornog ljudskog funkcioniranja? Kako psiholozi mogu objasniti činjenicu da usprkos svim životnim poteškoćama većina ljudi uspijeva živjeti dostojanstveno i svrhovito?". Zbog toga i pozitivna psihologija proučava što ljudi rade dobro, kako im to uspijeva i kako se tome mogu poučiti drugi, te se i njena istraživanja u tom području mogu podijeliti u tri dijela – pozitivna subjektivna iskustva, pozitivne individualne osobine i pozitivna zajednica. Rezultati istraživanja upućuju na izuzetno važnu ulogu pozitivnih iskustava u životu čovjeka. Pozitivne emocije potiču kreativnost, fleksibilnost, uspješnije donošenje odluka, altruističko ponašanje; osjećaj sreće povezan je s boljim radnim učinkom, većim socijalnim nagradama, većom aktivnošću, energijom, boljim tjelesnim zdravljem i dužim životom. Isto tako utvrđene su i pozitivne posljedice optimizma u različitim područjima života. Unutar pozitivnih individualnih osobina, identificirano je

šest skupina temeljnih vrlina koje su kroz povijest konstantna vrijednost u svim vremenskim razdobljima i kulturama, od kojih su istaknute: mudrost, hrabrost, humanost, pravednost, umjerenost i transcendentnost. Nadalje, istraživanja upućuju kako pozitivna zajednica, koja se odnosi na pozitivnu socijalnu ekologiju (uključujući zdravu obitelj, susjedstvo, učinkovite škole, društveno odgovorne medije i civilni dijalog), pridonosi razvoju pozitivnih osobina. Naime, u takvoj zajednici veća je i vjerojatnost da će ljudi razviti značajke pozitivne osobe.

U izlaganju na temu "Uloga etike i bioetike u oblikovanju orijentacijskog znanja", prof. dr. sc. Ante Čović (Filozofski fakultet, Zagreb), unutar njegovoga prvog dijela, razmatrao je razvojni put od etike do bioetike, istakavši pri tome podteme: etika kao tradicionalna filozofska disciplina; nastanak i razvoj bioetike (za čiji početak se uzima 1962. godina); etapne definicije pojma bioetike i bioetika u razvojnim fazama (istaknute su tri razvojne faze: neposredna moralna refleksija, etička refleksija i pluriperspektivnost kao faza "integrativne bioetike"). U drugom dijelu izlaganja pod naslovom: "Prijelom epoha: znakovi nove epohe i nova paradigma znanja", autor je istakao: "... znakovi novog vremena... očituju se u ...promjeni odnosa čovjeka prema prirodi (umjesto ovladavanja imperativ je očuvanje), prema znanosti (gubitak povjerenja u mjerodavnost znanosti u individualnom i kolektivnom životu čovjeka) i prema Nad-instanciji (umjesto suvišnosti postulat opstojnosti), te – integrativno znanje kao orijentacijsko znanje (može se stvarati samo u interakciji i integraciji znanstvenih, etičkih i kulturnih perspektiva)."

Prof. dr. sc. Mladen Bevanda (Filozofski fakultet, Sarajevo), u izlaganju na temu: "Pojam socijalizacije u udžbenicima pedagogije", istakao je provedenu analizu čiji su predmet bili udžbenici pedagogije u cilju utvrđivanja zastupljenosti pojma socijalizacija. Rezultati analize upućuju na zastupljenost dva pristupa: prema jednom socijalizacija nije pedagoški pojam i stoga se njezino značenje (kao pojma) ne definira u manjem broju udžbenika, dok drugi pristup prihvaća i objašnjava pojam "socijalizacija" kao pedagoški pojam. Nadalje, u određenju pojma "socijalizacija" utvrđene su sličnosti i razlike. Upravo na temelju usporedbe utvrđenih sličnosti i razlika, prof. dr. sc. Mladen Bevanda odredio je sadržaj pojma "socijalizacija".

Doc. dr. sc. Dijana Vrcan (Filozofski fakultet, Zadar) nastupila je s izlaganjem na temu: "Sustav vrijednosti i formiranje osobnosti", aktualizirajući pitanje postojanja sustava vrijednosti kao pretpostavke odgojnog djelovanja. Naglašavajući ethos kao skup vrijednosti jedne kulture, naznačila je da svaki "...ethos ima svoje odgojne čimbenike i svaki čimbenik je nositelj odgojnih vrijednosti, a u hijerarhiji čimbenika – primarni zdenac vrijednosti i moralnosti je obitelj, a iza obitelji je škola, a zatim – svi drugi". Budući se danas nalazimo u pluralizmu vrijednosti, javljaju se proturječnosti ili sukobljavanje moralnih vrijednosti. "Sukob vrijednosti postaje pedagoški problem i kada je riječ o namjernim (ciljanim) i nenamjernim (socijalizirajućim) odgojno-obrazovnim utjecajima." Posebno je upozorila da se krivac "neodgoja", "lošeg odgoja", "krize morala", "pogrešnog odgoja", vidi ponajprije u obitelji i u školi. Unutar djelovanja na putu formiranja osobnosti, logično navodi: "Postavlja se pitanje: koji bi i kakav sustav vrijednosti, koja vrijednosna načela sustavnim odgojem kod nas vodila formiranju osobnosti? Koja je uloga vrijednosti u razmišljanju i ponašanju ljudi?". Autorica je istakla kako "...vrijednosti zahtijevaju značenja i objašnjenja u okviru vlastitog kulturnog konteksta, a upravo ona nedostaju danas i u školskom sustavu i u nacionalnom kurikulumu." Slijedom takvog stanja stvari "...kada društvo počinje obolijevati od nedostatka odgojnog, postaju glasniji i dominantniji različiti programi s naglaskom na preventivno, unutar kojih su npr.: prevencija od nasilja, prevencija od droge, prevencija od alkoholizma, prevencija

sukoba, i dr., a koji su danas ušli u škole kao dodatni programi, zasjenjujući pri tome istinsku ulogu odgoja koji je sam po sebi preventivan." Nije dobro što se tu činjenicu zapostavlja i očito je potrebno da i pedagogija o njoj danas ozbiljnije promisli. Usto "... vrijednosni pljusak pred pedagogiju postavlja kreativnu zadaću da djecu i mlade dovede do stava o vrijednosti i svijesti o djelovanju s vrijednostima kao težnjama, a kao preduvjet za postizanje toga nužno je vrijednostima dati potrebna značenja i objašnjenja, kako bi i vrijednosti i moralne kategorije, djeci i mladima bile razumljive i shvatljive." Takav pristup, uz ostalo, zahtijeva "...osmišljavanje programa za vrijednosti, kroz sve odgojno-obrazovne sadržaje, nastavne predmete i nastavne aktivnosti." Identifikacija društvenog, kulturnog i/ili moralnog zla, za pedagogiju trebaju biti osnova i poticaj za djelovanje, a ne "...izražavanja svojeg stvaralaštva obranom od dominacije odgojnih neprijatelja (mediji, kafići, dosada, internet, moda, telefoniranje, itd.) budući je to potihom priznanje nemoći u bavljenju svojim vlastitim predmetom, tj. odgojem." Polazeći od navedenog stanja stvari, na kraju izlaganja, autorica je s optimizmom posebno naglasila: "Pogled na zamršenost koju unosi vrijednosni pluralizam ostat će pedagoški ako pedagozi preduhitre kulturne i moralne slabosti onim oblicima i sadržajima konverzacije s djecom i mladima, koji će ostavljati dublji trag zajednički prerađenih iskustava (učenja i poučavanja) kroz odgojne projekte – 'odgoj za' umjesto 'prevencija od'."

U izlaganju na temu "Seksualnost mladih između medija i škole", prof. dr. sc. Aleksandar Štulhofer (Filozofski fakultet, Zagreb), istakao je i opisao promjene koje su se, tijekom posljednjih tridesetak godina, dogodile u svezi seksualnosti mladih, upozorivši na istodobni izostanak nužnih promjena u obrazovnom sustavu, izloživši i svoje promišljanje kao prijedlog smjera daljnjih aktivnosti. U prvom dijelu izlaganja autor je, slijedom rezultata dviju nacionalnih studija (1972. i 2005.), elaborirao promjene u znanju, stavovima i seksualnom ponašanju mladih, naglašavajući pri tome osobitu pozornost koja se posvećuje ulozi medija, posebno interneta, u oblikovanju suvremenih diskursa o seksualnosti. Ukoliko se odbaci pristup seksualnosti mladih, utemeljen na moraliziranju i moralnoj panici, autor je istakao kako bi se moglo učiniti da je intimni i erotski život mladih danas sve manje društveno problematičan, no da ga u stvarnosti opterećuju dva krupna proturječja – sučeljavanje seksualno premisivne kulture s osnaženom vjerskom tradicijom i medijsko ignoriranje postojećih seksualnih razlika. Navedena proturječja – imajući u vidu određenja koje uključuju međunarodno prihvaćene koncepcije seksualnih prava i seksualnog zdravlja – zahtijevaju sustavni pristup. Polazeći od dosadašnjih iskustava, u području seksualnosti mladih, osobito je važna uloga škola. U takvom kontekstu, istakao je i nedavna iskustva s nastojanjima da se seksualni odgoj/obrazovanje uvede u hrvatske škole i pri tome odrede zadatci koji stoje pred pedagozima. No unatoč svemu, zaključuje autor, promjene su primarno pozitivne, kako na individualnoj razini (veća ravnopravnost, odgovornost i mogućnost uživanja), tako i na društvenoj razini (porast otvorenosti i tolerancije).

U plenarnom izlaganju na temu: "Perceptivne predrasude o odgoju u društvu", prof. dr. sc. Vladimir Gruden, polazeći od Renanove izreke: "Odgojna pitanja su pitanja života i smrti. Od njih zavisi sva društvena budućnost", naglasio je osobitu važnost rukovođenja spoznajom da u procesu odgoja odgaja pedagog (čovjek), a ne tehnika. Takvo stanje stvari proizlazi iz činjenice što je "...čovjek biće odnosa, koje živi, raste i razvija se u najrazličitijim odnosima i situacijama. Odgoj je komunikacija pariteta i primjera, a ne komunikacija superiornosti. To je istodobno komunikacija povjerenja, a ne obrane. Odgoj nije komunikacija indiferentnosti, stav manipuliranja, niti stav potpunog – odgoj je stav empatije, stav spontanosti i prihvaćanje različitosti." Nužno je imati u vidu i

činjenicu da se odgojem može nametnuti svoju ideologiju, svoj pogled na stvarnost, pa i svoju psihopatologiju. Radi osiguranja adaptacije, dijete mora naučiti i prihvatiti suvremeno društveno ozračje, no temeljni cilj odgoja je razviti njegovu kreativnost, te "...učenje puta i metode pronalaženja sebe, metode vlastitog ostvarenja – sloboda izbora, samostalnost."

Mr. sc. Marijan Franjić, u izlaganju na temu "Religijski odgoj i vjeronauk u školi: sastavnice cjelovitog odgoja", nakon što je dao pojašnjenja i razgraničenja značenja i razumijevanja sadržaja temeljnih pojmova: opći odgoj – religijski odgoj; socijalizacija – religijska socijalizacija; konfesionalni vjeronauk u školi – religijski i kršćanski odgoj, dao je komparativni prikaz položaja vjeronauka u školskim sustavima u Europi. Objašnjavajući osnove organiziranosti, istakao je kako je danas vjeronauk u školi, kao konstitutivni odgojni predmet nacionalnih školskih sustava pretežno organiziran na konfesionalnoj osnovi u većini zemalja Europske unije, nekonfesionalno je organiziran u Engleskoj i Walesu, dok u nekim zemljama, kao što su Francuska, Slovenija i Nizozemska – nije ni predviđen u javnim školama. Dajući pojašnjenja kako je pedagoško teološki utemeljen "...vjeronauk u školi čimbenik integralnog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj", mr. sc. Marijan Franjić istakao je da su ciljevi vjeronauka u školi sažeti oko trostruke zadaće: informacija, formacija, odgoj za mir – suživot i dijalog. Odgojna dimenzija vjeronauka u školi usmjerena je prema istraživanju razvoja religijskog identiteta u Republici Hrvatskoj.

U okviru Četvrtog susreta pedagoga Hrvatske, unutar radionica održanih na temu: Rani odgoj i socijalizacija; Odgoj i nastava u osnovnoj školi; Odgoj i nastava u srednjoj školi i Odgoj i socijalizacija u đačkim domovima, u nastavku ćemo dati kratki prikaz izdvojenih temeljno sažetih poruka provedenih skupnih rasprava u ove četiri radionice.

U radionici održanoj na temu: "Rani odgoj i socijalizacija" (moderatori: prof. dr. sc. Arijana Miljak, prof. dr. sc. Jasna Krstović, prof. dr. sc. Lidija Pehar, mr. sc. Mirjana Šagud, mr. sc. Edita Slunjski) prikazani su i istaknuti rezultati suvremenih istraživanja ranog odgoja iz kojih proizlaze tvrdnje da je dijete već od rođenja socijalno biće, aktivno, konstruktivno, stvaralačko – aktivni činitelj svoga razvoja, odgoja i obrazovanja. Nadalje, da se razvoj djeteta rane dobi ostvaruje u odnosu s drugima – odraslima i djecom u zajedničkim, društvenim aktivnostima. Imajući u vidu takvo stanje stvari, vrtići bi se, kao ustanove ranog odgoja i obrazovanja, trebali transformirati u ustanovu - zajednicu koja više sličí velikoj radionici (ili nizu radionica) za istraživanje i eksperimentiranje, te individualno i skupno učenje djece i odraslih. Slijedom toga, dječji vrtići su zajednice u kojima svi participiraju (su-djeluju), uče, u kojoj se stvaraju dinamične mreže raznovrsnih socijalnih odnosa i komunikacije.

U radionici na temu: "Odgoj i nastava u osnovnoj školi", jedan od njenih moderatora, prof. dr. sc. Vladimir Jurić, posebno je aktualizirao pitanje: "Odgoja i/ili socijalizacije u nastavi"; prof. dr. sc. Milan Matijević prikazao je "Ocjenjivanje u obveznom obrazovanju s posebnim osvrtom na stanje u Finskoj; prof. dr. sc. Slavko Vučak dao je prikaz "Djelovanje nastavnika u odgojnoj zbilji"; doc. dr. sc. Anđelka Peko dala je osvrt na "Položaj i uloge učenika u nastavi", dok je doc. dr. sc. Vladimir Strugar aktualizirao temu "Povezanost kulture škole i socijalizacije".

U radionici održanoj na temu "Odgoj i nastava u srednjim školama", posebna pozornost u skupnim raspravama izazvana je prikazom prof. dr. sc. Ladislava Bognara na temu suvremenog shvaćanja "Odgoja u školi"; te prikazom prof. dr. sc. Zdenke Gruden na temu: "Nastavnik – nositelj odgojnog procesa u društvu".

U radionici održanoj na temu "Odgoj i socijalizacija u domovima", posebne poticaje

raspravi dala su izlaganja prof. dr. sc. Vladimira Rosića na temu "Područja, sadržaji i modeli odgoja i socijalizacije u domovima"; prof. dr. sc. Nevena Horvatića na temu "Nove paradigme odgoja i socijalizacije", te izlaganje doc. dr. sc. Zlatka Miliše na temu "Rehabilitacija i resocijalizacija bivših ovisnika".

Nadalje, unutar završne rasprave, prof. dr. sc. Nikola Nikša Šoljan, glavni i odgovorni urednik, predstavio je 2. broj (II. godina, prosinac 2005.) znanstvenog časopisa Pedagogijska istraživanja, čiji je osnivač i izdavač Hrvatsko pedagogijsko društvo, a suizdavač Školska knjiga, Zagreb. Imajući u vidu naše prosvjetne i znanstvene prilike, valja istaći da je ovaj broj časopisa posvećen izuzetno aktualnoj temi, a to je teorijsko-metodološki pristup izradi kurikuluma. Takvu ocjenu potvrđuju i osvjetljavaju njegovi sljedeći članci: "Kurikulum suvremenog odgoja i škole: metodologija i struktura" (Vlatko Previšić), "Oblikovanje nacionalnog kurikuluma" (Ante Žužul), "Kurikulum suvremene škole" (Vladimir Jurić), "Pedagoške paradigme izrade kurikuluma" (Josip Milat), "Utjecaj kvalitete nastave na postignuća učenika" (Marko Palekčić), "Sukonstrukcija kurikuluma i teorije (ranog odgoja) i obrazovanja" (Arjana Miljak), "Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja" (Neven Horvatić i Elvi Piršl), "Kurikulum nove škole – istraživački izazov školskim pedagogima" (Ana Sekulić-Majurec). Uz navedene, u časopisu su objavljeni i članci o drugim pitanjima, kao što su: "Evaluacija u odgoju i obrazovanju" (Milan Matijević), "Upotreba faktorske analize u ispitivanju poželjnosti alternativnih odgojnih koncepata" (Benjamin Čulig), "Stvarne i željene aktivnosti slobodnog vremena studenata" (Jasmina Vrkić Dimić) i "Seksualnost mladih u Hrvatskoj: simboličke i bihevioralne promjene u razdoblju od 1972. do 2005." (Aleksandar Štulhofer, Milana Dokmanović, Dean Ajduković, Ivana Božičević, Krešimir Kuftrin).

Na kraju, sumirajući navedeno, razvidno je da se Četvrti susret pedagoga Hrvatske analizirajući, osvjetljavajući i dijagnosticirajući složenu problematiku stanja današnjeg odgojnog i socijalizacijskog djelovanja na različitim razinama i područjima utjecaja, te suradnje s glavnim činiteljima čovjekova formiranja, istodobno pokazao i kao izuzetno pouzdano i, u tranzicijskim vremenima, nedvojbeno potrebno uporište i usmjerenje pedagogima u njihovu stručnom usavršavanju i profesionalizaciji. S druge strane, ističući pedagogiju kao modernu integracijsku znanost, ovaj stručno-znanstveni skup, istodobno joj je uputio poticaje za novim propitivanjem vlastite biti, uvažavajući pri tome snagu postmodernih izazova, kao i izazove globalnog doba.

Usto, imajući u vidu niz izuzetno složenih i dalekosežnih zadaća, aktivnosti i mjera, utvrđenih Nacionalnim planom aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, a kojega je Vlada Republike Hrvatske usvojila u ožujku ove godine u cilju stvaranja i postizanja uvjeta neophodnih za ostvarivanje prava djece priznatih Konvencijom o pravima djeteta, razvidno je da su temeljna razmatranja, promišljanja i određenja istaknuta tijekom Četvrtog susreta pedagoga Hrvatske, upravo na tome tragu. Naime, stavljajući u žarište interesa, među ostalim, paradigme odgojnog djelovanja i socijalizacije, te potrebe za utvrđenjem sustava vrijednosti u hrvatskome društvu kao preduvjeta utvrđenja odgojnih vrijednosti, tih temeljnih uvjeta i pretpostavki sustavnom, plansko-programski osmišljenom, koordiniranom i, na svim razinama društvene organiziranosti, povezanom odgojnom djelovanju i suradnji glavnih činitelja čovjekova formiranja, prije svega obitelji i škole, pa onda svih drugih – ovaj je stručno-znanstveni skup, neprijeporno prepoznao i dao poticaje i onim promjenama u pedagoškoj i društvenoj zbilji koje su neophodne u ostvarivanju uvjeta radi postizanja kako zaštite zdravlja i opstojnosti obitelji, tako i ostvarivanja djelotvornog odgoja u

procesu pripreme za život mladih generacija hrvatskoga društva, bez čega nema ni njegove opstojnosti niti razvoja, a što je ujedno i cilj i suština provedbe spomenutoga Nacionalnog plana.

mr. sc. Josip Strmotić
Policijska akademija MUP-a RH,
Zagreb

DIJETE I DRUŠTVO

Peti susret pedagoga Hrvatske Vrednovanje rada učenika, nastavnika i ustanova u odgoju i obrazovanju

Više od šesto sudionika okupilo se na Petom susretu pedagoga Hrvatske u organizaciji Hrvatskog pedagogijskog društva (HPD), održanom od 21. do 23. ožujka 2007. u Opatiji. Tema ovoga stručnog i znanstvenog skupa bila je *Vrednovanje rada učenika, nastavnika i ustanova u odgoju i obrazovanju*, pri čemu su bitna pitanja obrađena na tri razine obrazovnog sustava – predškolskom, osnovnoškolskom i srednjoškolskom. Osim vrlo aktualne i pedagoški intrigantne teme, brojne zainteresirane privukla je zacijelo i najava da će se u Opatiji obznaniti prve konkretne obavijesti o utemeljenju Hrvatske pedagoške komore, koje se očekuje potkraj 2007. godine. Riječ je o strukovnoj organizaciji pedagoga, koja će čuvati prava, ugled i čast te profesionalnost ove struke, a njezino osnivanje i djelokrug bit će utvrđeni Zakonom o djelatnosti pedagoga. Nacrtr prijedloga tog zakona izradila je radna skupina koju je imenovalo Hrvatsko pedagogijsko društvo (HPD). Vodstvo HPD-a očekuje da će Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa prihvatiti tu inicijativu te prijedlog zakona uputiti u saborsku proceduru.

Problematična “prosječna ocjena”

O središnjoj temi sudionici skupa govorili su s različitih aspekata, pokušavajući nadići okvire školskoga ocjenjivanja, odnosno zahvatiti temu šire i dublje od aktualnih rasprava o pravilnicima o ocjenjivanju. U stvarnosti, nažalost, dominira upravo ocjenjivanje učenika kao glavni oblik vrednovanja rada u školi. Robovanje shemi ocjena od jedan do pet u velikoj mjeri određuje i svaku aktivnost usmjerenu na vrednovanje i samovrednovanje u školstvu.

Na činjenicu da to nije dovoljno ni primjereno, u svom je izlaganju *Vrednovanje kao pedagoški fenomen i zadaća pedagoga*, otvoreno upozorio dr. sc. Milan Matijević s Učiteljskog fakulteta u Zagrebu. On je, naime, doveo je u pitanje valjanost postojećeg modela ocjenjivanja učeničkih postignuća u našoj osnovnoj i srednjoj školi, jer je neelastičan, ograničen i neprimjeren. Posebno je problematizirao prosječnu ocjenu koja iskazuje učenikov opći školski uspjeh, a izvodi se aritmetičkom sredinom ocjena iz vrlo različitih obrazovnih i odgojnih područja. Tako dobivena ocjena zapravo ne govori ništa konkretno o učenikovoj spremnosti i napretku u pojedinim područjima.

Na primjer, s dvojkama iz matematike i hrvatskog i peticama iz tjelesnog, glazbenog i likovnog odgoja te iz vjeronauka, učenikov je opći uspjeh jednak uspjehu onoga koji iz svih predmeta ima četvorke. Matijević je prikazao različite modele vrednovanja i ocjenjivanja koji se primjenjuju u svijetu, kako bi ilustrirao bogatstvo mogućnosti koje su na raspolaganju želi li se doista pratiti učenikov napredak, i to radi toga da bi mu se pružila odgovarajuća potpora i da bi mu se pomoglo na putu do uspjeha.

O evaluaciji u procesu nastave i učenja, kao tijeku praćenja ostvarivanja postavljenih ciljeva i zadataka, govorila je dr. sc. Anita Klapan s Filozofskog fakulteta u Rijeci.

O novoj ulozi vrednovanja u unapređivanju kvalitete odgoja i obrazovanja govorila je dr. sc. Dijana Vican sa Sveučilišta u Zadru, predsjednica Vijeća za izradu nacionalnog kurikulumu, u izlaganju naslovljenom *Vrednovanje kao sastavnica nacionalnog kurikuluma*.

Nacionalni ispiti i samovrednovanje škola

Vanjsko vrednovanje, koje je Hrvatska službeno uvela 2006. nacionalnim ispitima u gimnazijama, a od 2007. i u četverogodišnjim strukovnim srednjim školama, trebalo bi u kombinaciji sa samovrednovanjem u školama biti snažan poticaj provođenju samoanalize i unapređivanju rada u svakoj pojedinačnoj školi.

Taj se proces odvija uz stanovite poteškoće, o čemu je izvijestio ravnatelj Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Goran Sirovatka. No po njegovoj procjeni time su ipak postavljeni dobri temelji za izgradnju sustava samovrednovanja škola, što i jest smisao i cilj nacionalnih ispita. Nije im svrha opterećivati učenike dodatnim testiranjem i dijeliti im ocjene, ni ocjenjivati škole ili nastavnike, već postići to da u svakoj školi počnu kritički promišljati svoj rad, sagledavati koje su slabe točke, kako ih se može poboljšati i kakvu potporu trebaju pružiti učenicima. Svaka je škola dobila povratnu informaciju o uspjehu učenika po razrednim odjelima, kao i usporedbu s prosječnom ostvarenim uspjehom na nacionalnoj razini, što je trebalo poslužiti za kritičku analizu i izradu plana razvoja škole.

Da nacionalni ispiti ciljaju dalje od procjene stupnja ovladavanja sadržajima hrvatskog i stranog jezika te matematike, vidi se po upitnicima koje su učenici ispunjavali procjenjujući i kvalitetu komunikacije na nastavi i vlastito sudjelovanje u procesu odgoja i obrazovanja. Nisu bili previše kritični prema svojim nastavnicima te je više od 90 posto učenika odgovorilo da se nastavnici jako trude objasniti im gradivo. Međutim, kako je napomenuo Sirovatka, odgovori pokazuju i da samo osam posto nastavnika matematike pita svoje učenike što misle o njihovom predmetu i načinu rada na nastavi. To je jedan od pokazatelja nad kojim se valja zamisliti, upozorio je, te je pozvao pedagoge da u svojim školama pomognu pri interpretaciji rezultata nacionalnih ispita, ali i pri kvalitetnijem postavljanju ciljeva vrednovanja u školi i izgradnji sustava samovrednovanja.

Dr. sc. Vladimir Jurić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu govorio je o tome kako se provodi unutarnje vrednovanje u školi kao temelj samovrednovanja svakoga sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Podsjetio je da je riječ o stručnome poslu, koji zahtijeva odgovarajuće instrumente te precizno razrađeni sustav kategorija, indikatora i standarda. Prikupljanje podataka za koje se ne zna točno čemu će poslužiti nalik je gomilanju smeća, upozorio je, naglasivši da uvijek treba voditi računa o svrhovitosti takvih postupaka. Samovrednovanje treba pružiti podatke o stanju ukupne djelatnosti ili pojedinih segmenata djelatnosti škole, s jasnom namjerom njezina daljnjeg razvoja.

Govoreći o vrednovanju u sustavu ranog odgoja i obrazovanja, dr. sc. Maja Ljubetić s Filozofskog fakulteta u Splitu zauzela se za kooperativno vrednovanje, kao kombinaciju vanjskog i unutarnjeg vrednovanja, istaknuvši da ono pruža dobar uvid u stanje odgoja u predškolskim ustanovama, pomaže detektiranju teškoća i utvrđivanju mogućih pravaca poboljšanja. Kvalitetno samovrednovanje svih čimbenika odgojno-obrazovnog procesa – od ravnatelja, stručnih djelatnika i djece, do roditelja i čimbenika lokalne zajednice – vodi unapređivanju prakse u vrtićima, ustvrdila je. Po njezinom mišljenju djecu valja poticati na samovrednovanje u svim odgojno-obrazovnim situacijama, jer to

omogućuje osvještavanje vlastitih djelotvornih i nedjelotvornih ponašanja te pridonosi preuzimanju odgovornosti za vlastite izbore od najranije dobi.

“Humaniziranje” ocjenjivanja

Nakon plenarnih izlaganja radilo se u skupinama za predškolski odgoj, osnovno školstvo te srednje škole i učeničke domove. Skupina za predškolski odgoj, neopterećena formaliziranim ocjenjivanjem dječjih postignuća, jer u dječjim vrtićima zasad srećom još nitko nije predložio testiranje djece, mogla se pozabaviti pitanjima povezanosti vrednovanja s trajnim razvojem ustanova. U nastojanju da se predškolska ustanova postavi kao zajednica koja uči, svi djelatnici u vrtiću trajno propituju svoj rad kao kompetentni reflektivni praktičari i stoga neprekidno uče i usavršavaju se kako bi bolje razumjeli i pratili procese u kojima sudjeluju. Dakako, to je idealno, zamišljeno stanje kojem se teži, a na tom putu dječjim vrtićima znatno mogu pomoći supervizije vanjskih suradnika. Vanjska supervizija okosnica je daljnjeg razvoja vrtića kao organizacije koja uči.

Međutim, dok je u dječjim vrtićima razmjerno jasno da treba vrednovati rad svih koji sudjeluju u procesu odgoja i obrazovanja, u školi je jasno jedino tko dobiva ocjene. Već i na samu pomisao da bi i učenici mogli ocjenjivati nastavnike ili svoju školu, pojavljuju se reakcije u vidu uznemirenosti i otpora, a najava uvođenja vanjskog vrednovanja, putem nacionalnih ispita u osmom razredu, izaziva strah. Ocjenjivanje, vrednovanje, testiranje i bodovanje, postupci su koji se nastavnicima čine samorazumljivima, opravdanim i prihvatljivima – jedino ako se primjenjuju na učenike. Radna skupina pedagoga, koja se bavila vrednovanjem u osnovnoj školi, istaknula je važnost educiranja i stručnog usavršavanja učitelja kako bi rezultate vrednovanja promatrali kao polazište za planiranje razvoja, odnosno za unapređivanje rada svakoga u školi i cijele škole kao institucije. Nažalost, inicijalno obrazovanje učitelja i predmetnih nastavnika ne priprema ih za takav pristup.

Ova se skupina bavila i pitanjima ‘humaniziranja’ školskog ocjenjivanja, propitivanjem procesa ocjenjivanja iz perspektive učenika i isticanjem kvalitete odnosa, ponajprije između učenika i nastavnika. Kako se učenik osjeća u školi, koliko voli ili ne voli školu, kako prihvaća učenje i nastavu te kako rad u školi procjenjuju roditelji, pitanja su koja također otkrivaju štošta o kvaliteti odgojno-obrazovnog procesa. Prikupljanje takvih podataka vodstvu škole može pomoći u predviđanju daljnjih koraka i određivanju prioriteta u školskom razvojnome planu.

Učenik i nastavnik u procesu vrednovanja

Radna skupina koja se bavila srednjim školama, prvim segmentom odgojno-obrazovnog sustava u koji je uvedeno vanjsko vrednovanje putem nacionalnih ispita, i segmentom u kojem se odvijao veći dio prvoga međunarodnog PISA istraživanja, posvetila se upravo temi vanjskoga vrednovanja. Premda se ono uglavnom prihvaća kao korak naprijed u razvoju sustava, istaknuti su i mogući negativni učinci.

Najuočljivija opasnost je da bi se škole mogle pretvoriti u ustanove u kojima se uči za testove i ispite, a njihovi bi rezultati (budući da će o uspjehu na državnoj maturi vjerojatno ovisiti mogućnost upisa na visokoškolske ustanove) bili dodatni pritisak i na učenike i na roditelje. Slabiji rezultati nacionalnih ispita mogu značiti i snažan dodatni pritisak na nastavnike, ako ih se prihvati samo kao ocjenu ili rangiranje škole. Takvi su rezultati

ponajprije upozorenje prosvjetnim vlastima da moraju uložiti više sredstava u osiguranje kvalitetnih uvjeta i stručnog usavršavanja kadra u školi, tvrde pedagozi.

Vanjsko vrednovanje uvijek je usmjereno samo na kognitivne kompetencije. No i u školi i u životu mladih ljudi također su važne socijalne, emocionalne i personalne kompetencije, a njihovo *vrednovanje*, odnosno, razvijanje i unapređivanje, jedno je od važnih područja rada pedagoga – tim prije što nastavnici uglavnom nisu dovoljno osposobljeni za tu dimenziju odgoja i obrazovanja.

Pedagozi su na ovome masovnom skupu obradili važne aspekte pedagoškog fenomena koji izaziva najviše kontroverzi, nesporazuma i sukoba u cijeloj vertikali odgoja i obrazovanja. Većina ih je u središte svoga razmatranja postavila dijete, osobnost učenika, njegove potrebe i razvoj, upozoravajući da to treba biti i ishodište i cilj vrednovanja. Šteta je, međutim, što su o intrigantnim temama govorili, kao i mnogo puta prije, “sami sebi”. Pitanje je koliko su njihove poruke dostupne, razumljive i prihvatljive “drugoj strani”, u prvom redu nastavnicima, kao glavnim nositeljima odgojno-obrazovnog procesa, ali i prosvjetnim vlastima koje ove suptilne procese reguliraju zakonima i pravilnicima.

Maja Flego

Prevenција poremećaja u ponašanju – stanje i perspektive

Stručni skup *Prevenција poremećaja u ponašanju – stanje i perspektive*

Zagreb, 26. - 27. siječnja 2007.

Stručni skup pod nazivom “Prevenција poremećaja u ponašanju – stanje i perspektive” omogućio je predstavljanje i razmjenu iskustava stručnjaka iz različitih područja koji se bave planiranjem i provedbom prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih.

Osnovni ciljevi Skupa bili su usmjereni na prikaz aktualne problematike poremećaja u ponašanju djece i mladih, mogućih odgovora na definirane probleme i provedbu potrebnih aktivnosti na različitim razinama društvenog sustava – od pojedinih Ministarstava do lokalnih zajednica u Republici Hrvatskoj. Doprinos u ostvarenju navedenog cilja Skupa dali su stručnjaci različitih strukovnih profila koji rade na različitim područjima provedbe prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih, a među njima su psiholozi, pedagozi, odgajatelji, učitelji, socijalni radnici, defektolozi, liječnici i drugi. Pokrovitelji ovog važnog Skupa bili su Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži te Grad Zagreb, Ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje.

Uvodno predavanje o teorijskoj osnovici, razinama i implikacijama različitih pristupa prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih te prikazu osnove optimalnih smjerala na mikro, mezo i makro razini i ključnim točkama implementacije mogućega globalnog sustava prevencije u našoj zemlji, izložio je prof. dr. sc. Josip Janković, redovni profesor na Studijskom centru socijalnog rada, Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Okosnica predavanja odnosila se na izlaganje glavnih koncepata prevencije poremećaja u ponašanju, strategijama njihova provođenja te potrebnim aktivnostima na svim razinama sustava kako bi provedbeni plan programa primarne prevencije bio učinkovit. Budući se prevencija definira kao skup aktivnosti koje su temeljene na poznavanju rizičnih i zaštitnih činitelja i nastanka smetnji, sa svrhom eliminacije i suzbijanja rizika, a samim time i izbjegavanja nastanka poremećaja i/ili njihovog daljnjeg razvoja i smetnji kao njihovih posljedica, ali i sprečavanja i/ili reduciranja njihovog širenja, potrebno je o njoj govoriti s više različitih aspekata.

Obzirom na raznovrsnost i jak utjecaj rizika koji su prisutni u današnjem društvu, osnovna zamisao ostvarivanja prevencije poremećaja u ponašanju je da se ona provodi već od najranijih dana djetetova života, odnosno još u vrijeme intrauterinog razvoja djeteta. Stoga je važno u programe prevencije pravovremeno (prije nastanka problema) uključiti roditelje i djecu te smislenim, planiranim i stručno vođenim aktivnostima raširiti mrežu primarne prevencije usmjerenu na cjelokupnu populaciju, kako bi bili zadovoljeni bar najniži standardi neophodni za uspješan i zdrav rast, razvoj i sazrijevanje te kvalitetnu socijalizaciju novih naraštaja, kao i sustav mjera i postupaka na razini sekundarne prevencije kako bi se uspješno prevladali već nastali poremećaji i otklonile njihove po-

sljedice, što je bilo prikazano i na odgovarajućemu trodimenzionalnom modelu kako bi bilo transparentno i razumljivo i na vizualnoj razini.

Široki presjek značajki poremećaja u ponašanju te mogućnostima njihove prevencije s medicinskog, odnosno psihijatrijskog aspekta dala je primarius Marijana Maragunić, dr. med. dječji psihijatar u Psihijatrijskoj bolnici za djecu i mlade u Zagrebu. Prema definiciji, poremećaji u ponašanju predstavljaju “trajni i ponavljajući sklop ponašanja, koji traje najmanje 12 mjeseci u kojem se krše osnovna prava drugih kao i društvene norme koje su u skladu s dobi” (DSM IV, 1994). O prisutnosti poremećaja u ponašanju kod djeteta ili adolescenta govorimo kada postoje najmanje tri od sljedećih oblika ponašanja: krađa više od jedan puta, izbivanje iz kuće preko noći, fizička agresivnost, često laganje, izostajanje iz škole, destruktivnost prema stvarima, uključivanje u igre s vatrom da se izazove šteta, fizička okrutnost prema ljudima ili životinjama, uključenost u krađu automobila, provale, pljačke ili silovanja. Poremećaji u ponašanju se obično javljaju u svim okruženjima – kod kuće, u školi i skupini. Oni se češće javljaju kod dječaka nego kod djevojčica te se obično počinju javljati u kasnom djetinjstvu ili adolescenciji, ali povremeno i u predškolskoj dobi.

Etiologija poremećaja u ponašanju se dijeli u tri skupine prema uzročnicima: biološki, psihološki i socijalni. Što se tiče bioloških uzročnika, prema saznanjima današnje medicine, može se reći da se više priznaju genetske podložnosti određenim psihičkim poremećajima, primjerice u slučaju bipolarnog poremećaja i shizofrenije. Psihološki uzročnici se tumače kao pokretači koji tjeraju dijete da krene u potragu za nekim imaginarnim ciljem, obično objektom izgubljenim u prošlosti i, premda zapravo bježi od svoje okoline, takvim se ponašanjem ono zapravo kreće prema ispunjenju svoje fantazije. Socijalni uzročnici poremećaja u ponašanju su nedostatak uobičajenih emocionalnih veza uz obitelj, strah od kazne, strah od autoriteta i slično. Praksa je pokazala da postoji etiološka povezanost između poremećaja ponašanja i odbacivanja od strane roditelja, nedosljednosti i krutosti u odgoju te razvoda roditelja i odsutnost oca. Zanimljiva je nedavno postavljena hipoteza da dugotrajna izloženost stresu, koja proizlazi iz kontinuiranog zlostavljanja djeteta, može prouzrokovati neurofiziološke promjene koje onda mogu uzrokovati stereotipna ponašanja. U mlađe se djece poremećaj ponašanja treba razlučiti od poremećaja pažnje/hiperaktivnog poremećaja, a u adolescenata se ne smije miješati s poremećajem afekta.

Prevencija poremećaja u ponašanju se može provesti na razini primarne, sekundarne i tercijarne prevencije. Najučinkovitija i najjeftinija je primarna prevencija, koja uključuje educiranje cijele obitelji, provedbu edukativnih programa o kvalitetnoj komunikaciji za učitelje i učenike te implementaciju preventivnih programa u osnovnim i srednjim školama za djecu i roditelje. Pri tome je važno u redoviti rad škola i vrtića uključiti zdravstvene radnike i suradnike u zdravstvu, organizirati različite slobodne aktivnosti za djecu i mlade unutar lokalne zajednice, poput izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti te osigurati kvalitetnije i primjerenije televizijske programe za djecu i mladež, video i filmske programe, te sportske programe.

Ovakav pristup predstavlja sustavan, smišljen i organiziran rad s djecom i njihovim roditeljima, a posebno skupinama izloženim snažnijem djelovanju rizičnih činitelja, usmjeren na jačanje zaštitnih činitelja i pripremu za uspješno prepoznavanje i suočavanje s činiteljima rizika.

Iskustva u provođenju prevencije, kao i novije stručne spoznaje o potrebi ranih, povoljnih uvjeta razvoja djeteta i zadovoljavanja njegovih potreba, usmjeravaju nas na uvažavanje značaja poruka koje šalju subjekti djetetovog okruženja. U tom kontekstu,

o prevenciji poremećaja u ponašanju unutar područja predškolskog odgoja govorila je mr. sc. Matilda Markočić, stručna suradnica za izradu Nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih. Naime, vrtićki programi obuhvaćaju oko 35% populacije djece predškolske dobi, a program predškole i redovni program oko 95% djece, pa je stoga učinkovita provedba prevencije poremećaja u ponašanju djece u predškolskim ustanovama od izuzetne važnosti. Mr. sc. Matilda Markočić je u svom izlaganju upozorila na tri važna i aktualna pitanja u okviru provedbe programa prevencije u ustanovama predškolskog odgoja. Prva skupina pitanja se odnosi na definiranje djelatnosti vrtića, druga na visoki postotak djece koja nisu obuhvaćena nijednim programom do šeste godine života i treća skupina pitanja se odnosi na usklađenost u primjeni postojećih i novih standarda prevencije poremećaja u ponašanju.

Govoreći o definiranju sadržaja programa koji se provode u vrtićima, vrijedno je istaknuti da su oni usmjereni prema koncepciji koju propisuje Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece iz 1991. godine. Ovaj dokument u svojoj koncepciji podrazumijeva humanističko-razvojni pristup te obvezuje na pravovremeno uočavanje posebnih potreba djeteta, uključujući i poremećaje u ponašanju. Nadalje, Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava (1999) je dokument Vlade RH i obvezuje sve programe u školstvu na uvažavanje potreba djeteta te kroz njihovu provedbu na ostvarivanje četiri skupine njegovih prava i to pravo na preživljavanje, razvojne poticaje, na uključivanje i sudjelovanje djeteta te na zaštitu. U provedbi tako koncipiranog programa važan je timski pristup odgojitelja i stručnih suradnika, tamo gdje oni postoje. Markočić je upozorila da se, prema još važećem standardu društvene brige o djeci predškolskog uzrasta iz 1983. godine, u stručne suradnike ubrajaju pedagog, psiholog i viša medicinska sestra, ali mnogi vrtići još uvijek nemaju stručne suradnike ili su pak djelomično ekipirani obzirom na veličinu ustanove i broj djece. Socijalni radnici kao stručni suradnici također još ne rade u vrtićima, ali potreba za njihovim djelovanjem je vrlo velika.

Sljedeća važna tema se odnosila na visoki postotak djece koja do šeste godine života, kada počinje program predškole, nisu uključena u programe ustanova predškolskog odgoja, jer im to nije obveza. Ranije uključivanje djece u programe predškolskog odgoja je od izuzetne važnosti, jer određeni broj djece već u toj dobi ima probleme u ponašanju, a osobito djeca iz sociodepriviranih sredina. Rijetki primjeri iz prakse pokazuju da postoje mogućnosti uključivanja djece u dobi od 3 do 6 godina i njihovih roditelja u igraonice općeg tipa, u okviru djelovanja nevladinih organizacija kao što su "Djeca prva", "Poticaj", "Hrabri telefon" i dr.

U okviru provedbe programa prevencije u ustanovama predškolskog odgoja važan je i aspekt usklađenosti postojećih i novih standarda prevencije poremećaja u ponašanju. Iskustva pokazuju da je vidljiva različitost u postupcima identifikacije poremećaja u ponašanju, koji bi trebali sadržavati modele ponašanja djece, rješavanje rizičnosti uvjeta okoline u kojoj se dijete razvija te postupke primarne prevencije. Vidljivi nedostaci u tom kontekstu se odnose na standarde evaluacije, nedovoljnu povezanost vrtića i škole te obvezno uključivanje djece u predškolske programe, kako bi se prevenirali stresovi i traume mnoge djece i njihovih roditelja.

O ulozi obitelji u prevenciji poremećaja u ponašanju s teorijskog i praktičnog aspekta izlagala je Ilonka Filipović, dipl. soc. radnica, koja je dugogodišnja voditeljica Škole za roditelje. Ona je, navodeći primjere iz prakse, naglasila da će roditelji, koji su trajno ili često bili izloženi nedjelotvornim odgojnim postupcima u primarnoj obitelji, vjerojatnije prenositi na svoju djecu isti model ponašanja.

Međutim, neposredna okolina djeteta, koja zna prepoznati signale depresivnosti i agresivnosti djeteta te mu pomaže u prevladavanju straha, napetosti, unutarnjih i vanjskih sukoba, bitno pomaže djetetu u postizanju njegova zdravog razvoja i u uspješnom funkcioniranju cijele obitelji. Kako bi se postigli takvi rezultati, potrebno je osposobljavanje za kvalitetniju komunikaciju u primarnoj obitelji. Kako je mali broj roditelja koji imaju prirodne vještine odgajanja, sadržaji programa Škole za roditelje im pomažu da se bolje snalaze u postizanju ravnoteže u odnosu s djetetom, cijelom obitelji te širom socijalnom sredinom.

Prednosti Škole za roditelje su u tome što ona traje razmjerno kratko, nije skupa te pruža roditeljima bitne informacije i smjernice za oblikovanje kvalitetnijih odnosa. Osim toga, Filipović je spomenula da brojne europske zemlje (Njemačka, Austrija, Velika Britanija i dr.) već određeno vrijeme njeguju takav oblik rada s roditeljima.

Viša i sveobuhvatnija razina učenja komunikacijskih vještina bi trebala biti ostvarena kroz bazičnu edukaciju odgajatelja, učitelja i nastavnika, koji se često, svjesni nedostatne edukacije u svom fakultetskom obrazovanju, priključuju školama za roditelje.

Provedba sustavnog i organiziranog učenja kvalitetne komunikacije djece može se ostvariti u osnovnoj školi, a osmišljavanje nastavnog programa, koji bi djecu osposobljavao za viši standard socijalnih vještina, ne bi smjela biti opcija, već standard koji je izvediv, realan i obavezan.

Jedan od važnih segmenata u provedbi preventivnih aktivnosti je i školski socijalni rad. O konceptu školskog socijalnog rada izlagala je mr. sc. Gordana Berc, asistentica na Studijskom centru socijalnog rada, Pravnog fakulteta u Zagrebu, istaknuvši da se radi o specijaliziranom području unutar struke socijalnog rada.

Školski socijalni radnik je stručnjak koji svojim radom pomaže učenicima u učenju i socijalizaciji, predstavlja vezu između obitelji, škole i lokalne zajednice, upućuje učenike i njihove roditelje u ustanove u lokalnoj zajednici, pomaže u kriznim situacijama te provodi preventivne programe. Obzirom na rastuću i sve složeniju problematiku u modelima funkcioniranja i ponašanja djece i mladih, djelovanje školskog socijalnog radnika u školama je više nego potrebno. Školski socijalni radnik je, prema Pravilniku o obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi (Zakon o osnovnom školstvu, NN 59/90, 27/93 i 7/96), predviđen kao dio stručnog tima i to prema članku 9. st. 6. koji opisuje ulogu socijalnog radnika u školi: "Stručni suradnik socijalni radnik planira i programira rad, priprema se i obavlja poslove u neposrednom radu s učenicima, roditeljima i zaposlenicima škole, prikuplja i analizira podatke o socijalnom statusu učenika i njihovih obitelji, surađuje s institucijama i ustanovama, po potrebi sudjeluje u radu povjerenstava za upis djece u osnovnu školu...". Svrha djelovanja školskog socijalnog rada se sastoji u obogaćivanju sadržaja odgojne uloge te podržavanju djece i mladih u njihovoj uspješnoj socijalizaciji, odnosno u prevenciji različitih oblika poremećaja u ponašanju. Mnogobrojne su uloge školskog socijalnog radnika u provedbi preventivnih programa. Neke od njih su: prepoznavanje i registriranje problema, organiziranje provedbe programa prevencije, koji odgovara na zatečeni problem, ostvarivanje programa, trajna procjena programa, korigiranje i nadopunjavanje programa prema potrebama korisnika te objavljivanje postignutih rezultata (Janković, 1996).

Unatoč tako specifičnom području rada školskih socijalnih radnika, koji su po svojoj bazičnoj struci – socijalnom radu, osposobljeni za sprečavanje, olakšavanje ili iskorjenjivanje socijalnih problema (Ronnyby, 1990) te unatoč gorućim potrebama današnjih škola za upravo tako osposobljenim stručnim suradnicima kao i zakonskoj regulativi

koja to omogućava, u RH je trenutno zaposleno u osnovnim školama tek šest socijalnih radnika. Stoga je za uspješan rast i razvoj djece i mladih, kao i za zdravo funkcioniranje njihovih obitelji potrebno u skoroj budućnosti predvidjeti u svakoj osnovnoj školi jednog školskog socijalnog radnika koji će, među ostalim, provoditi aktivnosti preventivnog programa. Vrijedan doprinos radu ovog Skupa dale su brojne nevladine udruge koje su predstavile svoj rad u području primjene preventivnih programa djelujući u različitim regijama Republike Hrvatske. Mnoge udruge ovakve programe provode već dugi niz godina u osnovnim školama, a neke od njih su tek započele s takvim aktivnostima kao, primjerice, na području istočne Slavonije. Neovisno o trajanju provedbe preventivnih programa, njegovi izvoditelji su naglasili da su najveće poteškoće provedbe vezane uz njihovo financiranje i uz manjak stručnjaka. Međutim, rezultati preventivnih programa, u koje su uključena djeca i njihovi roditelji, u svim regijama pokazuju pozitivne promjene u modelima komuniciranja i ponašanja, osnaživanje osobne kompetentnosti, prilagođenosti, izgrađenosti pozitivnog *self* koncepta i samopouzdanja, osobito tamo gdje je korišten pristup poznat kod nas kao “Male kreativne socijalizacijske skupine”, čime su smanjena djelovanja rizičnih, a ojačan porast zaštitnih činitelja i otklonjene posljedice mnogobrojnih rizika te značajno povećan broj i snaga resursa kod djece i mladih. Na skupu je prikazana procjena uspješnosti rada “Malih kreativnih socijalizacijskih skupina”, koja je pokazala njihovu vrijednost i dala potvrdu opredjeljenju za stalno unapređenje, dogradnju i razvijanje ovog pristupa koji ima za cilj pružanje cjelovite pomoći djeci koja rastu u rizičnim uvjetima te osiguravanje njihova zdravog rasta i razvoja, kao i pružanje podrške njihovim obiteljima, kako bi se smanjio broj rizičnih i povećao broj zaštitnih činitelja. Time je ovim Skupom na najbolji način i diskretno obilježena i 25. godišnjica njihovog početka primjene.

mr. sc. Gordana Berc

DIJETE I DRUŠTVO

Događanja

Events

Ereignisse

DIJETE I DRUŠTVO

Održana 9. svečana sjednica Vijeća za djecu

Vlada Republike Hrvatske je 1. listopada 1998. godine osnovala Vijeće za djecu kao koordinacijsko tijelo na nacionalnoj razini s ciljem praćenja ostvarivanja Nacionalnog programa djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj, te koordiniranja i usklađivanja rada državnih i ostalih tijela pri ostvarivanju planiranih mjera i aktivnosti, u cilju promicanja i zaštite prava i interesa djece te praćenja usklađenosti zakona i propisa s Konvencijom o pravima djeteta i drugim međunarodnim aktima.

Svake godine, u mjesecu studenom, Vijeće za djecu održava svečanu sjednicu. Tako je i prošle, 2006. godine, 21. studenog održana svečana sjednica Vijeća za djecu povodom obilježavanja Dana Konvencije o pravima djeteta. Sjednica je održana u prostorijama Vlade Republike Hrvatske, a nazočili su joj predsjednica Vijeća za djecu: Jadranka Kosor, dipl. iur., potpredsjednica Vlade Republike Hrvatske i ministrica obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti; zamjenica predsjednice Vijeća za djecu: Zdenka Ninić, dipl. iur., pomoćnica ministrice; članovi Vijeća za djecu, članovi uredništva časopisa „Dijete i društvo“; članovi Odbora za dodjelu Nagrade za promicanje prava djeteta; Mila Jelavić, pravobraniteljica za djecu; dobitnici Nagrade za promicanje prava djeteta u 2006. godini: prof. dr. sc. Dubravka Maleš i prof. dr. sc. Josip Grgurić; te djelatnici Uprave za obitelj Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Svečanom sjednicom Vijeća za djecu predsjedavala je predsjednica Vijeća za djecu, Jadranka Kosor, dipl. iur., potpredsjednica Vlade Republike Hrvatske i ministrica obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Sjednica je imala tri točke, a to su: Izviješće o provedbi projekta Autobus „Čudesna šuma“ tijekom 2006. godine; Promocija dvaju brojeva časopisa „Dijete i društvo“ objavljenih tijekom 2006. godine; i Dodjela Nagrade za promicanje prava djeteta u 2006. godini.

Svrha je projekta Autobus „Čudesna šuma“ razvijanje usluga namijenjenih obiteljima s prioritetom za područja od posebne državne skrbi i ruralnih područja, te područja s najnižim brojem obrazovnih programa; te širenje mreže programa namijenjenih djeci predškolske i školske dobi usmjerenih razvoju stvaralačkih i kreativnih sposobnosti s ciljem kvalitetnog provođenja slobodnog vremena, odnosno omogućiti ostvarivanje prava svakog djeteta da u potpunosti razvije svoje potencijale, kao i prava na slobodno vrijeme, igru i razonodu.

Govoreći o projektu Autobus „Čudesna šuma“, predsjednica Vijeća za djecu, Jadranka Kosor, je istaknula da je projekt vrlo dobro prihvaćen među djecom, posebice u manjim mjestima gdje je daleko manja mogućnost izbora programa namijenjenih djeci nego što je to situacija u većim mjestima. Tijekom 2005. i 2006. godine Projektom je obuhvaćeno 18 županija, 196 mjesta, 15.494 djece, 775 odgajatelja i učitelja te 325 roditelja.

U okviru druge točke dnevnog reda Sjednice predstavljani su tematski brojevi časopisa "Dijete i društvo" koji izdaje Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Glavna urednica, prof. dr. sc. Dubravka Maleš, predstavila je ukratko oba broja časopisa. U 2006. godini, osmoj godini izlaženja časopisa, tiskana su dva tematska broja. Broj 1. se odnosi na temu "Uloga obitelji u podizanju i odgoju djece", a broj je predstavio gost urednik, Stjepan Lice, dipl. iur., s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Broj 2. koji obrađuje temu "Dijete i duhovnost" predstavio je gost urednik, prof. dr. sc. Alojzije Hobljaj, s Katoličko-bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Na kraju svečane sjednice dodjeljene su Nagrade za promicanje prava djeteta u 2006. godini. To je druga godina u kojoj se ova Nagrada dodjeljuje. Sukladno odluci Odbora za dodjelu Nagrade za promicanje prava djeteta, donesenoj na drugoj sjednici, održanoj 7. studenoga 2006. godine, dodijeljena je Nagrada za promicanje prava djeteta za životno djelo prof. dr. sc. Dubravki Maleš, te godišnja Nagrada prof. dr. sc. Josipu Grguriću. U ime Odbora za dodjelu Nagrade za promicanje prava djeteta, obrazloženje odluke Odbora pročitala je prof. Božica Šimleša.

Potpredsjednica Vlade RH i ministrica obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti Jadranka Kosor, dipl. iur., dobitnicima je uručila Nagrade, a potom su se nagrađeni obratili prisutnima riječima zahvale, čime je završena 9. svečana sjednica Vijeća za djecu.

Prof. dr. sc. Dubravka Maleš

Literarni i likovni natječaj za djecu na temu *VOLIM SVOJU OBITELJ* (2006.)

Povodom Tjedna djeteta i obilježavanja Dana Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih naroda, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti raspisalo je u 2006. godini treći puta za redom literarno-likovni natječaj na temu ***Volim svoju obitelj.*** Cilj je ovog projekta zaštita i promicanje prava djeteta, promicanje programa usmjerenih humanim i odgojnim vrijednostima, afirmacija uspješnog roditeljstva i obiteljskih vrijednosti, promicanje programa namijenjenih djeci predškolske i školske dobi koji su usmjereni na razvoj kreativnih i stvaralačkih sposobnosti i potiču socijalizaciju djece osiguranjem dostupnosti kvalitetnog provođenja slobodnog vremena djece, osiguranje dostupnosti kulture svakom djetetu, poticanje programa za djecu s posebnim potrebama, poticanje razvoja kreativnosti i afirmacija sudjelovanja djece u kulturi.

Pravo sudjelovanja na natječaju imala su djeca iz predškolskih ustanova i osnovnih škola. Pristigle literarne radove (kratke priče, eseje, pjesme) kao i likovne (svi vidovi likovnosti) ocijenila su stručna povjerenstva Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Natječaj je završio svečanom dodjelom nagrada najuspješnijim sudionicima te izložbom likovnih radova. Ova završna svečanost održava se svake godine 20. studenoga na Dan Konvencije UN-a o pravima djeteta, a najuspješniji literarni i likovni radovi tiskaju se u zasebnoj publikaciji.

Nagrade za likovne i literarne radove dodijeljene su djeci nagrađenih radova, predškolskim i osnovnoškolskim ustanovama koje polaze nagrađena djeca. Nagrade i pohvale za najbolje literarne i likovne radove sastojale su se u sljedećem:

- nagrađeni i pohvaljena djeca primila su slikarski pribor, djela hrvatskih književnika, didaktička sredstva i društvene igre za djecu;
- škole koje polaze prvonagrađena djeca za literarne i likovne radove dobile su financijsku potporu za nabavu računala.

U 2006. godini na natječaj je pristiglo 968 literarnih i 5315 likovnih radova, odnosno ukupno 6284 radova.

U 2006. godini povjerenstvo za prosudbu literarnih radova pristiglih na natječaj činili su: Tito Bilopavlović, dječji pisac; Sanja Pilić, dječji pisac; dr. sc. Stijepo Mijović-Kočan, književnik; Ivan Rodić, prof., urednik za kulturu u Školskim novinama te mr. sc. Jozo Čikeš, načelnik Odjela za djecu i mladež u Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Povjerenstvo je imalo težak zadatak, jer je trebalo od 968 radova odabrati one najbolje. I dok su neki radovi oduševljavali snagom jezičnog izražaja, drugi su plijenili svojom pričom. O tome je u Predgovoru zbornika član povjerenstva, Tito Bilopavlović, napisao: "U prosuđivanju vrsnoće dječjih književnih ili naprosto pisanih uradaka, pitanja tzv. visoke pismenosti, stilske dorađenosti ili formalne čistoće ne mogu biti jedini, a pogotovo isključivi kriteriji. Važnije je čitanjem potražiti i otkriti djetinju spontanost, iskrenost, humorni duh pa i kritičnost spram najbližeg, obiteljskog okruže-

nja. Stoga smo.... izabrali one pisane uratke (prozu, poeziju, domaće uratke na 'zadanu temu' itd.) koji najbolje iskazuju dječju nazočnost u stvarnome svijetu. A taj svijet nije samo 'med i mlijeko', nego, nažalost, predstavlja i mnoštvo egzistencijalnih, životnih nedoumica i vrlo grubih istina. " (Volim svoju obitelj, 2006, 14)

Moja obitelj

Oni svit šta cili život živi u gradu zna reč za nas na selu da smo zaostali i primitivni...E, i takav jedan seljak - moj čaća ima je četvoro braće i svi završili fakultete. Vratija se moj čaća iz velikog grada, doveja moju mater, lipu curu u štiklama. Navikla se ona na ovi naš krš, pa kopaj lozu, kupus i rađaj dicu! Ima nas vala Bogu, petero zdrave, lipe dice da se može s nama ponosit. "I ko kaže da nam izumire Rvacka?" - govori uvijek moj otac.

Vratilo se još fakutetlija koji od pustare napraviše pravi "vlaški" Las Vegas jer, vala Bogu, tako smo napredovali da cila Rvacka zna za Dugopolje.

Raste moja obitelj, širi se, pridonosi i ona ovom velikom napretku. Gledam nas kad se svi okupimo iza nediljne mise i mislim kako nas je lipo vidit. U obitelj je doša i zet s Meja kojega smo prigrlili ka svoga, a sestra, buduća doktorica, zaprišila pa odma rodila blizance! Čaća veli: "Dabogda i sinovi odma dobili po dvoje. Neka moje dice. Di čeljad nije bisna, ni kuća nije tisna.". Pa neka sad kažu ona gradska gospoda da smo zaostali i primitivni. I ja bi zato želila dat svoj doprinos mojoj obitelji, a i domovini. Daj Bože, da budem poštena ka baba, učena i jednostavna ka mater, i iznad svega kći Zagore i kamenjara kojemu ću uvijek ostat vjerna.

Karmen Bosančić, 5. r.

OŠ Dugopolje, Dugopolje

Na natječaj likovnih radova odazvalo se 200 dječjih vrtića, 228 osnovnih škola i 11 centara za djecu s posebnim potrebama, s ukupno 5316 likovnih radova. Izložba nagrađenih i pohvaljenih likovnih radova održana je u Muzeju grada Zagreba od 20. studenog do 3. prosinca 2006. godine.

Povjerenstvo za prosudbu likovnih radova pristiglih na natječaj u sastavu: Zdenka Ninić, dipl. iur., pomoćnica ministrice, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti; Vesna Leiner, muzejska pedagoginja, voditeljica pedagoških radionica, Muzej grada Zagreba; Josip Grgević, akademski kipar, redoviti profesor Visoke učiteljske škole u Čakovcu; Mirjana Pavlinović Pivac, ravnateljica OŠ Matije Gupca u Zagrebu; Čedna Sliško, učiteljica razredne nastave i mentorica; Emil Robert Tanay, akademski slikar, redoviti profesor Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, te Ivan Doroghy, akademski slikar, dizajner i profesor na Studiju dizajna Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, za izložbu je izabralo 417 likovnih uradaka.

Potpredsjednica Vlade RH i ministrica obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti Jadranka Kosor u uvodnoj riječi brošure s nagrađenim likovnim radovima napisala je: "O obitelji možemo govoriti na puno različitih načina. Svaka je obitelj priča za sebe. Ali, svaka bi se trebala temeljiti na ljubavi, poštovanju i međusobnom uvažavanju." Raznolikošću i bogatstvom likovnog govora djeca su progovorila o svojim osjećajima prema mami, tati, bratu, sestri... Crtežima, slikama i reljefima djeca su izražavala svoj doživljaj obitelji, odnosa unutar obitelji te različitih aktivnosti u kojima sudjeluju članovi obitelji. O tome kako dijete doživljava svoju obitelj moglo se saznati na temelju predmeta i osoba koje je ono predstavilo na svojem crtežu, ali i iz načina kako dijete primjenjuje

elemente svoga likovnog govora.

Likovni i literarni radovi koji su stigli na natječaj svjedoci su dječjeg viđenja obiteljskog života. Svaki od ovih radova jasna je poruka odraslima, posebice roditeljima, o tome što dijete očekuje od obitelji i koliko mu ona puno znači. Čitajući literarne radove djece svjedoci smo njihove tuge i sreće, nade i izgubljenog povjerenja u odrasle, razočaranja i erupcije emocija. Više od bilo koje riječi stručnjaka djeluje istina o obiteljskom životu i njegovoj ulozi u razvoju djeteta koja izlazi iz pera djeteta. Zato bi knjiga s dječjim radovima na temu Moja obitelj trebala biti obvezna literatura za roditelje.

Prof. dr. sc. Dubravka Maleš

LITERATURA:

Volim svoju obitelj (2006). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Dodijeljena Nagrada za promicanje prava djeteta

Na dan obilježavanja UN-ove Konvencije o pravima djeteta, 20. studenoga, 2006. godine, po drugi je put istaknutim pojedincima dodijeljena Nagrada za promicanje prava djeteta. Prema Zakonu o Nagradi za promicanje prava djeteta, koji je donio Hrvatski sabor 2003. godine, u jednoj se godini može dodijeliti jedna nagrada za životno djelo i do tri godišnje nagrade. Sve se one dodijeljuju za doprinos u promicanju prava djeteta, no dok se godišnje nagrade dodijeljuju uzornim stručnjacima, pojedincima i/ili skupini pojedinaca za najznačajnija ostvarenja u različitim područjima djelovanja na promicanju prava djeteta u protekloj godini, nagradu za životno djelo dobivaju istaknuti pojedinci čiji rad predstavlja trajni doprinos promicanju prava djeteta u svrhu potpunog i skladnog razvoja osobnosti djeteta. Nagrada se dodijeljuje u obliku povelje i novčanog iznosa. O dodjeli Nagrade odlučuje Odbor za Nagradu za promicanje prava djeteta. Čine ga poznati javni djelatnici koji se bave pitanjima vezanim uz prava djeteta, a sastoji se od pet članova. Od 2005. godine, u dvogodišnjem mandatu to su: prof. dr. sc. Mira Alinčić, akademkinja Alica Wertheimer-Baletić, Dragan Zlatović, Tanja Radočaj i Božica Šimleša.

Dodjela Nagrade u 2006. godini

Na natječaj za dodjelu Nagrade u 2006. godini, u zadanom roku pristiglo je pet prijedloga, jedan prijedlog za dodjelu Nagrade za životno djelo i četiri u kategoriji godišnjih nagrada. Jedan je prijedlog pristigao izvan zadanog roka i nije razmatran. Nagrade su dodijeljene jednoglasnom odlukom prisutnih članova Odbora.

Nagrada za životno djelo dodijeljena je **prof. dr. sc. Dubravki Maleš** za dugotrajan rad u području promicanja prava djeteta i iznimna postignuća u zaštiti dobrobiti i prava djeteta.

Prof. dr. sc. Dubravka Maleš, redoviti profesor na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, dugi se niz godina bavi pitanjima prava djeteta, kako u teoriji tako i u praksi. Njezino je ime nezaobilazno kada se spominje dijete i kvaliteta življenja, te uloga i odgovornost roditelja, odgojitelja i drugih odraslih koji trebaju brinuti o djetetu i njegovoj dobrobiti. U svom stručnom i javnom radu uvijek zagovara prava djeteta, naglašavajući stručne argumente te uvjete koji su neophodni da bi dijete moglo živjeti i uživati svoja prava. Zagovaranje prava djeteta i potreba stvaranja uvjeta za najbolji mogući razvoj djeteta prisutni su i u njezinom radu sa studentima koji se upravo zahvaljujući njoj osposobljavaju za buduće promicatelje i zagovaratelje prava djeteta. Na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu pokrenula je i vodi kolegij *Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje*.

Svojim djelovanjem prof. dr. sc. Dubravka Maleš prepoznatljiva je u cijeloj zemlji i uvažen, rado viđen predavač na svim stručnim skupovima za odgojitelje, učitelje i stručne suradnike. Osim što je kao vanjski suradnik uključena u rad državnih institucija, ona je

suradnik i u nevladinim udrugama, kao i u projektima koje u Republici Hrvatskoj koordinira UNICEF. Aktivno je uključena u gotovo sva važna zbivanja u području promicanja i zaštite prava djeteta u Republici Hrvatskoj, od pedagoškog rada i stvaranja i/ili uređivanja publikacija s ovom temom do konkretnog doprinosa u svim javnim kampanjama koje se poduzimaju radi zaštite i promicanja prava djeteta. Urednica je časopisa *Dijete i društvo* kojim se promiču prava djeteta u društvu, od početka njegova izlaženja, članica radne skupine za izradu *Nacionalne obiteljske politike* u djelu koji se bavi roditeljstvom i osiguravanjem odgovarajućih programa za stjecanje roditeljskih kompetencija, članica Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava, savjetodavnog tijela Vlade RH (od 1996.), te jedna od autorica *Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava*. Bila je članica skupine koja je bila angažirana na izradi *Etičkog kodeksa istraživanja s djecom*, te voditeljica ili sudionik u više znanstvenih i stručnih projekata kojima je cilj obrazovanje prosvjetnih djelatnika i izrada odgovarajućih materijala za njihov rad na području prava djeteta. Prof. dr. sc. Dubravka Maleš autorica je ili koautorica devet knjiga (od kojih su tri objavljene na engleskom jeziku) te više od 100 znanstvenih i stručnih radova. U području prava djeteta ističu se priručnici u kojima je koautorica: *Mi poznajemo i živimo svoja prava* (2000.), *Živjeti i učiti prava* (2003.), *Poučavati prava i slobode* (2004.), *Odgoj za demokraciju u ranom djetinjstvu* (2005.), *Zlostavljanje među učenicima može se spriječiti* (2005.), te brošure i materijali za djecu i/ili roditelje: *Najljepše je biti dijete: dječja prava* (1996.), *Moja prava* (2003.), *Roditelji i prava djeteta* (2004.) i dr.

Kao tolerantna i pristupačna osoba prof. Maleš je svojim vlastitim primjerom stvorila mrežu i multiplicirala jačanje javne svijesti o važnosti uživanja prava djeteta i osvješćivanja uloge pojedinaca koji uvažavaju, poštuju i štite prava djeteta. Odbor za dodjelu Nagrade za promicanje prava djeteta dodijelio je Nagradu za životno djelo u prave ruke, jer dugogodišnji, sustavan i kontinuirani rad prof. dr. sc. Dubravke Maleš predstavlja trajni doprinos promicanju prava djeteta te zaštiti prava i interesa djeteta u današnjem društvu.

Odlukom Odbora za Nagradu za promicanje prava djeteta, Godišnja nagrada dodijeljena je **prof. dr. sc. Josipu Grguriću**, nedvojbeno najvećem stručnjaku u području preventivne pedijatrije u Republici Hrvatskoj.

Prof. dr. sc. Josip Grgurić već se više od dva desetljeća bori za napredak zdravstvene skrbi koja je u najboljem interesu djeteta. Mnoge su generacije njegovih učenika upravo od njega naučile da pedijatar mora biti i odvjetnik, zagovaratelj djeteta. Svojim istupima u nadležnim tijelima, stručnim skupinama, časopisima i javnim medijima prof. Grgurić zagovara jednakost prava djece kad je riječ o kvaliteti i dostupnosti službi pedijatrijske primarne zdravstvene zaštite i službi za čuvanje mentalnog zdravlja djece na toj razini zdravstvene zaštite.

U suradnji s organizacijom Društvo Naša djeca vodi akciju "Gradovi i općine prijatelji djece" čija je temeljna zadaća oživotvorenje prava svakog djeteta u sredini gdje ono živi. I u 2006. godini, zahvaljujući zahtjevu prof. Grgurića i ekipe stručnjaka koji određuju uvjete i kriterije te provode ocjenjivanje kvalitete gradova i općina – prijatelja djece, zbile su se brojne promjene u korist djece u sredinama koje su zasluženo dobile taj naziv. Temeljna je vrijednost ove akcije što uspijeva uključiti lokalne vlasti i druge državne strukture u napore na uklanjanju svih vidova obespravljenosti djece i ostvarivanju optimalnih uvjeta za njihov zdravi rast i uživanje njihovih prava.

Prof. dr. sc. Josip Grgurić osoba je ogromne energije, lucidnosti i organizacijskih sposobnosti, koja uvijek uspijeva motivirati suradnike za kvalitetne projekte. Zalažući se za unapređenje zdravlja i prava djeteta, prof. Grgurić kontinuirano surađuje s udrugama roditelja pružajući im potporu, ali istodobno osluškajući problematiku koja zahtijeva stručno rješavanje. Njegov rad, koji je s jedne strane prosvjetiteljski, a s druge strane socijalno-zdravstvene naravi, donosi mu ugled neumornog zastupnika djece i njihovih roditelja, a to je prepoznao i Odbor za dodjelu Nagrade za prava djeteta dodijelivši mu godišnju nagradu u 2006. godini.

Dr. sc. Ivanka Stričević

DIJETE I DRUŠTVO

DIJETE I DRUŠTVO

Iz rada udruga

NGOs' Activities

Aus der Arbeit der Vereine

Prava darovite djece - aktualna praksa i u kojem smjeru idemo

Centar za poticanje darovitosti djeteta "BISTRIC"

U novom mileniju, u svijetu rastuće složenosti trebamo inteligentne i kreativne vođe, trebamo darovite i talentirane – više nego ikada. Napredak dolazi kroz trud svih, ali najviše ovisi o uvidima i predviđanjima svojih najsposobnijih članova. Zapostavljanje njihova punog razvoja nenadoknadiv je gubitak za društvo.

7. konferencija Europskog vijeća za visoke sposobnosti (ECHA), Debrecin, 2000.

Daroviti pojedinci i opće društvene vrednote

Odnos javnosti prema darovitim pojedincima, njihovo društveno vrednovanje te uvažavanje njihovih prava, prema pokazateljima nekih istraživanja (Gagne & Nadeau, 1985) jedan je od *najvećih izazova postojećim društvenim vrijednostima, uvriježenim konceptima što društvo treba podržavati i na koji način, te općenito test zrelosti i snage za promjenu koju posjeduje ili ne posjeduje jedna društvena zajednica.*

Većina se suvremenih društvenih zajednica, a osobito društava u tranziciji kao što je naše, suočava s problemom *dvojnog (ambivalentnog) emocionalnog odnosa prema svojoj darovitoj i talentiranoj djeci i mladeži.* Još je Gallagher (1986) objasnio postojanje snažnog odnosa *istovremene ljubavi i mržnje* između društvene zajednice i visoko sposobnih pojedinaca. S jedne strane je ponos na svoje uspješne pojedince – znanstvenike, umjetnike, športaše, a s druge strane zabrinutost za načelo jednakosti i strah od poticanja elitizma, koji se osobito odražava na obrazovni sustav kroz snažnu dvojbu između dva legitimna obrazovna cilja: *jednakosti i izvrsnosti.*

Obzirom na složenost darovitosti kao pojave¹, daroviti su pojedinci u općoj populaciji zastupljeni, statistički gledano, u malom postotku (2-5 % populacije). Ta ih činjenica svrstava, u očima prosječnog pojedinca, u tzv. *marginalne skupine.* Ako tome pridodamo darovitu djecu s posebnim potrebama, koja su statistički gledano još malobrojnija i koja jednako tako ne mogu sama zastupati svoja prava – činjenica o marginalizaciji postaje još očitija. U tom svjetlu ne čude komentari koje često čujemo u obrazovnom sustavu – "Ah, zašto se baviti njima (darovitima) kad su tako malobrojni?!". Vjerojatno je ovo vječiti problem "malobrojnih" u odnosu na "mnogobrojne". No, nekim čudom, ne samo u bajkama i filmovima, pokazuje se da ti "malobrojni" zbog svojih sposobnosti postaju sve zanimljiviji, bar onima "mnogobrojnicima" koji su shvatili bar to da ih mogu

¹ Većina teoretičara suglasna je da je darovitost složena pojava koja, uz visoke sposobnosti, obuhvaća i kreativnost i osobine ličnosti od kojih se posebno naglašava ciljna usmjerenost i intrinzična motivacija. Jednako složen je i proces razvoja od potencijalne darovitosti, koju susrećemo u djece, do produktivne darovitosti odraslih osoba.

korisno "upregnuti" u kola društvenog razvoja ako i nisu stigli do humanijih, "neutilitarnih" ciljeva kao što su poštivanja njihovih ljudskih prava.

Nepisano je pravilo da se tek društva koja su u krizi "sjete" svojih darovitih pojedinaca.² Krize u nekim razvijenijim zemljama dovele su do povećanih napora i ulaganja u akademsku izvrsnost, u kvalitetu obrazovanja, a posebno ulaganja u najsposobnije, odnosno u obrazovanje darovitih i talentiranih³ pa time i do većeg poštovanja njihovih općih i posebnih prava. Kroz razvoj sustava školovanja i zapošljavanja vrhunskih stručnjaka određenih profila mnoge, danas najrazvijenije, zemlje svijeta uspješno su izlazile iz kriza. Teorija tzv. "evolucijskog klina", koja kaže da razvoj jedne zajednice ovisi od onih 2-5 % najsposobnijih, u tim se zemljama praktično provodila u djelo kroz potporu važnim društvenim podsustavima nužnim za razvoj darovitih pojedinaca.

Način funkcioniranja našeg, ali i drugih društvenih sustava navode nas na zaključak da je jedan od ključnih čimbenika, koji utječu na formiranje stava prema tzv. *marginalnim skupinama* (pa i darovitima), *vrijednosni sustav dominantnih skupina ljudi koji utječu na cjelokupnu politiku* jedne zemlje. Kada govorimo o pravima djece (pa i darovite djece), to je i stanje razvijenosti, blagostanja i uređenosti društvene zajednice u cijelosti, što se odražava i kroz stavove obrazovnih autoriteta. *Ovo nam govori da je određena razina blagostanja društva i normalnog funkcioniranja društvenih podsustava preduvjet da bi se došlo do više razine brige za pojedinca i poštovanja njegovih prava (građanskih, prava djeteta, prava osoba s posebnim potrebama itd).*

Koliko se i kako u svjetlu općih društvenih vrednota i Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava u sustavu odgoja i obrazovanja poštuju prava darovite djece u Hrvatskoj? U nedostatku sustavnih istraživanja na ovu temu teško je jednostavno odgovoriti na ovo pitanje. U praksi susrećemo doista šaroliku situaciju – od drastičnog zanemarivanja i povreda prava i posebnih potreba darovitog djeteta, koje često nije prepoznato kao takvo, do svijetlih primjera institucija (poglavito vrtića, ali i osnovnih/srednjih škola i udruga) koje se trude izaći u susret posebnim potrebama darovite djece i poštovati njihova prava. Iz iskustva suradnje s mnogim vrtićima i školama⁴ uočavamo da se, unatoč nepostojanju Nacionalnog programa za darovitu djecu i mladež, vrtići i škole na različite načine snalaze u nastojanjima uvažavanja prava darovite djece zajamčenih Zakonom o predškolskom odgoju i naobrazbi, Zakonom o osnovnom i srednjem školstvu te Pravilnicima za rad s darovitim učenicima.

Nažalost, uz rastuću svijest o pravima djece općenito, pa tako i darovite djece, još uvijek u praksi susrećemo, češće no što bismo željeli i no što bi trebalo uz postojanje Nacionalnog programa za ljudska prava, neprimjereno postupanje pojedinaca (ravnatelja, učitelja) u odgojno-obrazovnom sustavu, ali i u drugim institucijama (Centrima za socijalnu skrb, zdravstvenim ustanovama) u (ne)poštivanju prava darovite djece.⁵

² To se, primjerice, dogodilo u ranim šezdesetim godinama u Americi kada je nastala prava "nacionalna kriza samopouzdanja" nakon što je Sovjetski Savez lansirao satelit Sputnik.

³ Gifted and Talented Education (engl.)

⁴ U zadnjih 10 godina Centar "Bistrić" organizirao je preko stotinu stručnih edukacija za djelatnike vrtića i škola u području odgoja i obrazovanja darovite djece, te pružio stručnu pomoć u organiziranju kraćih specijaliziranih programa, izvanškolskih obogaćenih programa i ljetnih škola za darovite. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (MZOŠ) i Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (MOBMS) sufinancirali su sedam većih projekata Centra vezanih uz izvanzastupnijski odgoj i obrazovanje darovite djece. Godišnje u radionicama Centra "Bistrić" sudjeluje 30 - 40 darovite djece u dobi od 4-10 godina.

⁵ Jedan takav slučaj su roditelji darovitog dječaka sa senzornim oštećenjima prijavili Prosvjetnoj inspekciji MZOŠ-a u 2006 godini. Dječak je opetovano negativno tretiran u školi te prijavljen Centru za socijalnu skrb (CZSS) kao zlostavljač, a razred je završio s izricanjem ukora Učiteljskog vijeća unatoč odličnim ocjenama i urednom pohađanju psihološkog tretmana izvan

Prava darovite djece u svjetlu Konvencije o pravima djeteta i Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava

Primijenjeno istraživanje Centra "Bistrić" o tome što darovitu djecu povređuje i negativno utječe na njihov psihološki razvoj, govori da su im često, upravo zbog neodgovarajućeg reagiranja okoline, uključivši čak i reagiranje njihovih roditelja, narušena osnovna dječja prava, kao i posebna prava darovite djece⁶. Također je znakovito i to da su darovita djeca žrtve nasilja među vršnjacima u školi češće no što to očekujemo (prije mirnog i ljubaznog djeteta u razredu)⁷, za što roditelji također često nisu pripremljeni. Centar "Bistrić" je u 2005/6 godini u suradnji s Psihološkim centrom Medveščak i uz potporu MOBMS-a organizirao ciklus radionica za roditelje s ciljem podizanja razine njihove informiranosti o specifičnim potrebama, pravima i značajkama darovite djece i darovite djece sa posebnim potrebama. Cilj radionica bio je pomoći roditeljima darovitih u uspješnijem nošenju s zahtjevnom, a često i stresnom ulogom roditelja djeteta s dvostrukim posebnim potrebama, odnosno poticanje odgovornog roditeljstva prema Konvenciji o pravima djeteta u kojoj se naglašava:

Članak 5. – Dijete ima pravo od roditelja očekivati ..... odgajanje i usmjeravanje *primjereno svojim razvojnim sposobnostima*;

Članak 12. – Dijete ima pravo na slobodno izražavanje svojeg mišljenja i iskustva te da odrasli tome pridaju važnost koja je *sukladna zrelosti i uzrastu djeteta*;

Članak 18. – Da ... oba roditelja zajednički snose odgovornost za njegov odgoj i razvoj;

Članak 23. – Dijete ... ima pravo živjeti u uvjetima koji *potiču njegove mogućnosti*;

Članak 29. – *Dijete ima pravo da se njegovo odgoj i obrazovanje temelji na pomoći cjelovitom razvoju njegove osobnosti, nadarenosti i sposobnosti...*

Tijekom provedbe Programa treninga voditelja i mentora u radionicama za darovite učenike⁸, koji je održan uz potporu MZOŠ-a, budućim mentorima dali smo sljedeće savjete: "Prije nego započnete organiziranje radionica s nadarenom djecom, koja su kao takva identificirana na stručan način, razmislite koja od njihovih, dolje navedenih, prava i u kojoj mjeri su narušena ili zadovoljena na redovitom školskom satu. Tako ćete brzo otkriti razloge zašto im treba i dodatni izvanškolski obogaćeni program. *I nemojte čekati da vam darovito dijete priopći svoja prava! Vi ste dužni osvijestiti mu ih!*"

Prava darovite djece

- *Imam pravo na demokratski, pravedan i tolerantan odnos prema sebi.*
- *Imam pravo na partnersku suradnju i komunikaciju s učiteljem u obliku dijaloga.*
- *Imam pravo dobiti informacije koje trebam i koje me zanimaju.*

škole. Taj slučaj je opširnije opisan u brošuri "Darovita djeca s posebnim potrebama" (Centar "Bistrić", 2006). U nalazu prosvjetnog inspektora uvažavaju se u cijelosti preporuke psihologa za postupanje s dječakom na koje se škola uglavnom oglašila, te se decidirano navode propusti i greške škole u postupanju prema dječaku.

⁶ Vidjeti u brošuri "Zašto i kako organizirati radionice za darovite učenike" – Prilog 1, Prava darovite djece, Centar "Bistrić" i u brošuri "Nasilje među djecom", Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba i MIPS.

⁷ Koja su djeca žrtve nasilja među djecom – u brošuri "Nasilje među djecom", Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba i MIPS.

⁸ Vidjeti u brošuri "Zašto i kako organizirati radionice za darovite učenike" – Prilog 1, Prava darovite djece, Centar "Bistrić", 2005, nastaloj u okviru projekta uz potporu MZOŠ-a.

- *Imam pravo dobiti odgovor na svako pristojno postavljeno pitanje.*
- *Imam pravo raditi na području koje me zanima.*
- *Imam pravo raditi na razini koja je prilagođena mojem znanju i sposobnostima.*
- *Imam pravo raditi svojom brzinom.*
- *Imam pravo na pomoć učitelja ako imam problema.*
- *Imam pravo izraziti svoje mišljenje u vrijeme koje je za to predviđeno.*
- *Imam pravo izraziti svoje neslaganje s nečim.*
- *Imam pravo raditi što želim, ako sam završio ono što moram i ako nikome ne smetam svojom aktivnošću.*
- *Imam pravo otići iz učionice uz pristanak učitelja.*
- *Imam pravo otići psihologu ako trebam.*
- *Imam pravo na poštovanje od strane svojih vršnjaka.*
- *Imam pravo da me nitko ne ometa ako to ne želim.*
- *Imam pravo osjećati sigurnost, zadovoljstvo i ugodu u igri i učenju, te polazanju škole.*

Izravno povezani s kršenjem prava darovite djece su i podatci prikupljeni u radionicama Centra "Bistrić" o tome što ih povređuje. Zato onima koji rade s darovitom djecom savjetujemo da razmisle koja će pravila u radionici postaviti u suradnji s darovitom djecom i kako će saznati što ih povređuje. *Radionica mora biti sigurno mjesto na kojemu će se darovita djeca osjećati ugodno i zaštićeno.* Tek kada to postignemo, možemo razmišljati kako stručno poticati njihove talente.

ŠTO ME POVREĐUJE?

(odgovori polaznika radionice BISTRIC, N=15)

TJELESNO POVREĐIVANJE:

- kad me prijatelji u školi tuku , kad me netko tuče, kad me netko udari, kad se ja sprijateljim s nekim, a on me tuče, kad se svi udruže i onda me tuku (9)
- kad me netko gađa, kad netko na mene nešto baci, kad me netko gađa kamenom (3)
- kad me netko gurne (2)
- kad mi netko nešto otme iz ruku
- podmetanje nogu
- kad me suigrač pogodi loptom u trbuh

EMOCIONALNO POVREĐIVANJE:

- kad mi se netko ruga, kad me netko "zeza", kada mi se prijatelji rugaju kad padnem (9)
- kad netko govori proste riječi o meni, kada mi prijatelji govore proste riječi, kada netko o meni govori ružne riječi ili psuje (4)
- kada se mama i tata deru na mene, kad netko viče na mene, kad učiteljica na mene viče (4)
- kad me netko izaziva, kad mi se netko smije, kad me netko "živcira" (3)
- kada netko ružno razgovara sa mnom
- kad neki dečko tuče curu

ISKLJUČIVANJE – ODBACIVANJE:

- kad me neće primiti u igru, kad se netko neće igrati sa mnom (3)
- kad mi je netko bio prijatelj i više mi ne želi biti prijatelj, kad me prijatelji iznevjere (2)
- kad netko bježi od mene
- kad me netko izbaci iz igre

- kad me izbace iz društva
- kad me netko odbacuje (recimo kaže: ti nisi ni za što, ti ne vrijediš ni za što)
- kad se ja hoću sprijateljiti s nekim, a on se neće sprijateljiti sa mnom

OMETANJE:

- kad me netko gnjavi, a ja se pokušavam koncentrirati

RAZNE DRUGE FRUSTRACIJE:

- kad mi netko sruši neku igračku, kad mi netko razbaca složene *puzzle* od 1000 komada, kada mi netko razbije što sam napravio/la (4)
- kad netko umre, kad bi mi netko poginuo (2)
- kad ljudi muče životinje
- kad padnem
- kad mi tata i mama ne daju da idem nekamo
- kad ne smijem za računalo
- kad nemam vremena za igru
- kad moram nešto prepisivati (u školi)

NAMETANJE AUTORITETA:

- kad mi netko zapovijeda
- žaloste me naredbe
- kad me netko tjera da radim nešto što ne želim raditi

Spoznati što darovitu djecu najviše povređuje, tj. njihove "bolne i slabe točke", put je ka poštovanju njihovih prava i dio je *preventivnog djelovanja na već postojeće probleme s okolinom* i sprečavanje daljnjeg stvaranja onoga lošeg osjećaja s kojim često dolaze iz škole u radionice centra "Bistrić".⁹ Pored tjelesnog povređivanja, ono što ih najviše smeta je svakako *emocionalno povređivanje* (ruganje, isključivanje-odbacivanje, ometanje isl.), a *osobito su osjetljivi na nametanje autoriteta* (zapovijedanje, naredbe, situacije u kojima moraju raditi ono što ne žele), što im stvara dodatne probleme u razredu – osobito uz nedovoljno kompetentnog učitelja koji nema drugog načina da uspostavi disciplinu u razredu ili ih navede na rade ono što on misli da je potrebno.¹⁰

Darovita djeca, a osobito ona s nekim dodatnim poteškoćama, ovisno o vrsti poteškoća, u radionicu nam dolaze s vidljivim znakovima narušena ponašanja – bučni su i nametljivi ili povučeni i povrijeđeni, nekad sarkastični i cinični, nepovjerljivi i zatvoreni. Iskustvo nam pokazuje da nakon 10 mjeseci druženja sa sebi sličnima, u ozračju gdje se osjećaju sigurno i dobro, gdje *imaju izbor* i mogu raditi ono što vole i na način koji im odgovara (dinamično, fleksibilno, zabavno i s bržom izmjenom i većom ponudom aktivnosti) – oni značajno mijenjaju ponašanje, što prvi primjećuju njihovi mentori u radionici, a zatim i roditelji.

Znatan dio vještina voditelja i mentora usmjeren je upravo na to kako se približiti darovitom djetetu i *prepoznati koje (nezadovoljene) potrebe i/ili (narušena) prava stoje iza znakovitih ponašanja, te otkriti kako ih zadovoljiti* i to ne samo kroz poseban obrazovni

⁹ Vidjeti šire u Prilogu 2 brošure "Zašto i kako organizirati radionice za darovite učenike", str.58-59, Centar "Bistrić", 2005.

¹⁰ Nametnuti se darovitoj djeci kao autoritet nije jednostavno, o čemu govori primijenjeno istraživanje Centra "Bistrić" o tome koje osobine daroviti osobito cijene ili mrze u svojim nastavnika (J. C. Lay: "Darovito je, što ću sa sobom?", str. 199-201 i str. 220).

pristup.¹¹ Da bi stvari krenule na bolje, katkad je nužno (i dovoljno) pružiti im pravu prigodu javne potvrde njihova talenta i doista *vidjeti i čuti* što je dijete sposobno učiniti i stvoriti. Zato je stvaranje prigoda za samopotvrđivanje i samovrednovanje kroz postignuća važan dio programa rada s darovitimima koji imaju neke poteškoće. Katkad to traje dulje, osobito ako su u obitelji i školi djeca već doživjela određene neugodnosti ili su na neki način zanemarene njihove posebne potrebe i prava, te su osjetila frustracije uzrokovane poteškoćama koje imaju.

Prava darovite djece s posebnim potrebama u odnosu na njihove psihološke profile

Radnice Centra "Bistrić" pohađaju i ona djeca u koje je stručnim putem utvrđen natprosječan intelektualni potencijal (intelektualna nadarenost) uz istovremeno prisutne različite druge razvojne poteškoće. Kombinacija visokih potencijala, s jedne strane, i razvojnih poteškoća, s druge strane, čini odrastanje, odgoj i obrazovanje ove djece iznimno zahtjevnom i složenom zadaćom koja roditelja, odgajatelja, učitelja i druge stručnjake stavlja pred mnoge probleme i nedoumice. U nedostatku primjerenog odgojno-obrazovnog pristupa i posebnih programa u našim vrtićima i školama ovi se problemi i nedoumice znatno teže rješavaju, a *kršenje prava ove djece u odgojno-obrazovnoj praksi može biti drastično*, bilo iz neznanja ili nemara. Nemjerljiva je psihološka šteta koja se time nanosi darovitom djetetu u ranjivim razvojnim fazama djetinjstva.

U okviru Nacionalnog programa odgoja za ljudska prava govori se o djeci s posebnim potrebama i njihovom pravu na posebnu pozornost¹², odnosno spominju se djeca s potrebama za većim i bogatijim poticajima zbog naprednijeg razvojnog statusa u odnosu na vršnjake kod kojih se, ako im se ne posveti posebna pozornost, mogu razviti neželjeni oblici ponašanja.

Ne postoje precizni podaci o tome koliko točno ima djece s tzv. "dvostrukim posebnim potrebama" u općoj populaciji u nas¹³, ali se zna da se u njih može razviti poseban psihološki profil ličnosti koji se očituje preko karakterističnih ponašanja (poremećaja u ponašanju) koja mogu dovesti do brojnih problema u razredu i obitelji ukoliko nisu stručno prepoznata. Prema nekim autorima (Silverman & Maker, 1998) darovita djeca s prikrivenim poteškoćama prisutnija su u populaciji nego što mislimo, a u jedne šestine takve djece teškoće se otkrivaju tek pri psihološkom testiranju. Takva djeca su izložena visokom riziku da razviju nisko samopoštovanje i poremećaje u ponašanju upravo zbog kombinacije očekivanja okoline vezanih uz darovitost i neidentificiranih dodatnih poteškoća.

*Darovito dijete s dodatnom poteškoćom u razvoju i ponašanju ima pravo na posebne oblike identifikacije i posebne oblike podrške u vrtiću i školi, a osobito izvan sustava, kroz alternativne izvanškolske obrazovne i terapijske programe.*¹⁴

Zbog problema etiketiranja, učenog u praksi, iskustvo nam govori da tek kada je te-

¹¹ Vidjeti šire u Prilogu 3 brošure "Zašto i kako organizirati radionice za darovite učenike", str.60-61, Centar "Bistrić", 2005.

¹² U "Živjeti i učiti prava", str.223-228.

¹³ Primjerice, neki podatci govore da 5-10 % vrlo bistro djece ima i ADD sindrom (engl. *Attention Deficit Disorder*) – neurološki poremećaj koji uzrokuje smanjenu pozornost, ali bez prisutne hiperaktivnosti (Walace, 2003).

¹⁴ Takve vrstu identifikacije i programa u nas provode Centar "Bistrić" (obrazovne) i Psihološki centar Medveščak (terapijske) u Zagrebu.

meljito postavljena dijagnoza i postoji pisani nalaz o stupnju i vrsti poteškoća koje dijete ima, uz plan rada i smjernice za nastavno osoblje, treba objelodaniti probleme i mogućnosti njihova rješavanja u školskoj sredini. Nažalost, praksa pokazuje da do tada već postoji kršenje prava i nezadovoljavanje posebnih potreba ovakve djece, ali ono što posebno čudi je da neke škole čak i nakon toga *odbijaju postupati* prema naputcima stručnjaka.

Prema Betts i Neihart (1988) darovita djeca s određenim smetnjama i poteškoćama u razvoju razvijaju karakteristične psihološke profile – tzv. "blokiran", "otpadnik" i "dvostruko etiketiran".

Profil	Ponašanje	Identifikacija	Oblici podrške u školi
Blokiran	negira svoj talent; "ispada" iz posebnog programa za darovite; pruža otpor izazovima; ima potrebu za pripadanjem skupini; mijenja prijatelje	procjene darovitih vršnjaka; procjena iz obiteljskog doma; testovi postignuća; IQ testovi; uradci	prepoznavanje i prikladan tretman; dozvola da "pauzira" u posebnom programu za darovite; osiguravanje prikladnih "uzora" za usvajanje spolnih uloga; kontinuirano školsko i profesionalno usmjeravanje
Otpadnik	ima raspršenu pažnju; ne završava zadatke; ustraje u interesima nevezanim uz školu; sklon samopodcjenjivanju; samoizoliran; kritizira sebe i druge; nestalnost u radu; reagira impulzivno; izgleda prosječan i ispodprosječan; brani se	skupni pregledni dosje; intervju prethodnih učitelja; raskorak postignuća na IQ testu i školskog postignuća; nestalnost i raskorak u postignućima; testovi kreativnosti; preporuke darovitih vršnjaka; uradci u izvanškolskim situacijama	dijagnostičko testiranje; savjetovanje u skupini; netradicionalne vještine učenja; produbljivanje programa – projekti; mentorstvo; alternativni izvanškolski oblici učenja
Dvostruko etiketiran	nestalnost u radu; izgleda prosječan i ispod prosječan; može ometati i impulzivno reagirati	analiza subtestova na IQ testovima; preporuke značajnih odraslih; preporuke stručnog suradnika; intervju; uradci	uključivanje u program za darovite; osigurati neophodne resurse; osigurati alternativna iskustva učenja; mogućnost za ispitivanje i istraživanje; imati dovoljno vremena za vršnjake; osigurati individualno savjetovanje

Očigledno je da alternativna izvanškolska podrška kroz obrazovne, mentorske, terapijske i savjetodavne programe ima značajnu ulogu u prevenciji poremećaja u ponašanju ove skupine djece te ublažava negativne učinke učestalog kršenja njihovih prava u sustavu odgoja i obrazovanja.

Međutim, ovu djecu nije uvijek lako identificirati jer se čak i njihova darovitost očituje kroz "negativna" ponašanja, što se uvelike kosi s uobičajenim predodžbama i očekivanjima učitelja koji darovito dijete zamišljaju kao uspješno i samostalno, bez većih odstupanja u ponašanju. Ako uz darovitost dijete ima neki "skriveni hendikep" ili poteškoću u razvoju, a ne do-

biva potrebnu pomoć, to može dodatno zakomplicirati stvar. Nažalost, tek nam ekstremna ponašanja djeteta signaliziraju da nešto nije u redu. Pomnijom psihologijskom obradom obično se otkriva da se radi o djetetu s tzv. "dvostrukim posebnim potrebama".

Prava roditelja darovite djece

Čak ni razvijeniji obrazovni sustavi nisu imuni na zanemarivanje prava darovite djece, o čemu svjedoče brojna istraživanja (Webb, 1983; Maksić, 1998 i drugi). Međutim, ono u čemu se zasigurno otišlo dalje nego u našoj sredini je osvješćivanje roditelja o njihovim pravima te davanje raznolikih poticaja i podrške roditeljima u zagovaranju prava njihove darovite djece. To se čini kroz brojne publikacije, knjige, brošure¹⁵ i ponajviše kroz različite oblike izvaninstitucijskog udruživanja roditelja¹⁶ koji na taj način organizirano i puno učinkovitije nastupaju prema državnim institucijama ako one zaboravljaju ili zanemaruju svoje obaveze.

Poduzetni zapadnjaci, koji su već apsolvirali svoje početničke lekcije iz demokracije, ne čekaju druge da riješe njihove probleme, već sami "zasuču rukave" i rješavaju ih – i to prilično učinkovito. Iskustvo suradnje s mnogim roditeljima darovite djece u našoj sredini govori nam o zbunjenosti, nepoznavanju prava i obveza škole spram darovite djece, te kolebljivosti i nesigurnosti kada naiđu na zid odbijanja ili tihog "sabotiranja" njihovih molbi ili zahtjeva. Također smo svjedoci slabe međusobne organiziranosti roditelja u zagovaranju prava darovite djece u odgojno-obrazovnom sustavu.

U našoj je sredini još uvijek važnije "ne zamjeriti se učiteljici svoga djeteta" ili "što će reći ljudi" – dakle, povinovanje (malo)građanskim normama ponašanja, nego ustrajno, racionalno i hrabro korištenje svih legalnih i dostupnih mehanizama pritiska na institucije ako se one oglašuju i nanose štetu djetetu kršeći njegova prava. Ovakva mješavina neinformiranosti, komocije i straha roditelja čest je uzrok malih ili nikakvih pomaka u popravljaju raznih loših situacija u odgojno-obrazovnoj praksi.

Da bi ohrabрили one borbenije i spremne na ulaganje dodatnih napora, prenosimo neka prava roditelja darovite djece,¹⁷ premda se ovdje očito radi o pravima koja mogu primijeniti roditelji darovitih u sustavima koji već funkcioniraju na određenoj razini – odnosno gdje škole već imaju organizirane posebne programe za darovite:

- *Imate pravo znati ima li škola vašeg djeteta program za nadarene (čak i ako ga zovu drukčijim imenom).*
- *Imate pravo znati je li vaše dijete uključeno u program za nadarene ili je u razredu za nadarene.*
- *Imate pravo znati kako se identificiraju djeca za program za nadarene (testovi, promatranje, procjena, kombinacija?).*
- *Imate pravo znati kada se testiraju djeca za program za nadarene i kakvi testovi im se daju.*
- *Imate pravo znati rezultate testa vašeg djeteta i što oni znače (ako su rezultati zbunjujući i teško razumljivi, tražite pomoć).*

¹⁵ Primjerice, na www.Amazon.com mogu se naći brojne publikacije za roditelje u stilu različitih vodiča za odgajanje darovite djece i vodiča za pregovaranje sa školom (koje najčešće izdaju razna nacionalna udruženja za darovitu djecu). U njima nalazimo konkretne savjete za roditelje tipa "Što vi trebate učiniti?", "Kako vi možete pomoći?" za niz ponašanja djece i konkretnih situacija s kojima se darovito dijete susreće u školi (npr. kako pregovarati s učiteljicom) ili sa vršnjacima u razredu (npr. što mu je činiti kada ga vršnjaci zadirkuju) i sl.

¹⁶ Nacionalna udruženja za darovite koja, osim stručnjaka, uključuju i roditelje darovite djece.

¹⁷ Prema J. Galbraith, "Znate da vam je dijete nadareno kada..."; Free Spirit Publishing, 2000.

- *Imate pravo znati kakvo obrazovanje učitelji u programu za nadarenu djecu imaju (i kako se biraju učitelji za takav program).*
- *Imate pravo znati djeluje li program za nadarenu djecu u školi vašeg djeteta. Pitajte kako se program vrednuje. Tražite na uvid rezultate posljednjeg vrednovanja.*
- *Imate pravo posjetiti program za nadarene u školi vašeg djeteta.*
- *Imate pravo postavljati pitanja i dobiti odgovore.*
- *Imate pravo biti naporan roditelj – ako "naporan" znači koristiti svoja prava u zagovaranju prava svojeg djeteta.*

Centar za poticanje darovitosti djeteta "Bistrić"

Godina osnivanja: 1995.

Područje djelovanja: darovita djeca i darovita djeca s posebnim potrebama; izvaninstitucijski odgoj i obrazovanje.

Programi: radionice za darovitu djecu od 5-10 godina (kraći specijalizirani program i izvanškolski obogaćeni program), radionice za roditelje, edukacije za vrtiće i škole, projekti i primijenjena istraživanja u području odgoja i obrazovanja darovitih.

Predsjednik: ing. Branimir Makanec

Voditeljica programa: Jasna Cvetković Lay, psiholog

Adresa: Palinovečka 19 j, Vrbani 3, Zagreb.

Telefon: 091 76 76 529; 099 38 78 421.

E-mail: jasna.lay@zg.t-com.hr ; nadarenost@hi.t-com.hr

Web stranica: www.nadarenost.net ; www.bistric.com

Jasna Cvetković - Lay, dipl. psiholog
specijalistica za obrazovanje darovitih
Centar za poticanje darovitosti djeteta "BISTRIC"
Zagreb

LITERATURA:

Betts, G.T., Neihart, M. (1988) Profiles of the Gifted and Talented, Gifted Child Quarterly, 32 (2), 248 – 253.

Cvetković - Lay, J. (2002) Darovito je, što ću sa sobom? Zagreb: Alinea – Bistrić.

Cvetković - Lay, J., (ur.) (2005) Problemi su meni laki jer se riješit može svaki – kako i zašto organizirati radionice za darovite učenike. Zagreb: Centar "Bistrić".

Cvetković - Lay, J., (ur.) (2006) Darovita djeca s posebnim potrebama. Zagreb: Centar "Bistrić".

Gallagher, J. J. (1986) Our love – hate affair with gifted children, Gifted Children Quarterly, 9 (42), 47-49.

Gagne, F., Nadeau, L. (1985) Dimensions of attitudes towards giftedness. U: Roland, A. H. (ur.) Gifted and talented children, youth and adults. New York: Trillium Press.

Galbraith, J. (2000) Znate da vam je dijete nadareno kada... Zagreb: Veble.

Grupa autora (2001) Nasilje među djecom. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada i MIPS.

Maleš, D., Milanović, M., Stričević, I. (2003) Živjeti i učiti prava, Odgoj za ljudska prava u sustavu predškolskog odgoja. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Istraživački centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo.

Maksić, S. (1998) Darovito dete u školi. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.

Olenchak, R. (1998) They say My Kid's Gifted: Now What? Ideas for Parents for Understanding and Working With Schools. Washington DC: A Service Publication of the National Association for Gifted Children.

Wallace, I. (2003) You and your ADD child, Practical strategies for coping with everyday problems. HarperCollins Publishers.

Webb, J., Meckstrouth, E., Tolan, S. (1983) Guiding the Gifted Child: A Practical Source for Parents and Teachers. Columbus, OH: Ohio Psychology Co.

Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece

SAŽETAK

Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece je prva, neformalna mreža udomitelja djece u Hrvatskoj, utemeljena u srpnju 2006. godine potpisivanjem sporazuma o međusobnoj suradnji između udruga udomitelja djece "Put ka sreći" iz Koprivnice; "Nadomak sunca" iz Oprtlja; i "Oaza" iz Rovinja, s ciljem zajedničkog djelovanja i nastupanja u interesu udomljene djece i udomitelja djece u Hrvatskoj. U okviru Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece pokrenut je kontakt telefon i web-stranica za udomitelje djece, održavaju se sastanci članica Foruma i šire radne skupine predstavnika udruga udomitelja djece, provode se aktivnosti u svrhu realizacije zajednički utvrđenih ciljeva, prezentacije i konferencije s područja udomiteljstva djece. U 2007. pokrenut je Informativni list i Internet forum za udomitelje djece, a povodom međunarodnog Dana obitelji organizira se prvo okupljanje udomiteljskih obitelji iz različitih dijelova Hrvatske.

Ključne riječi: udomiteljstvo, udomitelji djece, prava djece

Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece je prva, neformalna mreža udomitelja djece u Hrvatskoj, utemeljena u srpnju 2006. godine potpisivanjem sporazuma o međusobnoj suradnji između udruga udomitelja djece "Put ka sreći" iz Koprivnice; "Nadomak sunca" iz Oprtlja; i "Oaza" iz Rovinja. Mreža je osnovana s ciljem zajedničkog djelovanja i nastupanja u interesu udomljene djece i udomitelja djece u Hrvatskoj. Svrha Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece je poticanje i podrška razvoju i praksi kvalitetnog udomiteljstva za djecu u Hrvatskoj kao najpoželjnije alternative biološkoj obitelji. Kroz aktivnosti Foruma želi se okupiti, osnažiti i organizirati udomitelje djece u zagovaranju prava djece na kvalitetno udomiteljstvo uz odgovarajuću podršku države; poticati ih na sudjelovanje u donošenju odluka u vezi zakona i uredbi o udomiteljstvu za djecu; te na preuzimanje aktivne uloge u organiziranju, edukaciji i osnaživanju udomitelja kako bi uspješno preuzeli ulogu partnera državnim institucijama u procesu deinstytucionalizacije socijalne skrbi za djecu u Hrvatskoj, kroz koji bi se postepeno trebao smanjiti broj djece smještene u dječjim domovima i omogućiti djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi smještaj u udomiteljskim obiteljima kad god je to moguće. Kroz pozitivne promjene i promicanje udomiteljstva za djecu u javnosti, želi se potaknuti neke nove udomitelje na pridruživanje u skrbi za djecu u budućnosti.

Forum je nastao kao jedan od rezultata projekta *Za kvalitetno udomiteljstvo djece* kojeg je, na inicijativu udomitelja djece i njihovih udruga iz različitih krajeva Hrvatske, u ljeto 2005. godine pokrenula Humanitarna udruga "Nadomak sunca" iz Oprtlja, u suradnji s udrugom "Suncokret" - Centar za humanitarni rad iz Zagreba. Zahvaljujući

donaciji od strane Suradničkih nizozemskih zaklada za središnju i istočnu Europu, CNF – CEE (*The Cooperating Netherlands Foundations for Central and Eastern Europe*), u jesen 2005. godine uspostavljen je mali ured u Zagrebu, kroz koji se provode projektne aktivnosti i obavljaju organizacijski, logistički i stručni poslovi za potrebe *Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece* i šire. U 2007. godini ulogu nositelja projekta privremeno je preuzela Humanitarna udruga “Oaza” iz Rovinja.

U okviru *Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece* i istoimenog projekta provode se sljedeće aktivnosti:

- kontakt telefon i web-stranica – za udomitelje djece i one koji to tek žele postati organizirana su dežurstva uz kontakt telefon (01 65 22 011), utorkom i srijedom od 10 - 14 sati; a na adresi www.udomiteljizadjecu.hr pokrenuta je web stranica, sa svrhom uspostavljanja kontakata i pružanja relevantnih informacija s područja udomiteljstva za djecu te organiziranja i rada udruga udomitelja;
- radni sastanci *Foruma* – članice *Foruma* i šira radna skupina predstavnika udruga udomitelja djece se periodički sastaju radi međusobnih konzultacija i planiranja akcija za rješavanje najvažnijih pitanja koja definiraju udomitelji;
- provođenje akcija i aktivnosti u svrhu realizacije zajednički utvrđenih ciljeva;
- tematski sastanci, radionice i konferencije – s područja vezanih uz udomiteljstvo djece i rad udruga;
- uspostavljanje mreže kontakata – između udomitelja djece i drugih relevantnih subjekata za unapređenje udomiteljstva za djecu, u zemlji i inozemstvu;
- izrada projektnih prijedloga u svrhu financiranja aktivnosti *Foruma*.

U 2007. godini pokrenute su i neke nove aktivnosti:

- Informativni list za udomitelje djece – priprema i distribucija lista s relevantnim informacijama i edukativnim sadržajima za udomitelje (prvi broj izašao je u siječnju);
- Internet forum za udomitelje djece – kojim se pruža mogućnost izravne komunikacije i razmjene iskustava među udomiteljima;
- susreti udomitelja, djece i mladih iz udomiteljskih obitelji – okupljanje udomiteljskih obitelji povodom Dana obitelji, uz posebni program za djecu, mlade i odrasle.

Sve aktivnosti u okviru *Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece* planirane su i ostvaruju se prema preporukama i u suradnji sa zainteresiranim udomiteljima djece i predstavnicima udruga udomitelja djece. Kad god je moguće i prikladno, aktivnosti se planiraju i provode uz konzultacije i u suradnji sa stručnim djelatnicima na području socijalne skrbi za djecu koji se bave organizacijom i pružanjem skrbi, razvojem politike, obrazovanjem i/ili istraživanjima na tom području – stručnim djelatnicima za udomiteljstvo Centara za socijalnu skrb, županijskim timovima za podršku udomiteljima i djeci; Ministarstvom za zdravstvo i socijalnu skrb; UNICEF-om; Studijskim centrom za socijalni rad; lokalnom upravom; domaćim i međunarodnim udrugama itd.

Bitan doprinos *Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece* razvoju i unapređenju udomiteljstva za djecu u Hrvatskoj je uspostavljanje i razvoj suradnje s Međunarodnom udrugom udomitelja, IFCO (*International Foster Care Organization*), sa sjedištem u Haagu u Nizozemskoj. IFCO je jedina postojeća međunarodna mreža posvećena promicanju i podršci udomiteljstva za djecu širom svijeta, koja je u zadnjih 25 godina svoje aktiv-

nosti proširila na 60-tak zemalja. IFCO je multi-kulturalna organizacija u kojoj se djeca, mladi, udomitelji, roditelji čija su djeca udomljena, socijalni radnici, akademici, istraživači, volonteri, mediji, oni koji određuju socijalnu politiku i drugi, susreću, razmjenjuju iskustva i pružaju podršku jedni drugima, ujedinjeni u cilju ostvarivanja prava svakog djeteta na život u obiteljskom okruženju. Predstavnici IFCO-a boravili su u rujnu 2006. godine u Hrvatskoj. Tom prilikom održali su u Puli prezentaciju za srodničke udomitelje na temu "Biti istovremeno udomitelj i djed/baka". te su sudjelovali kao glavni izlagači na 1. konferenciji udomitelja djece Hrvatske u Zagrebu.

U pripremi je zajednički projekt *Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece* i IFCO-a, kroz koji se želi unaprijediti udruživanje, organiziranje i međusobna podrška udomitelja djece u Hrvatskoj u skladu s međunarodnim iskustvima i praksom, te – kroz uvođenje međunarodnih standarda udomiteljske skrbi i uključivanje djece i mladih, prema njihovim mogućnostima, u donošenje bitnih odluka koje se njih tiču – pridonijeti poštivanju prava djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Hrvatskoj.

Ured projekta/Foruma:
 Av. Dubrovnik 10, 10020 Zagreb
 Tel/Fax: 65 22 011
 Email: info@udomiteljizadjecu.hr
 Mobitel: 091 556 17 37

Nositelj projekta:
 Humanitarna udruga «Oaza»
 Učka 2a
 52210 Rovinj

Vesna Pupavac, psiholog
 koordinatorica projekta
 "Za kvalitetno udomiteljstvo djece"

Forum for Quality Child Foster Care

SUMMARY

The Forum for Quality Child Foster Care is the first informal network of child foster parents in Croatia. It was established in July 2006 by the signing of a joint cooperation agreement between the child foster parents' NGOs "Road to Happiness" from Koprivnica; "Within Reach of the Sun" from Opatalj; and "Oasis" from Rovinj, with the aim of joint action in the interests of children in foster care and foster parents in Croatia. Within the framework of the Forum for Quality Child Foster Care, a contact telephone number and website were established for foster parents; meetings of Forum members and broader work group of representatives of NGOs for child foster care parents have been held; joint activities for reaching established mutual goals, as well as presentations and conferences on child foster care have been held. In 2007 an Informative Bulletin was established along with an Internet forum for child foster parents. The first meeting of foster families from various parts of Croatia was also held on the occasion of the International Family Day.

Key words: child foster care, rights of the child

Forum für qualitative Pflegeunterbringung von Kindern

ZUSAMMENFASSUNG

Das Forum für eine qualitative Pflegeunterbringung von Kindern ist das erste informelle Pflegeelternnetz in Kroatien. Der Anlass zu seiner Gründung im Juli 2006 war die Unterzeichnung des Abkommens über die gegenseitige Zusammenarbeit von den Pflegeelternvereinen „Put ka sreći“ aus Koprivnica, „Nadomak suncu“ aus Oprtalj und „Oaza“ aus Rovinj und hat sich die gemeinsame Aktion und den gemeinsam Auftritt im Interesse der Pflegeunterbringung von Kindern und Pflegeeltern zum Ziel gesetzt. Im Rahmen des Forums für eine qualitative Pflegeunterbringung von Kindern wurden ein Kontakttelefon und eine Webseite eingeführt. Treffen der Forummitglieder und der breiten Arbeitsgruppe der Vertreter des Pflegeelternvereines finden statt. Aktivitäten werden durchgeführt, deren Absicht die Verwirklichung gemeinsam festgelegter Ziele, Vorträge und Konferenzen auf dem Gebiet der Pflegeunterbringung ist. 2007 wurden das Informationsblatt und Internetforum für Pflegeeltern in Bewegung gesetzt, und anlässlich des internationalen Tages der Familie wird das erste Treffen der Pflegeeltern aus ganz Kroatien organisiert.

Schlüsselwörter: Pflegeunterbringung, Pflegeeltern, Kinderrechte

Prikazi publikacija

Publications' Reviews

Übersicht Publikationen

DIJETE I DRUŠTVO

Knjige za roditelje

Deacon, Caroline. Kako umiriti bebu: jednostavna rješenja za sretno dijete. Zagreb, Veble commerce, 2006.

Uz niz konkretnih primjera iz života obitelji koja ima novorođenče ili dojenče, autorica koja je stručnjak za rad s dojiljama, daje savjete roditeljima kako uspostaviti pravilne navike i učinkovito odgovoriti na tri temeljne potrebe malog djeteta: potrebu za hranom, spavanjem i za dodirrom/bliskošću/sigurnošću, a sve to radi stvaranja uvjeta u kojima je dijete sretno, smireno i zadovoljno.

Brazelton, T. Berry; Sparrow, D. Joshua. Uplakana beba: Brazeltonov pristup. Lekenik: Ostvarenje, 2006.

Na popularan način u formi savjetnika autori govore roditeljima kako bolje razumjeti socio-emocionalni razvoj djeteta u dojenačkoj i predškolskoj dobi, te objašnjavaju moguće uzroke u međusobnom nerazumijevanju roditelja i malog djeteta, uzimajući u obzir različitost u temperamentu pojedine djece. Nadalje, opisuju potencijano krizna stanja (primjerice ispade bijesa ili "cmizdrenje") te daju savjete kako naučiti dijete bolje komunicirati s okolinom.

Brazelton, T. Berry; Sparrow, D. Joshua. Spavanje: Brazeltonov pristup. Lekenik: Ostvarenje, 2006.

Zdrav san djeteta iznimno je važan za njegov cjelokupni razvoj, a omogućava i roditelju nesmetano spavanje. Autori roditeljima pojašnjavaju razvojne promjene predškolskog djeteta, kako se one odražavaju na djetetov san i kako na to utječu postupci odraslih. Nadalje govore o mogućim poremećajima vezanim uz spavanje, kao npr. sukobi pred odlazak u krevet, noćno mokrenje, dolazak djeteta odraslima u krevet, noćne more, hodanje u snu i dr. Daju i niz savjeta kako pomoći djetetu pri uspostavljanju zdravih navika spavanja te kako stvoriti okruženje sigurno za dijete.

Sommers-Flanagan, Rita; Sommers-Flanagan, John. Kada nas dijete zabrinjava. Lekenik: Ostvarenje, 2006.

Polazeći od određenja što je u razvoju djeteta normalna pojava, a što su odstupanja i koji su mogući problemi, autori pobliže govore o devet skupina problema. Objašnjavaju se strahovi i brige, spavanje, hranjenje i obavljanje nužde, problemi s pažnjom, s raspoloženjem, u spolnom razvoju i socijalnim vještinama, problemi sa stresnim i traumatičnim iskustvima, neposluhom i ljutnjom, agresijom i destruktivnošću, te neki specifični problemi koji zahtijevaju stručnu pomoć. Daju se upute o mogućoj stručnoj pomoći i kada je ona potrebna, te savjeti kada i kako roditelji mogu pomoći djetetu u boljem funkcioniranju i zdravom razvoju.

Laniado, Nessia. Izjave koje mogu razbjesniti našu djecu (uobičajene izjave što ih treba mijenjati onima koje su rezultat slušanja i dijaloga). Rijeka: Studio TiM, 2006.

Ova je knjiga vodič za bolju komunikaciju roditelja i djece. Autorica upozorava roditelje da se u komunikaciji s djecom često koriste izjavama koje mogu razljutiti djecu, a zapravo ne govore ništa konkretno o problemu, već napadaju dijete. Stoga se roditelji trebaju staviti u ulogu djeteta da bi shvatili što djeca stvarno čuju i kako razumiju poruke koje dobivaju od njih, te slušati što im njihova djeca govore i poručuju. Uz niz primjera iz svakodnevne komunikacije roditelja i djece, autorica daje savjete kako poboljšati tu komunikaciju.

Gold-Vukson, Marji E. Što ću sad? Naučite djecu donošenju mudrih odluka i životnim vještinama. Lekenik: Ostvarenje, 2006.

Knjiga je namijenjena djeci, no istodobno i roditeljima. Roditeljima može biti dobar izvor informacija kako osnaživati djecu da odluke o svom djelovanju donose sama i s punom odgovornošću i ne donositi ih umjesto njih. Govori o ponašanju u svakodnevnim životnim situacijama kada se treba nositi s ogovaranjem, zavješću, bijesom, nasiljem, tajnama, nesuradnjom... Sadrži radni dio za djecu i niz pitanja tipa "što ćeš učiniti", te dio za roditelje koji objašnjava pojedinu pojavu ili ponašanje.

Wolfson, Richard C. O čemu moje dijete razmišlja? Razumijevanje beba i mališana od rođenja do treće godine života. Zagreb: Naklada Ljevak, 2006.

Knjiga govori o razvoju i odgoju djeteta u prve tri godine života. Govoreći o razvoju pojedine funkcije, autor, dječji psiholog, daje savjete roditeljima kako poticati djetetov intelektualni, socijalni, emocionalni i tjelesni razvoj, kako razviti dobre odnose sa svojim djetetom i kako mu pomoći u razvoju samopouzdanja. Savjeti se odnose na niz praktičnih uputa kako postupati u svakodnevnoj brizi za dijete i komunikaciji s djetetom.

Biddulph, Steve. Odgoj dječaka.: Zašto su dječaci različiti i kako im pomoći da postanu sretni i uravnoteženi muškarci. Zagreb: Naklada Kosinj, 2006.

Polazeći od činjenice da se dječaci ne razlikuju od djevojčica samo tjelesno nego i psihički, što se odražava na njihove interese, postignuća, ponašanje i na funkcioniranje u društvu, autor govori o fazama u životu dječaka, ulozi očeva u njihovu odgoju, odnosu majki i sinova, razvoju seksualnosti, te potrebama i ponašanju dječaka u školi i športu. Oni zahtijevaju drukčije odgojne postupke od onih koji se primjenjuju na djevojčice. Knjiga sadrži niz savjeta, primjera, pitanja za razmišljanje i zanimljivih poticajnih ilustracija. Pisana je popularnim stilom i može pomoći roditeljima u odgoju dječaka kako bi oni odrasli u sretne i uravnotežene muškarce.

Preuschoff, Gisela. Odgoj djevojčica: zašto su djevojčice različite i kako im pomoći da budu sretni i jake kad odrastu. Zagreb: Naklada Kosinj, 2006.

Iako sadrži niz izjava roditelja, savjeta, podsjetnika i natuknica kako uspostaviti odnos sa svojom kćerkom – djevojčicom i kako ju odgajati, namjera knjige nije davati recepte

za odgoj djevojčica već potaknuti roditelje na preispitivanje vlastitih stavova, uvjerenja, uspomena na svoj odgoj... Autorica, njemačka psihologinja, posebice naglašava važnost trenutaka bliskosti, iskrenosti, mira i isključenosti iz meteža svakodnevnog života, te se osvrće na pitanja zašto su djevojčice različite, kako uspostaviti odnos s novorođenom kćeri, kakav je njezin emocionalni svijet i kako na njezin razvoj utječu društvo i škola. Knjiga je pisana popularnim stilom i grafički zanimljivo oblikovana.

Loupan, Cecile B. Vjerujte u svoje dijete. Lekenik: Ostvarenje, 2006.

Autorica, majka koja je u odgoju svoje djece primijenila pristup o kojemu govori, poručuje roditeljima da odgovarajućim postupcima mogu poticati razvoj djeteta, ne radi stvaranja malih genijalaca, nego radi osnaživanja djece brojnim spoznajama i vještinama koje im mogu pomoći da budu kreativna i uspješna. Smatra da se na želju djeteta za znanjem može bolje odgovoriti u obitelji nego u školi jer je škola prečesto usmjerena na činjenice, a ne na "sposobnost prepoznavanja i razumijevanja ljepote". Knjiga sadrži konkretne primjere za aktivnosti u obitelji koje potiču razvoj djeteta u raznim područjima: matematike, povijesti, umjetnosti, glazbe, govornog izražavanja...

Slunjski, Edita. Kad djeca istražuju...: neobične igre običnim materijalima – zbirka igara od recikliranih materijala za djecu koje mogu izraditi odrasli s djecom. Varaždin: Stanek, 2006.

Djeca vole igru prirodnim i neoblikovanim materijalima jer ona omogućuje istraživanje i kreativno djelovanje. Knjiga sadrži niz primjera kako izraditi maštovitu igračku i kako se njome igrati. Namijenjena je odgojiteljima i roditeljima. Odrasli su dobrodošli suigrači i pri izradi (gdje je ponekad njihova pomoć nužna) i u korištenju zajednički izrađenih igračaka. Predložene aktivnosti objašnjene su na vrlo razumljiv način i popraćene fotografijama.

Einon, Dorothy. Igre stvaralice. Zagreb: Profil International, 2005.

Nakon vrlo kratkog uvoda, zatim pregleda razvoja djeteta u dobi od dvije do pet godina života, te dijela koji govori o poticanju djetetove darovitosti, knjiga sadrži niz igara i aktivnosti koje valja ponuditi djeci za igranje u kući i izvan nje. Cilj je ovih igara poticanje djetetova razvoja i zabavno učenje kroz igru, a predložene igre poticajne su za druženje djece i odraslih.

Young, Kathy. Kad se male glave slože: didaktički komplet za pomoć djeci s teškoćama u učenju. Lekenik: Ostvarenje, 2006.

Knjiga sadrži CD-ROM koji je predviđen za tiskanje materijala - kartica za aktivnosti s djecom. Didaktički komplet namijenjen je djeci s teškoćama u učenju, a igra i aktivnosti predložene na karticama omogućavaju individualizirani pristup pa svako dijete pronalazi najučinkovitiji način učenja za sebe. Materijal je namijenjen djeci, ali je dobrodošlo sudjelovanje odraslih, roditelja i učitelja, koji će ga primijeniti u radu s djecom.

Beyer, Roberta; Winchester, Kent. Rastajemo se: kako to objasniti djeci? Zagreb: Naklada Nika, 2006.

Rastava roditelja ne smije utjecati na kvalitetu života djeteta, a uvjet za to je da oba roditelja sudjeluju u njegovu odgoju i odrastanju i nakon rastave. Ova knjiga govori na jednostavan i pregledan način o tome kako biti odgovoran roditelj i nakon što roditelji prestaju biti bračni i životni partneri i kako pomoći djetetu uspješno se nositi s ovom traumatičnom situacijom u obitelji.

Rumpf, Joachim. Vikati, udarati, uništavati: kako postupati s agresivnom djecom. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2006.

Jesu li svi ljudi, pa tako i djeca, agresivni, ali to nejednako iskazuju ili se agresija uči? Je li agresija prirodan način odgovora na ugrožavajuću situaciju ili pitanje osobnosti pojedinca? O tim i sličnim pitanjima govori se u ovoj knjizi na vrlo konkretan način, odnosno uz mnogo primjera iz svakodnevnog života. Vezano uz moguće probleme, autor govori o tome kako prepoznati agresivnu djecu, što je to destruktivna agresija, kako se s njom nositi i što obitelj, odgojno-obrazovne ustanove i lokalna zajednica mogu učiniti u smanjenju pojave agresivnog ponašanja kod djece.

Winner, Ellen. Darovita djeca: mitovi i stvarnost. Lekenik: Ostvarenje, 2005.

Knjiga s različitih stajališta govori o fenomenu darovitosti u djece, od bioloških čimbenika, uloge i utjecaja obitelji i emocionalnog života darovitog djeteta do razotkrivanja nekih mitova o darovitosti. Namijenjena je stručnjacima, no može biti zanimljiva i roditeljima koji žele nešto više saznati o tome kako prepoznati darovitost i omogućiti djetetu daljnji razvoj.

Odabrala:
Dr. sc. Ivanka Stričević

DIJETE I DRUŠTVO

Bijelšće

DIJETE I DRUŠTVO

Bilješke

DIJETE I DRUŠTVO

Bijelšće

DIJETE I DRUŠTVO

Bilješke

DIJETE I DRUŠTVO

Bijelšće

DIJETE I DRUŠTVO

Bilješke